

T.C.
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

ESKİ TÜRKİYE TÜRKÇESİ VE TÜRKİYE TÜRKÇESİ
ARASINDA LEHÇE İÇİ AKTARMA SORUNLARI

DOKTORA TEZİ

HAZIRLAYAN
ÜMİT EKER

DANIŞMAN
Prof. Dr. Ali AKAR

Temmuz 2012

MUĞLA

T.C.
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

ESKİ TÜRKİYE TÜRKÇESİ VE TÜRKİYE TÜRKÇESİ
ARASINDA LEHÇE İÇİ AKTARMA SORUNLARI

ÜMİT EKER

Sosyal Bilimler Enstitüsünde

“Doktora”

Diploması Verilmesi İçin Kabul Edilen Tezdir.

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih: 20.07.2012

Tezin Sözlü Savunma Tarihi: 29.06.2012

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Ali AKAR

Jüri Üyesi: Prof. Dr. Pervin ÇAPAN

Jüri Üyesi: Prof. Dr. Mustafa UĞURLU

Jüri Üyesi: Prof. Dr. Gürer GÜLSEVİN

Jüri Üyesi: Doç. Dr. Mehmet Naci ÖNAL

Enstitü Müdürü: Prof. Dr. Namık Kemal ÖZTÜRK

Haziran, 2012

MUĞLA

TUTANAK

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünün 23/05/2012 tarih ve 553/2 sayılı toplantısında oluşturulan jüri, Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 38/6 maddesine göre, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Doktora öğrencisi Ümit EKER'in "Eski Türkiye Türkçesi ve Türkiye Türkçesi Arasında Lehçe İçi Aktarma Sorunları" adlı tezini incelemiş ve aday 29/06/2012 tarihinde saat 14.30'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra 90 dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin .k.a.b.u.l..... olduğuna .k.a.b.u.l..... ile karar verildi.

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Ali AKAR

Üye

Prof. Dr. Pervin ÇAPAN

Üye

Prof. Dr. Mustafa UĞURLU

Üye

Prof. Dr. Gürer GÜLSEVİN

Üye

Doç. Dr. Mehmet Naci ÖNAL

YEMİN

Doktora tezi olarak sunduğum “Eski Türkiye Türkçesi ve Türkiye Türkçesi Arasında Lehçe İçi Aktarma Sorunları” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden olduğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

20/07/2012

Ümit EKER

YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ
TEZ VERİ GİRİŞ FORMU

YAZARIN

MERKEZİMİZCE DOLDURULACAKTIR.

Soyadı : EKER

Adı : Ümit

Kayıt No:

TEZİN ADI

Türkçe : Eski Türkiye Türkçesi ve Türkiye Türkçesi Arasında Lehçe İçi Aktarma Sorunları

Y. Dil : The Intralingual Translation Problems Between The Old Turkey Turkish And Turkey's
Turkish

TEZİN TÜRÜ: Yüksek Lisans

Doktora

Sanatta Yeterlilik

TEZİN KABUL EDİLDİĞİ

Üniversite : Muğla Üniversitesi

Fakülte : Fen Edebiyat Fakültesi

Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü

Diğer Kuruluşlar : -

Tarih :

TEZ YAYINLANMIŞSA

Yayınlayan : -

Basım Yeri : -

Basım Tarihi : -

ISBN : -

TEZ YÖNETİCİSİNİN

Soyadı, Adı : AKAR, ALİ

Unvanı : Prof. Dr.

TEZİN YAZILDIĞI DİL: TÜRKÇE

TEZİN SAYFA SAYISI: XI + 312

TEZİN KONUSU (KONULARI):

1. Aktarma – Çeviri İlişkisi
2. Lehçe İçi Aktarma
3. Eski Türkiye Türkçesi – Türkiye Türkçesi Arasında Aktarma Sorunları

TÜRKÇE ANAHTAR KELİMELER:

1. Türk Dili
2. Eski Türkiye Türkçesi
3. Lehçe İçi Aktarma Sorunları
4. Dânişmendnâme, Battalnâme, Fetihnâme, Tevârih-i Âl-i Osman

Başka vereceğiniz anahtar kelimeler varsa lütfen yazınız.

İNGİLİZCE ANAHTAR KELİMER: Konunuzla ilgili yabancı indeks, abstrakt ve thesaurus'ları kullanınız.

1. Turkic
2. The Old Turkey Turkish
3. The Intralingual Translation Problems
4. Dânişmendnâme, Battalnâme, Fetihnâme, Tevârih-i Âl-i Osman

Başka vereceğiniz anahtar kelimeler varsa lütfen yazınız.

1- Tezimden fotokopi yapılmasına izin vermiyorum	☒
2- Tezimden dipnot gösterilmek şartıyla bir bölümünün fotokopisi alınabilir	☐
3- Kaynak gösterilmek şartıyla tezimin tamamının fotokopisi alınabilir	☐

Yazarın İmzası:

Tarih : 20/07/2012

ÖZET

Eski Türkiye Türkçesi ve Türkiye Türkçesi Arasında Lehçe İçi Aktarma Sorunları

Bu çalışmada, Eski Türkiye Türkçesi döneminde yazılmış olan *Battalnâme*, *Dânişmendnâme*, *Fetihnâme* ve *Tevârîh-i Âl-i Osman*'ın Türkiye Türkçesine yapılan aktarmalarında karşılaşılan sorunlar incelenmiştir. İnceleme, ek, kelime, söz dizimi ve deyim gibi dilin çeşitli düzeylerini kapsayıcı niteliktedir. Aktarma hataları, hatanın oluşum sebepleri dikkate alınarak sınıflandırılmış ve temel hata tipleri belirlenmiştir.

Ön bilgilerin yer aldığı giriş bölümünde, Eski Türkiye Türkçesinin tarihî gelişimi ve incelenen metinler üzerinde durulmuş, araştırmanın yöntemsel modeli ortaya konmuştur. Kuramsal zemini oluşturan ilk bölümde ise çeviri ve çeviribilim kavramları, aktarma ve çeviri ve aktarma sorunları üzerine yapılmış çalışmalar hakkında bilgiler verilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde ek düzeyinde, üçüncü bölümünde kelime düzeyinde, dördüncü bölümünde söz dizimi düzeyinde, beşinci bölümünde deyimlerde karşılaşılan hatalar belirlenmiş, tasnif edilmiş ve örneklendirilmiştir. Örneklerin altında, hatanın nedeni açıklanmış ve öneri aktarma cümleleri yazılmıştır. Sonuç bölümünde ise hata tipleri üzerine genel bir değerlendirme yapılmış ve bu hatalardan kaçınmak için tekliflerde bulunulmuştur.

ABSTRACT

The Intralingual Translation Problems Between The Old Turkey Turkish And Turkey's Turkish

In this study, the problems of the works called *Battalnâme*, *Dânişmendnâme*, *Fetihnâme* and *Tevârih-i Âl-i Osman* written during the period of the Old Turkey's Turkish confronted with the quotations made into Turkey's Turkish have been examined. The survey has an overall quality of the different levels of the language such as affixes, syntax and idioms. The intralingual translation mistakes have been classified by being taken into consideration the formation causes of the mistakes and the main error types have been determined.

In the introduction chapter where preliminary information has been available, the historical development of the Old Turkey's Turkish and the texts studied have been emphasized and the procedural model of the survey has been set forth. In the first chapter which forms the theoretical part, information has been presented about the studies fulfilled upon the translations and science of translation concepts, intralingual translation and translation and intralingual translation problems. The errors encountered at the level of affixes in the second chapter of the survey, at the level of lexicology in the third chapter, at the level of syntax in the fourth chapter and at the level of idioms in the fifth chapter have been determined, classified and exemplified. Under the samples, the reasons of the errors have been explained and suggestion intralingual translation sentences have been written. At the chapter of result, a general evaluation has been made on the error types and suggestions have been offered to get rid of these errors.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	I
TABLolar DİZİNİ	VI
ŞEKİLLER DİZİNİ	VII
ÖNSÖZ	VIII
KISALTMALAR VE İŞARETLER	X

GİRİŞ

1. Eski Türkiye Türkçesinin Tarihî Gelişimi	2
1.1. Dönemin Adlandırılması ve Sınıflandırılması	2
1.2. Oğuzların Devlet Kurma Süreci	4
1.3. Oğuzcanın Anadolu'da Gelişimi	5
2. İncelenen Metinler	7
2.1. Battalnâme	7
2.2. Dânişmendnâme	10
2.3. Fetihnâme	12
2.4. Tevârih-i Âl-i Osman	13
3. Araştırmanın Yöntemsel Modeli	16

BİRİNCİ BÖLÜM

AKTARMA HATALARI

1.1. Çeviri ve Çeviribilim Kavramları	20
1.1.1. Çeviri Türleri ve Metin Türlerine Göre Çeviri	22
1.1.2. Çeviride Eşdeğerlilik Kavramı	24
1.2. Aktarma ve Çeviri	28
1.2.1. Aktarma Türleri	30
1.2.1.1. Lehçe İçi / Lehçeler Arası Aktarma	30
1.3. Aktarma Sorunlarıyla İlgili Yapılan Çalışmalar	33
1.3.1. Lehçeler Arası Aktarma Çalışmaları	33
1.3.2. Lehçe İçi Aktarma Çalışmaları	41
1.3.3. Bilgisayarlı Aktarma Çalışmaları	42

İKİNCİ BÖLÜM

EK DÜZEYİNDE YAPILAN AKTARMA HATALARI

2.1. Ek Kavramı	44
2.2. Eski Türkiye Türkçesi ve Türkiye Türkçesi Arasında Yapı Eşdeğerliliği	45
2.3. Ek Düzeyinde Hata Tipleri	48
2.3.1. Aslımı Koruma	49
2.3.1.1. Bildirme Kipleri	49
2.3.1.2. Tasarlama Kipleri	51
2.3.1.3. Çekimsiz Fiiller	55
2.3.2. Aslımı Korumama	59
2.3.2.1. Yapım Eki	59
2.3.2.2. İsmın Hâl Eki	60
2.3.2.3. Bildirme Kipleri	62
2.3.2.4. Birleşik Kipler	64
2.3.2.5. Çekimsiz Fiiller	66
2.3.3. Aslımı Uyarlama	69
2.3.4. Yalancı Eşdeğer Ekler	72
2.3.4.1. Kısmi Yalancı Eşdeğer Ekler	74
2.3.4.2. Tam Yalancı Eşdeğer Ekler	80
2.3.5. Ek Eksikliği	84
2.3.5.1. Yapım Ekleri	84
2.3.5.2. İsmın Hâl Ekleri	86
2.3.5.3. İyelik Ekleri	87
2.3.5.4. Birleşik Kipler	87
2.3.6. Ek Fazlalığı	88
2.3.6.1. Aslımı Koruma	89
2.3.6.2. Gereksiz Ek Kullanımı	92
2.3.7. Eklerin Yanlış Seçimi	95
2.3.7.1. Bildirme Kipleri	96
2.3.7.2. Çekimsiz Fiiller	98

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KELİME DÜZEYİNDE YAPILAN AKTARMA HATALARI

3.1. Kelime Kavramı	101
---------------------------	-----

3.2. Eski Türkiye Türkçesi ile Türkiye Türkçesi Arasında Kelime Eşdeğerliliği	108
3.3. Kelime Düzeyinde Hata Tipleri	111
3.3.1. Aslını Koruma	111
3.3.2. Aslını Korumama	112
3.3.3. Aslını Uyarlama	114
3.3.4. Yalancı Eşdeğer Kelimeler.....	116
3.3.4.1. Kısmi Yalancı Eşdeğer Kelimeler	118
3.3.4.2. Tam Yalancı Eşdeğer Kelimeler	127
3.3.5. Uygun Olmayan Kelime Seçimi	138
3.3.5.1. Türkiye Türkçesinde Olup da Yanlış Seçilen Kelimeler	138
3.3.5.2. Türkiye Türkçesinde Olmayan Kelime Kullanma	140
3.3.6. Ağızlara Has Kelimeleri Kullanma	142
3.3.7. Kelimeler Arası Uyumsuzluk	146
3.3.8. Kelime Eksikliği	150
3.3.9. Kelime Fazlalığı	153
3.3.10. Yakın Anlamlı Kelime Kullanma	156
3.3.11. Özel İsimler	161
3.3.11.1. Aslını Koruma	162
3.3.11.2. Aslını Uyarlama	165
3.3.12. Ses Yansımalı Kelimeler	166
3.3.12.1. Aslını Koruma	167
3.3.12.2. Aslını Uyarlama	168
3.3.13. Edatların Kullanımı	170
3.3.13.1. Aslını Koruma	171
3.3.13.2. Aslını Uyarlama	175
3.3.13.3. Yalancı Eşdeğer Edatlar	176
3.3.13.4. Yanlış Edat Seçimi	181
3.3.13.5. Edatı Dikkate Almama	182
3.3.13.6. Gereksiz Edat Kullanımı	185
3.3.14. Dipnot Kullanımı	185
3.3.14.1. Dipnot Gerektiren Kelimeler	186
3.3.14.2. Dipnot Gerektirmeyen Kelimeler	187
3.3.15. Birleşik Fiiller	190
3.3.15.1. Aslını Koruma	192
3.3.15.2. Aslını Korumama	194

3.3.15.3. Aslını Uyarlama	195
3.3.15.4. Gereksiz Birleşik Fiil Kullanma	198
3.3.15.5. Anlamını Korumama	201

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SÖZ DİZİMİ DÜZEYİNDE YAPILAN AKTARMA HATALARI

4.1. Söz Dizimi Kavramı	204
4.2. Söz Dizimi Düzeyinde Hata Tipleri	207
4.2.1. Kelime Dizimi İle İlgili Hatalar	207
4.2.1.1. Kaynak Metnin Diziminden Kaynaklanan Hatalar	208
4.2.1.2. Kaynak Metnin Diziminden Kaynaklanmayan Hatalar	213
4.2.2. Cümlede Yapı Hataları	217
4.2.2.1. Kaynak Metnin Cümle Yapısından Kaynaklanan Hatalar	217
4.2.2.2. Kaynak Metnin Cümle Yapısından Kaynaklanmayan Hatalar	222
4.2.3. İstem Hataları	226
4.2.3.1. Kaynak Metindeki İstemden Kaynaklanan Hatalar	227
4.2.3.2. Kaynak Metindeki İstemden Kaynaklanmayan Hatalar	233
4.2.4. Tekrar (İkileme) Grubundaki Hatalar	236
4.2.4.1. Aslını Koruma	238
4.2.4.2. Aslını Uyarlama	240
4.2.4.3. Tekrar Grubunu Dikkate Almama	243
4.2.4.4. Gereksiz Tekrar Grubu Kullanma	247
4.2.4.5. Yanlış Tekrar Grubu Seçimi	249

BEŞİNCİ BÖLÜM

DEYİMLERİN AKTARIMINDA YAPILAN HATALAR

5.1. Deyim Kavramı	251
5.2. Deyimlerin Aktarımındaki Hata Tipleri	253
5.2.1. Aslını Koruma	254
5.2.2. Aslını Uyarlama	256
5.2.3. Yanlış Deyim Seçimi	260
5.2.4. Hedef Anlaşma Biriminde Olmayan Deyim Kullanımı	262
5.2.5. Deyimi Deyim ile Aktarmama	264
SONUÇ	268

KAYNAKÇA	279
HATALI AKTARILAN KELİMELER DİZİNİ	306
HATALI AKTARILAN EKLER DİZİNİ	310
HATALI AKTARILAN DEYİMLER DİZİNİ	311

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1: Ek Düzeyinde Önceki Çalışmalarda Bulunmayan Hata Tipleri.....	17
Tablo 2: Kelime Düzeyinde Önceki Çalışmalarda Bulunmayan Hata Tipleri.....	18
Tablo 3: Söz Dizimi Düzeyinde Önceki Çalışmalarda Bulunmayan Hata Tipleri.....	18
Tablo 4: Ek Düzeyindeki Hata Tipleri	272
Tablo 5: Kelime Düzeyindeki Hata Tipleri	275
Tablo 6: Söz Dizimi Düzeyindeki Hata Tipleri	276
Tablo 7: Deyim Düzeyindeki Hata Tipleri.....	277

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1: <i>-(y)Ip / -(y)Up</i> Zarf-Fiil Ekinin ETT ve TT'deki Kullanım Alanları	47
Şekil 2: <i>-(y)A</i> İstek / Emir Ekinin ETT ve TT'deki Kullanım Alanları.....	53
Şekil 3: İsmi Bulunma ve Uzaklaşma Hâli Ekinin ETT ve TT'deki Kullanım Alanları.....	61
Şekil 4: Geniş Zaman Ekinin ETT ve TT'deki Kullanım Alanları	63
Şekil 5: <i>+cI / +cU</i> İsimden İsim Yapma Ekinin ETT ve TT'deki Kullanım Alanları.....	73
Şekil 6: <i>-(y)IcAk</i> Zarf-Fiil Ekinin ETT ve TT'deki Kullanım Alanları.....	76
Şekil 7: <i>-(y)Ip / -(y)Up</i> Zarf-Fiil Ekinin Aktarımı.....	78
Şekil 8: İsmi Belirtme Hâli Ekinin ETT ve TT'deki Kullanım Alanları.....	81
Şekil 9: İsmi İlgi Hâli Ekinin ETT ve TT'deki Kullanım Alanları	86
Şekil 10: Dil Göstergesi	103
Şekil 11: Dil Göstergesinin Unsurları	103
Şekil 12: Duygu Değeri.....	106
Şekil 13: “ <i>süğü</i> ” Kelimesinin ETT ve TT'deki Kavram Alanları.....	117
Şekil 14: “ <i>yap-</i> ” Fiilinin ETT ve TT'deki Kavram Alanları	117
Şekil 15: “ <i>ton > don</i> ” Kelimesinin ETT ve TT'deki Kavram Alanları.....	118
Şekil 16: “ <i>eğlen- > eğlen-</i> ” Fiilinin ETT ve TT'deki Kavram Alanları.....	119
Şekil 17: “ <i>yaramaz</i> ” Kelimesinin ETT ve TT'deki Kavram Alanları.....	123
Şekil 18: “ <i>beden</i> ” Kelimesinin ETT ve TT'deki Kavram Alanları.....	127
Şekil 19: “ <i>çalış-</i> ” Fiilinin ETT ve TT'deki Kavram Alanları	1343

ÖN SÖZ

Aktarma faaliyetlerinin yöntemi üzerinde duran çalışmalar bugüne kadar daha çok lehçeler arasında yapılmıştır. Bir lehçenin tarihî dönemlerine ait metinlerinin aktarılması olarak adlandırılan “lehçe içi aktarma” ise daha yeni gelişmektedir.

Çalışmada öncelikle temel hata tipleri tespit edilmiştir. Bunun için incelemesi yapılacak metinler baştan sona taranmış ve yapılan hatalar sınıflandırılmıştır. Hatalı aktarma cümlelerinin tespitinde kaynak metin ve aktarma metni karşılıklı olarak dikkate alınmıştır. Yapılan hatanın özelliğine göre sınıflandırma ve adlandırmalarda, kimi zaman kaynak metin, kimi zaman da aktarma metni esas alınmıştır. Örneğin ek eksikliğinde aktarma metni, yalancı eşdeğer kelime kullanımında kaynak metin merkezli bir sınıflandırma gerçekleştirilmiştir. Bu sınıflandırmalarda dilin ek, kelime, söz dizimi ve deyim gibi düzeyleri ele alınmıştır. Belirlenen hata tiplerine göre sınıflandırılan hatalı aktarma örnekleri, buna göre incelenmiştir.

Bu çalışmada amaç, yapılmış aktarma metinlerinin doğruluğunu yanlışlığını ortaya koymak ve bir hatalar listesi hazırlamak değil, yapılmış çalışmalardan hareketle lehçe içi aktarma yöntemleri geliştirmektir.

Seçilen örneklerde konunun niteliği ve örneklerin tipikliği göz önünde bulundurulmuştur. Bu örneklerde, kaynak metin koyu olarak yazılmış, aktarma metni “>” işaretiyle belirtilmiş, öneri aktarma cümlesi de “:” şeklinde gösterilmiştir. Yanlışlığın yapıldığı ya da yanlışlıkla ilgili bölümler, altı çizilerek gösterilmiş, ele alınan hata tipiyle ilgili olmayan bölümlerin altı çizilmemiş, ancak öneri aktarma cümlelerinde bunlar düzeltilmiştir. Bazı örneklerde cümlenin uzunluğu nedeniyle alınmayan kısımlar “/.../” işaretiyle gösterilmiştir.

Öneri aktarma cümlelerinin mutlak doğru olduğunu söylemek elbette mümkün değildir. Çünkü derin yapı, yüzey yapıya birçok şekilde aktarılabilir. Bu değişik aktarma biçimleri, aktarıcının üslup özelliği ve dil birliklerindeki kişisel tercihlerden kaynaklanır. Söz gelimi kelime seçimi, büyük ölçüde üslup ile ilgili bir konudur. Bu nedenle, öneri aktarma cümlelerinde mümkün olduğu kadar kaynak metnin dil ve üslup yapısına sadık kalmak amaçlanmış, ancak kaynak metindeki derin yapının Türkiye Türkçesine en doğru şekilde aktarılmasına önem verilmiştir.

İncelenen metinlerde karşılaşılan çevriyazı ve yazım yanlışlıkları, olduğu gibi bırakılmış; fakat baskı yanlış, harf eksikliği gibi teknik hatalar dipnotta düzeltilmiştir. Ayrıca inceleme metninde kelimelerin anlamlarıyla ilgili olarak parantez içinde verilen açıklamalar, dipnot olarak kabul edilmiştir. Öneri aktarmalarda unvan ve özel isimlerin sonunda bulunan “b, c, d, g” ünsüzleri korunmuş, bunun dışındaki bütün yazımlarda, Türk Dil Kurumunun *Yazım Kılavuzu* (2005) esas alınmıştır.

Çalışmanın sonunda, dilin ek, kelime ve deyim düzeylerinde karşılaşılan hataların dizinleri verilmiştir. Dizinlerde, kaynak metin esas alınmış ve bu bölümlerde de çevriyazı eksiklikleri düzeltilmeden olduğu gibi bırakılmıştır.

Son olarak çalışmam boyunca desteklerini gördüğüm eşim Münevver EKER’e, arkadaşlarım Ceyhun SARI, Mehmet Sürur ÇELEBİ ve Mustafa KARATAŞ’a; tezimle ilgili bilgilerine başvurduğum Prof. Dr. Pervin ÇAPAN, Doç. Dr. Mehmet Naci ÖNAL ve Prof. Dr. Mustafa UĞURLU’ya; çalışmamı başından sonuna kadar yönlendiren, bilgi ve tecrübeleriyle her zaman desteklerini gördüğüm tez danışmanım Prof. Dr. Ali AKAR’a teşekkürlerimi sunarım.

Muğla, Haziran 2012

Ümit EKER

KISALTMALAR VE İŞARETLER

Kısaltmalar

Alm.	: Almanca
B	: <i>Battalnâme</i>
BD	: <i>Battal Gâzi Destanı</i>
bk.	: Bakınız
D	: <i>Dânişmendnâme</i>
DD	: <i>Dânişmend Gâzi Destanı</i>
e.t.	: Erişim tarihi
ETT	: Eski Türkiye Türkçesi
F	: <i>Fetihnâme</i>
Fr.	: Fransızca
GGZH	: Görülen geçmiş zamanın hikâyesi
H.	: Hicri
İng.	: İngilizce
krş.	: Karşılaştırınız
Lât.	: Lâtince
M.	: Miladi
ÖGZH	: Öğrenilen geçmiş zamanın hikâyesi
Rus.	: Rusça
s.g.t.	: Son güncellenme tarihi
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
T	: <i>Tevârih-i Âl-i Osman</i>
TT	: Türkiye Türkçesi
vb.	: Ve başkası, ve başkaları, ve benzeri, ve benzerleri, ve bunun gibi
vd.	: Ve devamı, ve diğerleri
Yun.	: Yunanca
Osm.	: Osmanlıca, Osmanlı Türkçesi

İşaretler

- /.../ : Cümlenin baş tarafında alınmayan yeri ya da cümlenin devam ettiğini gösterir.
- > : Hatalı aktarma örneklerini gösterir.
- :
- : Teklif edilen aktarma örneklerini gösterir.
- ~ : Bu biçim de kullanılabilir.
- [...] : Öneri aktarmalarda eklenen kısımları gösterir.
- (...) : Asıl metinde okunamayan ya da alınmayan bölümleri gösterir.
- Ø : Karşılığı yoktur.

GİRİŞ

Türk dilinde ayrı bir yer teşkil eden Eski Türkiye Türkçesi, Anadolu sahasında kurulmuş ve gelişmiştir. Konuyla ilgili çeşitli bilimsel çalışmalarda Türkiye Türkçesinin Anadolu'ya göç eden Oğuz boylarının ağızlarından oluştuğu belirtilmiştir.¹

X. yüzyıldaki siyasi gelişmeler ve XIII. yüzyıldaki Moğol baskısı, özellikle Horasan bölgesindeki çoğunluğunu Oğuz boylarının oluşturduğu kitleleri Anadolu'ya sürüklemiş ve bunun sonucunda bölge bir Türk yurdu hâline gelmiştir.

Türklerin Anadolu'ya gelişi, bölgenin hâkimi olan Bizans ile çeşitli mücadeleleri beraberinde getirmiş, sonraki dönemlerde de bu mücadelelerin sözlü kültürde zenginleşmiş çeşitli ürünleri kaleme alınmıştır. Böylelikle Anadolu'da Oğuz Türkçesiyle yazılmış ilk edebî eserler ortaya çıkmaya başlamıştır. Genel olarak destan kültürü içinde değerlendirilebilecek bu eserler, dönemin çeşitli olaylarını yansıtması yönüyle aynı zamanda, tarihî bir belge niteliği de taşırlar.

Anadolu'da meydana getirilen bu ilk eserlerin bazılarının Türkiye Türkçesine, hem yazı çevrimi hem de dilin dönüştürülmesi şeklinde aktarımları yapılmıştır.

“Aktarma” terimi, bugüne kadar daha çok modern Türk lehçeleri arasında yapılan dil içi çeviri faaliyetleriyle sınırlandırılmıştır. Buna uygun olarak çeşitli çalışmalarda, Türk lehçeleri arasında yapılan “çeviri” faaliyetlerinin aslında bir çeviri değil de “dil içi dönüştürme”, yani “aktarma” olduğu belirtilmiştir.

Türkiye'de aktarma faaliyetleri, konunun kültürel ve bilimsel yönlerine odaklanan çalışmalar olmak üzere iki kanaldan gelişir.² Faaliyetin kültürel boyutunu önceleyen ilk çalışmalarda aktarma, modern lehçelerle sınırlandırılmış; ancak Mustafa Uğurlu ve Faik Utkan Denizer'in çalışmalarında, modern ve tarihî lehçelerin kendi içindeki dönüştürme faaliyetleri de terim kapsamına alınmıştır. Buna göre modern lehçeler arasında yapılan aktarmalara “lehçeler arası aktarma”, bir lehçenin

¹ bk.; Tekin 1974; Korkmaz 1977; 1995a; 1995f; 1995g; 1995h; 1995i; 2004; Karahan 2006; Akar 2010.

² Örneğin, bk.; Resulov 1995; Uğurlu 2000; 2002; 2004; 2007a; 2008; 2011b; Musaoğlu 2003; Karadoğan 2004a; 2004b; 2004c; Usta 2008.

tarihî bir metnini aktarmaya ise “lehçe içi aktarma” denir.³

Tarihî dönemlerde yazılmış bir eserin günlük dile aktarımı, başka bir deyişle lehçe içi aktarma, en az modern lehçelerin aktarımı kadar önem taşır; çünkü aradan geçen zaman, dilin hem iç hem de dış yapısında birtakım değişiklikler meydana getirmiştir. Bu değişimler, aktarma faaliyetinin bilimsel yöntemler doğrultusunda yapılmasını gerekli kılar. Ayrıca, bilimsel yöntemlere göre yapılacak aktarmanın, tarihî metinlerin anlaşılma düzeyini artıracığı ve kültür hayatındaki önemli bir boşluğu dolduracağı da ortadadır.

Aktarma çalışmalarında, bu faaliyetin dilbilimsel bir olgu olduğu gerçeği göz önünde tutulmalıdır. Esasen meseleye dilbilimsel açıdan yaklaşan birçok bilimsel çalışmada, lehçe içi aktarmanın, aslında diller arası çeviriden daha karmaşık yönlerinin bulunabileceği hususu dile getirilmiştir.

Bu çalışmada ise lehçe içi aktarmanın bilimsel yöntemleri kullanılarak tarihî metinlerin anlaşılır kılınmasına yardımcı olmak amaçlanmıştır. Burada temel hareket noktası aktarılmış metinlerdir. Bu metinlerin incelenmesi ve hataların sınıflandırılmasıyla temel hata tipleri ortaya çıkmıştır. Bununla ilgili olarak aktarıcıların en çok hata yaptıkları ekler, kelimeler, söz dizimi unsurları, deyimler, hataların özellikleri, hataya neden olan etkenler gibi hususlar, bu yöntemlerin tespitinde başlıca hareket noktası oluşturmaktadır. Ayrıca, aktarma ile çeviri faaliyetinin karşılaştırılması ve aralarındaki benzer ve farklı hususların ortaya konması da bu çalışmanın diğer bir özelliğidir.

1. Eski Türkiye Türkçesinin Tarihî Gelişimi

1.1. Dönemin Adlandırılması ve Sınıflandırılması

XI. yüzyılda kitleler hâlinde Batı’ya göç eden Oğuz Türklerinin Anadolu’da meydana getirdiği Türkçe, “Eski Anadolu Türkçesi”⁴, “Eski Osmanlıca”⁵, “Eski Türkiye Türkçesi”⁶ ve “Eski Oğuz Türkçesi”⁷ gibi terimlerle ifade edilmektedir

³ bk.; Uğurlu 2007a; 2011b.

⁴ bk.; Korkmaz 1977; 1989; 1995a; 1995e; 2004; Özkan 1995; Şahin 2003; Gülsevin vd. 2004; Köktekin 2008.

⁵ bk.; Çağatay 1944; 1947; Mansuroğlu 1988; Banguoğlu 2000: 17.

⁶ bk.; Timurtaş 1994.

(Gülsevin vd. 2004: 29; Uğurlu 2011a: 147). Bu farklı terim tercihlerinde coğrafya, dil özellikleri ve kavmî unsurlar etkili olmuştur. Örneğin, Saadet Çağatay'ın 1940'lı yıllarda kullandığı “Eski Osmanlıca” terimi, Balkanlar sahasını içine almadığı için eleştiriye uğramış, yerine Faruk Kadri Timurtaş tarafından “Eski Türkiye Türkçesi” terimi önerilmiştir. Ancak bu da Ahmet B. Ercilasun tarafından Azerbaycan sahasını dışarıda bıraktığı gerekçesiyle kabul görmemiştir. Ona göre bu dönem için “Eski Oğuz Türkçesi” terimi kullanılmalıdır. Gerard Doerfer de Türk lehçelerini sınıflandırdığı bir makalesinde “Oğuzca” terimini kullanmıştır (1997: 292). Ne var ki bu terim de bugün “Oğuzca” diye bir üst lehçe bulunmadığı için yaygınlaşmamıştır (Demir 2008: 139).

Eski Türkiye Türkçesinin oluşumu ve gelişimi esas alınarak çeşitli tasnifler yapılmıştır. Örneğin, Zeynep Korkmaz, Anadolu'daki yazı dilini genel olarak “Eski Anadolu Türkçesi”, “Klasik Osmanlı Türkçesi” ve “Türkiye Türkçesi” olarak üçe ayırmış, Eski Anadolu Türkçesini de kendi içinde “Selçuklu Devri Türkçesi”, “Beylikler Devri Türkçesi” ve “Klasik Osmanlı Türkçesine Geçiş Dönemi Türkçesi” olarak tekrar sınıflandırmıştır (1995f: 419). Faruk Kadri Timurtaş ise XIII. yüzyıldan XX. yüzyıla kadar olan dönemi “Tarihî Türkiye Türkçesi” olarak adlandırmış ve Eski Anadolu Türkçesi terimini sadece XIII. yüzyıl için kullanmıştır (1994: VIII). Muharrem Ergin de iç ve dış gelişmelere göre dönemi, “Eski Anadolu Türkçesi”, “Osmanlıca” ve “Türkiye Türkçesi” olmak üzere üçe ayırmıştır (1993: 15). Gürer Gülsevin ve Erdoğan Boz, dönemi “Eski Anadolu Türkçesi (ve ağızları)”, “Osmanlı Türkçesi (ve ağızları)”, “Türkiye Türkçesi (ve ağızları) olarak üçe ayırmıştır (2004: 54). Hatice Şahin, Batı Türkçesini genel olarak “Eski Anadolu Türkçesi”, “Klasik Osmanlı Türkçesi” ve “Türkiye Türkçesi” şeklinde üçe ayırdıktan sonra, Eski Anadolu Türkçesinin alt bölümlerini “Selçuklu Dönemi Türkçesi”, “Beylikler Dönemi Türkçesi” ve “Osmanlıcaya Geçiş Dönemi Türkçesi” olarak belirlemiştir (2003: 14). Mustafa Özkan, Batı Türkçesini, “Eski Anadolu Türkçesi”, “Osmanlı Türkçesi” ve “Bugünkü Türkiye Türkçesi” olmak üzere üçe, ardından “Osmanlı Türkçesi”ni de kendi içinde tekrar “Başlangıç Devri Osmanlı Türkçesi” ve “Klasik Devir Osmanlı Türkçesi” olmak üzere ikiye ayırmıştır (1995: 34 – 45). Biribirinden az çok farklı bu tasnifler çoğunlukla, bu dönemde oluşturulan eserlerin dil

⁷ bk.; Ercilasun 2007ç: 430.

özellikleriyle ilgilidir.

Eski Türkiye Türkçesi döneminde birçok sanatçı yetişmiş ve dönemin dili, bu sanatçıların eserleriyle kademeli olarak gelişmiştir.

1.2. Oğuzların Devlet Kurma Süreci

VIII. yüzyılda Köktürk ve Uygur Devletlerinin içinde siyasi ve askeri olarak önemli bir güç olduğu bilinen Oğuzların büyük çoğunluğu, bu dönemde henüz yerleşik hayata geçmemişti. Köktürk Devleti'nin yıkılmasıyla bölgenin hâkimi Uygurlar olmuş, ancak Oğuzlar, Uygur döneminde de bir tebaa olarak güçlü konumlarını korumuştur (Sümer 1999: 23).

Ötüken Uygur Devleti'nin yıkıldığı M. 840 tarihi, Oğuzların kültür hayatında önemli bir dönüm noktası olmuştur. Zira bu tarihte Oğuz kitleleri, Batı Kazakistan bölgesine göç etmişler, bu zorunlu göç hareketi onların hayat tarzlarında olduğu kadar sosyal ve kültürel hayatlarında da değişiklikler meydana getirmiştir (Sümer 1999: 43 - 47).

X. yüzyıla gelindiğinde Oğuzlar, Hazar Denizi'nden Sırderya'ya kadar uzanan bölgede merkezi Yenikent olan bir Oğuz Yabgu Devleti'ni kurmuşlardır. Hazar Devleti'nin zayıflamasının etkisiyle kurulan bu devlet, Oğuzların Gazne Devleti'nin yerine İran, Suriye ve Anadolu'da kurduğu Selçuklu Devleti'nin de temellerini oluşturur (Sümer 1999: 80, 81; Köymen 1993: 23, 24).

Bütün bu gelişmelerin sonucunda XI. yüzyıldaki siyasi gelişmeler de Oğuzların devlet olma sürecine katkıda bulunmuştur. Örneğin, M. 999 yılında Samanoğulları Devleti'nin Karahanlılar tarafından yıkılmasıyla Horasan ve İran'da siyasi bir boşluk doğmuş, bu boşluğu da Seyhun boylarında yaşayan Oğuzlar doldurmuştur (Sümer 1999: 90; Köymen 1993: 28). Oğuzlar bu dönemde, Kıpçak boylarının baskısıyla önce Maverâüneh'r'e, sonra da Horasan ve İran'a yerleşmişler (Sümer 1999: 105 – 114), Selçuklu ailesinin öncülüğünde siyasi bir güç hâline gelmişler, 1064'ten itibaren Kars ve Kuzey Azerbaycan'a, 1071'den itibaren de Anadolu'ya göç etmeye başlamışlardır (Sümer 1999: 123, 124). Bu dönemden itibaren Anadolu, kanlı Türk – Bizans savaşlarına sahne olmuş ve bu sürecin

sonunda, çoğunluğunu Oğuz Türklerinin oluşturduğu Türk siyasi birliği oluşmuştur (Şeker 2006: 65 – 69).

1.3. Oğuzcanın Anadolu'da Gelişimi

XIII. yüzyılda Moğolların büyük bir güç olarak ortaya çıkması, Horasan ve İran'daki Oğuz boylarını kitleler hâlinde tekrar göçe zorlamıştır (Sümer 1999: 161). Anadolu'nun Türkleşmesinde büyük yeri olan bu göç dalgası, aynı zamanda Oğuzcanın Anadolu'da bir yazı dili olarak gelişmesi bakımından da önemlidir. Yazı dilinin gelişmesi için gereken yerleşik kültür geleneği, XIII. yüzyılda Moğolların önünden gelen Oğuz boylarıyla Anadolu'ya taşınmıştır. Özellikle bu göç dalgasıyla Anadolu'ya gelen aydınların yazı dili geleneğine sahip kişiler olması, bölgede Oğuz ağızlarına dayalı yeni bir yazı dilinin oluşumunu hızlandırmıştır (Ercilasun 2007ç: 433, 434).

Selçuklu Devleti'nin Moğol baskılarıyla zayıflaması ve Köseadağ Savaşı (M. 1243), merkezî Selçuklu Devleti'ne karşı Anadolu'da Türkmen beylerinin siyasi gücünü artırmıştır (Korkmaz 1995g: 432). Bu siyasi gücün de etkisiyle XIII. yüzyıl sonlarından XV. yüzyıl başlarına kadar uzanan bu dönemde, Oğuz ağızlarına dayalı yeni bir Türk dili ortaya çıkmış ve bu dil, Selçuklu'dan sonra kurulan Osmanlı Devleti'nin resmî dili olmuştur (Kokmaz 1995f: 419).

Resmî dil olma süreci, Karamanoğlu Mehmet Bey'in bilim ve sanat dili olarak kullanılan Arapça ve Farsça'nın yerine Türkçenin kullanılması gerektiğini belirten fermanıyla başlar. Karamanoğlu Mehmet Bey'in, 1277 yılında yayımladığı ve her yerde Türkçe kullanılacağını ifade eden bu fermanı, bölgede yeni gelişen Türk diline, sembolik bir siyasi destek sağlamıştır (Akar 2005: 240).

Oğuzca kelimelere ilk defa Kaşgarlı Mahmud'un *Divânu Lugâti't-Türk* adlı eserinde rastlanmaktadır. Bu kelimelere bakıldığında Oğuzcanın ses, şekil ve kelime kadrosu bakımından diğer Türk kitlelerinin dillerinden farklı olduğu görülür (Korkmaz 1995j: 426). Bu dil farklılaşması, başlangıçtan beri var olan ancak tarihî süreçte gelişen bir nitelik gösterir. Bunlar, Oğuz kitlelerinin Kıpçak ve Karluk boylarıyla karışması sonucu oluşan iç farklılaşma ve Arap, Fars uygarlığına dâhil olmanın getirdiği dış farklılaşma olarak iki ana koldan gelişir. İç farklılaşmanın

temelinde, XI. yüzyılda yerleşilen Harezm ve Maverâünnehr bölgelerinin etnik yapısı vardır. Zira bu dönemde ve yerde Karluk, Kıpçak ve Oğuz boyları birlikte yaşamışlar, ancak bu birlikte yaşama rağmen özellikle Oğuz boyları ağız özelliklerini kaybetmemişlerdir. Bu durum, Oğuz boylarının diğer Türk boylarına nispetle kalabalık olması kadar Oğuzcanın daha o dönemdeki gücüyle de ilgilidir. Diğer yandan Oğuz kitlelerinin Irak, Suriye ve Anadolu topraklarına yerleşmeleri, Arap ve Fars kültürünün etkilerini artırmış, dilde bir dış farklılaşma meydana getirmiştir. Bu dönemde henüz bir yazı diline sahip olmayan Oğuzlar, yeni yerleştikleri İran bölgesinde, yerleşik bürokrasi dili olan Farsçayı yazışma dili olarak benimsemişlerdir (Akar 2010: 22; Uğurlu 2011a: 132, 133). Bu dönemden itibaren dilde Arapça ve Farsça alıntı kelimeler giderek yoğunluk kazanmıştır, ancak sahip olunan zengin sözlü gelenek, dilin iç imkânlarıyla gelişmesini sağlamış ve bu gelişim, yazı dilinin oluşmasını hızlandırmıştır (Korkmaz 1995g: 432; Ercilasun 2007ç: 434).

Bu süreçte özellikle Anadolu Beylerinin, kendi nüfuz bölgelerindeki bilim ve sanat adamlarını ve kuruluşlarını desteklemeleri önemlidir (Korkmaz 1995g: 432). Çünkü kısa süre içinde Karaman, Kastamonu, Kırşehir, Kütahya, Birgi, Tire, Balıkesir, Aydın, Denizli, Sinop, Amasya, Erzurum vb. yerler kültür merkezleri hâline gelmiş ve *Garipnâme*, *İskendernâme*, *Süheyl ü Nevbahar*, *Kelîle Dimne*, *Hurşîdnâme*, *Kabusnâme*, *Marzubânnâme* ile *Yusuf u Züleyhâ*, *Kısâsü'l-Enbiyâ*, *Tezkiretü'l-Evliyâ* gibi eserler kaleme alınmıştır (Korkmaz 1995g: 433; Uğurlu 2011a: 141). Beylikler devrinin ürünü bu ilk Türkçe metinler, bölgedeki Moğol baskısının ortadan kalkmasıyla da ilgilidir. Çünkü yukarıda da ifade edildiği gibi Moğol baskısıyla Anadolu'ya göç eden ve Orta Asya edebî dilini bilen şehirli aydın kitle, bu beylerin teşvikleriyle daha rahat hareket etmişler ve bu da edebî eserlerin kısa süre içinde çoğalmasını sağlamıştır. Anadolu'da meydana getirilen bu ilk metinlerin hangi şartlar içinde oluştuğu, Orta Asya edebî dilinden ne ölçüde etkilendikleri bugün de tartışılmaktadır.⁸

Eski Türkiye Türkçesinin yazı dili oluşu aşama aşama gerçekleşmiştir. Öncelikle, bir dilin lehçeleşmesi için konuşurların coğrafya değiştirmesi, toplumsal ve kültürel farklılaşma, dilin canlı ağızlara sahip olması, siyasi erk ve alfabe olmak

⁸ Bu tartışmalara, konuyla doğrudan ilgili olmadıkları için girilmeyecektir.

üzere beş ana şart gereklidir. Bunlardan coğrafya değiştirme, Oğuz boylarının tarihî süreçte sıkça yaşadıkları bir durumdur. Zira Oğuz kitlelerinin VIII. yüzyıldan itibaren çeşitli göç hareketlerinde bulunmaları, kültürel ve toplumsal hayatta olduğu kadar dilde de birtakım değişiklikler meydana getirmiştir. Özellikle, X. yüzyıldan itibaren İslamiyet'in kabul edilmesi, kültür değişimlerini en iyi yansıtan dil ve edebiyat sahasında farklı bir medeniyet dairesine girilmesine neden olmuştur. Moğolların, Köseadağ (M. 1243) savaşında Anadolu Selçuklularını yenmeleri, tasavvuf hareketlerini de hızlandırmıştır. Özellikle, görüşlerini halka ulaştırmak isteyen kolonizatör dervişlerin yerli dille eserler kaleme almaları, yazı dilinin gelişimine olumlu yönde yansımıştır (Akar 2010: 20 - 22).

Dilin lehçeleşme sürecinde canlı ağızlara sahip olması da büyük önem taşır. Eski Türkiye Türkçesinin yazı dili olmadan önce çeşitli ağızların varlığı ve bu ağızlardan birinin bilim ve sanatın gelişmesiyle standartlaşma evresine girmesi, yazı dilinin oluşumunu hızlandırmıştır. Bununla birlikte Eski Türkiye Türkçesi döneminde yazılmış eserlerin tamamen standart bir dil özelliği gösterdiği söylenemez. Ancak Beylikler döneminde, Beylerin Türkçe kullanmaktan yana tavırları ve sanatçıları desteklemeleri, lehçeleşmeyi olumlu yönde etkilemiş ve bu sayede Eski Türkiye Türkçesi, yazı dili olarak ortaya çıkmıştır (Kokmaz 1995f: 419). Özellikle Fatih döneminde devletin siyasi merkezinin İstanbul olmasının etkisiyle bilim kültür ve sanat faaliyetlerinde İstanbul ağızı öne çıkmış ve standartlaşma bu ağız üzerinden gerçekleşmiştir. İstanbul ağızı, Eski Türkiye Türkçesinden sonraki Osmanlı Türkçesi döneminde de standartlaşmaya devam etmiş ve en sonunda Türkiye Türkçesi ile bugünkü şekline dönüşmüştür.

2. İncelenen Metinler

2.1. *Battalnâme*

Battal Gâzi Destanı, VIII. yüzyıldaki Emevîler ve Bizans İmparatorluğu arasındaki savaşlarda İslam adına savaşan Battal Gâzi isimli bir kahramanın destanı kişiliği etrafında kurulmuştur. Destan, *Menâkıb-ı Gazavât-ı Seyyid Battal Gâzi*, *Hikâyet-i Seyyid Battal Gâzi Menkıbeleri*, *Kitâb-ı Battal Gâzi* gibi birçok şekilde adlandırılmıştır (Demir vd. 2006b: 21).

Battal Gâzi'nin hangi yüzyılda yaşadığı ve ne gibi kahramanlıklar gösterdiği konusunda tarih kaynaklarında birbirinden farklı bilgiler bulunmaktadır. Arapça bir kelime olan *battal*, “kahraman” anlamında olup eserde destan kahramanının vasfı durumundadır. Battal Gâzi'nin gösterdiği kahramanlıklar, Türkler arasında bir destanın konusu olabilecek kadar sevilip benimsenmiştir.

Kaynaklara göre kahramanın asıl adı Abdullah'tır, ancak etnik kökeni konusunda çeşitli görüş ayrılıkları bulunmaktadır. Buna göre bazı kaynaklarda kahramanın Arap asıllı olduğu öne sürülmüş, ancak bu bilgi tam olarak doğrulanamamıştır. Örneğin İbn Asâkir'e göre Battal, Emevîlerin azatlı kölesidir ve Arap asıllı değildir (Sakaoğlu 1995b: 67). Köprülü'ye göre de Battal Gâzi bir Arap kahramanı değildir. Ona göre Battal Gâzi, başlangıçta Anadolu sınırlarında İslamiyet ülküsü için çarpışan, sonra Türk gâzileri arasında ünlenen menkıbevi bir kişiliktir (Köprülü 2003: 278).

Battal Gâzi Destanı, Anadolu'daki destanların ilkidir. Bu yönüyle eser, kendisinden sonra oluşmuş *Dânişmendnâme* ve *Saltuknâme*'ye de kaynaklık eder. Ayrıca konu bakımından Türklerle ilgili olmamasına karşın Türk'ün muhayyilesinin bir ürünü olması nedeniyle millî bir destan niteliği gösterir (Demir vd. 2006b: 21).

Destanın kimin tarafından yazıldığı belli değildir. Ancak, içinde destanla ilgili bilgiler bulunan *Dânişmendnâme*'nin yazılış yılı M. 1244 – 1245'den önce yazıldığı söylenebilir. Bunlar değerlendirildiğinde, *Battal Gâzi Destanı*'nın XI. ve XIII. yüzyıllar arasında olduğu ve XIII. yüzyılda kaleme alındığı kuvvetli bir ihtimal olarak görülmektedir. Ayrıca ilk şeklinin mensur olduğu bilinen eser, M. 1769 - 70 yılında özet hâlinde ve manzum olarak Darendeli Bekâyî tarafından yeniden yazılmıştır (Demir vd. 2006b: 21, 22).

Eserde mekân olarak Malatya ve çevresi öne çıkmaktadır. Malatya ile ilgili tasvirler, olayların bu bölgede geçtiğini ya da en azından eseri kaleme alan kişinin Malatya'yı iyi tanıdığını düşündürür (Demir vd. 2006b: 22).

Battal Gâzi Destanı, edebiyatımızda *Battalnâme* olarak bilinmesine karşın Araplar arasında *Zatü'l-Himme*, *Zelhimme*, *Delhemme* olarak adlandırılmakta (Sakaoğlu 1995: 68); hatta bazı kaynaklarda *Battalnâme*'nin bu adlarla bilinen Arapça bir eserden tercüme edildiği ifade edilmektedir. Yapılan araştırmalar bunun

doğru olmadığını ortaya çıkarmıştır (Demir vd. 2006b: 22).

Battal Gâzi Destanı'nın konusu Müslüman – Hristiyan savaşlarıdır. Destanın özünü gerçekte VIII. yüzyıldaki Arap – Bizans mücadeleleri, teşkil eder. İslam ordularının önderi durumundaki Battal Gâzi, karşısındaki güçlü Bizans ordularını her defasında yenilgiye uğratar. Ancak, destan halkalarının genişlemesiyle birlikte olaylar VIII. yüzyılın sınırlarını aşp IX. yüzyılda Malatya'da kurulan Müslüman emirliği zamanındaki olayları da içerisine alır (Demir vd. 2006b: 22).

Eserde Kaf Dağı gibi mitolojik yerlerin bulunması, kahramanların olağan üstü güçler ve kerametler göstermesi, olayların destan niteliğini artırmaktadır (Köksal 1984: 39).

Eserde kadın kahramanlar da öne çıkılmaktadır. Gerçekte birer Hristiyan olan Aden Banu ve Ketayun gibi bazı kahramanlar, Battal Gâzi'ye olan aşklarından dolayı İslamiyet'i seçmişlerdir. Bunun yanı sıra Dede Korkut Destanı'ndaki gibi yiğitlikleriyle öne çıkan Banı iek ve Selcen Hatun gibi kahramanlar da görülür (Sakaoğlu 1995b: 70).

Battalnâme, sade bir dille yazılmış ve bu özellik onun, asırlar boyunca kolay okunmasını sağlamıştır. Eserdeki Arapça ve Farsça kelimeler halkın anlayacağı sadeliktedir. Eserin tarih boyunca bilinmesi ve çok okunması buna bağlanabilir (Demir vd. 2006b: 51).

Battalnâme'nin nesir yazmalarında kısa cümleler tercih edilmiştir. Bu kısa cümleler anlatıma akıcılık ve kolay okunabilirlik sağlamıştır. Ayrıca eserde, unsurları ortak sıralı cümleler de görülür. İç içe birleşik cümleler ise karşılıklı konuşmaların ya da olay nakillerinin olduğu bölümlerde artış gösterir. Farsça “ki” edatı ile kurulmuş cümlelerin çokluğu bu dönemde Farsça cümle yapısının etkisini artırdığını düşündürmektedir.

Eserin söz varlığında fiillerin çokluğu, cümlelerin kısalığı, olayları öne çıkarıp eseri hareketli kılmıştır (Demir vd. 2006b: 52).

İlk nüshası şu ana kadar bulunamayan *Battalnâme*, yazılışından itibaren defalarca istinsah edilmiştir. Nüshalarının sayısı da bu yüzden tam olarak belli değildir. Bugüne kadar altı manzum, üç de mensur olmak üzere toplam dokuz nüsha

tespit edilebilmiştir (Demir vd. 2006b: 54).

Bu çalışmada, Necati Demir tarafından hazırlanan Demir 2006b ve bunun Türkiye Türkçesine aktarımı olan Demir 2006a yayınları kullanılmıştır.

2.2. *Dânişmendnâme*

Anadolu'nun Türkler tarafından fethini konu alan önemli üç destani eserden biri *Dânişmendnâme*'dir. Eser, *Battalnâme*, *Dânişmendnâme* ve *Saltuknâme* olarak sıralanan destan üçlüsünün ikincisini oluşturur. Eserin ilk satırlarında yer alan Battal Gâzi Destanı'nın tamamlandığı, Battal Gâzi ve arkadaşlarının ebediyete intikal ettiğini bildiren ifadelerle bakılacak olursa metnin, *Battalnâme*'nin devamı olduğu anlaşılır. Bu durum tarihî gerçeklere de uygundur. Nitekim Battal Gâzi'nin fetihleri sonrasında Hristiyanlar Anadolu'ya tekrar hâkim olmuş, Dânişmend Gâzi de onların geri aldığı Anadolu topraklarını tekrar fethetmiştir (Ocak 1993: 479).

Değişik kaynaklarda *Kıssa-i Melik Dânişmend Gâzi*, *Hikâyet-i Melik Gâzi*, *Kitâb-ı Melik Dânişmend Gâzi*, *Melik Dânişmend Gâzi Tarihi*, *Tevârîh-i Melik Dânişmend Gâzi*, *Tokat Tarihi*, *Dânişmend Gâzi Destanı*, *Melik Gâzi Destanı*, *Dânişmendliler Tarihi* adlarıyla görülen eser, 1071 Malazgirt savaşından sonra Anadolu'nun Türkler tarafından fethini destani bir üslupla anlatır (Bicik 1995: 201, Demir 2004: 17). Eserde Türk – Bizans savaşları yanı sıra, başkahraman durumundaki Dânişmend Gâzi'nin yaptıkları ve destani kişiliği bir takım dinî ve folklorik motifler içinde dile getirilmiştir.

Eserin destani özelliğine rağmen yer isimleri ile tarihî kişilerdeki gerçeklik, ona aynı zamanda bir tarih kaynağı özelliği de kazandırmaktadır (Ocak 1993: 479). Bu yüzden eser, daha XVI. yüzyıldan itibaren Gelibolulu Mustafa Âlî, Cenâbî, Karamanî, Kâtip Çelebi, Münecimbaşı ve Hezârfen Hüseyin gibi Osmanlı tarihçilerince tarih kaynağı olarak kullanılmıştır. Bu işi bizzat başlatan da Gelibolulu Mustafa Âlî'dir. Âlî, Sivas'taki memuriyetinden azledildiği sırada Niksar'da Ârif Ali'nin kitabının bir nüshasını bulmuş ve ona yeni bir şekil vererek bir *Dânişmendliler tarihi* meydana getirmiştir. Âlî'nin bu eseri *Mirkâtü'l-Cihâd* adını taşımakta ve bazı araştırmacılar tarafından *Dânişmendnâme*'nin üçüncü yazını olarak nitelendirilmektedir (Akar 1999: 209, 210).

Dânişmendnâme, üç ayrı zamanda üç ayrı yazar tarafından kaleme alınmıştır. Eserin ilk olarak Mevlânâ İbn-i Ala tarafından, II. İzzettin Keykavus devrinde ve yine onun emriyle H. 642 / M. 1244 – 45 tarihinde yazıldığı tahmin edilmektedir (Bicik 1995: 192; Demir 2004: 18). Ne var ki İbn-i Ala'nın Türkçe olarak kaleme aldığı bu ilk metnin bugüne kadar hiçbir nüshası ele geçmemiştir (Ocak 1993: 478). Bu nüshanın dilini ağır bulan I. Murad, eseri Tokat kalesi dizdarı Ârif Ali'ye H. 762 / M. 1360 / 61 yılında tekrar yazdırmıştır. Ârif Ali, bu nüshayı nazım bölümleri de ekleyerek on yedi meclis hâlinde düzenlemiştir (Ocak 1993: 478; Akar 1999: 209; Demir 2004: 18; Demir 2006a: 17).

Eserin çeşitli nüshaları vardır. Örneğin, eser üzerinde çalışan Irène Mélikoff, aslını veya mikrofilmni inceleyebildiği dokuz, bildiği ancak inceleyemediği bir nüshadan söz eder. Bunlardan başka Necati Demir de ayrıca sekiz nüsha daha tespit etmiştir (Demir 2006a: 18).

Dânişmendnâme'nin yazıldığı yıllar, Anadolu'da Arapça ve Farsça hâkimiyetinin olduğu dönemdir. Bu nedenle eser ilkin Farsça ve Arapça ağırlıklı kelimelerle oluşturulmuştur. Bugün üzerinde durulan Ârif Ali'nin kaleme aldığı eser ise Oğuzcanın hâkim olduğu yıllarda sade dille yazılmıştır. Bu sadelikte, metnin olay ağırlıklı olmasının ve tahkiye üslubunun payı vardır. Olay ağırlıklı bir anlatımın gereği olarak kullanılan basit cümleler, eseri kolay okunabilir kılmış, bunun yanı sıra anlatıma bir canlılık getirmiştir (Demir 2006a: 32 - 35).

Dânişmendnâme, yazıldığı devrin Tokat bölgesi ağız özelliklerini yansıtır. Bu nedenle bazen hiçbir sözlükte bulunmayan kelimelerle karşılaşılır. Bununla birlikte atasözleri, deyimler, akıcı cümle yapısı eseri, önemli bir dil kaynağı hâline getirmiştir (Demir 2006a: 33).

Eserde basit, birleşik, sıralı, bağlı gibi bütün cümle çeşitleri görülür. Özellikle öznesi ve konusu aynı olan cümleler birleştirilerek sıralı cümleler oluşturulmuştur. Karşılıklı konuşma ve olay nakillerinin yoğunlaştığı yerlerde iç içe birleşik cümle türü artış gösterir. Ayrıca eserde, Farsçadan alınma ki'li bağlı cümle yapısı da kullanılmıştır. Özellikle devrik cümlelerin azlığı ve cümle başı edatlarının yoğunluğu, esere özgü bir özellik olup bu durum, üslubu olumlu yönde etkilemiştir (Demir 2006a: 35).

Bu çalışmada, Necati Demir'in 2006a ve bunun yine aynı araştırmacı tarafından Türkiye Türkçesine yapılmış aktarımını içeren Demir 2004 yayınları kullanılmıştır.

2.3. *Fetihnâme*

Hayatı hakkında fazla bir bilgi bulunmayan Kıvâmî'nin, Fatih Sultan Mehmet ile II. Bâyezid devirlerinde yaşadığı ve Sultan Mehmet'in fetihlerini anlatan bir eser meydana getirdiği bilinmektedir (Babinger 1955: V, Uygur 2007: 9). Franz Babinger tarafından *Fetihnâme-i Sultan Mehmed* adıyla yayımlanan eser, Eski Türkiye Türkçesinin dil özelliklerini önemli ölçüde ortaya koyar.

Eserde görülen ayet ve hadisler, Arapça kelimeler, Farsça başlıklar, doğu mitolojisine has unsurlar, klâsik edebiyata özgü mazmunlar ve remizler, yazarın en azından medrese eğitimi aldığını düşündürmektedir (Uygur 2007: 16, 17; Türken 2006: 7). Ayrıca Doğu edebiyatının özünü teşkil eden ahlak ve gelenek ağırlıklı tahkiye üslubuna paralel olarak dinî ve insani değerler öne çıkarılmıştır. Bunun yanı sıra belki de yazarın malî durumunun bozuk olmasının da etkisiyle devrin karışıklıklarından şikâyet edilmiştir (Uygur 2007: 17).

Fetihnâme'nin bilinen tek ve orijinal nüshası şu anda Berlin Bibliothek National'de Mrs. Or. 4⁰ 1975 numarada kayıtlıdır (Babinger 1955: IV, V).

Eser, eşit hacimde olmayan yirmi sekiz bölüme ayrılmıştır. Devrin hâkim yazım geleneğine uygun olarak başlıklar Farsça yazılmış, son bölüm, yazarın bir "hâtıme"siyle son bulmuştur. Nesir ağırlıklı olarak yazılmış eserde, yüz sekiz tane de nazım vardır.⁹ Bunlar arasında *Medhiye-i Sultan Mehmed Han Gâzi*, aynı sultan için bir de mersiye, bunlardan başka *Kaside der tasvir-i Sultan Bayezid Han* ve yine bir *Kaside-i feth-i fi medh-i Sultan Bayezid Han Gâzi* bulunmaktadır (Babinger 1955: VII).

XV. yüzyıl Eski Türkiye Türkçesinin örneklerinden olan eser, dil yönünden olduğu kadar edebî olarak da değer taşır. Özellikle dinî ve sûfîce manzumelerde

⁹ Ceyhun Vedat Uygur'a göre eserde bu yüz sekiz manzumenin yanı sıra, birbirinden bağımsız yedi ayrı manzume daha vardır. Bu yedi manzumenin de eklenmesiyle sayı yüz on beşe çıkar. bk.; 2007: 14.

lirizm ön plandadır, ancak bu manzumelerin şekil yapısının kusursuz olduğu söylenemez. Çünkü eserde küçük bir dikkatle düzeltilebilecek birçok aruz kusurunun bulunduğu görülür (Uygur 2007: 17).¹⁰

Kıvâmî'nin şiirlerinde Fars kültürünün etkisi kendisini hissettirir. Manzumelerde tarihî, mitolojik, efsanevî kişilerin yanı sıra klâsik edebiyatın hayal dünyasına has unsurlar, teşbihler, mecazlar, mazmunlar da görülür. Olayları anlatan bölümlerde ise daha çok hareket ön plandadır (Uygur 2007: 17).

Kıvâmî'nin nesrinde cinaslı bir üslup da göze çarpmaktadır. Bu cinaslar şiire canlılık ve doğallık kattığı kadar üslupta bir akıcılık ve kolay okunabilirlik de sağlamaktadır. Bununla birlikte nesrin birçok yerinde tekrarlanan ifadeler, üslupta bir "tatvil-i kelâm", tekdüzelik meydana getirmiş, atasözleri ve deyimlerin kullanımı ise dili halk diline yaklaştırmıştır (Uygur 2007: 18).

Yazar olayların arasına yerleştirdiği dinî, ahlâki hikâyelerle esere bir hareket kazandırmış, monotonluğu kırmıştır. Düşüncelerin ayet ve hadislerle desteklendiği bu mısralarda, cihadın faziletleri, şehitliğin yüceliği, tevhit inancı ve Hz. Muhammet'e ve onun sünnetine bağlı olmanın gereği gibi bir takım öğütler bulunur. Kuvvetli bir iman ile dine bağlı olduğu anlaşılan Kıvâmî, zaman zaman devrin bozukluklarına dikkati çekmekte ve bu şekilde hükümdarları uyarmaktadır. Bunun yanı sıra yazar, Fatih'in gazalarını, üstün başarısını, kahramanlıklarını da her fırsatta dile getirmektedir. Eserde görülen bu yer yer öğütçü, yer yer de övücü üslup, Kıvâmî'yi ahlâkî bir edebiyatın temsilcisi yapmaktadır (Uygur 2007: 14 - 16).

Kıvâmî'nin nesri uzun cümlelerden oluşmakla birlikte, içinde şiir değeri olan parçalar da vardır. Babinger'e göre bu şiir parçaları, yazarın şairlik yeteneğinin yazarlığından daha üstün olduğunu gösterir (1955: VIII).

Kıvâmî'nin eserini yazarken yararlandığı kaynakları tam olarak tespit etmek mümkün olmasa da devrin diğer önemli yazarı Âşıkpaşaoğlu'ndan ya da *Tevârîh-i Âl-i Osman*'dan yararlandığını söylemek mümkündür. Özellikle Tursun Bey'in eseriyle Kıvâmî'nin eseri arasındaki benzerlikler çok fazladır. Bu durum, her iki yazarın ortak bir kaynaktan yararlandığını göstermektedir (Babinger 1955: VIII).

¹⁰ Bu vezin kusurları müstensih kaynaklı da olabilir.

Bu çalışmada, Ceyhun Vedat Uygur tarafından hazırlanmış ve çevriyazı ile aktarımı içeren Uygur 2007 yayını kullanılmıştır.

2.4. *Tevârîh-i Âl-i Osman*

Eski Türkiye Türkçesinin XV. yüzyıla ait eserlerinden birisi de *Tevârîh-i Âl-i Osman*'dir. Bu eser, yazarı bilinen ilk Osmanlı tarihidir ve *Tevârîh-i Âl-i Osman* veya *Âşıkpaşaoğlu Tarihi* adlarıyla da ifade edilir. Eserde, Osmanlı sülalesinin şeceresi, bunların Anadolu'ya gelmeden önceki maceraları, Anadolu'ya gelişleri, kaç grup oldukları, hangilerinin Anadolu'da kaldığı, Türk tarihinde oynadığı roller, özetle Süleyman Şah'tan II. Bayezid'e kadar olan bütün ayrıntılar yer alır. (Yavuz vd. 2007: 23).

Âşıkpaşaoğlu'nun gerek Osmanlı sultanlarına olan yakınlığı, gerekse aydın bir insan olması, özellikle de tarihe ilgi duyması, onu bu eseri kaleme almaya yöneltmiştir. Eserin dikkati çeken özelliği, Âşıkpaşaoğlu'nun olayları bizzat yaşaması, başka bir deyişle yaşadığı olayları kaleme almasıdır (Yavuz vd. 2007: 23, 24).

İlk Osmanlı tarihçilerinden olan Âşıkpaşaoğlu'nun asıl adı "Derviş Ahmed"dir. Âşıkpaşaoğlu ismi onun soy olarak Âşıkpaşa'ya bağlı olmasından kaynaklanır. Yazar bundan dolayı, eserlerinde "Âşıkî" mahlasını kullanır (Yavuz vd. 2007: 27).

Âşıkpaşaoğlu, eserinin ilk satırlarında soy zincirini verir. Bu satırlardan anlaşıldığına göre Derviş Ahmed'in babasının adı Yahya'dır. Derviş Ahmed M. 1393 yılında Mecitözü ilçesinin Elvan Çelebi köyünde doğmuştur.¹¹ (Yavuz vd. 2007: 27). Yazarın doğumuyla ilgili olarak eserdeki bu bilgilerin yanı sıra, bir başka eserde, H. 795, M. 17 Kasım 1392 – 5 Kasım 1393 tarihleriyle de karşılaşılır (Atsız 1985: 3).

Âşıkpaşaoğlu'nun tarihe ilgisi gençlik çağlarındayken başlamıştır. Genç yaşta Geyve'de hastalanan Âşıkpaşaoğlu, Orhan Gâzi'nin imamının oğlu Yahşi Fakih'in evinde kalmış, burada Osmanlı tarihini Yıldırım Bayezid devrinin sonuna kadar okumuştur (Atsız 1985: 3,4; Yavuz vd. 2007: 28). Bu okuma, onun merakını

¹¹ Babinger onun 1400 yılında doğduğunu belirtmişse de müellifin yaşına ve yaşadıklarına bakıldığında 1393 yılının daha doğru olduğu söylenebilir (Yavuz vd. 2007: 27).

ömrünün sonuna kadar canlı tutmuştur. Buradan edinilen bilgiler daha sonra yaşananlarla birleştirilmiş, nihayetinde bu eser meydana getirilmiştir. Âşıkpaşaoğlu, devrinin önemli savaşlarına tanık olmuştur. Örneğin, II. Murad'ın Belgrat seferine, Mehmed Fatih'in ikinci Kosova muharebesine ve İstanbul'un Fethi'ne katılmış; İstanbul alındıktan sonra buraya yerleşmiş ve padişah tarafından İstanbul'a getirilen insanların irşadıyla görevlendirilmiştir. Ömrünün sonuna kadar burada yaşamış ve 1481¹² yılında ya da 1484'ten sonraki bir tarihte vefat etmiştir (Yavuz vd. 2007: 30 - 32).

Âşıkpaşaoğlu, eserini adlandırırken “menâkıb” kelimesini kullanmasına karşın bugüne kadar yapılan çalışmalarda *Menâkıb u Tevârih-i Âl-i Osman* değil, *Tevârih-i Âl-i Osman* ismi kullanılmıştır.¹³

Tevârih-i Âl-i Osman'ın bilinen on iki nüshası vardır. Bu on iki nüshadan başka bilim dünyasınca pek bilinmeyen Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar 4954 numarada kayıtlı bir nüsha daha tespit edilmiştir. Eserin Oxford, Viyana ve Paris olmak üzere üç eksik nüshası vardır (Yavuz vd. 2007: 36 - 38).

Tevârih-i Âl-i Osman, tarih yazıcılığı ve tarih ilmine olduğu kadar, dil çalışmalarına da ışık tutar, Eski Türkiye Türkçesi nesir dili hakkında bilgiler verir ve nesir dilinin oluşmasına katkı sunar (Yavuz vd. 2007: 33).

Eserin dili genel olarak kısa cümlelerden oluşur. Kısa cümleler anlaşılabilirliği artırır. Eserde, basit, birleşik, sıralı, bağlı gibi bütün cümle çeşitleri kullanılmıştır. Bu durum, Türkçenin XV. yüzyıldaki esnekliğini ve ifade gücünü ortaya koyar. Böylelikle XIII. yüzyıldan itibaren sözlü dil geleneği üzerinden gelişen yeni yazı dilinin ve cümle yapısının, iki yüz yıl içinde ne derece olgunlaştığı anlaşılabilir (Yavuz vd. 2007: 35).

Eser, dil incelemeleri açısından olduğu kadar edebî bakımdan da değer taşır. Sıkça kullanılan benzetmeler, eseri tekdüzelikten kurtarmıştır. Yazar ayrıca örf ve âdet, sünnet düğünleri gibi konular hakkında bilgi vermiş, bu da eseri kültür tarihi

¹² H. Nihal Atsız, Âşıkpaşaoğlu'nun ölüm tarihini *Hadîkatü'l-Cevâmî*'deki bir kayda dayanarak 23 Mart 1481 olarak vermektedir (1985: 5). Ancak Babinger, yazarın Sultan Bayezid'in “Bogdan” seferini anlatan bir beytini dikkate alarak ölüm tarihinin 1484 ve öldüğü yaşın da 86 olduğunu ileri sürer (Yavuz vd. 2007: 32).

¹³ Örneğin, bk.; Atsız 1985.

açısından önemli kılmıştır (Yavuz vd. 2007: 35).

Bu çalışmada, metin ve aktarımı Kemal Yavuz ve Yekta Saraç tarafından hazırlanan Yavuz vd. 2007 yayını kullanılmıştır.

3. Araştırmanın Yöntemsel Modeli

Bu çalışmada *Dânişmendnâme*, *Battalnâme*, *Tevârih-i Âl-i Osman* ve *Fetihnâme*, adlı eserlerin Türkiye Türkçesine yapılmış aktarmaları, kaynak metinle ek, kelime, söz dizimi ve deyim düzeylerinde karşılaştırılmıştır. Bunun için, *Aktarma Sorunlarıyla İlgili Yapılan Çalışmalar* bölümünde değerlendirilen eserlerden ve tasnif sistemlerinden yararlanılmıştır. İncelenen aktarma metinlerinde tespit edilen fakat önceki çalışmalarda bulunmayan hata tipleri, hatanın tipine ve özelliğine göre yeniden adlandırılmış ve tasnif edilmiştir.

Bu konuda yapılmış önceki çalışmalar incelenip hata tipleriyle ilgili geçici tasnif ve adlandırılmalar yapıldıktan sonra metinler, eserlerin dil kullanımlarını, üslup yapısını, zihniyet unsurlarını, edebî ve kavramsal özelliklerini belirlemek amacıyla baştan sona incelenmiştir; ancak bu inceleme, kaynak metin üzerinden gerçekleştirilmiş, aktarmayla ilgili bir önyargı oluşturmamak için aktarma metinleri bu aşamada okunmamıştır.

Bu ilk inceleme işi tamamlandıktan sonra metinler, kelime kelime, cümle cümle ele alınmıştır. Bu okuma sırasında kaynak metin ve aktarma metni karşılaştırılmış, bu sırada okuma tekniklerinden de yararlanarak metne birtakım sorular sorulmuştur. Bu sorular, derin yapıyı ortaya çıkarmaya ve mesajın hangi dil unsurlarıyla yüzey yapıya aktarıldığını belirlemeye yöneliktir. Bu kapsamda, kaynak metin okunurken yazarın amacı, anlatımın türü, kelimelerin bağlam içindeki anlamları, yazarın ön yargıları, paragraftaki ana düşünce, söz dizimi unsurlarının dizilişi, deyimlerin yapısı ve bunların günümüze yansıyan yönleri, eklerin işlevleri, işlevini yitiren ya da değiştiren ekler ve kullanımdan düşen kelimeler gibi hususlar irdelenmiştir.

Tespit edilen bazı aktarma hatalarının temelinde metnin doğru algılanamaması ve çözümlenememesi yatmaktadır. Metnin doğru algılanamaması

sonucunda bazı kelimelerin aktarıma alınmaması ya da serbest aktarım yapılması gibi tutumlar ortaya çıkar. Bu da kaynak metindeki mesajın hedef anlaşma birimine doğru bir biçimde aktarılamamasına neden olur. Bu nedenle teklif edilen aktarma cümlelerinde kaynak metindeki her unsur dikkatle değerlendirilmiş ve bu unsurların Türkiye Türkçesindeki karşılıkları aranmıştır. Bu karşılıkların, kişilerin üslup özellikliklerine göre farklılık göstereceği muhakkaktır. Bu nedenle teklif edilen aktarma örneklerinin mutlak doğru ve değişmez olduğunu söylemek mümkün değildir. Kaldı ki burada amaç, metinleri mutlak doğru bir şekilde aktarmak değil, bilimsel bir aktarma modeli geliştirmek ve metne bu model ışığında yaklaşımdır.

Tespit edilen aktarma hatalarının bulunduğu kelimeler, cümleler ve paragraflar, Arap harfli metin üzerinden de kontrol edilmiştir. Bu yolla aktarma hatasına neden olan eksikliğin, metnin yanlış veya eksik okunmasından kaynaklanıp kaynaklanmadığı ortaya çıkarılmıştır. Önceki çalışmalarda bulunmayan hata tipleri, aşağıda tablolar hâlinde gösterilmiştir: (Tablo1, Tablo 2, Tablo 3).

EK	HATA TİPİ
	- Aslını Korumama
	-Ek Eksikliği
	- Ek Fazlalığı - Aslını Koruma - Gereksiz Ek Kullanımı

Tablo 1: Ek Düzeyinde Önceki Çalışmalarda Bulunmayan Hata Tipleri

KELİME	HATA TİPİ
	- Aslını Korumama
	- Edatların Kullanımı - Aslını Uyarlama
	- Birleşik Fiiller - Aslını Koruma - Aslını Korumama - Aslını Uyarlama - Gereksiz Birleşik Fiil Kullanma - Anlamını Korumama

Tablo 2: Kelime Düzeyinde Önceki Çalışmalarda Bulunmayan Hata Tipleri

SÖZ DİZİMİ	HATA TİPİ
	- Tekrar (İkileme) Grubundaki Hatalar - Aslını Koruma - Aslını Uyarlama - Tekrar Grubunu Dikkate Almama - Gereksiz Tekrar Grubu Kullanma - Yanlış Tekrar Grubu Seçimi

Tablo 3: Söz Dizimi Düzeyinde Önceki Çalışmalarda Bulunmayan Hata Tipleri

BİRİNCİ BÖLÜM

AKTARMA HATALARI

Aktarma, bir dil birliği içersindeki dönüştürme faaliyeti olarak kabul edildiğinde ortaya iki önemli durum çıkar: Art zamanlı ve eş zamanlı aktarma. Art zamanlı aktarma, aralarında uzun bir zaman dilimi bulunan kaynak metin ile hedef anlaşma birimi arasında gerçekleştirilir. Eş zamanlı aktarmada ise bu zaman farkı ya yoktur ya da yok denecek kadar kısadır. Örneğin, *Dede Korkut Oğuznâmeleri*'nin dilini Türkiye Türkçesine dönüştürmek bir art zamanlı aktarmayken bir mesleki sahada yazılmış eseri, Türkiye Türkçesine uyarlamak da eş zamanlı aktarmadır. Aynı şekilde, lehçeler arası aktarmayla ilgili olarak 1970'li yıllarda Taşkent'te Özbek Türkçesiyle yazılmış bir eseri Türkiye Türkçesine aktarmak lehçeler arası art zamanlı aktarma, 2012 yılında Özbek Türkçesiyle yazılmış bir eseri aynı dönemde Türkiye Türkçesine aktarmak ise eş zamanlı aktarma olarak kabul edilir.

Art zamanlı aktarmalar, zaman içinde dilin iç ve dış yapısında meydana gelen değişimlerden dolayı karmaşık yönere sahiptir. Bunlar ek, kelime, söz dizimi ve deyim gibi dilin bütün düzeylerinde görülebilir. Örneğin, lehçe içi aktarmalarda önemli problemler oluşturan eklerin işlev değişikliği ya da kelimelerin anlamlarındaki tam ya da kısmi değişimler, ortaya yalancı eşdeğerlilik sorununu çıkarmakta, öte yandan komşu dillerin etkisiyle söz diziminde meydana gelen farklılıklar da cümle yapısını zorlamaktadır. Aynı şekilde, deyim ve atasözleri de derin yapının doğru tespitinde önemlidir.

İster art zamanlı ister eş zamanlı olsun bütün aktarmalarda, kaynak metin ile hedef anlaşma biriminin dil imkânları iyi bilinmelidir. Aynı kollardan gelişen lehçeler arasındaki aktarmalarda dilin ek ve kelime düzeyinde birtakım farklılıklar görülebilir. Bu farklılıkların iyi tespit edilmesi ile yalancı eşdeğer yapılar ve kelimeler konusunda ikincil kaynaklara ulaşılması, aktarmayı olumlu olarak etkileyecektir. Öte yandan, aynı koldan gelişen lehçeler arası ve lehçe içi aktarmalarda, yalancı eşdeğerlilik sorunu öne çıkar. Çünkü bu lehçelerde kelimelerin ve yapıların önemli bir kısmı varlığını korumuş; ancak işlevde kısmi ya da tam farklılaşmalar meydana gelmiştir.

Aktarmalarda sadece dilin çözümlenmesi yeterli değildir. Dilin konuşur kitlesinin kültür özellikleri de iyi bilinmelidir. Ayrıca kaynak metnin iyi çözümlenebilmesi için metnin yazıldığı dönemin özellikleri ile hâkim zihniyeti ve değer yargıları iyi tespit edilmelidir. Bu tespit, kaynak metnin kültür alt yapısının hedef anlaşma biriminde iyi kurgulanmasına yardımcı olur.

Aktarma, lehçeyi ya da lehçeleri iyi bilen herkesin yapabileceği bir iş değildir. Adına ister Batı'daki gibi *dil içi çeviri*, ister de *aktarma* densin, onu bilimsel bir etkinlik olarak ele almak gerekmektedir. Bu nedenle de çeviri, çeviribilim, aktarma ve çeviri ilişkisi ile bunların birbirinden farklarını ortaya koyan kuramsal bilgilere ihtiyaç vardır.

1.1. Çeviri ve Çeviribilim Kavramları

Çeviri faaliyetlerinin, antik çağdaki Çiçero (MÖ. 106 – 43), Horatius (MÖ. 65 – 8)'a kadar uzandığı ve kutsal kitaplar üzerinden gerçekleştirildiği bilinmektedir (Munday 2001: 19; Yazıcı 2005: 34).

Genel anlamda çeviri (İng. *translation*, Alm. *Übersetzung*), hem yazılı hem de sözlü etkinlikleri kapsar (Berk 2005b: 101). Özlem Berk, çeviriyi günlük kullanımda iki dil arasında gerçekleştirilen yazılı bir aktarma işlemi veya birtakım eşdeğerlilik ilişkilerini gerçekleştirmiş bir metin olarak tanımlar (2005b: 101). John C. Catford'da ise “kaynak dildeki bir metni hedef dilde eşdeğerleriyle değiştirme” ifadesi göze çarpar (Köksal 2008: 1).¹⁴

Önceleri çevirmenlerin bireysel çabalarına bırakılan bu faaliyet, modern dilbilimin gelişmesiyle değişim gösterir (Cary 1996: 14). Özellikle Ferdinand de Saussure (1857 – 1913) ile ortaya çıkan yapısalcılık ve Noam Chomsky (1928 -)'nin bunun üzerinden geliştirdiği “üretimsel dönüşümlü dilbilim” kuramı, çeviri ve çeviribilim çalışmalarına önemli katkı sunmuştur (Cary 1996: 12; Köksal 2008: 24). Bu dönemdeki çeviri ve çeviribilim çalışmalarının merkezi dilbilim olmuş ve bu eğilim, kaynak metnin hedef metne dilsel olarak dönüştürülmesi olarak algılanmıştır (Yazıcı 2004: 25, 26; Gürçağlar 2005: 15, 16).

¹⁴ Çeviri ve eşdeğerlilik ilişkisini dile getiren benzer tanımlar da vardır. Örneğin, bk.; Hatim vd. 2004: 3.

Çeviriyle ilgili her türlü olguyu inceleme konusu yapan ve disiplinler arası bir bilim dalı olarak tanımlanan çeviribilim ise (İng. *translation studies*, Alm. *Übersetzungswissenschaft*), XX. yüzyılın son çeyreğinde özerkliğini kazanmış, özellikle 1980'lerden itibaren de çeviri ve kültür ilişkisi üzerine yoğunlaşmıştır (Berk 2005b: 105).

Çeviriyi sadece dil çözümlemesi olarak gören anlayışlar özellikle Roman Jakobson (1896 – 1982)'un “On Linguistic Aspect of Translation” adlı makalesiyle güçlenir. R. Jakobson'un bulgularından hareket eden ve daha çok kutsal kitap çevirileri üzerine yoğunlaşan Eugene Nida (1914 -)'nın *Toward a Science of Translation* adlı eseri, çeviri faaliyetlerine aynı zamanda bilimsel bir kimlik de kazandırmıştır (Yazıcı 2004: 25). Kaynak metnin dilsel çözümlemesi ve eşdeğerlilik kurma eğilimlerini ele alan Nida, hedef-kültürün önemini belirtse de çeviriyi kaynak metnin bir aynası olarak görme eğiliminden uzaklaşmaz (Gürçağlar 2005: 16).

Çeviribilim çalışmalarında 1980'lerden sonra hedef-kültür merkezli çalışmalar görülmeye başlar. Özellikle James Holmes (1924 – 1986)'in *The Name and Nature of Translation Studies* adlı eserinde tanımladığı betimleyici çeviribilim (İng. *descriptive translation studies*, Alm. *deskriptive Übersetzungswissenschaft*) ile hedef metin, hedef-kültür ön plana çıkar. Ayrıca bu eser ile çeviribilim yeni bir bilimsel terimle (İng. *translation studies*) adlandırılmaya başlar (Hermans 1999: 27).

Holmes'e göre çeviribilimin amacı, çeviri süreci ve çeviri ürünlerini kendi deneyim dünyamızda karşımıza çıktıkları biçimde ortaya koymak, bunları açıklamak ve önceden belirleyebilmek için genel ilkeler oluşturmaktır (Berk 2005b: 97).

Betimleyici çeviribilim çalışmalarının alanı Gideon Toury ile genişler. G. Toury'a göre hedef-kültürde çeviri olarak kabul gören her şey çeviridir ve bunlar betimleyici alanın malzemesini oluşturur. Ona göre çeviribilim, birbirleriyle etkileşim içinde bulunan kuramsal, betimleyici ve uygulamalı alanlardan oluşur (Berk 2005b: 97). G. Toury, çeviri metinlerini, hedef-kültüre ait edebiyat ve kültür sistemleri içinde düşünmüş, çeviriyi de hedef-kültürün bir parçası olarak kabul etmiştir. Böylece kaynak metin ve kültür ikinci konuma düşmüş, hedef-kültür öncelik kazanmıştır (Gürçağlar 2005: 19).

Hedef-kültür merkezli çeviribilim çalışmalarından birisi de skopos kuramıdır.

Temeli Yunanca kökenli “skopos”a dayanan terim, Türkçeye “amaç” kelimesiyle çevrilmiştir (Vermeer 2008: 3). 1980’lerin başlarında Katharina Reiss (1923 -) ve Hans J. Vermeer (1930 -)’in ortaya attığı kurama göre çeviride kaynak metin ya da kültür değil, hedef metin ve kültür önemlidir. Buna göre amaç ve işlev bireylerce metne yüklenen kavramlardır. Buradaki bireyler, üretici, gönderici, işveren, çevirmen ve alıcı gibi çeviriyi doğrudan etkileyebilecek unsurlardır (Berk 2005b: 149, 150; Vermeer 2008: 5). Kuram özellikle ansiklopediler, dilekçeler, resmî yazışmalar, yemek tarifleri, kullanma kılavuzları gibi göndergesel işleve sahip metinlerin çevirisinde yetersiz kaldığı için eleştirilmiştir (Yazıcı 2007: 44).

Özetle, hedef-kültür merkezli çeviribilim anlayışları, önceleri sözü edilmeyen hedef kitle ve hedef-kültür kavramlarını öne çıkarmıştır. Bunun yanı sıra skopos kuramı, kaynak metnin kutsallığını ortadan kaldırmış, kelimesi kelimesine ve anlamı anlamına çeviri yaklaşımlarını çürütmüştür (Dizdar 2004: 5).

Bu çalışmada da çeviribilimin geldiği son noktadaki bu kuramlar değerlendirilmiştir. Bu anlamda, bir lehçenin içinde yapılacak dönüştürme faaliyetlerinde hedef metin merkezli çeviribilim anlayışlarından yararlanılabilir. Örneğin, tarihî bir metnin aktarımında hedef kitlenin tespiti, zaman içinde meydana gelen dil ve kültür değişimlerinin dikkate alınması, özellikle de kelime ya da yapı eşdeğerliliğinden çok, derin yapı eşdeğerliliğine dayanan bir aktarma yönteminin esas alınması, çeviri çalışmaları kadar aktarma faaliyetleri için de önem taşır. Bu anlamda farklı diller arasındaki çeviri faaliyetlerinde görülen kültürel uyumsuzluklar, nispi olarak bir dilin içinde yapılacak dönüştürme faaliyetleri için de geçerlidir. Ancak bir dilin içindeki dönüştürmelerde işi zorlaştıran başlıca nokta, sesçe ve yapıca benzer görünen unsurların farklılığıdır. Bu farklılıklar kimi zaman ses, kimi zaman anlam, bazen de her ikisinde meydana gelebilmektedir. Eşdeğer gibi görünen ama olmayan yapılar aktarılırken birtakım aslını korumalar ya da uyarlamalar yapmak, aktarma metninin kaynak metin, dolayısıyla kaynak kültür merkezli olmasına yol açar. Buna karşın aktarımda her dil unsurunun dikkate alınmaması, dolayısıyla serbest bir aktarıma gidilmesi, kaynak metinden uzaklaşmaya neden olur.

1.1.1. Çeviri Türleri ve Metin Türlerine Göre Çeviri

Çeviri ve çeviribilim çalışmalarında üzerinde düşünülen konulardan biri de çeviri türleri olmuştur. Çeviri türleri üzerine yapılmış ilk çalışmalar Çiçero'ya kadar uzanır (Bassnett 2002: 53; Yazıcı 2005: 34, 35; Yücel 2007: 30, 31). Ancak Çiçero'dan sonra konuyu sistemleştiren ve bir kurala bağlayan Hironymus'a göre temelde, kelimesi kelimesine ve anlamın çevirisi olmak üzere iki tür çeviri vardır.

Bunlardan kelimesi kelimesine çeviride metnin biçim unsurlarına elden geldiğince sadık kalmak, anlama göre çeviride ise kaynak metin yapılarını mümkün olduğu kadar çeviri metin dilinin anlam, söz dizimi ve biçim özelliklerine uydurmak önemlidir.¹⁵ Bu tartışmalar zaman zaman, çeviride aktarılması gerekenin biçim mi yoksa içerik mi olması gerektiği sorununa kadar uzanır (Yazıcı, 2005: 35, 36; Weisbort vd. 2006: 17; Göktürk 2006: 18).

Hironymus'un düşünceleri, ilk dönem tartışmalarının evrenini teşkil eder. Hironymus, genel olarak kutsal kitap metni için kelimesi kelimesine; din dışı metinler için ise anlam çevirisinin uygun düşeceğini belirtir. Bu düşünce, metin türlerine göre çeviri düşüncesinin de başlangıcını oluşturur (Yazıcı 2005: 36; Weisbort vd. 2006: 28; Göktürk 2006: 18; Yücel 2007: 38, 39).

Kelimesi kelimesine ve anlama göre çeviri ilkesi ile çeviride metin türlerinin dikkate alınması gerektiğini belirten düşünceler, çağlar boyu tartışılmıştır. Örneğin, XIX. yüzyılın başında Alman düşünürü Schleiermacher (1768 – 1834), çevrilen metin türü ile uygulanacak çeviri yöntemi arasındaki ilişkiye dikkati çeker (Munday 2001: 27, 28; Göktürk 2006: 19). Schleiermacher, metin türüne göre çeviri tutumunu belirlerken biri “okurun yazara”, diğeri de “yazarın okura götürülmesi” olmak üzere iki yöntemden söz eder. Bilim ve sanat metinlerinin çevirisinde “okurun yazara”, diğeri metinlerde “yazarın okura götürülmesi” gerektiğini savunur (Göktürk 2006: 20; Ricoeur 2006: 10; Yücel 2007: 73, 74).

Gerçekte bir metnin hangi hedef kitleye hitap ettiği, o hedef kitlenin dil, kültür ve toplumsal özellikleri çeviri faaliyetlerini yönlendiren ana hususlardandır. Bu noktada yazarın okuruna hangi genel kabullerle yöneldiği de önemlidir. Okurun nitelik ve nicelik özellikleri, eğitim durumu, ait olduğu toplumsal tabaka vb. gibi

¹⁵ Çeviribilim alanındaki bazı araştırmacılar, kelimesi kelimesine çeviriyi sadakat; özgür çeviriyi ise ihanet olarak nitelendirmişlerdir (Ricoeur 2006: 38).

unsurlar, çeviri faaliyetinde alıcı merkezli anlayışı ortaya koyar. Örneğin, kendisi ile okuru arasında bilgi düzeyi bakımından bir uçurum olduğunu düşünen yazar, metinde sürekli yan açıklamalar yapacaktır. Bu durum, çeviriden önce ortaya çıkarılıp üzerinde düşünülmesi gereken noktalardandır (Göktürk 2006: 21).

Çeviride dikkate alınması gereken diğer bir husus da yazarın metinle neyi amaçladığının belirlenmesidir (Vermeer 2008: 5). Söz gelimi yazar, bir durumu, olguyu betimleyebilir, bir olay üzerine yorum yapabilir ya da bir yaşantıyı özgün bir biçimde ortaya koyabilir. Bunun ortaya konması, çeviri de izlenecek yolun doğru tespitine, hatta çeviri metnindeki üslubun doğru seçilmesine katkı sunar (Göktürk 2006: 22).

Çeviri ve çeviribilim çalışmalarında diğer bir sınıflandırma da *dil içi*, *dil dışı* ve *göstergeler arası çeviri* şeklindeki üçlü sınıflandırmadır. Burada *dil dışı çeviri*, farklı diller arasında yapılan çeviri faaliyetini, *dil içi çeviri*, aynı dilin içinde yapılan çeviri faaliyetini, *göstergeler arası çeviri* ise dil göstergelerinin çevrilmesi / aktarılmasını ifade eder (Jacobson 1987: 429; Bassnett 2002: 23).

Özetle, çeviri türleri, ilk çağlardan beri üzerinde durulmuş ve çeviri ve çeviribilim faaliyetlerini uzun süre yönlendirmiş bir husustur. Bu konuda temelde iki farklı yaklaşım vardır: Kelimesi kelimesine çeviri ve serbest çeviri. Ayrıca R. Jacobson tarafından yirminci yüzyılın ortalarında *diller arası*, *dil içi* ve *göstergeler arası çeviri* şeklinde üçlü bir sınıflandırmaya gidilmiş ve çeviribilim çalışmaları uzun yıllar bu kuramlar ışığında gerçekleştirilmiştir. Ancak, dilbilimsel çözülemeye dayalı bu kuramlar yerini 1970’li yıllardan itibaren işlevsel, erek odaklı, betimleyici çeviribilim çalışmalarına bırakmış ve bu sayede, eskinin kaynak metin ve dilini ön plana çıkaran kuramlarından hedef metin ve dili temel alan çeviribilim kuramlarına geçilmiştir.

1.1.2. Çeviride Eşdeğerlilik Kavramı

Çeviri çalışmalarında önemli yere sahip eşdeğerlilik (İng. *equivalence*, Alm. *Äquivalenz*), kavramı üzerinde bir ittifaktan söz etmek mümkün değildir. Örneğin, eşdeğerlilik kavramı kimi zaman “eşanlamlılık” ile aynı görülmüş, bazen de eşdeğerlilik yerine “karşılık, yaklaşıklık” gibi terimler kullanılmıştır. Sadece bu

farklı terim tercihi bile bu alanda bir uzlaşmanın olmadığını gösterir (Göktürk 2006: 60).

Eşdeğerlilik genel olarak, kaynak dil metninin hedef dilde de aynı ya da benzer etkiyi uyandırması, olarak tanımlanmaktadır (Göktürk 2006: 60). Bu eşdeğerlilik anlayışı, özellikle deyimlerin aktarımında öne çıkar. Örneğin, “deveye hendek atlatmak” deyimini, kelimesi kelimesine bir başka dile çevrilmeye çalışıldığında ortaya anlamsız, çoğu zaman da gülünç anlamlar çıkabilir. Bu noktada yapılması gereken iş, kaynak dildeki deyimini hedef dilde eşdeğerini aramaktır (Göktürk 2006: 62).

Diğer bir tanıma göre eşdeğerlilik, kaynak ve erek dil metninin ya da daha küçük dil birliklerinin arasındaki ilişkinin doğasını ve kapsamını betimlemek için kullanılan terimdir. Çeviriyi sadece dilin çözümlenmesi olarak düşünen dilbilimsel yaklaşımda eşdeğerlilik, kaynak dildeki dil birliklerini hedef dilde bunlara karşılık gelen unsurlarla değiştirmek olarak algılanır (Berk 2005b: 121). Örneğin, R. Jakobson’un *On Linguistic Aspect of Translation* adlı eseri, dilbilimsel eşdeğerlilik kuramının en önemli dayanağıdır. Bu eserden ve N. Chomsky’nin çalışmalarından yararlanan E. Nida’da mutlak eşdeğerlilik arayışları gelişir. Kutsal metin çevirileri üzerine eğilen E. Nida, anlamı kaybetmemek uğruna kaynak metin merkezli ve daha çok dil birliklerinin çözümlenmesine dayalı bir çeviri ve eşdeğerlilik anlayışına kayar (Munday 2001: 35, 36). E. Nida’nın 1960’lardaki bu çalışmaları, döneminde eşdeğerlilik kavramına yeni bir bakış getirmiştir. E. Nida, eşdeğerliliği kaynak metne yönelik olan “biçimsel eşdeğerlilik” ve hedef metne yönelik olan “devingen eşdeğerlilik” olmak üzere ikiye ayırmıştır (Munday 2001: 41, 42; Bassnett 2002: 34; Hatim vd. 2004: 40 – 44; Gürçağlar 2005: 15; Köksal 2008: 36). Onun için “devingen çeviri”de kullanılan ifadeler doğal olmalı, ayrıca bunlar, verilen mesajın bağlamına uygun düzenlenmelidir (Munday 2001: 42; Gürçağlar 2005: 15, 16).

Hedef metin merkezli çeviri ve çeviribilim kuramlarının gelişmesiyle eşdeğerlilik anlayışında da değişimler görülür. Örneğin G. Toury, eşdeğerliliğin mutlak değil, tarihsel değişken ve soyut bir kavram olduğunu belirtir (Berk 2005b: 122; Yazıcı 2005: 133, 134). Bu kurama göre, çevirmen önceden belirlediği normlara göre çeviri faaliyetini yönlendirecek ve bunun sonucunda, kaynak metin normlarının

esas alındığı çevirilerde yeterlilik (İng. *adequacy*, Alm. *Adequ theit*) hedef dil, kültür ve metin normlarının esas alındığı çevirilerde de kabul edilebilirlik (İng. *acceptability*, Alm. *Akzeptabilit t*) ağırlık kazanacaktır (Berk 2005b: 122).

Katherina Reiss ve Hans J. Vermeer ise eşdeğerliliği “işlev” ve “iletiŐimsel etki” açısından değerlendirir ve eşdeğerlilik kavramını kaynak ve hedef metinlerin aynı işlevi oluŐturması olarak algılar (Yazıcı 2005: 158; Berk 2005b: 122). Christiana Nord (1943 -) da aynı K. Reiss ve H. J. Vermeer gibi eşdeğerliliği “işlev” bağlamında deęerlendirmiŐtir. K. Reiss’in metin türü  zerine Őekillendirdięi modelden esinlenen Nord, eşdeğerliliği görece bir kavram olarak ele almış ve eşdeğerlilik iliŐkisinin metnin işlevine göre deęiŐeęini ifade etmiştir (Yazıcı 2005: 158). Paul Vinay ve Jean Darbelnet’e göre eşdeğerlilik, dolaylı evirinin¹⁶ bir türü ve yedi eviri faaliyetinden biridir (Berk 2005b: 122).

Çeviribilim alanında çalışan kuramcılara göre eşdeğerlilik, farklı kelimelerle özdeki durumu tekrarlayan bir faaliyet olarak kabul edilmiştir. Örneğin bu eşdeğerlilik, kaynak ve hedef dil unsurlarının tamamen farklı olduğu deyim ve atasözleri gibi ifadelerin çevrilmesinde kullanılır (Berk 2005b: 122).

EŞdeğerlilikte kaynak metin ve hedef metin normlarının belirlenmesi, dahası bu normların hangi farklılıklar üzerine inşa edileceği sorunu, birtakım açılımları da beraberinde getirmiştir. Örneğin, Anton Popovi’in “deyiŐ kaydırma” yöntemi de kaynak metinden kopmadan hedef dilin normlarına uygun ifadeler üretme esasına dayanmaktadır (Gürçağlar 2005: 16). Sonuç olarak Popovi eşdeğerliliği dilsel, dizisel, biçimsel, metinsel eşdeğerlilik olmak üzere dörde ayırmıŐtir (Bassnett 2002: 33; Köksal 2008: 36, 37).

Peter Newmark’ın eşdeğerlilik teorisi, E. Nida’nın “dinamik eşdeğerlilik”ine benzemekle birlikte ondan “eşdeğer etki” kavramını ortaya koyması yönüyle ayrılır. Newmark, “eşdeğer etki”yi çevirinin amacından çok, arzulanan sonucu olarak görmektedir. Buna göre “eşdeğer etki”, her tür metne uygulanabilir; fakat önem derecesi metinden metine değişir. Bu nedenle çeviride eşdeğerliliğe “aynılık” olarak bakılmamalıdır. İki dil arasında aynılık bir tarafa, aynı metnin hedef dildeki iki

¹⁶ Dolaylı eviri (İng. *indirect translation, intermediate translation, mediated translation, retranslation ya da second-hand translation*, Alm. *indirekte  bersetzung*), doğrudan kaynak metinden değil de başka bir dile ait ara metinlerden yapılan çevirileri ifade eder (Berk 2005b: 116).

yorumu arasında bile farklılıklar vardır (Munday 2001: 44, 45; Köksal 2008: 38).

Eşdeğerlilikle ilgili çalışmalara katkı sunan diğer bir araştırmacı da Werner Koller'dir. W. Koller eşdeğerliliği, düz anlamsal eşdeğerlilik, yan anlamsal eşdeğerlilik, metin türü gelenekleriyle ilgili eşdeğerlilik, dil kullanımsal eşdeğerlilik, biçimsel eşdeğerlilik olmak üzere beşe ayırmıştır (Aktaş 1995: 699; Munday 2001: 47). Buradaki eşdeğerlilik, metinde kullanılan dilin özelliğine; diğer bir deyişle metnin türüne göre değişim göstermektedir.

Son dönem eşdeğerlilik çalışmalarında betimleyici ve skopos gibi işlevi ön plana çıkaran çeviri kuramlarının etkisi görülür. İlk kez Karl Bühler (1879 – 1963)'in ortaya attığı *işlevine göre metin türü* anlayışı, bu çalışmaların eksenini teşkil eder. Bu anlayışa göre metinler, *gönderge*, *coşku*, *çağrı* ve *ilişki* işlevinde olmak üzere dörde ayrılır. Buna göre çeviri, bu farklı metin türleri dikkate alınarak gerçekleştirilecek, kaynak ve hedef metinler arasında kurulacak eşdeğerlilik de buna uygun olarak düzenlenecektir. Örneğin, dilin düz anlamının ağır bastığı göndergesel işlevdeki metinlerde yüksek oranda dilsel bir eşdeğerlilik mümkün olabilirken, dilin çağrışım, yan anlam, mecaz anlam gibi unsurlarının ağır bastığı coşku işlevindeki metinlerde ise aynı oranda bir eşdeğerlilik mümkün olmayabilir (Yıldız 2004: 385; Yazıcı 2005: 159, 160; Yazıcı 2007: 56).

Çeviri çalışmalarında eşdeğerlilikle bağlantılı olarak düşünülebilecek diğer bir husus da çevirinin hangi dil ve eğitim düzeyindeki kitle için yapılacağı meselesidir. Buna göre, değişik öğrenim düzeyleri, farklı meslekler, hatta farklı cinsiyet, ait olunan toplumsal tabaka gibi unsurlar, çevirinin anlaşılabilirliğiyle ilgilidir. Bu nedenle, kaynak dildeki ifadelerle eşdeğerlilik bulmaya yardımcı olan bu özellikleri çeviride dikkate almak gerekir (Göktürk 2006: 63). Dolayısıyla bir metnin, üniversite öğrencileri, ilkokul bitirmişler, yabancı dille eğitim gören öğrenciler, geri zekâlılar, yeni okumaya başlamış yetişkinler gibi değişik düzeylerdeki insanlara çevirisi farklı olacaktır.

Özetle, eşdeğerlilik kavramının açıklanması ve aydınlatılması konusunda kimi zaman biçim, kimi zaman içerik merkezli bir eşdeğerlilikten bahsedilmiştir. Bu iki farklı eşdeğerlilik anlayışı, bazı metin türlerine uygulanabilir. Örneğin, edebî metinlerde birçok farklı yön bulunduğu için bu tür metinlere tek bir eşdeğerlilik

anlayışı her zaman uygun düşmez. Çünkü biçimsel ya da diğer bir deyişle dilbilimsel çeviri yöntemini benimseyen çeviri kuramcılarının dediği gibi iki dilin unsurları her koşulda birbirlerinin yerine tam bir eşdeğerlilikle geçemeyebilir (Göktürk 2006: 64). Bu noktada yapılacak iş, mutlak örtüşmeden vazgeçip birebir örtüşme içermeyen bir eşdeğerlilik anlayışına yönelmektir. Esasen sağlıklı bir çeviri de böyle bir eşdeğerlilik anlayışına dayanır (Ricoeur 2006: 16).

Eşdeğerlilik üzerine çalışan K. Reiss ile H. J. Vermeer, bu konuya kavramın kökenini bilme gerekliliği açısından yaklaşır. Ancak, eşdeğerliliğin kökeni konusundaki görüşler de çok çeşitlidir. Örneğin, bunun mantıktan geldiğini söyleyenler kadar göstergebilimsel bir olgu, kültürler arası bir etkileşim olduğunu düşünenler de vardır. Bütün bunlardan farklı olarak “mantıkbirim” terimini kullanan ve teorisini “metinbirim” değil de “mantıkbirim” terimi üzerine oturtan G. Toury’e göre metnin belirleyici temel birimi “metinbirim” değil, “mantıkbirim”dir. Wolfram Wilss’e göre ise eşdeğerlilik, iki ayrı dil düzeyindeki unsurlar arasındaki karşılıklı ilişkinin bir sonucudur. Ona göre “ $x = y$ ” cinsinden tam bir eşdeğerlilik mümkündür (Göktürk 2006: 65).

Kısacası eşdeğerlilik konusunda, çeviribilim üzerine çalışan araştırmacılar arasında farklı görüşler mevcuttur. Eşdeğerlilikle ilgili olarak kullanılan dinamik, biçimsel, işlevsel, göndergesel, içeriksel, biçimsel türünden sınıflamalar, bunun önemli bir göstergesidir. Dolayısıyla eşdeğerlilik kavramını bu geniş yelpazede değerlendirmenin ve çeviri yaparken bunu göz önünde bulundurmanın gereği ortadadır.

1.2. Aktarma ve Çeviri

R. Jakobson’un (İng. *intralingual translation*) *dil içi dönüştürme* olarak tanımladığı, ancak Türkiye Türkolojisinin “aktarma” terimiyle ifade ettiği faaliyet Batı kaynaklı çalışmalarda, bir dilin farklı konuşma biçimlerinin, başka bir deyişle lehçelerin ve ağızların çevirisi olarak bilinmektedir.¹⁷ Dolayısıyla terimin içeriği konusunda Türkiye ile Batı terminolojisi arasında bir farklılık vardır. Bu farklılıkta dönüştürülen dizgenin farklılık derecesi önemli rol oynamaktadır. Söz gelimi Türkiye

¹⁷ bk., Slobodnik 2004.

Türkolojisine göre aynı dil içerisindeki dönüştürme faaliyeti “çeviri” olarak kabul edilmezken Batılı araştırmacılara göre dil içi ya da diller arası, yapılan bütün faaliyetler “çeviri” olarak nitelendirilir. Terimin içeriği ve kullanımındaki bu farklı yaklaşım *Türkçe Sözlük*’e de yansımıştır. Örneğin, “aktarmak” kelimesi burada üçüncü anlamıyla *bir lehçeyi başka bir lehçeye uyarlamak* olarak (Akalın vd. 2009: 61), “çeviri, çevirmen, çeviri yapmak, çevirmek” ise “bir dilden başka bir dile tercüme etmek” anlayışı doğrultusunda ele alınmıştır. Kelimeler eserde şu şekilde açıklanmıştır:

çevirmek kelimesi 9. anlamıyla “çeviri yapmak”, çeviri kelimesi, 1. Bir dilden başka bir dile aktarma, çevirme, tercüme. 2. “Bir dilden başka bir dile çevrilmiş yazı veya kitap, tercüme.” çeviri yapmak “Bir dilden başka bir dile aktarmak, çevirmek, tercüme etmek”, çevirmen, bir yazıyı veya konuşmayı bir dilden başka bir dile çeviren kimse, çevirici, dilmaç, tercüman, mütercim (Akalın vd. 2009: 419).

Ayrıca *Türkçe Sözlük*’te “çeviri”, “çevirmen”, çeviri yapmak” kelimeleriyle ilgili olarak “bir dilden başka bir dile tercüme etmek”; “aktarma” için ise “bir lehçeyi başka bir lehçeye uyarlamak” anlamları bulunmaktadır. Bu durum, “çeviri” ve “aktarma” terimlerinin Batı’da ve Türkiye’de farklı algılanmasından kaynaklanmaktadır. Gerçekte bu anlam farkı, “dil ve lehçe” kavramlarıyla ilgilidir. Bugün Türkiye’de yaygın olarak bir dilin lehçeleri arasındaki dönüştürme faaliyetleri için “aktarma”, ayrı diller arasındaki faaliyetler için ise “çeviri” terimleri kullanılmaktadır. Aynı zamanda “aktarma” kelimesinin türevleri tam olarak *Türkçe Sözlük*’te yer almamışsa da “aktarıcı, aktarma yapmak” kelimeleri de bu iki farklı anlayışa uygun şekilde tanımlanabilir.

Bu tanımlara uygun olarak, çeşitli edebî ve bilimsel yayınlarda, diller arasında yapılan dönüştürmeler için “çeviri”, dönüştüren kimse için “çevirmen, çeviren”; aktarma eserler için ise “aktaran ve aktarıcı” terimlerinin kullanıldığı görülmektedir. Buna bakarak lehçeler arası ve lehçe içi dönüştürme faaliyetleri için kullanım boyutunda “aktarma” teriminin benimsendiği söylenebilir. Ancak az da olsa “aktarma, aktaran” yerine “çeviri, çevirmen” terimlerine de rastlanır (Yılmaz 2004; Eker 1989).

“Aktarma” teriminin yerleşmesinde, konuyla ilgili yapılan çalışmalardaki ortak alginın payı vardır. Örneğin, Mehman Musaoğlu çeviriyi, yabancı dillerden Türkçeye, Türkçeden yabancı dillere herhangi sözlü veya yazılı bir metnin aktarımı ile sınırlandırır. Ona göre Türk yazı dillerine ait yazılı metinlerin dönüştürülmesi çeviri değil, aktarmadır (2003: 1, 2). Musaoğlu’nun sözünü ettiği durum, “lehçeler arası aktarma” olarak nitelendirilebilir. Özellikle 1990’lı yılların başında SSCB’nin dağılması ve Türk Cumhuriyetlerinin bağımsızlıklarını kazanması sonucunda, lehçeler arası aktarma faaliyetleri hızlanmış ve aktarma teriminin içeriği de bu yönde şekillenmiştir. Ancak yakın dönemde, aynı lehçe içinde, geçmişte ya da günümüzde yazılmış bazı metinlerin dilinin hedef okur kümelerine göre yeniden düzenlenmesi de terim kapsamına alınmıştır. Kısaca “lehçe içi aktarma” olarak belirtilen bu durum, Türkolojide daha yeni gelişmektedir. Örneğin, Mustafa Uğurlu’ya göre lehçe içi aktarma, geçmişte ya da günümüzde yazılmış eserlerin dilini asıl biçimlerinden hedef okur kümelerinin biçimlerine aktarmak ya da dönüştürmektir (2011b: 1879).

Lehçe içi aktarma konusunda Uğurlu’nun makale ve F. Utkan Denizer’in yüksek lisans tez çalışmalarına dilin bütün düzeylerinde bir derinlik kazandırmayı amaçlayan bu çalışmada da “lehçe içi aktarma” terimi bu şekilde tanımlanacak ve incelemeler bu doğrultuda yapılacaktır.

1.2.1. Aktarma Türleri

1.2.1.1. Lehçe İçi / Lehçeler Arası Aktarma

R. Jacobson, çeviri türlerinde bahsettiği çalışmasında çeviriyi üçe ayırmıştır. Buna göre çeviri, *dil içi* (İng. *intralingual translation*) ya da *açıklama*, *başka kelimelerle ifade etme*, (İng. *rewording*) “dille ilgili göstergelerin (kelimelerin) başka göstergelerle yorumlanması”; *diller arası çeviri* (İng. *interlingual translation*) ya da *gerçek çeviri* (İng. *translation proper*) “dilsel göstergelerin başka bir dile ait göstergelerle yorumlanması”; *göstergelerarası çeviri* (İng. *intersemiotic translation*) ya da *dönüştürme* (İng. *transmutation*) “dilsel göstergelerin dil dışı göstergelerle yorumlanması” demektir (1987: 429).

R. Jacobson’un bulguları kendisinden sonra yetişen araştırmacıların ufkunu

genişletmiş,¹⁸ ancak “dil içi çeviri” teriminin tanımı ve kapsamı fazlaca bir değişikliğe uğramamıştır. Esasen “bir dilin kendi sistemi içinde gerçekleşen yeniden kodlama faaliyeti” anlamı, her dönemde ortak bir çıkış noktası oluşturmuştur. Bu yeniden kodlama, “diller arası çeviri”yi de kapsamakla birlikte burada, faaliyetin gerçekleştiği döngü, bir dil sisteminin içinde gerçekleşir. Bunun yanı sıra kavramdan, teknik konularda yazılmış ve terimlerle yüklü bir metnin dilini, o alanın uzmanı olmayan kişiler için basitleştirmek ya da tarihî bir metni art zamanlı bir yaklaşımla bugünkü dile dönüştürmek de anlaşılabilir (Berk 2005b: 112; 2005a: 139, 140).¹⁹ Buna göre, Halit Ziya Uşaklıgil (1866 – 1945)’in eserlerinin çeşitli uyarlamalarla yapılan baskıları bir “dil içi çeviri” (Berk 2005a: 143), diğer deyişle “aktarma”; ancak Orhan Pamuk’un *Kar* romanının Türkçeden İngilizceye çevrilmesi dillerarası çeviridir (Demircioğlu 1998: 43). R. Jakobson’un sözünü ettiği diğer bir çeviri türü de “göstergeler arası çeviri” türüdür. Dilsel göstergelerin dilsel olmayan müzik, film, resim gibi göstergelerle ifade edilmesine “göstergeler arası çeviri” denir (Munday 2001: 5).

R. Jakobson’un çeviri türlerine ilişkin tasnifine göre esas çeviri, “diller arası çeviri” olarak kabul edilmektedir (Berk 2005a: 139). Bununla birlikte onun İng. *Rewordng* olarak tanımladığı “başka kelimelerle ifade etme” ise, Türkoloji çalışmalarında yaygın olarak kullanılan “aktarma” teriminin karşılığıdır. Esasen bu konuda çeviribilim literatüründe kuramsal olarak fazlaca çalışma görülmez. Bunun sebebi, bazı araştırmacıların işaret ettikleri gibi, çeviriden anlaşılanın “diller arası çeviri” olmasıdır (Berk 2005a: 140).

R. Jakobson’un sözünü ettiği sınıflandırma, bazı araştırmacılar tarafından dilbilimsel olarak nitelendirilmektedir. Bu dilbilimsellik, çeviriye sadece kaynak metin ve hedef metin açısından bakmak ve metinleri oluşturan göstergelerin arka planındaki kültürel unsurları çeviride tam olarak yansıtamamakla ilgilidir. G. Toury’nin dile getirdiği bu durum, çevirinin sosyo kültürel boyutunu kapsar. Ona göre “çeviri normları” yadsınamayacak bir takım özelliklere sahiptir ve çevirinin sosyo kültürel boyutu söz konusu olduğunda farklı türlerde ve derecelerde çeşitli

¹⁸ bk.; Hermans 1996: 14, Bassnett 2002: 23 – 32.

¹⁹ Batı literatüründe dil içi çeviri terimiyle dilin dialectleri arasındaki çeviri de kastedilmektedir. Örneğin, İrlanda İngilizcesinden standart İngilizceye çeviri ile ilgili bk.; Wall 2000: 249 – 256.

kısıtlamalarla karşılaşılabılır. Esasen bu farklar, çevirmenin bilişsel donanımının da ötesine uzanmaktadır (2004: 234).

Kültürel normlar, çeviri faaliyetini yönlendirir. Buna göre çeviri, hem dil hem de kültür düzeyinde iki farklı norm dizgesini içerir. Bu durumda bir kültür içindeki çeviri davranışları belli düzenlilikler gösterir. O kültür dairesi içinde yer alan insanlar sapmalara net bir açıklama getiremese de çevirmen / aktarıcı bu normlara sadık kalmadığında bunlar hemen fark edilebilir (Toury 2004: 236, 237).

G. Toury'nin bu tespiti, "aktarma" faaliyetlerinin, en az diller arası çeviri faaliyetlerinde olduğu kadar karmaşık olabileceğini ortaya koyar. Bu nedenle faaliyet, diller arası çeviri ile aynı konumda görülür. Sonuçta iki farklı durum ortaya çıkar: Çevirmen kaynak metnin ortaya çıkış normlarına sadık kaldığında çeviri kaynak metin normlarının güdümünde kalır. Hedef metin normları esas alındığında ise kaynak metinden sapmalar kaçınılmaz olur (2004: 237).

G. Toury, R. Jakobson'un tasnifindeki eksikliği gidermek için yeni bir öneri getirir. Buna göre araştırmacı, *göstergeçi çeviri* (İng. *intrasemiotic translating*) ve *göstergeler arası çeviri* (İng. *intrasystemic translating*) olmak üzere iki temel ayrıma gider. "göstergeçi çeviri" ise bir bakıma "dil içi" ve "diller arası" şeklinde algılanabilecek *dizgeçi* ve *dizgelerarası* olarak tekrar ikiye ayrılır. "*Göstergeler arası çeviri*"den dilsel bir göstergenin dil dışı bir göstergeye çevrilmesi anlaşılır. Bu sınıflandırmada ayrıca, sözlü bir metnin edebî dile, dini bir metnin laik (İng. *secular*) bir metne dönüştürülmesi gibi örnekler de ifadesini bulur (1986: 1113, 1114). Ayrıca *dizgeçi çeviri* terimi de bir "dil içi çeviri"dir ve dil ile ilgili olarak Saussure'den bu yana kabul edilen "dizge"²⁰ terimi ile uygunluk gösterir.

Bu tartışmalardan sonra, tarihî bir dönemde yazılmış metni güncelleştirmek, basitleştirmek, R. Jakobson'un deyimiyle dönüştürmek, "aktarma" olarak nitelendirilebilir. Ayrıca, bir metni hedef kitlenin dil, eğitim, yaş, cinsiyet gibi özellikleri gözetenek yeniden ifade etmek de bu kapsamda değerlendirilebilir. Ancak Türkiye Türkolojisinde "aktarma" ve "çeviri" terimleri çerçevesinde meydana gelen ve zaman zaman birtakım siyasi boyutlar kazanan tartışmalar, iki farklı kullanımı ortaya çıkarmıştır. Öte yandan, çeviri ve çeviribilim literatüründe Türkiye

²⁰ bk.; Saussure 1998.

Türkolojisinde olduğu gibi dil, lehçe, ağız şeklinde üçlü bir sınıflandırma da mevcut değildir. Birçok sözlük çalışmasında da dile getirildiği gibi²¹ bu terimler, Batı literatüründe dil, İng. *language* ve lehçe, ağız, İng. *dialect* ayrımı, bölgesel konuşma farklılıklarına tekabül etmektedir. Ayrıca yine konuyla ilgili olarak Slobodnik'in "Lehçelerin Çevirisi Üzerine Gözlemler" adlı makalesinde dile getirilen "lehçe" kavramı da bir dilin farklı konuşma biçimlerini ifade eder (2004: 46).

Bütün bunlardan sonra Türkolojide gerek lehçeler arası, gerekse lehçe içi dönüştürme faaliyetleri için "aktarma" terimi daha yaygın olarak kullanılmaktadır. Bu anlamda lehçeler arası ya da lehçe içi aktarma arasında terimsel anlamda bir farklılık yoktur. Bunun yanı sıra günümüzde modern lehçeleri ayrı ayrı diller olarak kabul edenler "çeviri" terimini tercih etmektedirler.

1.3. Aktarma Sorunlarıyla İlgili Yapılan Çalışmalar

İlk aktarma çalışmaları XIV. yüzyıla kadar götürülebilse de²² bunlar daha çok 1990'ların başlarında Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla artış göstermiştir. Bunda Türk dünyası üzerindeki sosyal, kültürel, siyasi ve psikolojik baskının azalmasının etkisi vardır. Faaliyet düzeyindeki bu ilk çalışmaları, aktarmanın bizzat kendisini konu alan kuramsal çalışmalar izlemiştir.

Aktarma konusundaki kuramsal çalışmalar genel olarak "lehçeler arası aktarma çalışmaları", "lehçe içi aktarma çalışmaları" ve "bilgisayarlı aktarma çalışmaları" olmak üzere üçe ayrılabilir. Özellikle lehçeler arası aktarma çalışmalarında iki tavır öne çıkmaktadır. Bunların ilki kültürel, diğeri dilbilimsel tavidir. Konuyla ilgili ilk çalışmalarda kültürel tavır ön plandayken sonraları aktarmayı teknik bir işlem olarak gören dilbilimsel çalışmalar gelişme göstermiştir.

1.3.1. Lehçeler Arası Aktarma Çalışmaları

Lehçeler arası aktarma çalışmaları, modern lehçelerin aktarılması

²¹ Örneğin, bazı çalışmalarda "ağız" terimi, "İng. *local language, vocational slang*" olarak, "lehçe" terimi "İng. *dialect*" olarak verilmiştir (Vardar 2002: 14).

²² Eski Türkiye Türkçesi döneminde yazılan ve "karişik dilli" eser olarak kabul edilen *Kitâb-ı Güzîde* aktarma bir eserdir (Tekin 1974: 65).

ihtiyacından ortaya çıkmıştır. Burada “lehçe” terimi ile Türk dilinin metinle takip edilebilen dönemde ayrılmış ve çeşitli nedenlerle farklılaşmış Türkiye dışındaki kolları kastedilmektedir. Bugün “modern lehçe” terimi de Kazak, Kırgız, Özbek Türkçesi gibi farklı coğrafyalarda gelişmiş olan Türk dilinin alt bölümlerini ifade etmektedir.

Modern lehçeler arası aktarma faaliyetinin 1990’ların başları gibi geç bir dönemde başlaması, sosyal ve siyasi olaylarla ilgilidir. Çünkü XIX. yüzyılın ortalarından XX. yüzyılın sonlarına kadarki dönemde, Rus Çarlığının ve devamında kurulan SSCB’nin izlediği siyasi tutum, alfabe değişiklikleri, yazı dilinin oluşumuna müdahale gibi hususlar, yaklaşık XV. yüzyıldan XIX. yüzyıla kadar Orta Asya Türklerinin yazı dili olarak kullandığı Çağatay Türkçesinden sapmaları artırmış ve lehçelerin farklı yönlerde gelişmesine yol açmıştır. 1900’lü yılların başlarında SSCB’nin dağılması ve Türk Cumhuriyetlerinin bağımsızlıklarını ilan etmeleri, Türkiye Cumhuriyeti ile Türk Cumhuriyetleri arasındaki kültürel sınırları kaldırmıştır. Birbirinden uzun süre ayrı kalan Orta Asya ve Türkiye Türkleri, engellerin ortadan kalkmasıyla bir araya gelme imkânı bulmuş; ancak bu kez de zaman içerisinde iç ve dış yapı olarak gelişmiş olan dil sorunları başgöstermiştir. Hatta Orta Asya’da yaşayan Türk asıllı toplulukların kültürlerini, yaşayışlarını, kullandığı Türkçeyi, Türkiye Türklerine tanıtmaya ihtiyacı, bu dil sorununun da ötesinde bir duyarlılıkla ele alınmıştır. Bunun gibi etkenlerle ilk dönemde aktarmanın kültür yönüne odaklanılmış, ancak sonraki dönemlerde kültür ve dilbilimsel bakış açısı birleştirilerek yöntem sorununa açıklık getiren kuramsal çalışmalar yapılmıştır. Aktarmanın kültürel yönünü ele alan çalışmalar şunlardır:

Ahmet B. Ercilasun, “Türk Lehçelerinin Anlaşılmasında Dikkat Edilecek Noktalar” başlıklı makalesinde, Türk lehçe ve şivelerini öğrenme gerekliliğinden bahsetmiş, birbirine yakın ya da uzak lehçeler konusunda bilgi vermiş, Türk lehçelerinin ses, şekil ve kelime hazinesi bakımından karşılaştırmasını yapmıştır (1992: 29 – 42).

A. B. Ercilasun, “Lehçelerden Türkiye Türkçesine Aktarma” adlı bildirisinde de yakın lehçeler arasında aktarma yapmanın, kaynak lehçedeki bazı kelime ve deyimlerin hedef lehçede korunmasının ve lehçelerin birbirine yaklaştırılmasının

gerekliliğini dile getirmiştir (1994: 43).

Halil Açıkgöz, “Türk Edebiyatları Arasında Aktarma ve Karşılıklı Yayın Meseleleri” başlıklı bildirisinde aktarımı yapılacak kitapların seçimi ve alfabe farklılıklarının getirdiği sorunlar üzerinde durmuştur (1994: 49, 50).

“Türk Edebiyatları Arasında Aktarma ve Karşılıklı Yayın Sorunları” adlı bildirisinde Tuncer Gülensoy da Türk lehçeleri arasındaki alfabe farklılıkları sorununu ele almıştır (1994: 53 - 55).

Osman Türkay, “Türk Edebiyatları Arasında Aktarma ve Karşılıklı Yayın Sorunları” adlı bildirisinde, aktarılacak eserlerin seçimi, basımı ve dağıtımı konusunda işbirliği içinde çalışılması gerektiğini ifade etmiştir (1994: 56 - 57).

Yusuf Gedikli de “Türk Lehçelerinden Metin Aktarma Yolları ve Metin Aktarmanın İlke ve Meseleleri” başlıklı bildirisinde öncelikle aktarma ve çeviri kavramları üzerinde durmuş, aktarmayı harf çevrimi ve söz çevrimi olmak üzere ikiye ayırmıştır (1994: 66).

Sabahattin İsmail, “Türk Edebiyatları Arasında Aktarma ve KKTC’de Yayın Sorunları” başlıklı bildirisinde aktarma faaliyetlerinin Türk dünyası arasında yaygınlaştırılması ve bu şekilde Türk halklarının birbirine yakınlaştırılması gerektiğini ifade etmiştir (1994: 76, 77).

Naymanbayev Kaldarbak, “Türk Edebiyatları Arasında Aktarma Sorunları” adlı bildirisinde öncelikle dünyada çıkan önemli eserleri yayımlayabilecek bir derginin çıkarılmasına dikkat çekmiş, bunun yanı sıra etkili bir iletişim aracı olan televizyondan yararlanılması gerektiğini belirtmiştir (1994: 70).

Yerden Kazhybek, “Ortak Türk Terminolojisini Oluşturma Çalışmaları: İnternet ve Multimedya Örneğinde İT Teknolojileri” adlı bildirisinde, birbirine yakın lehçeler arasında aktarma yapmanın gereksizliğini belirtmiştir (Kara 2009: 22).

Oraz Yağmur, “Türkmenistan’da Türkmen Lehçesi ile Diğer Lehçeler Arasında Gerçekleştirilen Aktarma Çalışmaları, Yayınlar ve Karşılaşılan Sorunlar” adlı bildirisinde olgun ve zirve eserlerin aktarılması gerektiğini savunmuştur (Kara 2009: 22).

Tahir Kahhar, “Özbekistan’da Özbek Lehçesi ile Diğer Lehçeler Arasında Gerçekleştirilen Aktarma Çalışmaları, Yayınlar ve Karşılaşılan Sorunlar” adlı bildirisinde, bu konuda bilgi ve deneyime sahip olanların aktarma yapması gerektiğini ifade etmiştir (Kara 2009: 22).

Aktarmayı kültürel algı dışında dilbilimsel bir çalışma olarak değerlendiren araştırmacılar da vardır. Bunlar, yaptıkları araştırmalarda, dil dönüştürmesini lehçeler arasındaki farkların tespitinden hareketle gerçekleştirmişlerdir. Dilbilimsel tavırla yapılan bu çalışmalar kronolojik olarak şu şekilde özetlenebilir:

Dil çözümlemesi esasına dayanan ilk çalışmalar, Türk Cumhuriyetlerindeki yazı dillerinin Türkiye Türkçesinden farklı yönleri üzerine yoğunlaşmaktadır. Daha çok Türk Cumhuriyetlerinden Türkiye’ye gelen öğrencilerin Türkiye Türkçesine intibak sorunlarını konu alan bu çalışmalar, aktarma sorunlarıyla ilgili olmasa da lehçeler arasındaki farklardan meydana gelen sorunları incelediği için bu kapsamda değerlendirilebilir. Örneğin, Muhammed Sani Adıgüzel’in yüksek lisans tez çalışması,²³ her iki lehçe farklarını ortaya koyması ve öğrencilerin daha çok hangi noktalarda zorlandıklarını göstermesi bakımından önemlidir. M. S. Adıgüzel, bir makalesinde de Türkiye’ye gelen Türkmen öğrencilerinden bir bölümünün kompozisyon kâğıtlarındaki aktarma hatalarını tespit etmiş ve sonuçta da “Türkmen Türkçesinin, Türkiye Türkçesi gibi Oğuz grubu lehçelerinden biri olmasına rağmen iki lehçe arasında gözle görülür farklar vardır.” yargısına ulaşmıştır (1997: 29).

Özgür Aydın, “Azerî, Kazak ve Türkmen Öğrencilerde Türkçe Öğrenim Sorunları I – Söz Varlığına İlişkin Yanlışlar” ve “Azerî, Kazak ve Türkmen Öğrencilerde Türkçe Öğrenim Sorunları II – Söz Dizimine İlişkin Yanlışlar” adlı makalelerinde, Azerî, Kazak ve Türkmen öğrencilerin sınav kâğıtlarında yaptıkları yanlışları ele almış ve bunları diliçi (İng. *intralingual*) ve dillerarası (İng. *interlingual*) şeklinde ikiye ayırmıştır (1994a: 17).

Ö. Aydın, söz dizimine ilişkin ikinci makalesinde yanlışları, “tamlama yanlışları”, “adlaştırma yanlışları”, “tümce öğeleri arasında uyumsuzluk” ve “bağlaçlarla ilgili yanlışlar” olmak üzere dörde ayırmıştır (1994b: 32 – 43).

Esra Şen’e ait “Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ve Topluluklarından Gelen

²³ bk.; Adıgüzel 1994.

Öğrencilerin Türkçede Karşılaştıkları Problemlerin Sınıflandırılması” adlı makalede, belirlenen sorunlar “alfabelerdeki farklılıklar”, “gramerde görülen farklılıklar” ve “anlam farklılıkları” olmak üzere üçe ayrılmıştır (1994: 69 – 72).

Türk Cumhuriyetlerinden Türkiye’ye gelen öğrencilerden bağımsız, modern lehçelerin Türkiye Türkçesinden farklı yönlerini ele alan kuramsal çalışmalar da yapılmıştır. Bu çalışmalardan bazıları, aktarma konusunun doğrudan yöntemiyle ilgili olmasa da lehçeler arası aktarmalarda önemli bir zorluk oluşturan ses, biçim ve dizim farklarını ortaya koyduğu için konunun sistemleşmesinde öncül adımlar olarak görülebilir. Bu çalışmalar şunlardır:

Nizameddin Mahmudov, “Ortak Kelimeler Ortak Anlamlar mı Demektir? (Akraba Dilleri Öğrenmede Kelime Hazinesi Problemi)” adlı makalesinde²⁴ Türk lehçeleri arasında ortak ya da benzer görünen kelimelerin her durumda ortak olmayabileceğini ortaya koymuştur (1994: 15).

Asker Resulov’un “Akraba Diller ve Yalancı Eşdeğerler Sorunu” adlı makalesi, Azerbaycan Türkçesi ile Türkiye Türkçesi arasındaki yalancı eşdeğer kelimeler konusundadır (1995: 916).

Gülalek Esenova, “Türkmence ve Türkiye Türkçesinde Biçim ve Anlam Yönünden Benzer Deyimler Üzerine” adlı makalesinde, Türkmen Türkçesi ve Türkiye Türkçesindeki deyimleri biçim ve anlam yönünden karşılaştırmıştır (1996: 63, 64).

Nurettin Demir, “Bir Tuva Masalının Türkiye Türkçesine Aktarılması” adlı makalesinde, aktarma faaliyetini, belirli bir yönteme göre ele almış ve bunu uygulamayla göstermiştir. Demir, burada kaynak metindeki kelimeler ile bunların Türkiye Türkçesindeki eşdeğerleri üzerinde durmuştur. Buna göre asıl metin italik olarak dizilmiş, altına Türkiye Türkçesindeki karşılığı konmuş, onun altına da kendi deyimleriyle satırlı tercüme yapılmıştır (1997: 380).

“Lehçeden Lehçeye Aktarma Üzerine Bazı Düşünceler” adlı bildirisinde Ayşe İlker, öncelikle lehçeden lehçeye aktarmanın ses ve anlambilim açılarından bir tercüme olmadığını belirtmiştir. Ona göre, aktarma yaparken lehçeler arasındaki

²⁴ N. Mahmudov, karşılaştırma çalışmasına örnek olarak Özbek ve Türkiye Türkçesini seçmiştir.

üslup farkları bilinmeli, basitleştirme ve genellemelerden kaçınılmalı ve varsayımlara dayalı aktarma yapılmamalıdır (1999: 554 - 556).

Fatma Özkan, “Bugünkü Türk Lehçelerinde İletişimi Zorlaştıran Kelimeler” adlı bildirisinde, Türkiye Türkçesi ile diğer Türk lehçeleri arasındaki bir takım ses, şekil, cümle bilgisi ve anlam farklılıklarına dikkat çekmiştir (1999: 883).

Seyit Nazar Ernazarov, “Türkmen Türkçesi ve Türkiye Türkçesinde Bazı Ortak Adların Anlam Farklılıkları Üzerine” adlı makalesinde özellikle, isimlerin Türkmen Türkçesi ve Türkiye Türkçesinde köken olarak aynı, anlam olarak farklı olduğunu belirtmiş ve iki lehçe arasındaki kısmi ve tam yalancı eşdeğer kelimelere örnekler vermiştir (2002: 56).

Mehman Musaoğlu, “Türkçede Çeviri ve Aktarma” adlı makalesinde öncelikle, Türk yazı dilleri arasındaki dönüştürmelerin bir çeviri değil de aktarma olduğunu ifade etmiş, ardından Hint Avrupa dilleriyle Türk dilinin çeşitli lehçeleri arasında ses, şekil ve söz dizimi bakımından çeşitli farklar bulunduğunu belirtmiştir (Musaoğlu 2003: 2). Musaoğlu’nun yakın dönem çalışmalarından biri de “Türk Lehçelerinin Bilgisayar Ortamında Aktarımı Mümkün mü?” adlı bildirisidir. Araştırmacı burada, kaynak metnin konu ve içerik bakımından incelenmesi, kaynak ve hedef dillerdeki dil, üslup farklılıkları, yalancı eşdeğer kelimeler, dilbilgisi kuralları, deyimler, kelime grupları, basit ve birleşik cümlelerin kullanımı gibi hususlar üzerinde durmuştur (2009: 14).

Ferhat Tamir’in “Türkiye Türkçesi Açısından Kazak Türkçesine Bir Bakış” adlı makalesi, Kazak Türkçesi ve Türkiye Türkçesi arasındaki fonetik farkları ortaya koyar (2003: 321 – 331).

Suzan Tokatlı, “Türkiye Türkçesi ile Azerbaycan Türkçesindeki Eş Sesli Kelimeler Üzerine” adlı makalesinde, “eşdeğerlilik” terimini “eş seslilik” olarak nitelendirmiş ve eş sesliliğin oluşum nedenlerini açıklamıştır (2004: 142).

Aktarma sorunlarını metin merkezli bir yöntemle inceleyen Mustafa Uğurlu, öncelikle Türk lehçeleri arasındaki sorunları aydınlatmaya çalışmıştır. M. Uğurlu, “Türk Lehçelerinin Aktarımında Valenz Sözlüklerin Önemi” adını taşıyan bildirisinde, Türk lehçeleri arasında ses, kelime hazinesi, yapı ve dizim yönünden

farklılıklar bulunduğuna işaret etmiş, daha sonra istem²⁵ (Alm. *valenz*) konusunu ve Türk lehçeleri arasındaki istem farklarını örneklerle ortaya koymuştur (2001: 197 – 206). M. Uğurlu, “Türk Lehçeleri Arasında Kelime Eşdeğerliği”²⁶ adlı diğer bildirisinde de eşdeğerlilik kavramını dilbilimsel bir olgu olarak nitelendirmiştir. Buna göre eşdeğerlilik, “*Kaynak anlaşma birliğindeki bir kelimenin kavram alanıyla hedef anlaşma birliğindeki bir kelimenin kavram alanının birbirlerine ‘eşdeğer’ veya ‘denk’ olma durumudur.*” şeklinde tanımlanmıştır (2004: 21). M. Uğurlu “Türk Lehçeleri Arasında Aktarma Meseleleri ve ‘Abay Yolu’ Romanı” adlı çalışmasında, aktarma sorunlarını metinden hareket ederek ve hata türünü esas alan bir yöntemle ele almıştır. Burada temel hata tipleri, yapı hataları, kelime hataları ve dizim hataları şeklinde sınıflandırılmıştır (2000: 59 – 80). M. Uğurlu, “Kırgız ve Türkiye Türkçesi Arasında Bire Bir Kelime Eşdeğerliği ‘Camiyla’ Romanındaki Meseleler Üzerine” adlı makalesinde de Kırgız Türkçesiyle Türkiye Türkçesi arasındaki kelime eşdeğerliliğini incelemiştir. “Türk Lehçeleri Arasında Aktarma Problemleri: Yalancı Eşdeğerler” adlı bildirisinde M. Uğurlu, bu kez Kazak Türkçesi ile Türkiye Türkçesi arasındaki yalancı eşdeğer kelimeleri tespit etmiş ve aktarılmış metinlerden örnekler vermiştir (2002: 389 – 401). “Die ‘falschen Freunde’: Ein Problem bei der Übersetzung zwischen den Türksprachen” adıyla yayımlanan makalede de yalancı eşdeğerlilik sorunu incelenmiştir (2007a: 206 – 214).

Aktarma sorunları üzerine tez düzeyinde de birtakım çalışmalar yapılmıştır. Örneğin, Ahmet Karadoğan’ın *Türk Lehçeleri Arasında Aktarma Sorunları, Türkmen Türkçesi – Türkiye Türkçesi Üzerine Bir İnceleme* adlı doktora tezi bu kapsamdadır. Karadoğan burada, Uğurlu’nun daha önce yaptığı tasnifi kullanmıştır.²⁷

Fatih Kirişçiöğlü’nun “Türkmen Türkçesinden Türkiye Türkçesine Yapılan Aktarmalarda Karşılaşılan Bazı Problemler” adını taşıyan makalesi, Çağdaş Türk Lehçeleri Bölümü’nün Güney-Batı (Oğuz) Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim Dalında öğrenim gören ve burada ağırlıklı olarak Azerbaycan ve Türkmen Türkçesi üzerine eğitim alan öğrencilerin üçüncü sınıfta aldıkları Türkmen Türkçesi – Metin Aktarma dersinde yaptıkları hataları ele almaktadır (2006: 21 - 31).

²⁵ Ayrıntılı bilgi için bk.; *İstem Hataları*.

²⁶ M. Uğurlu’nun bu bildiriyle aynı adı taşıyan diğer bir çalışması için; bk.; 2004: 19 – 30.

²⁷ bk.; Karadoğan 2004a.

Feyzi Ersoy'a ait "Çuvaş Türkçesi ve Türkiye Türkçesinde Yalancı Eşdeğerler" adını taşıyan makalede, Çuvaş Türkçesi ve Türkiye Türkçesi arasındaki yalancı eşdeğerlilik, fiiller ve isimler başlıkları altında karşılaştırmalı olarak incelenmiştir (2007: 60 – 69).

Çiğdem Usta'nın "Lehçeden Lehçeye Aktarma Sorunlarına Ek: İmla ve Noktalama Hataları" adlı makalesinde yazım ve noktalama sorunları üzerinde durulmuştur (2008: 668 – 691).

Mehmet Kara, "Lehçeler Arası Aktarmalarda Temel Sorunlar" adlı makalesinde aktarma sorunlarını, "klasik aktarmalarda görülen sorunlar" ve "makine aktarmalarında karşılaşılan sorunlar" olmak üzere ikiye ayırmıştır (2009: 1058).

Ramiz Asker, "Azerbaycan'da, Azerbaycan Lehçesi ile Diğer Lehçeler Arasında Gerçekleştirilen Aktarma Çalışmaları, Yayınlar ve Karşılaşılan Sorunlar" adlı bildirisinde, Azerbaycan Türkçesindeki bazı Rusça kelimelerin aktarmalarda oluşturduğu sorunlara dikkat çekmiş ve aktarma hatalarını, fonetik farklılıklar, sentaks veya cümle yapısı farklılıkları, kelime hazinesi farklılıkları, anlam farklılıkları olmak üzere dörde ayırmış ve bunların her biriyle ilgili örnekler vermiştir (Kara 2009: 22).

Muharrem Öçalan, "Kırgız Türkçesi – Türkiye Türkçesi Arasında Halk ve Çocuk Edebiyatı Alanında Karşılıklı Eser Aktarımlarının Önemi ve Moldo Kılıç'ın 'Buudayıktın Toyu' Eserinin Çevirisi" adlı makalesinde, Türk lehçeleri, alfabe sorunları, lehçelerin birbirinden ayrıştırılması gibi konularda bilgiler verdikten sonra Moldo Kılıç'ın Kırgız Türkçesiyle kaleme aldığı *Buudayıktın Toyu* adlı eserini Türkiye Türkçesine aktarmıştır (2005: 232 – 243).

Melek Erdem, "Oğuz Grubu Türk Lehçelerinde Eş Anlamlılık" adlı makalesinde eş anlamlılığı, Lyons'un tasnifine dayanarak tam ve bütüncül²⁸ olmak üzere ikiye ayırmıştır. Buna göre birbirinin yerine geçebilen kelimeler bütüncül eş anlamlı kelimelerdir (Lyons 1983: 382). Süreç içinde deyim aktarmaları ve yan

²⁸ *Kuramsal Dilbilimine Giriş* adlı kitabında Lyons eş anlamlılığı şu şekilde tanımlar: "Birinin yerine ötekini konması sonucu ortaya çıkan cümlelerin anlamı aynı ise iki veya daha çok öge eş anlamlıdır." (1983: 382). Lyons, bütün bağlamlarda birbirinin yerine geçebilen kelimeler için bütüncül, hem zihni hem de duygu değerine ilişkin eş anlamlılık için ise tam eşdeğerlilik terimlerini kullanmıştır (1983: 399).

anlamaların benzerliği ile ortaya çıkan sinonim birliklerinde zihnî ve aynı zamanda duygu değerine ilişkin bir eşdeğerlilik sağlandığında da tam eşdeğerlilik söz konusu olur (2004: 151).

Aktarma sorunlarında karşılaştırmalı çalışmalardan biri de Ekrem Ayan'ın “Kazak Türkçesinin Cümle Bilgisi Bakımından Türkiye Türkçesi ile Karşılaştırılması (Muhtar Avezov’un “Abay Yolu” Romanı Çerçevesinde)” adlı yüksek lisans tezidir. Çalışmada Kazak Türkçesi ve Türkiye Türkçesi arasındaki dizimsel farklar ve benzerlikler ortaya konmuştur.²⁹

1.3.2. Lehçe İçi Aktarma Çalışmaları

Batı literatüründe, İng. *intra-lingual translation* “dil içi çeviri” terimiyle karşılanan “lehçe içi aktarma”, Türk lehçelerinin kendi içindeki bir metnin dönüştürülmesi anlamındadır. Bu dönüştürme, “art zamanlı” ve “eş zamanlı” olmak üzere ikiye ayrılır. Örneğin, tarihî bir metin olan *Battalnâme*'nin bugünkü dile aktarılması art zamanlı, bir meslek dalında yazılmış ve terimlerle yüklü bir dili, halkın anlayabileceği şekle dönüştürmek de eş zamanlı aktarma olarak değerlendirilebilir.

Lehçe içi aktarma faaliyetleri bugüne kadar genellikle ihtiyaç duyulduğu ölçüde yapılmıştır. Lehçe içi aktarmayı bilimsel bir zeminde değerlendiren ve bu amaçla faaliyetin yöntemini konu alan çalışmalar yenidir. Aşağıda, bunlar özetlenmiştir:

M. Uğurlu'nun “Intra-lingual Übersetzung: Eine neue Aufgabe für die Turkologie – probleme der Wiedergabe älterer türkischer Texte im modernen Türkisch-” adlı makalesi bu konuda öncül çalışmalardandır. Burada lehçe içi aktarma Türkolojinin yeni bir meselesi olarak nitelendirilmekte ve bu tür aktarmaların çeviriden, hatta zaman zaman lehçeler arası aktarmalardan farklı ve dikkat edilmesi gereken yönlerinin bulunabileceği ifade edilmektedir (2010: 268). M. Uğurlu'nun “Lehçe İçi Aktarmada Yalancı Eşdeğerlik” adını taşıyan bildirisinde de *Dede Korkut*

²⁹bk.; Ayan 2001.

Oğuznâmeleri'nin³⁰ ve *Dânişmendnâme*'nin³¹ aktarımlarından örnekler verilmiştir. Bu çalışmada önceki çalışmalarda ortaya konan sınıflandırmalar genişletilmiş ve eşdeğerlilik, kelimelerde, yapı birimlerinde ve dizim yönünden olmak üzere üçe ayrılmıştır.

Lehçe içi aktarmalarla ilgili olarak Faik Utkan Denizer'in, *Tarihî Metinleri Aktarma Problemleri – Dede Korkut Oğuznâmeleri ve Türkiye Türkçesine Yapılmış Aktarmaları Üzerine Kelime Düzeyinde Bir İnceleme-*, adını taşıyan yüksek lisans çalışması, konuyu *Dede Korkut Oğuznâmeleri* çerçevesinde ele almıştır. Burada aktarma sorunları kelime düzeyinde yapılan aktarma hatalarıyla sınırlandırılmış ve hata tiplerinin tespitinde M. Uğurlu ve A. Karadoğan'ın sınıflandırmalarından yararlanılmıştır.³²

1.3.3. Bilgisayarlı Aktarma Çalışmaları

Bilişim teknolojilerinde son yıllarda görülen hızlı gelişme, iletişim imkânlarında olduğu kadar bilimsel bilginin üretilmesi ve paylaşılmasını da kolaylaştırmıştır. Bu durum, Türkoloji çevrelerini birbirine yakınlaştırmakla kalmamış, birtakım ortak çalışmalara kadar uzanan faaliyetlerin de başlatıcısı olmuştur. Türkoloji dergilerinin elektronik ortamda yayımlanmaya başlaması ve Türkoloji gruplarının kurulması, bilginin paylaşılmasını kolaylaştırmıştır.

Bu gelişmeler, “aktarma” çalışmalarında birtakım yenilikler meydana getirmiştir. Öncelikle alfabeler arasında yazı çevrimi programları oluşturulmuş³³ sonra da bilgisayarlı aktarma faaliyetlerine geçilmiştir. Bu çalışmalardan biri Kemal Altıntaş'ın *Turkish to Crimean Tatar Machine Translation System (Türkçeden Kırım Tatarcasına Otomatik Çeviri Sistemi)* adlı yüksek lisans tezidir. Bunun yanı sıra Maxhim Shylov'un da *Turkish and Turkmen Morphological Analyzer and Machine Translation Program (Türkçe ve Türkmençe Biçimbirimsel Çözümleme ve Makine Çeviri Programı)* adlı yüksek lisans tezi vardır. Ayrıca Cüneyt Tantuğ'un *Akraba ve*

³⁰ M. Uğurlu örneklemelerinde, Ergin 1969, Gökyay 1976, Tezcan vd. 2000 yayınlarını kullanmıştır.

³¹ *Dânişmendnâme* ile ilgili aktarma örneklerinde Demir 2005 yayını kullanılmıştır.

³² bk.; Denizer 2007.

³³ bk.; Kara 2004. Ayrıca bk.; <http://rusca.sitesi.ws/dersler/kiril/latin-harflerini-kiril-harflerine-cevirici.htm> - (erişim tarihi: 29.10.2010, saat: 13.09)

Bitişkin Diller Arasında Bilgisayarlı Çeviri İçin Karma Bir Model adlı doktora tezi, elektronik ortamda Türkmen Türkçesi ve Türkiye Türkçesi arasında aktarma imkânı veren bir programdır.³⁴

Konuyla ilgili Güyçmırat Amanmıradov'un Türkiye Türkçesi ve Türkmen Türkçesi sohbet programı, daha çok konunun iletişim boyutuyla ilgilidir, ancak özünde dil dönüştürmesini kapsadığı için bu kapsamda değerlendirilebilir (Kara 2009: 1080).

Diğer bir program çalışması da Azerbaycan Türkçesi ve Türkiye Türkçesi arasında geliştirilmiştir. Program, Azerbaycan Türkçesi ve Türkiye Türkçesi arasındaki aktarmalarda kullanılmaktadır (Kara 2009: 1080).

Genel ağ üzerinden takip edilebilecek diğer bir aktarma programı da Mehmet Kara, Atakan Kurt ve Maxim Shylov tarafından geliştirilmiştir. Program Türkmen Türkçesi ve Türkiye Türkçesi arasında aktarma yapmada kullanılmaktadır (Kara 2009: 1080).

Özetle bilgisayar ile aktarma faaliyetleri henüz başlangıç düzeyindedir ve daha çok modern lehçelerin aktarımı üzerine yoğunlaşmıştır. Şu anda, lehçe içi aktarma faaliyetleri konusunda herhangi bir bilgisayarlı aktarma çalışması mevcut değildir; ancak, tarihî metin çalışmaları için de bu tarz çalışmalar yapılabilir.

Her şeye rağmen aktarma faaliyetinin dilbilimsel boyutunun yanı sıra bir kültür aktarımı olduğu da gözden uzak tutulmamalıdır. Aktarma bu yönüyle sadece dil unsurlarının yeniden kurgulanması gibi teknik bir işlem değil, aksine dilin en önemli işlevi olan sosyal, kültürel ve ekonomik yaşantıların sürece dâhil edilmesini gerektiren karmaşık bir faaliyettir.

³⁴ bk.; Tantuğ 2007.

İKİNCİ BÖLÜM

EK DÜZEYİNDE YAPILAN AKTARMA HATALARI

2.1. Ek Kavramı

Türkçede eklerin yeni bir kelime oluşturma ve cümle içindeki diğer kelimeleri işletme olmak üzere iki işlevi vardır. Yeni bir kelime meydana getirme işlevindeki ekler “yapım eki”, isimler ile isimler veya isimler ile fiiller arasında geçici bağlantılar kuran ekler de “işletme ekleri” olarak adlandırılmaktadır (Korkmaz 2009: 22).

Eski Türkiye Türkçesi metinlerindeki ekler ile Türkiye Türkçesindekiler arasında işlev yönünden farklılıklar vardır. Bu farklılaşmalar, metinlerin aktarımında da çeşitli güçlükleri beraberinde getirmektedir. Öte yandan bazı ekler, kullanılış sahaları bakımından çeşitli nedenlerle bölgeden bölgeye birtakım değişiklikler de gösterebilir. Buna göre bir kısım ekler, zaman içinde işlekliliğini kaybederken bazıları da sık kullanıma bağlı olarak canlılığını korur. Örneğin, *+cI* eki Türkçede çok işlek bir ek olmasına karşın, *-(y)AsI* gelecek zaman sıfat-fiil eki ile *-(y)IsAr* gelecek zaman eki, Türkiye Türkçesi yazı dilinde kullanımdan düşmüştür (Korkmaz 2009: 19, 20).

Türkçenin bazı ekleri, yapı ve görevleri önceden beri bilinen ve Eski Türkçe döneminden beri izlenebilen eklerdir. Eski Türkçe döneminden öncesine ait yazılı metin bulunmadığından bunların bir bölümünün kökenleri konusunda kesin bir bilgi yoktur. Bir takım ekler ise birden fazla ekin birleşmesiyle meydana gelmiştir. Eklerin görevlerinin verdiği imkânlarla bağlı olarak değişik kullanışlarından ileri gelen bu kalıplaşma olayı, birleşik ekleri meydana getirmiştir (Korkmaz 2000: 1). Bu ekler bugün kaynaşmış durumdadır ve işlevleri bilindiği için parçalara ayrılarak incelenebilmektedir (Hatiboğlu 1974b: 331; Korkmaz 2009: 18). Bazı ekler ise başlangıçta bağımsız kelimeler hâlindeyken kullanılış ve anlam zorunluluğu nedeniyle ekleşmiş, diğer bir deyişle bağımlı biçimbirimlere dönüşmüştür. Bu tür eklere bugün Türkiye Türkçesinde hem ayrı hem de ekleşmiş şekilde kullanılabilen *ile* edatı ile artık tamamen şimdiki zamanı karşılayan *-I yor* eki örnek olarak gösterilebilir (Hatiboğlu 1974a: 7; 1974b: 331). Ayrıca Türkiye Türkçesinde *-Al* gibi birtakım eklerin hem Batı dillerinde hem de Türkçede benzer anlam ve görevde

kullanıldığı bilinmektedir (Hatiboğlu 1974b: 340).

Yapım ekleri, isimden isim, isimden fiil, fiilden isim, fiilden fiil olmak üzere dört gruba ayrılır. Bu yolla, bir dilin temeli niteliğindeki kelime köklerine birtakım ekler getirilerek yeni anlamda kelimeler ve kelime aileleri oluşturulur. Eklerin meydana getirdiği yeni anlamlı kelimelerin kökle olan bağlantıları geçici değil, sürekli. Ek ise o kelimenin anlamca ayrılmaz bir parçasıdır (Korkmaz 2009: 20).

Kelime ile ekin çeşitli yönlerden uyuşması da gerekir. Örneğin, isimlere isimden isim ve isimden fiil yapan ekler gelirken fiillere de fiilden isim ve fiilden fiil yapan ekler gelir. Bu durum, işletme ekleri için de geçerlidir. Söz gelimi, isimlere gelen işletme ekleriyle fiillere gelen işletme ekleri birbirinden farklıdır (Korkmaz 2009: 21).

2.2. Eski Türkiye Türkçesi ve Türkiye Türkçesi Arasında Yapı Eşdeğerliliği

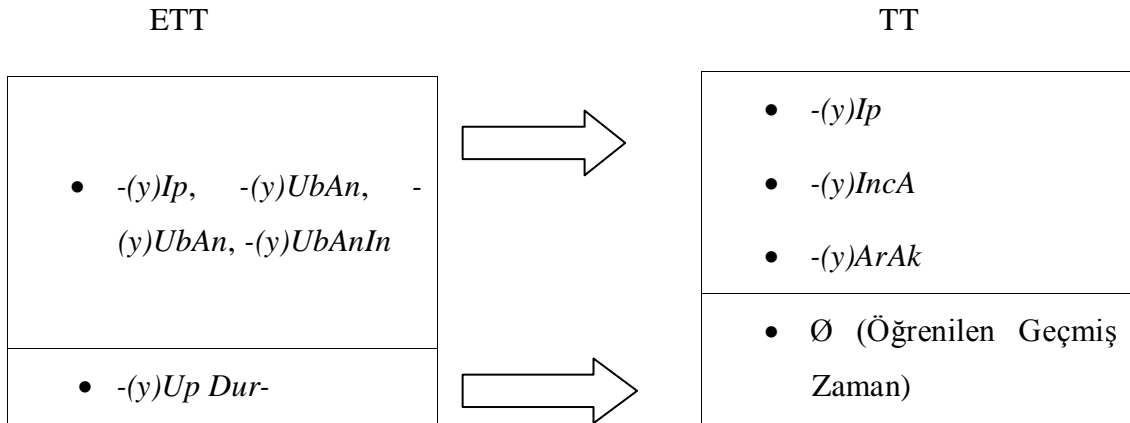
Türkçenin tarihî dönemlerindeki ek kullanımları, zaman içinde birtakım değişikliklere uğramıştır. Bu değişiklikler, kimi zaman ekin ses örgüsünde kimi zaman da işlevinde meydana gelmiştir. Hatta bazı ekler tamamen kullanımdan düşmüş, bu eklerin yerini ya yeni ekler almış ya da mevcut ekler ilave işlevler yüklenmiştir. Örneğin, Eski Türkiye Türkçesinde müstakil bir şimdiki zaman eki yoktur. Geniş zaman ekleri, aynı zamanda şimdiki zamanı karşılamak için de kullanılır. Ancak XV. yüzyıldan sonra kullanımı gelişen *-(I)yor* eki, şimdiki zaman işlevini üstlenmiştir (Gülsevin 2007: 98). Eski Türkiye Türkçesi döneminde gelecek zaman görevinde kullanılan *-(y)IsAr* eki ise XV. yüzyıldan itibaren yerini, sıfat-fiil yapma göreviyle kullanılan *-(y)AcAk*'a bırakmıştır (Gülsevin 2007: 103). Bağlama zarf-fiil eki olan *-(y)Up*'un Eski Türkiye Türkçesindeki kullanım alanı, Türkiye Türkçesinden daha geniştir. Ek, Türkiye Türkçesinde zaman zaman *-(y)IncA* ve *-(y)ArAk* zarf-fiillerinin işlevinde de kullanılabilir. Bu nedenle ekin işlevi konusunda, tam bir standartlaşmadan söz edilemez. Aynı şekilde isim hâl ekleri, Eski Türkiye Türkçesi ile Türkiye Türkçesinde ortak olmasına rağmen istem farklılıkları nedeniyle bu iki dönem arasında tam bir kullanım birliği görülmez.

Zaman içinde eklerin geçirdiği bu değişimler, dilin gelişen ve değişen bir varlık olması nedeniyle doğal karşılanmaktadır. Bu farklılaşmalarda, sosyal ve

siyasal olaylar, edebî ve fikrî gelişmeler, komşu dillerden etkilenme gibi hususların yanı sıra, dilin kendi yapısının getirdiği iç değişimler de etkili olabilir. Günümüzde bağımsız yazı dilleri olan Azerbaycan Türkçesi ile Türkiye Türkçesi, Eski Türkiye Türkçesi döneminde bir aradadır. Ayrıca Eski Türkiye Türkçesi dönemindeki dilin olgunlaşmış ve standartlaşmış bir dil olmadığı da bilinmektedir. Edebiyatın gelişmesi ve siyasi erkin teşekkülüyle yazı dilinin oluşturulması, başlangıçta konuşma dili durumundaki Eski Türkiye Türkçesini, ağızsız yapıdan standart bir dil durumuna getirmiştir. Bu nedenle Eski Türkiye Türkçesi ile Türkiye Türkçesi arasında birtakım farklılıkların bulunması tabiidir.

Çeviribilimde daha çok kelime için kullanılan eşdeğerlilik terimi esasen ekler için de kullanılabilir. Buradaki eşdeğerlilik ile işlevce eşdeğerlilik kastedilmekte ve eklerin bağımlı biçimbirimler olduğu göz önünde bulundurulmaktadır. Ayrıca ses yapısı değiştiği hâlde işlevi değişmeyen ya da işlevi değiştiği hâlde ses yapısı değişmeyen ekler de eşdeğerlilik konusu içinde ele alınabilir. Örneğin, Eski Türkiye Türkçesinde sınırlı olarak gelecek zamanı karşılayan *-sA gerek* yapısı, Türkiye Türkçesinde “ihtimal” anlamı oluşturma işlevinde kullanılır. Yine Eski Türkiye Türkçesinde öğrenilen geçmiş zamanı karşılayan *-mİş* ekinin yanı sıra, sınırlı olarak *-(y)Up dur-* yapısına da rastlanmaktadır. Bugün bu yapıyı, Türkiye Türkçesindeki kullanımlarıyla eşdeğer olarak düşünmek, birtakım aktarma hatalarına neden olmaktadır.

Yapı eşdeğerliliği konusunun aydınlatılabilmesi için yukarıda da kısaca değinilen “kullanım alanı” veya “işlev eşdeğerliliği” kavramlarını açıklamak gerekmektedir. Kullanım alanı, bir ekin bir dil sistemi içinde kullanıldığı yerlerin tamamını ifade eder. Örneğin, *-(y)IncA* ekinin Türkçede kullanıldığı yerlerin tamamı, yapının kullanım alanını oluşturur. Eklerin kullanım alanlarının yanı sıra işlevleri de vardır. Bu işlevler de kullanım alanlarının genişliğine göre çeşitlilik kazanır. Konunun daha iyi anlaşılabilmesi için aşağıda verilen *-(y)Ip* zarf-fiil ekinin Eski Türkiye Türkçesi ve Türkiye Türkçesindeki kullanım alanlarına bakılabilir: (Şekil 1).

Şekil 1: $-(y)Ip$ / $-(y)Up$ Zarf-Fiil Ekinin ETT ve TT'deki Kullanım Alanları

Eski Türkiye Türkçesindeki $-(y)Ip$ eki, Türkiye Türkçesinde üç farklı zarf-fiil ekinin yerini tutmaktadır. Buna göre, ekin kullanım alanının Türkiye Türkçesinde daralarak kısmi yalancı eşdeğer durumuna geçtiği söylenebilir. Ayrıca, zaman işlevindeki $-(y)Ip dur-$ yapısının da Türkiye Türkçesinde tamamen kullanımdan düştüğü görülmektedir. Bu durum tam yalancı eşdeğerliliğe örnektir.

Eklerin eşdeğerliliği, kullanım alanlarının örtüşüp örtüşmemesine göre belirlenir. Eklerin kullanım alanları örtüşüyorsa eşdeğerlilikten söz edilebilir. Bu konuda üç temel ölçüt vardır:³⁵

1. Kaynak metindeki bir yapıya, hedef anlaşma biriminde “bir” yapı eşdeğer olabilir: Kaynak ve hedef anlaşma birimleri arasında “bir” yapının kullanım alanları örtüşür. Örneğin, Eski Türkiye Türkçesindeki $-mİş$ öğrenilen geçmiş zaman eki ile Türkiye Türkçesindeki $-mİş$, kullanım alanları bakımından örtüşür. Çünkü her iki dönemde de ek, hem sıfat-fiil hem de zaman işlevinde işlek olarak kullanılmaktadır.
2. Kaynak metindeki bir yapıya, hedef anlaşma biriminde birden fazla yapı eşdeğer olabilir: Kaynak metindeki bir ek veya yapının kullanım alanı, hedef anlaşma biriminde birden fazla ek veya yapıyla karşılanabilir. Örneğin, Eski Türkiye Türkçesindeki $-(y)Ip$ eki, Türkiye Türkçesinde $-(y)IncA$ ve $-(y)ArAk$ ekleriyle de karşılanmaktadır.

³⁵ Mustafa Uğurlu, yalancı eşdeğerliliğin eklerde de mümkün olduğunu belirtmiş ve kelimelerin yalancı eşdeğerliliğinde olduğu gibi ekleri de “Yapı Birimlerinde Eşdeğerlilik” başlığı altında, “tam” ve “kısmi yalancı eşdeğerlilik” olmak üzere ikiye ayırmıştır; bk.; 2010: 273; 2011b: 1884 – 1886.

3. Kaynak metindeki bir yapıya, hedef anlaşma biriminde hiçbir yapı eşdeğer olmayabilir: Kaynak metindeki bir ek veya yapının kullanım alanı, hedef anlaşma biriminde hiçbir ek veya yapıyla örtüşmeyebilir. Bu eksiklik başka bir ek, kelime ya da kelime grubuyla doldurulur. Örneğin, Eski Türkiye Türkçesindeki *-(y)Ip dur-* yapısının 1. teklik ve çokluk kişilerle çekimleri, daha ziyade görülen geçmiş zaman işlevinde kullanılmıştır. Oysa Türkiye Türkçesinde, ekin bu şekilde bir kullanımı bulunmamaktadır.

Eşdeğerlilik ile ilgili bu bilgiler, kaynak metin ve hedef anlaşma birimi karşılıklı olarak dikkate alındığında geçerlidir. Meseleye kaynak metin ve hedef anlaşma biriminden herhangi biri merkeze alınarak bakıldığında, farklı bir durum ortaya çıkar. Örneğin, kaynak metindeki bir yapının kullanımları, nicelik olarak hedef anlaşma biriminden fazla olabilir. Kaynak metindeki kullanımlar, hedef anlaşma birimindekileri kapsıyorsa, hedef anlaşma birimine göre bir eşdeğerlilik söz konusu olur. Kaynak metin merkezli bakıldığında ya da her ikisi birden dikkate alındığında ise bu yapılar eşdeğer değildir. Çünkü hedef anlaşma biriminde *x* yapısının kullanıldığı her yerde kaynak metinde de *x* yapısı kullanılabilir; fakat kaynak metinde *x* yapısının kullanıldığı her yerde hedef anlaşma biriminde *x* yapısı kullanılamaz.

2.3. Ek Düzeyinde Hata Tipleri

Eski Türkiye Türkçesi ve Türkiye Türkçesi arasında yapılmış aktarmalarda, ek düzeyinde aktarma hatalarına rastlanmıştır. Yapılan hatalar çoğunlukla Türkiye Türkçesinde farklılaşan geniş zaman, istek, emir ve şart çekimlerinde yoğunlaşmaktadır. Ayrıca Türkiye Türkçesinde kullanımı daralan ya da farklılaşan zarf-fiil eklerinde de hatalar yapıldığı tespit edilmiştir. Bazı hâl eklerinin aktarımında da sorunlar olmakla birlikte bunlar, bir bakıma bağlandıkları fiili de ilgilendirdikleri için söz dizimi düzeyindeki hatalardan istem hataları içinde değerlendirilmiştir.

Bir kelimeyle birleşik olarak kullanılan ekler de bu bölümde incelenmiştir. Çünkü bu hataların temelinde kelime değil, ek vardır. Dolayısıyla temelinde ek olan bütün aktarma hataları, bu bölümün inceleme konusu olmuştur.

Ek düzeyindeki hata tipleri çeşitli bölümlere ayrılmaktadır. Bu aktarma

hataları, hataların tipine ve türüne göre sınıflandırılmış ve bunlar ayrı başlıklar hâlinde ele alınmıştır. Ek düzeyindeki bütün bu aktarma hatalarının temelinde, aradan geçen zamanın, dilin içyapısında meydana getirdiği değişim yatmaktadır.

2.3.1. Aslımı Koruma

İncelenen metinlerde Eski Türkiye Türkçesinde kullanılan bir ekin, Türkiye Türkçesinde kullanılmadığı ya da sınırlı olarak kullanıldığı hâlde, aslının korunmasından kaynaklanan aktarma hatalarına rastlanmıştır. Bu tip hataların temelinde kaynak metne sadık kalma eğilimi yatmaktadır.

Bu hatalardan kaçınmak için kaynak metindeki ekin Türkiye Türkçesinde kullanılıp kullanılmadığına ve kullanılıyorsa hangi görevde olduğuna bakmak gerekmektedir. Bazı durumlarda ek, Türkiye Türkçesinde kullanıldığı hâlde işlevi farklı olabilmektedir. Bu inceliklere dikkat edilmeden yapılacak aktarmalarda hataya düşmek, neredeyse kaçınılmaz olmaktadır.

2.3.1.1. Bildirme Kipleri

Geniş Zaman / Şimdiki Zaman

Eski Türkiye Türkçesinde, Türkiye Türkçesinde olduğu gibi, gelişmiş bir kip ve zaman kategorisinden her zaman bahsetmek mümkün değildir. Örneğin, şimdiki zaman, gelecek zaman ve geniş zaman çekimleri aynı eklerle yapılabilmektedir (Timurtaş 1994: 122; Şahin 2003: 62; Gülsevin vd. 2004: 117; Gülsevin 2007: 97 – 99; Köktekin 2008: 119). Bunun nedeni, dilin henüz standartlaşmamış olmasıdır. Bu dönemde henüz ağızlar havuzu durumundaki dil, çoğunlukla konuşma dili olarak kullanılmaktadır. Eski Türkiye Türkçesi, devlet erkinin oluşumuyla yazı dili olmuş, bilim ve sanat eserlerinin üretilmesiyle de önemli bir gelişme göstermiştir. Bu gelişmeler, dilin iç imkânlarının genişlemesini sağlamış ve böylelikle fiil çekimi de standartlaşmıştır. Söz gelimi günümüzde kullanılan *-(I)yor* şimdiki zaman eki, ancak XV. yüzyıldan itibaren yaygınlaşmıştır (Türk 1999: 307; Gülsevin 2007: 98). Bunun öncesinde geniş zaman ekleri şimdiki zamanı da karşılamaktadır.

İncelenen metinlerde bildirme kipleriyle ilgili hata tipleri yalnızca geniş zamanın aktarımında görülmektedir. Diğer bildirme kipleriyle ilgili aslını koruma hatalarına rastlanmamıştır:

“Kayseriñ ulu oğlu Şem‘ ũñ şimdi bunda gelmek isterdi. Mihrân kıomadı.” (B: 96)

> Kayserin büyük oğlu Şemun şimdi buraya gelmek isterdi. Mihran koymadı. (BD: 96)

: Kayserin büyük oğlu Şem‘ un şimdi buraya gelmek istiyordu. Mihrân engel oldu.

“Şalibden hiç bir gün hoş-nūd olmadum. Ruhbānlar bana bir kere meded kılmadılar. ‘Ālemde bu niçe diyrler, kelisalar ‘imāret kıldum, bir gün onlardan yaña devlet gelmedi. Bu niçe kim devletüm var-ıdı. Süst oldu, bu kıamu iylikleri hep Mesih yolna heç iyledüm, hiç rāhat görmedüm, çok mihnet çekdüm.” diyü ağlayu giderdi. (D: 212)

> “Haçtan bir gün memnun olmadım. Ruhbanlar bana bir kere yardım etmediler. Dünyada bu kadar manastırlar ve kiliseler yaptım, bir gün onlardan bana fayda gelmedi. Bu kadar büyük devletim vardı, yok oldu. Bu bütün iyilikleri hep Mesih yoluna harcadım, hiç rahat görmedim. Çok sıkıntı çektim.” diye ağlayarak giderdi. (DD: 230)

: Hristiyanlardan hiçbir zaman hoşnut olmadım. Ruhbanlar bana bir kere [bile] yardım etmediler. Dünyada birçok manastır ve kilise yaptım, onlardan [bana] bir gün [bile] fayda gelmedi. Büyük bir devletim vardı, yok oldu. Bütün bu iyilikleri Mesih yolunda kullandım, hiç rahat [yüzü] görmedim. Çok sıkıntı çektim.” diye ağlayarak gidiyordu.

Çünkü Mihayil çerisi irdi, Halil: “Bu ne çeridür?”diyü sordu. Eytdiler: “Niksar begi Mihayil’dür, toksan biñ er-ile irişdi, Melik üstine gider, didiler. (D: 202)

> Mihayil’in askerleri gelince Halil: “Bu kimin ordusudur?” diye sordu. Söylediler: “Niksar Beyi Mihayil’dir, doksan bin er ile geldi, Melik’in üzerine gider.” dediler. (DD: 218)

: Mihayil’in askerleri gelince Halil, “Bu[nlar] kimin askerleridir?” diye sordu. “Niksar Bey’i Mihayil’[in askerleri]dir, doksan bin askerle geldi, Melik’[in] üzerine gidiyor.” dediler.

Türkiye Türkçesinde şimdiki zaman, *-(I)yor*, *-mAktA* ve *-mAdA* ekleriyle kurulmaktadır. Bunlardan *-(I)yor* eki, içinde bulunulan zamandaki oluş ve kılışları anlatır (Korkmaz 2009: 611). Diğer şimdiki zaman ekleri *-mA* ve *-mAk* isim-fiillere *+DA* bulunma hâl ekinin eklenmesiyle oluşur. Ek, işlev olarak başlanmış ve hâlen devam etmekte olan oluş ve kılışı kesin olarak ifade eder (Korkmaz 2009: 621).

Yukarıdaki örneklerde Eski Türkiye Türkçesindeki geniş / şimdiki zaman eki *-(y)Ar*'ın aslının korunmasından kaynaklanan bir hata vardır. Bugün Türkiye Türkçesinin ağzlarında böyle bir kullanıma rastlanmış olsa bile yazı dilinde şimdiki zaman tercih edilir. Ayrıca ikinci ve üçüncü örnekteki geniş zamanın hikâyesi ile şimdiki zamanın hikâyesi arasında belirli bir anlam farklılığı da mevcuttur. Geniş zamanın hikâyesinde geçmişte yapılan tekrarlı hareketler söz konusuysen şimdiki zamanın hikâyesinde, geçmişten bugüne uzanan ve devam eden bir hareket vardır. Birinci örnekte, kaynak metindeki “şimdi” kelimesi, ekin şimdiki zaman işlevinde olduğunu göstermektedir.

2.3.1.2. Tasarlama Kipleri

Türkiye Türkçesinde *dilemeli kip*,³⁶ *isteme kipleri*,³⁷ *dilek kipleri*,³⁸ *uyarı kipleri*³⁹ gibi terimlerle adlandırılan tasarlama kipleri, fiili istek, emir, şart ve gereklilik kavramlarıyla tamamlayan kiplerdir. Tasarlama kiplerinde, bildirme kiplerinde olduğu gibi bir oluş ve kılış kavramı bulunmaz. Bunlar gerçekleşmemiş olan, ancak gerçekleşmesi istenen istek, emir, şart ve gereklilik anlamını yansıtır. Başka bir deyişle, bugün Türkiye Türkçesinde istek, emir, şart ve gereklilik kipleri şeklinde ayrı ayrı gruplandırılan tasarlama kipleri, zaman bildirmez. Ancak bunlar tümüyle zaman kavramından da yoksun değildir, çünkü bütün bu istek, emir, şart ve gereklilik anlamları, belirsiz geleceğe ve şimdiki zamana gönderme yapar. Ayrıca ayrı ayrı gruplandırılan bu kiplerin hepsinin kökeninde, bir istek anlamı vardır (Gülsevin 2007: 106; Korkmaz 2009: 647).

³⁶ Emre 1945: 615.

³⁷ Hengirmen 2002: 222; Atabay vd. 2003: 212.

³⁸ Ediskun 2004: 182.

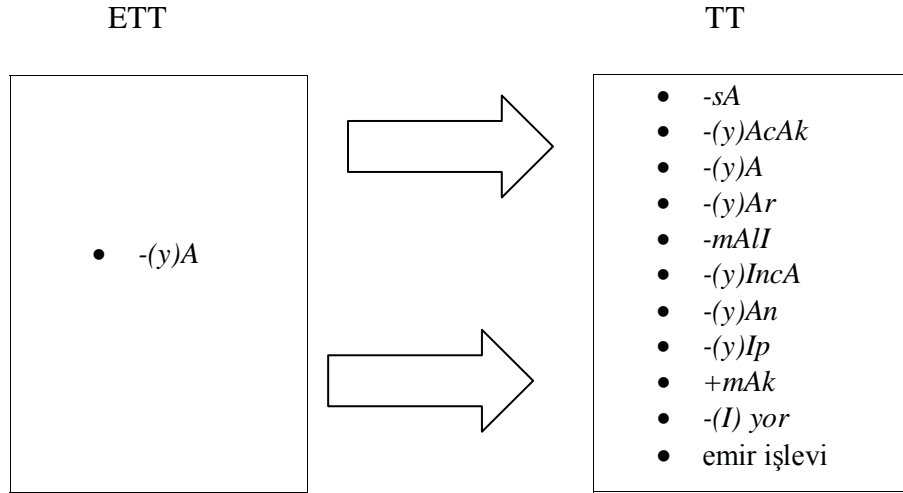
³⁹ Banguoğlu 2000: 443.

İstek / Emir Kipi

İstek kipi tasarlanan hareketlerin istendiğini ortaya koyar (Türkyılmaz 1999: 96). Kipi meydana getiren iki tür ek vardır. Bunlardan ilki, $-(y)AyIn$ ve $-(y)Allm$ ekleridir. Bunlar, Eski Türkçedeki $-(y)AyIn$, $-(y)Allm$ eklerinin devamı niteliğindedir. Eski Türkçede hem emir hem de istek işlevinde kullanılan ekin bu iki işlevi, Eski Türkiye Türkçesi üzerinden Türkiye Türkçesine kadar gelmiştir (Korkmaz 2009: 648, 649).

Türkiye Türkçesinde istek kipi için kullanılan ikinci ek, $-(y)A'$ 'dır. Eski ve Orta Türkçede gelecek zaman, geniş zaman, gereklilik ve dilek kipleri için kullanılan $-gA$ ekindeki ünlünün erimesiyle meydana gelmiştir. Eski Türkiye Türkçesinde ekin gelecek zaman işlevi körelmiş, geniş zaman, gereklilik, istek ve emir işlevi öne çıkmıştır (Ergin 1993: 294; Korkmaz 2009: 649).

Bugün istek kipinin çekiminde şahıslar arasında bir farklılık vardır. Örneğin, 1. teklik şahıs şekli genel olarak $-(y)AyIm$, çokluk ise $-(y)Allm$ ekiyle karşılanmaktadır. Bu farklı kullanımların temelinde, birinci şahıslarda Eski Türkçeden beri gelen $-(y)AyIn$ ve $-(y)Allm$ eklerinin korunması, diğer şahıslarda $-gA$ ekinden gelme $-(y)A'$ 'nın ön plana çıkması yatar (Korkmaz 2009: 650). Kipin özelliği ve ayrımıyla ilgili bir takım tartışmalar mevcuttur. Örneğin, Ahmet B. Ercilasun'a göre ek, emir işlevindedir; çünkü kişi, "Ahmet dedim kendi kendime, kalk ve çalış." örneğinde olduğu gibi kendisine emir verebilir (2007: 364). Ayrıca ekin, $-(y)e-lim$ şeklinde parçalanamaması, parçalandığı takdirde $-lim$ gibi anlamsız bir yapının ortaya çıkması, emir işlevine delalet eder (2007c: 370). Bugün Türkiye Türkçesinde bu eklerin, istek ve emir çekimlerinin karışması sonucu olduğu düşünülmektedir. Buna paralel olarak $-(y)AyIn$ ve $-(y)Allm$ ekleri de hem emir hem de istek görevini üstlenmişlerdir (Ergin 1993: 295; Korkmaz 2009: 648). (Şekil 2.)

Şekil 2: -(y)A İstek / Emir Ekinin ETT ve TT'deki Kullanım Alanları

Eski Türkiye Türkçesinde istek kipleri, Türkiye Türkçesinde olduğu gibi emir, istek, dilek-şart ve gereklilik kipleri şeklinde ayrı ayrı gösterilmez (Gülsevin 2007: 106). Örneğin, geniş bir kullanımı olan istek / emir eki -(y)A, gelecek zaman, istek, şart, geniş zaman, gereklilik, -(y)IncA zarf-fiili, -(y)An sıfat-fiili, -(y)Ip zarf-fiili -mAk isim-fiili, emir işlevi, ihtimal ve az da olsa şimdiki zaman görevlerinde kullanılmaktadır (Özkan 2007: 83 – 111).

Çalışmada ekin kullanımıyla ilgili rastlanan aktarma örnekleri, emir işlevi, şart işlevi, -mAk isim-fiiliyle ilgilidir.

Seyyid-i Baṭṭal-ı Ğāzī diledi kim şuya gire. (B: 95)

> Seyyid Battal Gazi diledi ki suya gire. (BD: 95)

: Seyyid Battal Ğāzī suya girmeyi istedi.

Taṅrı ta‘ālā müslimanlara fırsat vire, ol vilāyeti fetḥ idüp Firenk ilinden alalar. (D: 63)

> Tanrı Müslümanlara fırsat vere, o vilāyeti fethedip Firenklerin elinden alalar. (DD: 43)

: Yüce Tanrı Müslümanlara fırsat versin [de] o memleketi fethedip Avrupa[lıların] elinden alsınlar.

“Bāri şunları bir daḥı görmeyim, öleyim.” didi. (B: 100)

> “Bari şunları bir daha görmeyim, öleyim.” dedi. (BD: 101)

: “Bari şunları bir daha görmeyeyim, öleyim.” dedi.

Melik Dânişmend olmayadı ve Artuhî ve Efrumiyye sebep olmasa-y-ıdı vilâyet-i Rûm’ı kâfir elinden kimse alamazdı. (D: 173)

> Melik Dânişmend olmayadı, Artuhî ve Efrumiyye sebep olmasaydı Rum’u kâfirlerin elinden kimse alamazdı. (DD: 180)

: Melik Dânişmend olmaşa, Artuhî ve Efrumiyye vesile olmasaydı Anadolu’yu kâfir[lerin] elinden kimse alamazdı.

Yukarıdaki birinci örnek “ki” edatıyla bağlanmış cümledir. Bu tür cümlelerde yardımcı cümle, temel cümleye özne, nesne, yer tamlayıcısı, zarf tamlayıcısı görevleriyle bağlanabildiği gibi temel cümlenin bir unsurunu vasıflandırma görevinde de bulunabilir (Tokatlı 2006: 454 – 463). Örnekte, yardımcı cümlenin temel cümleye nesne olarak bağlandığı görülmektedir. Nesnenin kipi istek kipidir. Ayrıca -(y)A üçüncü teklik şahıs istek eki, günümüzde ağızlarda, deyimlerde ve tarihî lehçelerde kullanılmasına karşın yazı dilinde seyrek olarak görülür (Gülsevin 2002: 2). Aktarımda bu durumu göz önünde bulundurmamak gerekmektedir. Burada “ki” ile bağlanmış cümlenin yardımcı cümlesi istek / emir eki ile aktarılmış ve böylelikle aslını koruma hatası yapılmıştır. Hatanın nedeni, hem “ki” yapısının Farsça olması hem de istek / emir ekinin bu tarz kullanımının yazı dilinde körelmesidir. Ekin aslını korumak yerine, -mAk mastar eki kullanılıp “ki” yapısı kaldırılırsa Türkiye Türkçesi yazı diline uygun bir aktarma yapılmış olur.

İkinci örnek, bir sıralı cümledir. Birinci cümlenin yüklemine istek / emir kipi 3. teklik şahıs, ikinci cümlenin yüklemine istek / emir kipi 3. çokluk şahıs eki vardır. Tarihî metinlerde, lehçelerde ve ağızlarda sıkça rastlanan bu tarz kullanım, Türkiye Türkçesinde görülmez. Cümlede, istek / emir işlevi sezilmekle birlikte, bu kiplerin aslının korunarak aktarılması bir hataya neden olmuştur. Hatayı giderebilmek için birinci cümlenin yüklemine Türkiye Türkçesindeki emir kipi 3. teklik şahıs, ikinci cümlenin yüklemine de emir kipi 3. çokluk şahıs eki ile çekimlemek gerekir.

Üçüncü örnekte ise istek / emir eki, fiilden fiil yapma olumsuzluk eki –*mA*'nın üzerine gelmiştir. İki ekin yan yana gelmesiyle birbirine bitişen ünlülerden biri eksiltiştir. Aktarımda, bu eksiltme aynen korunmuştur.

Son örnekte ise Türkiye Türkçesinde istek ekinin şart göreviyle kullanılmamasından kaynaklanan bir aktarma hatası vardır. Eski Türkiye Türkçesinde istek, şart, emir kipleri arasında bir ortaklık söz konusuyken Türkiye Türkçesinde bu kipler arasındaki ayrımlar belirginleşmiştir. Dolayısıyla cümledeki *olmayaydı* kelimesinde bulunan –(y)a ekini şart eki olarak kabul etmek ve buna uygun bir aktarma yapmak gerekir. Oysa cümlede ek aynen korunmuş, bunun sonucunda da Türkiye Türkçesi ile uyumsuz bir yapı ortaya çıkmıştır. Ayrıca cümlenin ikinci bölümünde kullanılan şart eki, birinci bölümde de aynı ekin kullanılmasını gerekli kılar.

2.3.1.3. Çekimsiz Fiiller

Fiil kök ve gövdelerinden eklerle türetilen, şahıs eki alarak çekime girmedikleri için yargı bildirmeyen bitmemiş fiiller (Lât. *verbum infinitum*, Alm. *infinite Verbsforme*) denir. Çekimsiz fiiller, oluş, kılış ve durum bildirir; olumlu ve olumsuz biçimlere girebilir. Bu yönüyle fiil özelliği gösterirler, ancak bunlar çekime girmedikleri için isim sınıfında değerlendirilir.

Çekimsiz fiiller, fiil kök ve gövdelerine eklenen –*mAk*, –(y)*An*, –(y)*Arak*, –*mİş* / –*mUş* gibi ekler, fiilin anlamını değiştirerek yeni bir kavram ortaya koymazlar. Bu yönüyle diğer yapma eklerinden ayrılırlar. Diğer bir deyişle, bu fiillere eklenen yapma ekleri geçici, diğer yapma ekleri kalıcı isim, sıfat ve zarflar meydana getirir. Türk dilinde bu ekler genellikle fiilimsi ekleri diye adlandırılır. Bu fiilimsi eklerinin, isim-fiil, sıfat-fiil ve zarf-fiil olmak üzere üç türü vardır. İsim-fiil ekleri –*mAk*, –*mA*, –(y)*Iş* / –(y)*Uş*, sıfat-fiiller, –*Dik* / –*DUK*, –*mİş* / –*mUş*, –(y)*An*, –*r*, –*Ar*, –*Ir* / –*Ur*, –*mAz*, –(y)*IcI* / –(y)*UcU*, –(y)*AcAk*, –(y)*AsI* ve zarf-fiiller de –(y)*A*, –(y)*I* / –(y)*U*, –(y)*ArAk*, –(y)*Ip* / –(y)*Up*, –(y)*IncA* / –(y)*UncA*, –(y)*All*, –*mAdAn*, –*ken*'dir. (Korkmaz 2009: 863).

Eski Türkiye Türkçesinde de yukarıdaki fiilimsi eklerinin büyük çoğunluğu kullanılmakla birlikte, ayrıca isim-fiil –*mAKIİK* ve –*dUK*, sıfat-fiil –*mAdUK* ve –

dAçI, zarf-fiil *-(y)IcAGAz*, *-(y)IncAK*, *-mAdIn*, *-sA*, *-dUkdA*, *-dIsA*, *-mAzdAn* *öñ(din)* ekleri de görülür (Gülsevin 2007: 122 – 128).

İsim-Fiil

Türk dilinin çok eski devirlerinden beri yoğun olarak kullanılan mastar eki –*mAk*, Eski Türkiye Türkçesinde de yaygın olarak bulunur. Türk dilinin tarihî ve modern bütün lehçelerinde isimden fiil göreviyle kullanılan ekin işlevi, farklı lehçelerde ya da bir lehçenin farklı dönemlerinde değişiklikler gösterebilir (Gülsevin 2007: 122).

Türkiye Türkçesinde iki çeşit isim-fiil eki vardır. Bunlardan biri –*mAk*, diğeri –*mA*'dır. –*mAk* ekinin hareket bildiren bir mastar olduğu, –*mA* ekinin ise iş isimleri yaptığı bilinmektedir (Korkmaz 2009: 91). Dolayısıyla Türkiye Türkçesinde bu iki ek arasında bir işlev bölümlenmesi söz konusudur. Eski Türkiye Türkçesinde ise işlev bölümlenmesi bu derece gelişmiş olmayıp ekin –*mA* şekli seyrek olarak kullanılmış, –*mAk* şekli çoğu zaman –*mA* şeklinin yerini de tutmuştur (Gülsevin 2007: 122). Aşağıda, ekin korunmasından kaynaklanan hatalı aktarım örneği görülmektedir:

Nāgāh bir köşeden ağsürmak āvāzı geldi. (D: 90)

> Ansızın bir köşeden aksırmak sesi geldi. (DD: 77)

: Bir köşeden ansızın aksırma sesi geldi.

Yukarıda belirli isim tamlamasının tamlayanını meydana getiren ek, bu hâliyle Türkiye Türkçesine uygunluk göstermez. Tamlama –*mA* eki ile kurulduğunda uyumsuzluk ortadan kalkar.

Zarf-Fiil

–(y)AlI beri

–(y)AlI, Eski Türkçedeki –*gAlI* ekinden gelir. Ekin başındaki *g*- ünsüzü erimiş ve bugün Türkiye Türkçesinde zarf-fiil olarak kullanılan –(y)AlI şekli ortaya

çıkıştır. Ek, başlangıcı geçmişe dayanan ve “bir zamandan beri” anlamıyla zamanda sürekliliği ifade eden bir işleve sahiptir (Korkmaz 2009: 1009).

Ekin Eski Türkiye Türkçesindeki kullanımını seyrek ve +*dAn* ismin bulunma hâl eki ile genişletilmiş şekilleri de vardır (Gülsevin 2007: 127). Bunun yanı sıra Türk dilinde bazı eklerin edatlarla kalıplaşarak kullanıldığı bilinmektedir (Tiken 2004: 6; Korkmaz 2009: 1061). Bu ekler, ismin hâl ekleri olup bunlardan önce sıfat-fiil ve zarf-fiil eklerinin geldiği de görülür.

Ekin Türkiye Türkçesindeki kullanım şekli Eski Türkiye Türkçesinden farklıdır. “-(y)*All* + *-dAn* + *beri*”, kullanımı Türkiye Türkçesine uygunluk göstermez. Bunun yerine “-*DIGI* + *-n* + *-dAn* + *beri*” yapısı kullanılırsa aktarma hatası yapılmamış olur. Hem *-(y)All* hem de *-DIGIndAn* yapısı zarf-fiildir. Aktarımda hataya düşmemek için ekin, Türkiye Türkçesinde hangi durumlarda ve hangi ek ve edatlarla kullanıldığı gözden geçirilmeli, kelimedeki ve cümledeki ne gibi anlam farklılıkları meydana getirdiği belirlenmelidir. Aşağıdaki örnekte ekin korunmasından kaynaklanan bir aktarım hatası yapılmıştır:

“Hüseyin Gâzi öleliden beri bu ana gelince yedigiñ anıñ kılıcı şadağasıdır.” dedi. (B: 81)

> “Hüseyin Gazi öleliden beri bu ana gelinceye kadar onun kılıcının sadakasidir.” dedi. (BD: 80)

: “Hüseyin Gâzi öldüğünden beri, yedik[ler]in, onun kılıcı[nın] sadakasidir.” dedi.

iken ~ -ken

Ek, *i-* ek fiilinin zarf biçimidir (Korkmaz 2009: 1014). Ek fiil, Eski Türkçede *er-* şeklinde olduğu için yapının geniş zamanlı biçimi *er-ür-ken* > *iken* şeklinde gelişme göstermiştir. “*i-*” fiilinin *i-ken*’den başka zarf-fiil biçimi bulunmaz. Çoğunlukla *i-* fiili kaybolursa da *i-ken* şeklinde kullanıldığı örnekler de vardır. İlk yapıdan gelen nicelik özelliği korunduğu için ek, ünlü uyumlarının dışında kalmıştır. Ek fiil düşüp *-ken* şeklinde bir ekleşme görüldüğü yerlerde bile bu uyum dışı özellik korunur (Ergin 1993: 327; Korkmaz 2009: 1014).

Ek fiil eki, isim ve fiillere gelerek birleşik fiiller oluşturur, aynı zamanda kip eki almış fiillerle de birtakım birleşik çekimli yapılar meydana getirir. Bu birleşik çekimli yapılar üzerine gelen *iken ~ -ken*, zaman ve tarz bildiren zarf-fiiller meydana getirir. Örneğin, *almış-ken*, *alır-ken*, *alıyor-ken* kelimelerinde bu durum vardır (Korkmaz 2009: 1014).

“*iken ~ -ken*” eki, esas olarak zaman bildiren zarf-fiiller meydana getirir. Zarf-fiilin hareketiyle asıl fiilin hareketi aynı zaman diliminde meydana gelir, ancak bu hareket, asıl fiilin hareketine bağımlı da bağımsız da olabilir. Diğer bir durum da zaman ortaklığına rağmen zarf-fiilin öznesi ile asıl fiilin öznesi ortak da farklı da olabildiği gibi eklendiği fiilin zaman ve kipine göre, cümleye farklı bir anlam da katabilir (Korkmaz 2009: 1014 - 1016). Söz gelimi, şimdiki zaman ekleri ile birleşen *-ken* eki, *-(I)yorken* ve *-mAktAyken* örneklerinde olduğu gibi “sürmekte olma” anlamı ifade eder. “*-mİş / -mUş*” öğrenilen geçmiş zamanın üzerine gelen ekin oluşturduğu hareket, meydana gelmemiş, planlama aşamasındaki bir anlamı içerir. *-AcAk* gelecek zaman eki ile birleşen ek, asıl fiildeki hareketin engellendiğini ortaya koyar. Bazen de asıl fiildeki hareketle zıtlaşan *-dığı hâlde*, *rağmen* anlamlarını içeren bir görev üstlenir. Asıl fiile *de* ve *bile* bağlaçlarıyla bağlandığında ise zarf-fiilin anlamı güçlenir. Bazı yerlerde fiillerle kalıplaşarak deyimleşmiş zarflar meydana getirir. Görülen geçmiş zaman, şart, istek ve emir şekillerinin zarf-fiilleri yoktur (Ergin 1995: 328; Korkmaz 2009: 1017 - 1019).

Eski Türkiye Türkçesinde bu zarf-fiilin kullanım yerleri, Türkiye Türkçesine göre daha geniştir. Ek, Eski Türkiye Türkçesinde isimlerle ve 3. şahıstaki geniş zaman, şimdiki zaman, gelecek zaman, öğrenilen geçmiş zaman ve gereklilik çekimlerine bağlı olarak kullanılır (Tiken 2004: 146). Eski Türkiye Türkçesinde, Türkiye Türkçesindeki *-mAdAn / -mAksIzIn* göreviyle de kullanılabilen ekin bugün böyle bir işlevi kalmamıştır. Boşalan bu işlevi, yukarıda belirtildiği gibi kalıplaşmayla oluşan *-mAdAn / -mAksIzIn* ekleri üstlenmiştir.

“**Kâfirler habersiz iken biz sizi kal‘ aya iletelüm.”** didiler. (D: 116)

> “Kâfirler habersiz iken biz sizi kaleye iletelim.” dediler. (DD: 109)

: “Kâfirler[in] haberi olmadan biz sizi kaleye götürürüz.” dediler.

2.3.2. Aslımı Korumama

Aktarmada kaynak metindeki her unsurun dikkate alınması gerekmektedir. Kaynak metin ve hedef anlaşma birimi arasındaki uyumsuzluklar kaynak metinden sapmaları zorunlu hâle getirirse de öncelikle kaynak metin ve hedef anlaşma birimi yapıları karşılaştırılmalıdır. Lehçe içi aktarmalarda diller arası çeviri ve lehçeler arası aktarma faaliyetlerinde olduğu kadar bir sapma görülmez. Bu da lehçe içi aktarmayı kolaylaştırır, ancak dikkat edilmesi gereken nokta, yalancı eşdeğer ek ya da kelime kullanmamak ve aslımı korumalar yapmamaktır. Özellikle farklılaşan ve aynı kalan unsurlar belirlenmeli, farklılaşanlar için hedef anlaşma biriminde uygun karşılıklar aranmalıdır. Aynı işlev ve anlama sahip yapılar, bağlamın özellikleri gözetilerek aktarılmalıdır.

Aslımı korumama hatalarının temelinde, ekin Türkiye Türkçesindeki işlevinin doğru tespit edilememesi vardır. Türkiye Türkçesindeki eklerin büyük bir kısmı, Eski Türkiye Türkçesindeki eklerle aynı işlevde kullanılmaktadır. Bu hatalardan kaçınmak için kaynak metindeki ekin Türkiye Türkçesinde aynı işlevde kullanılıp kullanılmadığına bakmak, işlevlerin uyuşması hâlinde ise aslımı korumak gerekir.

2.3.2.1. Yapım Eki

-*t*- Fiilden Fiil (Ettirgenlik) Yapma Eki

-*t*- eki, geçişli ve geçişsiz fiil kök ya da gövdelerine gelerek ettirgenlik fiilleri meydana getirir. Türkçede eski devirlerden beri görülen ve işlek olarak kullanılan fiilden fiil yapma ekidir. Bazı fiillerde -(*I*)*r*- / -(*U*)*r*- ettirgenlik ekiyle birleşerek -*DIr*- / -*DUr*- şekline dönüşür. Bazı fiillerde de kökle kaynaşmış ve işlev kaymasına uğramıştır. Bu tür fiillerde kök, kullanımdan düşmüştür. -*t*- ettirgenlik ekini almış bazı örneklerde ise anlam kayması meydana gelmiştir. Bu durumda ek, asli görevini kaybederek geçişsiz dönüşlü fiiller meydana getirme işlevi kazanmıştır (Ergin 1993: 200; Korkmaz 2009: 134, 135).

Ettirgenlik ve fiilden fiil yapma eki -*t*-, Eski Türkiye Türkçesinde de işlek bir ektir. Türkiye Türkçesinde olduğu gibi ünlü ile ya da -*l*, -*r* ünsüzleriyle biten çok heceli fiillere getirilir (Gülsevin 2007: 139).

Andan Rümîler hîle idüp bâzîrgân şüretinde biş yüz deveye şandûklar yükledüp her şandûkuñ içinde pür-silâh, bir kâfir kômîşlar. (D: 65)

> Sonra Rumîler hile yaparak bezîrgân kılığında beş yüz deveye sandıklar yükleyip her sandığın içine silah doldurmuşlar. Bir de kâfir koymuşlar. (DD: 46)

: Daha sonra Rumlar hile yap[mışlar]. Tüccar kılığına [girerek] beş yüz deveye sandıklar yüklet[mişler], her sandığın içine [de] silahlı bir kâfir [askeri] koymuşlar.

Ettirgenlik, eylemde bir aracının olduğunu ifade eder (Demircan 2003: 23). Örnekte, Rumların deveye sandık yükletmeleri söz konusudur; ancak ettirgenlik ekinin aktarıma yansıtılmaması nedeniyle ortaya, sandıkları yükleyen Rumların kendisiymiş gibi bir anlam çıkmaktadır. Oysa sandıkları Rumlar yüklememiş, başkasına yükletmişlerdir. Ekin aslını koruyarak yapılacak bir aktarma, hatayı ortadan kaldırır.

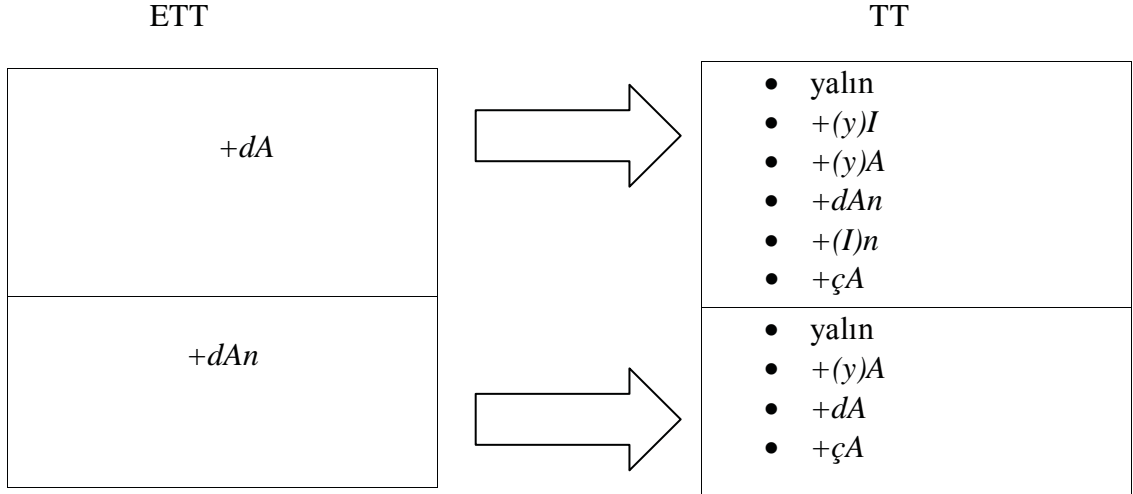
2.3.2.2. İsmi Hâl Eki

Bulunma ve Uzaklaşma Hâl Eki

İsmi hâlleri, Türkçenin en eski devirlerinden beri eklerle işaretlenir. Türkiye Türkçesinde ismi bulunma hâli, fiildeki oluş ve kılışın yerini ifade eder. İsme +*DA* eki getirilerek oluşturulan bulunma hâl eki ismi fiile, zamanda bildirme, zarf tamlayıcısı oluşturma, içinde bulunma, aracı olma, yaş, miktar, derece bildirme gibi görevlerle bağlar. Uzaklaşma hâli ise +*DAn* eki ile yapılır. Fiilin hareketi, uzaklaşma durumundaki isimden dışarıya doğru yönelmiştir. Eklendiği ismi fiile, sebep, sonuç, zaman bildirme, ismi yapıldığı maddeyi gösterme, bir bütünü ya da bütünün parçasını meydana getirme, yön gösterme, edat grupları oluşturma, karşılaştırma, yakın ya da zıt anlamlı birlikler teşkil etme gibi işlevlerle bağlar (Korkmaz 2009: 24, 25).

Eski Türkiye Türkçesinde +*dA* ismi bulunma hâli, isim kök ve gövdelerinde, çokluk eki almış kelimelerde, iyelik ekli isimlerde ve zamirlerde kullanılır (Gülsevin 2007: 48, 49). Ekin başındaki ünsüz, Eski Türkiye Türkçesinde ünsüz uyumuna girmez. Bunun yanı sıra bu dönemde bulunma hâli, eksiz olarak, +(y)*I* belirtme,

$+(y)A$ yönelme, $+dAn$ uzaklaşma, $+(I)n$ vasıta ve $+çA$ eşitlik hâli ile de meydana getirilir (Gülsevin 2007: 49, 50). Eski Türkiye Türkçesinde bulunma hâli, diğer isim hâli eklerinin işlevinde de kullanılabilir. Örneğin, yalın hâl, yönelme, uzaklaşma, vasıta, eşitlik hâleri zaman zaman bulunma işlevinde görülür (Gülsevin 2007: 52 – 55). (Şekil 3).

Şekil 3: İsmi Bulunma ve Uzaklaşma Hâli Ekinin ETT ve TT'deki Kullanım Alanları

Eski Türkiye Türkçesinde yaygın olarak kullanılan bulunma hâl eki, kullanılışı bakımından Türkiye Türkçesinden farklıdır. Bulunma işlevini oluşturan diğer hâl ekleri, bu farklılığın somut göstergesidir. Eski Türkiye Türkçesinde, ismin uzaklaşma hâli genel olarak $+dAn$ ekiyle kurulur; ancak seyrek de olsa $+dIn$ da kullanılır. İsmi bulunma hâl ekinde olduğu gibi yalın hâl, yönelme, bulunma, eşitlik hâleri de uzaklaşma hâl eki göreviyle kullanılabilir. İsmi uzaklaşma hâli, bir şeyin içinden, önünden, üstünden, civarından geçerek yapılan hareketi ya da hareketin sona erdirilişi sırasındaki uzaklaşma, ayrılma durumunu ifade eder (Gülsevin 2007: 57, 58). Eski Türkiye Türkçesinde uzaklaşma hâli diğer isim hâl eklerinin işlevinde de kullanılabilir. Örneğin, yalın hâl, ilgi, belirtme, yönelme, bulunma, vasıta, eşitlik hâleri uzaklaşma hâl ekinin işlevinde de görülebilir (Gülsevin 2007: 64 – 68).

Şimdiki hinde bu Rüm'da olan Tatar ve Türkmân o tayıfendür. (T: 274)

> Bu zamanda Rum'dan olan Tatar ve Türkmen o taifendür. (T: 46)

: Şu anda Anadolu'da bulunan Tatar[lar] ve Türkmen[ler] o topluluktandır.

Yukarıdaki örnekte, kaynak metinde bulunma hâl ekinin aslının korunmamasından kaynaklanan bir aktarma hatası vardır. Aktarımda bulunma hâl eki yerine uzaklaşma hâl eki seçilmiş, sonuçta ortaya kaynak metindekinden farklı bir anlam çıkmıştır. Kaynak metinde Tatar ve Türkmenlerin Rum olmaları değil, Anadolu'daki Tatar ve Türkmen Türkleri anlatılmaktadır. Uzaklaşma hâl eki seçildiğinde Tatar ve Türkmen Türklerinin sonradan Rumlaştığı ya da hiç değilse Rum'u / Bizans'ı destekledikleri gibi bir anlam ortaya çıkmıştır. Bu da kaynak metnin derin yapısına uygun değildir.

Görülen Geçmiş Zamanı Geniş Zamanın Hikâyesiyle Aktarma

Hasan ibn-i Eyyüb iki biñ er-ile karavula bindi. (D: 131)

> Hasan ibn-i Eyyüb iki bin er ile nöbet beklerdi. (DD: 128)

: Hasan oğlu Eyüp iki bin askerle nöbet bekledi.

Kaynak cümlede, Hasan oğlu Eyüp ile iki bin askerın nöbet beklediği, ifade edilmektedir. Ancak metnin aslında olmamasına rağmen *bekle-* fiili, geniş zamanın hikâyesi ile çekimlenmiştir. Türkiye Türkçesinde geniş zamanın hikâyesi, geçmişten geleceğe uzanan geniş bir zaman diliminde gerçekleşen bir oluş ve kılışın geçmiş zamana aktarılmasıyla oluşur (Korkmaz 2009: 743). Yukarıdaki örnekte ise geçmişte bir süreliğine yapılmış ama konuşma zamanında ortadan kalkmış bir hareket söz konusudur. Bu durumda *karavula bin-* filini, kaynak metindeki çekimiyle, yani sadece görülen geçmiş zamanla çekimlemek yeterlidir.

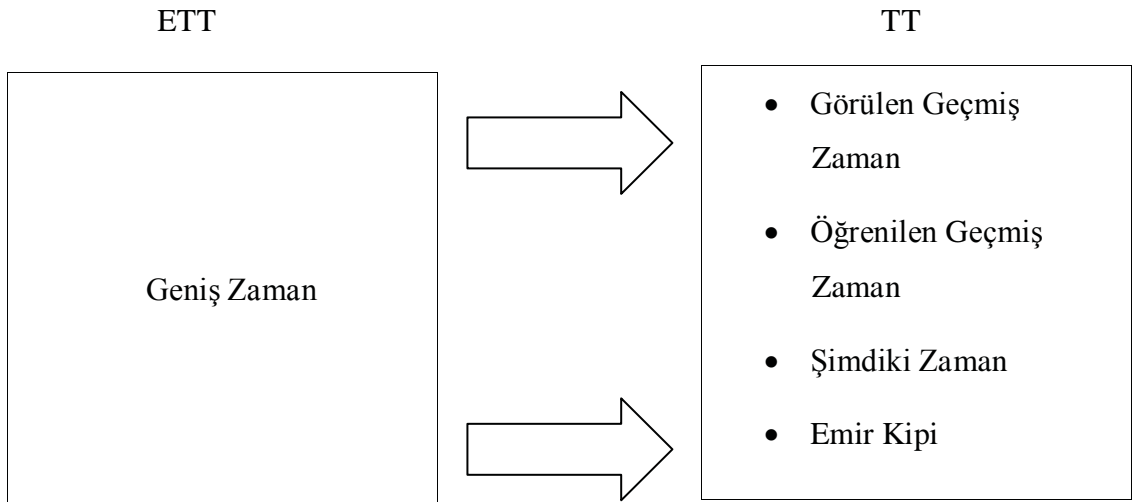
2.3.2.3. Bildirme Kipleri

Geniş Zamanı, İstek / Emir Kipi ile Değiştirme

Türkçede geniş zaman kipi, geçmişten geleceğe uzanan geniş bir zaman dilimindeki oluş ve kılışları kapsar. Genel olarak “her zaman”ı kapsayan bir sürekliliği ifade eden ek, bu yönüyle sık sık yapılan, alışkanlık düzeyindeki hareketleri ortaya koyar. Ekin zaman sınırındaki esnekliği onu, geniş zamandan geçmiş, şimdiki ve gelecek zamana yaklaştırır. Geniş zamandaki geçmiş, şimdiki ve gelecek zaman kavramı kesin ve belirli değildir. Geniş zamanda bu kavramları, öznenin amacı belirler. Bu da fiildeki *görünü*ş olayı ile ilgilidir ve zaman kaymalarına yol açar (Korkmaz 2009: 637).

Türkiye Türkçesinde kullanılan geniş zaman eki, $-r$, $-(I)r / -(U)r$ ve $-Ar$ olmak üzere sıfat-fiil kökenli iki farklı ek ile karşılaşılır. Ek, ünlü ile biten birden çok heceli fiil kök ve gövdelerine $-r$ şeklinde eklenirken, ünsüz ile biten fiil kök ve gövdelerine $-(I)r / -(U)r$ olarak gelir. Bugün Türkiye Türkçesinde $-(I)r / -(U)r$ olan geniş zaman ekinin Eski Türkiye Türkçesindeki şekli sadece $-(U)r$ 'dur. Ek, sonraki süreçte fiil tabanındaki düz ünlülerin etkisiyle $-(I)r$ hâline gelmiştir (Gülsevin 2007: 92; Korkmaz 2009: 637, 638). Yine bir geniş zaman eki olan $-Ar$ ise ünsüz ile biten tek heceli fiil kök ve gövdelerine getirilir. Geniş zaman ekinin ünsüz ile biten tek heceli fiil tabanlarına $-(I)r / -(U)r$ ve $-Ar$ şekillerinde eklenir (Korkmaz 2009: 638).

Geniş zaman kipi, zaman kayması yoluyla başka kiplerin yerini de tutabilir. Ekin asıl işlevi, oluş ve kılışta süreklilik, genellik meydana getirmektir. Bunun yanı sıra, görülen geçmiş zaman, öğrenilen geçmiş zaman, şimdiki zaman ve emir kipi yerine de kullanılabilir (Korkmaz 2009: 639 – 646). (Şekil 4).

Şekil 4: Geniş Zaman Ekinin ETT ve TT'deki Kullanım Alanları

İmdi tîz îmāna gel yoħsa seni Şimdi helāk iderim. (B: 128)

> Şimdi hemen imana gel, yoksa seni Şimdi öldüreyim. (BD: 135)

: Şimdi hemen imana gel, yoksa seni Şimdi öldürürüm.

Yukarıdaki örnekte, yüklemdeki geniş zaman ekinin değiştirilmesinden kaynaklanan bir aktarma hatası vardır. Kaynak metindeki geniş zaman eki, istek / emir eki ile aktarılmıştır. İstek / emir eklerinin Şimdiki zaman işlevinde kullanılabildeği bilinmektedir.⁴⁰ Ayrıca ekle ilgili açıklamalarda, Türkiye Türkçesinde geniş zamanın bazı durumlarda emir kipinin yerini tuttuğu da belirtilmiştir. Ancak yukarıdaki aktarımda geniş zamanın istek / emir kipiyle aktarılmasını gerektirecek bir durum yoktur. Kaynak metindeki cümlede muhatabın hemen iman etmesi istenmiş, aksi takdirde öldürüleceği ifade edilmiştir. Yani cümlede bir zorlama, tehdit söz konusudur. Bu zorlama ve tehdit ifadesi geniş zamanla ifade edilmiştir. Bu nedenle ekin aslını değiştirmemek, cümleyi geniş zamanla aktarmak gerekir.

2.3.2.4. Birleşik Kipler

Öğrenilen Geçmiş Zamanın Hikâyesini, Görülen Geçmiş Zamanın Hikâyesi ile Aktarma

Türkiye Türkçesinde görülen geçmiş zaman kipinin hikâyesi, *-DI / -DU* eki almış tarz bildiren bir fiilin, tekrar geçmiş zamana aktarılmasıyla oluşur. Burada tarz bildirme görevindeki görülen geçmiş zaman ekinin üzerine, hikâye etme görevinde asıl görülen geçmiş zaman ekinin getirilmesi söz konusudur (Korkmaz 2009: 733, 734). Görülen geçmiş zamanın hikâyesinin günümüz yazı dilinde kullanımdan düştüğü, bunun yerini *-mIş / -mUş* + *-DI / -DU* öğrenilen geçmiş zamanın hikâyesinin aldığı görülür. Bu çekimde *-mIş* ekindeki duyuma dayanan geçmiş zaman işlevi zayıflamış, görülen geçmiş zaman işlevi öne çıkmıştır. Özetle, *fil tabanı* + *-mIş kip eki* + *i-ek fiili* + *-DI hikâye eki* + *şahıs eki* yapısı, Şekil olarak

⁴⁰ bk.; Özkan 2007: 97.

öğrenilen geçmiş zamanı gösterse de işlevce görülen geçmiş zamanı karşılar (Korkmaz 2009: 736, 737).

Eski Türkiye Türkçesinde *i-* ek fiilinin üzerine getirilen hikâye, rivayet ve şart çekimleri, birleşik çekimi meydana getirir. Türkiye Türkçesinde olduğu gibi ek fiilin üzerine gelen *-DI* eki ile asıl zaman, görülen geçmiş zaman; *-mİş* ekiyle de öğrenilen geçmiş zaman ya da rivayet çekimi oluşur. Basit çekimdeki fiil, *-sA* şart ekini aldığı anda bir zaman kavramı belirtmeden başka bir fiille ilişki kurar ve şarta bağlanır (Şahin 2003: 65).

Ve ol vakt kim Ertoñrul (Erdunrıl) Gâzi Sögüd'e geldi. Bunlar dahı anuñ-ıla bile gelmişlerdi. (T: 283)

> Ertuğrul Gazi Söğüt'e geldiği zaman, bunlar da onunla beraber geldilerdi. (T: 55)
: Ve Ertuğrul Gâzi Söğüt'e geldiği zaman bunlar da onunla birlikte gelmişlerdi.

Görülen geçmiş zamanın hikâyesi, fiil çekimi konusunu işleyen bir takım eserlerde ayrıntılı olarak verilmişse de⁴¹ bu birleşik çekime daha çok ağızlarda ve uzak geçmiş zaman anlatımlarında rastlanır (Korkmaz 2009: 734).

Örnekte, kaynak metindeki öğrenilen geçmiş zamanın hikâyesi, görülen geçmiş zamanın hikâyesiyle aktarılmıştır. Oysa Türkiye Türkçesinde, öğrenilen geçmiş zamanın hikâyesi, görülen geçmiş zamanın hikâyesinin yerini almıştır. Aktarımda kaynak metindeki ekin aslı korunduğunda hata ortadan kalkar.

Geniş Zamanın Hikâyesini Görülen Geçmiş Zamanla Aktarma

Eski Türkiye Türkçesinde geniş zaman ekinin üzerine *i-* fiili ve *d+kişi* eki getirilerek yapılır. Ek fiil *i-* bazı örneklerde görülse de çoğunlukla iç hecede kalmış olmasından dolayı kaybolmuştur (Gülsevin 2007: 94).

Türkiye Türkçesinde geniş zamanın hikâyesi, *-r*, *-Ar*, *-Ir* / *-Ur* ekleriyle kurulan ve geçmişten geleceğe uzanan geniş bir zaman dilinde gerçekleştiğini

⁴¹ bk.; Ergin 1993: 304, 305; Bilgin 2002: 392; Hengirmen 2002: 230; Atabay vd. 2003: 204; Ediskun 2004: 196; Eker 2006: 378.

bildiren oluş ve kılışın geçmiş zamana aktarılmasıyla oluşur. Bunun sonucunda kip, -*rdI*, -*ArdI* ve -*IrdI* / -*UrdU* şeklini alır (Korkmaz 2009: 743).

Şabāha degin Sercāyil kāfir Şemmās la' in katında laflar ururdu. (B: 98)

> Sabaha kadar Sercayil kâfir, Şemmas'ın huzurunda konuştu. (BD: 98, 99)

: Sercâyil [adındaki] kâfir, sabaha kadar Şemmās melun[unun] huzurunda konuşurdu.

Yukarıdaki örnekte geniş zamanın hikâyesi aktarımda korunmamıştır. Geniş zamanın hikâyesi, geçmişte bir süre yapılan, ancak konuşma zamanında ortadan kalkmış oluş ve kılışları ifade eder. Kaynak metindeki bu anlamı koruyabilmek için kaynak metne sadık kalmak yani kipi değiştirmemek gerekir.

2.3.2.5. Çekimsiz Fiiller

-(y)A ve -(y)Ip / -(y)Up Zarf-Fiil Ekleri

Türkiye Türkçesinde kurallı birleşik fiil yapılarının belli başlı kullanımları ve anlam değerleri vardır. Bu zarf-fiil eklerinden -(y)A, -(y)I / -(y)U yapısı, Eski Türkiye Türkçesinde hem tek başına hem de tekrarlanarak kullanılabildiği hâlde, Türkiye Türkçesinde tek başına kullanılış zayıflamış, kalıplaşmış örneklerle sınırlı kalmıştır. Ancak bu zarf-fiilin birleşik fiil yapma işlevi, Eski Türkiye Türkçesinden Türkiye Türkçesine kadar devam etmiştir (Ergin 1993: 32; Korkmaz 2009: 984).

Türkiye Türkçesinde tasvir fiilleriyle oluşturulmuş birleşik fiiller, *fiil + zarf-fiil + tasvir fiili* yapısındadır. “Gel-” yardımcı fiiliyle kurulan sürerlilik fiilleri, esas fiildeki hareketin alışkanlık hâlinde devam ettiğini gösterir. Burada esas fiil -(y)A zarf-fiil yapısındadır; ancak yardımcı fiilin -(y)Ip zarf-fiilinden sonra geldiği durumlar da olabilir (Korkmaz 2009: 824).

Eski Türkiye Türkçesindeki -(y)Ip ekini, Türkiye Türkçesine doğru bir biçimde aktarabilmek için zarf-fiilli parça ile yardımcı fiil arasındaki zaman ilişkisini belirlemek gerekir. Aktarımda zarf-fiilli parça ile yardımcı fiil, iki hareketten

oluştığı durumlarda $-(y)Ip$, oluşmadığı durumlarda $-(y)A$ zarf-fiil eki tercih edilmelidir (Karadoğan 2004b: 208, 209).

Türk dilinde fiil tabanları, hareketin gerçekleşmesi yönünden çeşitli zaman farklılıklarına sahiptir. Genel olarak *kılınış* olarak adlandırılan bu durum, fiil tabanının özündeki bir niteliktir. Bu nitelik, *süreklilik* veya *süreksizlik* olarak ifade edilmektedir. Buna göre fiil tabanları, *ön sınırı vurgulayanlar*, *son sınırı vurgulayanlar* ve *sınır vurgulamayanlar* olmak üzere üçe ayrılır. Fiildeki *kılınış* zamanla ilgili bu süreçleri belirtir. Örneğin, *aç-*, *başla-*, *canlan-* fiilleri *başlangıç* yani *ön sınır*, *öl-*, *bul-*, *don-*, *duy-* fiilleri ise *son sınır* vurgular. Bunlardan başka *iç-*, *yaz-*, *ye-* gibi sınır vurgulamayan fiiller de vardır (Johanson 1971: 197; Uğurlu 2003: 127, 128). Aşağıdaki örneklere bu gözle bakılabilir. Çünkü zarf-fiil eklerinden $-(y)A$ hareketin eşzamanlı olarak yapıldığı fiillerde kullanılırken $-(y)Ip$ / $-(y)Up$ ekinde zarf fiille kurulan parçanın belirttiği hareket ile temel parçanın hareketi arasında zaman ilişkisi bakımından farklar olabilir. Örneğin *sınır vurgulamayan* fiil tabanlarında iki hareket *aynı zamanda*, *sınır vurgulayan*'larda ise temel parçanın gösterdiği hareketten daha önce gerçekleşir (Uğurlu 1999: 1185).

Seyyid hâzret çık̄a geldi. (B: 101)

> Seyyid Battal çık̄ıp geldi. (BD: 102)

: Seyyid Hazret[leri] çık̄ageldi.

Gördiler kim Hüseyn Gâzi'nin atı kızıl kana gark olmuş, çık̄a geldi. (B: 74)

> Gördüler ki Hüseyin Gazi'nin atı kızıl kana batmış, çık̄ıp geldi. (BD: 71)

: Hüseyin Gâzi'nin atı[nın], al kana boyanmış [bir şekilde] çık̄agel[diğini] gördüler.

Yukarıdaki kaynak metin cümlesinde görülen $-(y)A$ zarf-fiil eki, korunmayarak $-(y)Ip$ / $-(y)Up$ ekiyle aktarılmıştır. Zarf-fiilli parça *çık-* ile *gel-* fiili arasında iki farklı hareket yoktur. Bu nedenle aktarımda $-(y)A$ zarf-fiil eki korunmalıdır.

–(y)IncA / -(y)UncA Zarf-Fiil Eki

Eski Türkçedeki –gInçA zarf-fiilindeki ses değişimleri ile meydana gelen bu zarf-fiil eki, tarihî gelişme sürecinde ön ses durumundaki g-'nin erimesi ve dudak benzeşmesine girmesi sonucu oluşmuştur. Ekin yapısı konusunda farklı görüşler vardır. Gabain'e göre ek, fiilden isim yapan –g ile +ı iyelik ve +ça eşitlik hâl ekinin birleşmesinden meydana gelmiştir (1945: 287). J. Deny'e göre *kan + çañ birleşmesinden (1941: 138), Kononov'a göre –gin ~ -gan + ca < cag kaynaşmasından (Korkmaz 2009: 1004), Ergin'e göre –gin + ça eklerinin kaynaşmasından gelişmiştir (1993: 322, 323). Korkmaz'a göre bu görüşlerin içinde doğruluk payı en yüksek olan Gabain'inkidir, çünkü *Kutadgu Bilig*'den başlayarak bütün eski metinlerde, bu yapıyı doğrulayan işlev örneklerine rastlanmaktadır (2009: 1004, 1005).

Ekin görevi, zaman bildiren bir zarf-fiil meydana getirmektir. Asıl fiilin gerçekleşme zamanını kendisindeki gerçekleşme zamanına bağlama işlevindedir (Korkmaz 2009: 1005). Bu zarf-fiil, baş cümle fiilinin zaman bakımından kendilerini takip ettiğini gösterir. Bunun yanı sıra ek, baş cümle yargısını doğal bir sonuç gibi gösterme işlevine de sahiptir (Banguoğlu 2000: 433).

Eski Türkiye Türkçesinde –(y)IncAyA kadar görevinde kullanılan ek, olumsuz tabanlar üzerinde kullanıldığında –mAdIktAn sonra anlamındadır (Gülsevin vd. 2004: 149).

Hāliyā çün kim Rûm kişverine Sultān Muḥammed Han Ğāzī pādīşāh oldu, saltanat tahtına geçti. (F: 70)

> Rûm ülkesine Sultan Muhammed Han Gazi padişah olunca saltanat tahtına geçti. (F: 71)

: Şimdiki hâlde Sultan Mehmed Han Ğāzī Osmanlı ülkesine padişah oldu ve saltanat tahtına geçti.

Türk dilinin bütün dönemlerinde birçok işlek zarf-fiil ekinin kullanıldığı bilinmektedir. Bu zarf-fiil ekleri, ses yapılarını aynen korusalar bile zaman içinde

çeşitli anlam farklılıklarını ifade edebilecek özellikler kazanmışlar, hiç değilse Eski Türkiye Türkçesinden az çok farklı bağlamlarda kullanılmaya başlamışlardır. Bu nedenle Eski Türkiye Türkçesindeki bir zarf-fiil ekini aktarırken öncelikle ekin bağlamda meydana getirdiği anlama bakmak, cümlenin derin yapısındaki mesajı belirlemek ve bu mesaja uygun, ek tercihi yapmak gerekir.

Yukarıdaki örnekte sıralı cümle, *-(y)IncA* ekiyle birbirine bağlanmıştır. Ancak, Türkiye Türkçesinde *-(y)IncA* eki, farklı işlevlerde kullanılmaktadır. “*Sultan Muhammed Han Gâzi padişah oldu, saltanat tahtına geçti.*” (F: 71) cümlesinde anlatılmak istenen husus, Sultanın padişah olması, ardından da tahta geçmesidir. “*Sultan Muhammed Han Gâzi padişah olunca saltanat tahtına geçti.*” ifadesinde tahta geçme işi padişah olma zamanına bağlanmış ve bir aktarma hatası yapılmıştır. Ayrıca, bu aktarımdan vurguya bağlı olarak “Sultan Muhammed padişah olunca saltanat tahtına geçti. Padişah olmasaydı tahta geçmeyecekti.” gibi bir anlam da çıkarılabilir. Oysa cümlenin derin yapısında, Fatih Sultan Mehmet’in padişah olması ve ondan sonra tahta geçip idareyi eline alması anlatılmaktadır. Dolayısıyla aktarımda ya esas şekli korumak yani kip ekiyle aktarmak ya da aynı anlamı veren *-(y)Ip / -(y)Up* ekini tercih etmek gerekmektedir.

2.3.3. Aslını Uyarlama

Kaynak metindeki bir ekin, Türkiye Türkçesinde aynı işlevde kullanılmadığı hâlde ses ve yapı bakımından uyarlanmasıyla meydana gelir.⁴² Aslını korumayla benzer özellikler göstermesine karşın bunda ekin ses ve yapı bakımından değiştirilmesi, Türkiye Türkçesine uyarlanması söz konusudur. Bunun sonucunda çoğu zaman ortaya, gerek Eski Türkiye Türkçesinde gerekse Türkiye Türkçesinde kullanılmayan, her iki dönem diline de ait olmayan yapılar çıkmaktadır. Bazı durumlarda da Türkiye Türkçesinde kullanılsa dahi, işlevi farklı kullanımlar oluşmaktadır.

Bu tür hataların temelinde de kaynak metnin dil ve üslubunu koruma eğilimi yatar. Ancak aktarmalarda esas amaç, kaynak metnin üslup yapısını mümkün olduğu kadar korumakla birlikte, esas olan metnin derin yapısını aktarıma en yakın şekilde

⁴² Aslını uyarlama hakkında bk.; Uğurlu 2000: 62, Karadoğan 2004a: 29.

yansıtmaktır. Ayrıca eklerin aslı, gereksiz yere uyarlandığında bundan üslup da zarar görmektedir.

Aslımı uyarlama hatalarından kaçınabilmek için, kaynak metindeki ekin ses ve yapısının yanı sıra, Türkiye Türkçesindeki işlevce eşdeğeri de belirlenmelidir.

İstek / Emir Kipi

“Eger ‘Abdü’s-selâmı kurtarırsam biñ yalıncağ adam tonadam ve biñ kişiniñ karnıñ toyuram.” didi. (B: 106)

> “Eğer Abdüsselâm’ı kurtarırsam bin tane çıplak giydireyim, bin kişinin karnını doyurayım.” dedi. (BD: 108)

: “Eğer Abdüsselâm’ı kurtarırsam bin fakir giydireceğim, bin kişinin karnını doyuracağım.” dedi.

“Her ne vakt kim pâdişâh olam, saña bir şehir vireyüm.” didi. (T: 277)

> “Her ne zaman padişah olursam sana bir şehir vereyim.” deyince /.../ (T: 50)

: “Bir gün padişah olursam sana bir şehir vereceğim.” dedi.

Yukarıdaki örneklerde *Aslını Koruma* bölümünün *Tasarlama Kipleri* bahsinde açıklanan istek kipinin uyarlanmasından kaynaklanan aktarma hataları vardır. Bu örneklerde, istek / emir eki taşıyan temel cümle, şart eki taşıyan bir yan cümleyle birleştirilmiştir. Burada, gerçekleşmemiş ve şarta bağlanmış durumdaki yan cümle, gelecek zamanlı bir temel cümle istemektedir. Esasen Türkiye Türkçesinde gelecek zaman eki, zaman kayması yoluyla emir / istek anlamı da ifade edebilir (Korkmaz 2009: 635). Bu cümlede de böyle bir durum söz konusudur.

Görülen Geçmiş Zamanın Hikâyesi

Gelüp kayseriñ elin öpdi, “Esir oldım idi. Devletiñ yâri kılpup beni ‘İsâ halâş eyledi.” (B: 102)

> Gelip kayserin elini öptü: “Esir oldum idi. Şansım yardım etti, beni İsa kurtardı.”
(BD: 103)

: Gelip kayserin elini öptü. “Esir olmuştum. Bahtım yardım etti, beni İsa kurtardı.”

Yukarıdaki örnekte *Aslımı Korumama* bahsinin *Birleşik Kipler* başlığında açıklanan, görülen geçmiş zamanın hikâyesinin uyarlanmasından kaynaklanan aktarma hatası vardır. Sözü edilen bahiste de ifade edildiği gibi, görülen geçmiş zamanın hikâyesinin Türkiye Türkçesindeki kullanımını daralmış, ek işlevini öğrenilen geçmiş zamana bırakmıştır. Eski Türkiye Türkçesinde sıklıkla görülen bu yapıyı Türkiye Türkçesine öğrenilen geçmiş zamanın hikâyesiyle aktarmak gerekir.

İstek Kipinin Hikâyesi

Türkiye Türkçesinde istek kipinin iki çeşidi vardır. İstek kipinin hikâyesinde $-(y)A$ ve $-sA$ ekleriyle kurulan istek ifadesinin geçmiş zamana aktarılması söz konusudur. Ek bu durumda, $-(y)A-y-dI$ ve $-sA$ idi, $-sA-y-dI$ şeklini alır (Korkmaz 2009: 749).

İstek kipinin hikâyesi, diğer birleşik çekimler kadar kullanılmamakta, bunun yerini daha çok şart kipinin hikâyesi almaktadır. Şart kipinin hikâyesinde, şart ekinin istek işlevinden yararlanılmaktadır (Ergin 1993: 305).

Eski Türkiye Türkçesinde ek, $-(y)A$ ($y \sim yI$) dU şeklindedir ve ikinci teklik şahıs çekimi dışında bütün şahıslarda çekimlenmektedir (Gülsevin 2007: 105).

“Kaşki şimdi gide-y-idüm.” dedi. (D: 108)

> “Keşke şimdi gideydim.” dedi. (DD: 98)

: “Keşke şimdi gitseydim.” dedi.

Yukarıdaki örnekte Türkiye Türkçesinde kullanımını daralan $-(y)A-y-dI$ ekinin uyarlanmasından kaynaklanan aktarma hatası vardır. Aktarımda kullanım alanı daha geniş olan $-sA-y-dI$ eki tercih edildiğinde hata ortadan kalkmaktadır.

–(y)IncA / -(y)UncA ve –DUkçA Zarf-Fiil Ekleri

–Dik / –DUk görülen geçmiş zaman sıfat-fiil eki ile +çA eşitlik hâl ekinin birleşmesinden oluşan –DUkçA zarf-fiili, Türkiye Türkçesinde asıl fiildeki hareketin süresini kendisindeki hareketin süresiyle birleştirir ve –dığı sürece anlamıyla zamanda süreklilik ya da sık sık olma anlamı meydana getirir. Oğuz lehçesi grubuna özgü bir yapı olan bu zarf-fiilin kullanım alanı geniştir (Korkmaz 2009: 1023).

Ek, Eski Türkiye Türkçesinde –DUkcA şeklindedir (Gülsevin 2007: 131).

Ve “Hem şimdi kulum Firiz gâziler -ilen fırsat bulduğunca geçsün vilâyetini ur-sun.” didi. “Yıkup yaksun ilini ve halkını esir eylesün.” didi. (T: 378)

> “Hem şimdi kulum Firiz fırsat bulunca gazilerle gitsin ve vilâyetini vursun, yakıp yıksın. Halkını esir etsin.” dedi. (T: 150)

: Ve ayrıca “Hizmetkârim Firiz, fırsat buldukça gâzilerle gitsin [ve onun] memleketine saldırısın. Şehrini yakıp yıksın, sakinlerini [de] tutsak etsin.” dedi.

Yukarıdaki örnekte ekin korunmayarak –(y)IncA / -(y)UncA zarf-fiil ekiyle aktarılmasından kaynaklanan bir aktarma hatası bulunmaktadır. –(y)IncA / -(y)UncA ekinde hareketin tamamlanması söz konusuysa –DikçA ekinde harekette süreklilik bulunmaktadır.

2.3.4. Yalancı Eşdeğer Ekler

Yalancı eşdeğer ekler, kaynak metin ve hedef anlaşma biriminde ses yapısı bakımından aynı kaynaktan gelen, fakat kullanım alanları bakımından kısmi olarak örtüşen ya da hiç örtüşmeyen eklerdir. Bir ek, kaynak metinde ve hedef anlaşma biriminde aynı ses yapısıyla bulunabilir. Aynı lehçenin tarihî metinlerinde yaygın olarak görülen bu eklerin işlevlerinde birtakım farklılıklar göze çarpar. Buna göre, eklerin kullanım alanlarının yüzde yüz örtüşmemesi durumunda örtüşme durumuna göre kısmi ya da tam yalancı eşdeğerlilik meydana gelir. Bu durumda hem kaynak metinde hem de hedef anlaşma biriminde bulunan *x* yapısı, nitelik ve nicelik olarak her iki anlaşma biriminde aynı ise kullanım alanı yüzde yüz örtüşüyor demektir.

Örneğin, *+cI / +cU* ekinin kullanım alanı, hem Eski Türkiye Türkçesinde hem Türkiye Türkçesinde, nicelik ve nitelik bakımından kabul edilebilir derecede örtüşmektedir. Bu nedenle ek, Eski Türkiye Türkçesi ile Türkiye Türkçesi arasında bire bir eşdeğerdir.

Kaynak metin ile hedef anlaşma biriminde aynı ya da benzer ses yapısıyla bulunan *x* yapısının niceliği ve niteliğinden bir tanesinin örtüşmemesi durumunda, yalancı eşdeğerlilik meydana gelir. Örneğin, Eski Türkiye Türkçesinde *-(y)IncAyA kadar* görevi üstlenen (Gülsevin 2007: 126) *-(y)IncA* ekinin bu işlevi, Türkiye Türkçesinde kaybolmuştur (Korkmaz 2009: 1008). Dolayısıyla ek, kısmi yalancı eşdeğer durumuna geçmiştir. Bununla birlikte kısmi yalancı eşdeğer ekler, her durumda yalancı eşdeğer olmayabilir. Bu ekler, kullanıldıkları bağlama göre eşdeğer ya da yalancı eşdeğerlilik özelliği gösterir. Örneğin, yukarıda bahsedilen *-(y)IncA* eki, *-(y)IncAyA kadar* görevinde kullanılmadığı durumda eşdeğerdir.

Bir kelimedede bulunan ekin, kısmi ya da tam yalancı eşdeğer olması arasında bir ayrım yoktur. Çünkü her iki durumda da ekin eşdeğeri farklıdır. Bu gibi kelimelerde ekin görevini tespit etmek, kelimenin türünü ve diğer kelimelerle kurduğu anlam ilişkisini tayin etmek gerekmektedir. Bunun yerine ekin ses yapısının benzer olmasından hareketle, aslını koruma ya da aslını uyarlamalar yapmak, hedef anlaşma birimindeki eşdeğer yapının aktarıma yansıtılamamasına neden olur. Bu durumda, kaynak metindeki anlam da sapmalara uğrar. (Şekil 5).

ETT +cI	TT +cI / +cU
demürçi	arabacı
kapucu	badanacı
kürkçi	boyacı
okçı	camcı
elçi	gazeteci

Şekil 5: *+cI / +cU* İsimden İsim Yapma Ekinin ETT ve TT'deki Kullanım Alanları

Yukarıdaki şekilde isimden isim yapma görevinde kullanılan *+cI* ekinin Eski Türkiye Türkçesi ve Türkiye Türkçesindeki kullanımları görülmektedir. Ekin kullanım alanları, her iki dönemde de tam olarak örtüşmektedir. Bununla birlikte ek, Eski Türkiye Türkçesinde düzlük yuvarlaklık uyumuna girmediği için sadece düzlüklü olarak kullanılmaktadır.

2.3.4.1. Kısmi Yalancı Eşdeğer Ekler

Lehçe içi aktarmalarda daha yaygın olan kısmi yalancı eşdeğerlilikte, eklerin nicelik ve nitelik olarak işlevlerinden birinin farklı olması durumu söz konusudur. Aşağıdaki örneklerde kısmi yalancı eşdeğer eklerin, aktarımda dikkate alınmamasından kaynaklanan hatalar bulunmaktadır.

Birleşik Kipler / Geniş Zamanın Şartı

Geniş bir zaman aralığında gerçekleşen oluş ve kılışların bir şarta bağlanmasıyla oluşan bu birleşik çekim, *-r-sA*, *-Ar-sA*, *-Ir-sA* ekleriyle kurulur (Korkmaz 2009: 771).

Kip, bu hâliyle zarf-fiil niteliği taşır. Birinci fiil, asıl fiilin şartını oluşturur; ancak bu şart, geniş bir zaman diliminde gerçekleşir. Eski Türkiye Türkçesinde ve Türkiye Türkçesinde *-sA* zarf-fiili, eklendiği fiili asıl cümlenin yüklemine bağlarken fiil tabanına doğrudan da eklenebilir. Bunun yanı sıra zaman ekiyle birlikte birleşik çekim de oluşturabilir (Karadoğan 2004a: 65, 66).

Özetle, Eski Türkiye Türkçesinde basit çekimdeki bir fiil, şart ekini aldığı anda herhangi bir zaman kavramı ifade etmeksizin başka bir fiille ilgi kurmak üzere şarta bağlanır (Şahin 2003: 65). Kipin kullanımıyla ilgili olarak aşağıdaki hususlara dikkat edilmelidir:

1. Eski Türkiye Türkçesinde *-sA* eki, kip görevinde kullanıldığında, Türkiye Türkçesine korunarak aktarılabilir. Bu tür yapılarda aktarma hatası görülmemektedir.
2. *-sA* eki, zarf-fiil eki olarak kullanıldığında, aktarımda *zaman eki + -sA* tercih edilmelidir. Bunun tersi olarak Eski Türkiye Türkçesinde *zaman eki + -sA*

yapısındaki cümlelerde aktarımda –sA tercih edilmelidir. Aktarma hataları, daha çok bu noktada yoğunlaşmaktadır:

“Koyun ne kadar çok olsa kurda fayidedür.” dirdi. (D: 160)

> “Koyun ne kadar çok olsa kurda faydadır.” diyordu. (DD: 164)

: “Koyun ne kadar çok olursa kurda [o kadar] yarar.” diyordu.

3. Eski Türkiye Türkçesindeki –sA eki, eklendiği fiili zaman yönünden de yükleme bağlayabilmektedir (Söyegov 2000: 282). Bu durumda -sA ekli aktarım doğru olmamaktadır. Bunun yerine zaman kavramı içeren bir zarf-fiil ya da sıfat-fiil tercih etmek gerekir.

Beni bislerler, her kim beni görürse iki yaşar oğlan şanur. (D: 71)

> Beni büyütürler, her kim beni görür ise iki yaşında oğlan sanar. (DD: 53)

: Beni büyütürler. Beni gören herkes iki yaşında [bir] erkek çocuğu sanır.

Derhâl hâtırına huñür ider ki ben dahı bu diyârda bir binâ bünyâd eylesem, bir âlî hışâr yapsam, içi bir mu‘azzam şehr olsa, biş on gez yüz biñ er-ile kınkı padişâh içine girürse şığına, tâ ki ‘ âlemde bir yâdigâr ola, kıla, dimiş. (F: 110)

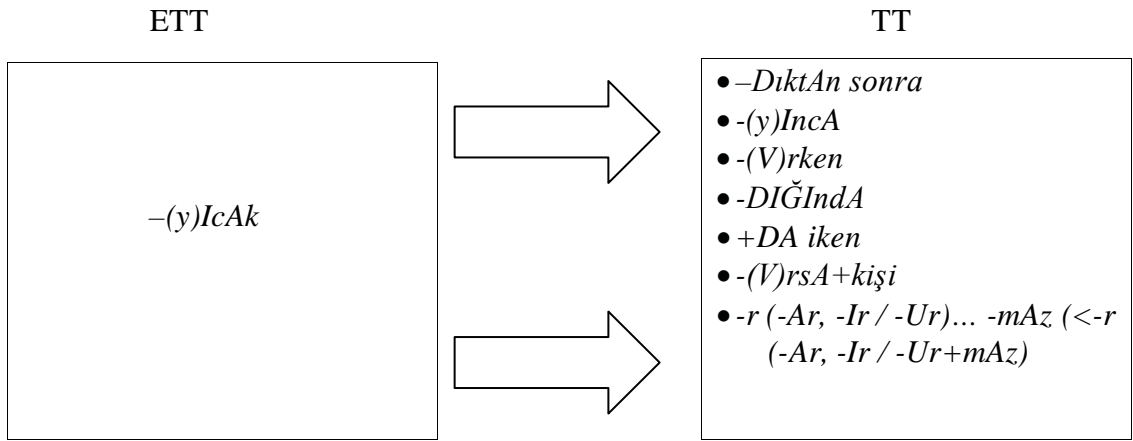
> /.../ hemen hatırına şöyle gelir: Ben de bu diyarda bir bina yaptırsam, bir yüksek kale yaptırsam, onun içi de muazzam bir şehir olsa, beş on kez yüz bin askerle hangi padişah, içine girerse sığına ve sığa, böylece âlemde bir yâdigâr kıla. (F: 111)

: Hemen o an aklımdan, “Ben de bu yerde bir bina yaptırsam, büyük bir kale yaptırsam, içi[nde] büyük bir şehir olsa, padişah[lar] binlerce asker[i]yle içine girdiğinde [oraya] sığabilse, böylece [o kale] dünyada bir hatıra olarak kalsa.” [diye geçirdi].

Çekimsiz Fiiller

–(y)IcAk Zarf-Fiil Eki

Eski Türkiye Türkçesinde en işlek zarf-fiil eklerindedir. Bir fiilin oluş ve kılışının zarf-fiil eki almış fiilden sonra olacağını ifade eder. Diğer bir deyişle, ikinci fiili şarta bağlar. Ek, Türkiye Türkçesine bağlama göre, *-DiktAn sonra*, *-(y)IncA*, *-(V)rken*, *-DIĞIndA*, *+DA iken*, *-(V)rsA+kişi*, *-r (-Ar, -Ir / -Ur)...* *-mAz (<-r (-Ar, -Ir / -Ur+mAz)* ekleriyle aktarılabılır (Gülsevin 2007: 125, 126). Ekin aktarımdaki karşılıkları şekilde gösterilmiştir: (Şekil 6).

Şekil 6: *-(y)IcAk* Zarf-Fiil Ekinin ETT ve TT'deki Kullanım Alanları

Ek, Batı Türkçesinin ilk dönemlerinde kullanılmış, sonra ortadan kalkmıştır. Önceleri *-(y)IçAk* şeklinde kullanılmış, Eski Türkiye Türkçesinin sonlarında *-(y)IcAk* şekline dönüşmüş ve Osmanlı Türkçesine bu hâliyle geçmiştir (Ergin 1993: 325). Ek Türkiye Türkçesine çoğunlukla *-(y)IncA / -(y)UncA*, *-DIĞIndA / -DUĞUndA*, *-Ir / -Ur ... -IrmAz / -UrmAz* ekleriyle ya da bağlama göre *-sA* zarf-fiiliyle aktarılabılır.

Yeyü içe, ırte gice, kona göçe, evvel Sināb dimegle meşhūr ƙal' anuñ üzerine yakın varıcaƙ, ƙal' a-i Sināb ve Kaslamani ve cemi' -i nāhiyesi, İsfendiyār oğlu İsmā' il Beg didüklerinüñ taht-ı hükümetinde idi. (F: 264)

> Yiyip içerek gündüz gece, kona göçe önceleri Sinop demekle meşhur kalenin üzerine yaklaşınca, Sinop kalesi ve Kastamonu ve bütün nahiyesi İsfendiyar oğlu İsmail Bey dediklerinin hâkimiyeti altında idi. (F: 265)

: Yiyip içerek gece gündüz, dura kalka, önceleri Sinop adıyla bilinen kaleye yaklaştıklarında, Sinop Kalesi ve Kastamonu ile bütün nahiyesi, İsfendiyar oğlu İsmail Bey [adlı bir kişinin] hâkimiyetindeydi.

Sultân Murâd kim Düzme'yi kova Rumili'ne geçicek bu tarafda Mustafâ'yı dahi kaldırdılar, tahrîk itdiler. (T: 373)

> Sultan Murad Düzme'nin peşine düşerek Rumeli'ne geçince, Mustafa'nın önünden gittiler. (T: 146)

: Sultan Murat, Düzme'yi kovalayarak Rumeli'ye geçür geçmez bu tarafta Mustafa'yı kışkırttılar.

İşbu nâmeyi saña varıcağ bu iki civânın emmâlerinden her ne deñlü mâlları var ise alu viresin /.../ (B: 120)

> Bu mektup sana varınca bu iki gencin amcalarında her ne denli malları var ise aliver. (BD: 127)

: Bu mektup sana ulaşır ulaşmaz bu iki gencin, amcalarında ne kadar malı varsa aliver.

Her ne yire İslâm 'askerin çeküp varıcağ her işleri râst gelsün. (F: 230)

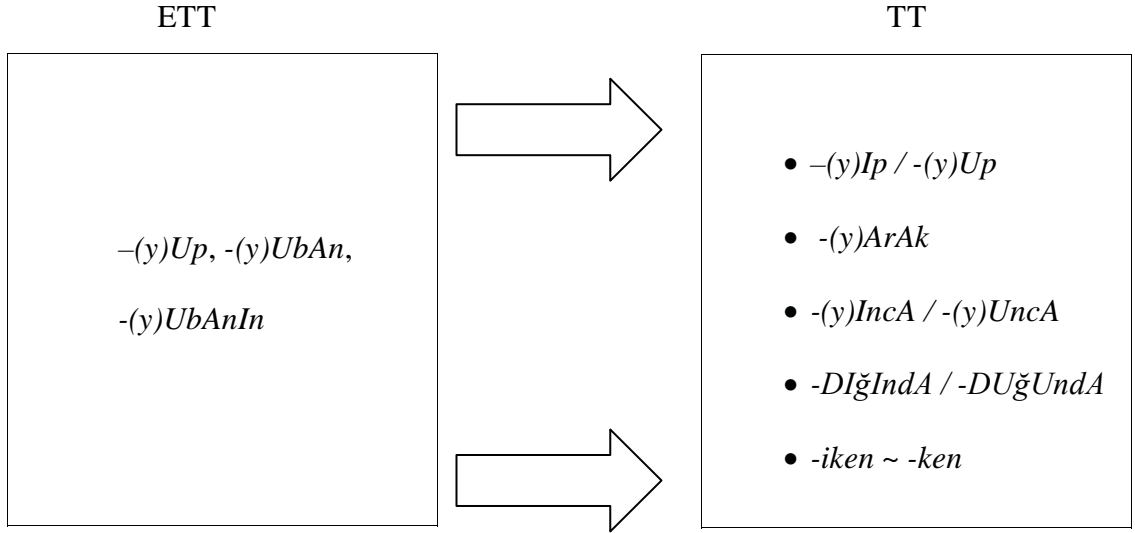
> Nereye İslam askerini çekip giderse her işleri kolay ve rahat olsun. (F: 231)

: İslam askerini her nereye çekip götürse her işi rast gelsin.

-(y)Ip / -(y)Up Zarf-Fiil Eki

Türkiye Türkçesinde düzlük yuvarlaklık uyumuna girmiş olan bu zarf-fiil eki, bağlı bulunduğu asıl fiildeki hareketten önce gerçekleşen kılışı karşılar. Bu, asıl fiilin kipinin yerini doldurma, diğer bir deyişle onun yerini alma özelliğine tekabül eder. Aynı şekildeki kiplerin tekrarını önlemek için önceki fiilin çekim eki atılıp yerine -(y)Ip /-(y)Up zarf-fiil eki getirilir. Bunun yanı sıra ekin, aynı zamanda yapılan hareketleri de kapsadığı bilinmektedir. Böyle kullanıldığında -(y)ArAk ekinin işlevini üstlenir. Asıl fiildeki hareketin tekrar etmesi ya da art arda tekrarlanarak gerçekleşmesi durumunda, -(y)Ip /-(y)Up ekini almış zarf-fiil de arka arkaya tekrarlanır (Korkmaz 2009: 999 - 1001).

Eski Türkiye Türkçesinde $-(y)Up$, $-(y)UbAn$, $-(y)UbAnIn$ şekillerinde kullanılan ek, ilk fiildeki hareketin tamamlanmasından sonra gerçekleşen hareketleri ifade eder (Gülsevin 2007: 133). (Şekil 7).

Şekil 7: $-(y)Ip / -(y)Up$ Zarf-Fiil Ekinin Aktarımı

Daha önce de ifade edildiği gibi Eski Türkiye Türkçesindeki zarf-fiillerin kullanım alanları, Türkiye Türkçesine göre daha geniştir. Türkiye Türkçesinde işlev alanları tam olarak belirlenmiş ve küçülmüş ekler, Eski Türkiye Türkçesinde birbirinin yerine de kullanılabilir. Buna göre $-(y)Ip / -(y)Up$ eki, bağlama göre $-(y)Ip / -(y)Up$, $-(y)ArAk$, $-(y)Inca / -(y)Unca$, $-DIğIndA / -DUğUndA$, $-iken \sim -ken$ eklerinden biriyle aktarılmalıdır.

Dire gelüp gördi kim ‘Abdü’s-selām bî-çāre ol zencirin orta yerinde bağı, havā yüzünde aşılmış. (B: 107)

> Kiliseye gelip gördü ki Abdüsselam çaresiz, o zencirin orta yerinde bağı, havada asılmış duruyor. (BD: 110)

: Kiliseye gelince Abdüsselam’[ın] çaresiz [bir şekilde], o zincirin ortasında bağı ve havada asılı [durduğunu] gördü.

Girü gelüp görür ki kâfirleriñ cümlesin siyl almış, bir âdemî-zād kalmamış. (D: 66)

> Geri gelip görür ki kâfirlerin tamamını sel almış, bir kişi bile kalmamış. (DD: 47)

: Geri geldiğinde kâfirlerin tamamını sel al[dığını ve] onlardan bir kişi [bile] kalmadığını görür.

Bir demden şöra nâgâh Melik Dânişmend'ün atı ayakların yire kaçup kişnedi. (D: 69)

> Bir zamandan sonra ansızın Melik Dânişmend'in atı ayaklarını yere vurup kişnedi. (DD: 50)

: Bir müddet sonra Melik Dânişmend'in atı ansızın ayaklarını yere vurarak kişnedi.

Ol vakt Sillisre'den geçüp hayli bedbahtlıklar eyledi. (T: 378)

> Silistre'den geçerek pek çok kötülüklerde bulundu. (T: 150)

: O zaman, Silistre'den geçerken pek çok kötülük yaptı.

Ol yiğit bu sözleri işidüp Melik'ün dînine 'âşık oldu. (D: 69)

> O yiğit bu sözleri işitip Melik'in dinine âşık oldu. (DD: 51)

: O genç bu sözleri işitince Melik'in dinine hayran oldu.

–(y)Inca Zarf-Fiil Eki

Yukarıda *Aslını Korumama* bahsinin *Çekimsiz Fiiller* bölümünde de açıklanan –(y)Inca / -(y)UncA eki, Eski Türkiye Türkçesi ile Türkiye Türkçesi arasında kısmi yalancı eşdeğerdir. Ekin Eski Türkiye Türkçesindeki –(y)IncAyA kadar işlevi, Türkiye Türkçesinde çeşitlenmiştir.⁴³ Ek, Türkiye Türkçesinde *zaman eki+iken*, –(y)Ip / -(y)Up ekleriyle aktarılabılır. Bazı örneklerde sıralı cümleler, –(y)Inca / -(y)UncA ekiyle birleştirilmiş ve bunun sonucunda, iki cümle arasında hareketin tamamlanma zamanı bakımından uyumsuzluk ortaya çıkmıştır. Örneğin, sıralı cümleler –(y)Inca / -(y)UncA eki ile birleştirildiğinde birinci fiil ile ikinci fiildeki hareketin gerçekleşmesi arasındaki zaman farkı kısadır. Ek, bu zaman farkının uzun olduğu ifadelerde yetersiz kalmaktadır. Ya da birinci fiil ile ikinci fiil arasındaki hareketin gerçekleşme zamanının eş zamanlı olduğu ifadelerde aslını koruma yapılmamalı, *zaman eki + iken* yapısı tercih edilmelidir.

Mihaloglu Muhammed Beg kapudan içerü girince Taceddinoğlu kapunuñ iç yanında hâzır – ıdı. Mihaloglu'nı gönder-ile sançdı, atından yıkdı. (T: 375)

⁴³ bk.; 2.3.2.5. *Çekimsiz Fiiller*.

> Mihaloğlu Mehmed Bey kapıdan içeri girince, kapının iç tarafında hazır bekleyen Taceddinoğlu, Mihaloğluna mızrakla vurdu ve atından yere yıktı. (T: 147)

: Mihaloğlu Muhammed Bey kapıdan içeri girerken Taceddinoğlu kapının iç tarafında hazır [bekliyordu]. Mihaloğlu'nu mızrakladı [ve] atından yere düşürdü.

Ez-İn-cānib ammā bu tarafdan çünkim Muḥammed bir iki dere tepe aşdı, bir sahrāya geldi. (B: 112)

> Diğer tarafta Muhammed bir iki dere tepe aşınca bir ovaya geldi. (BD: 116)

: Diğer yandan, Muhammed bir iki dere tepe aşarak bir ovaya geldi.

Çün Melik atın sürdi, ol araya irdi. (D: 68)

> Melik atını sürünce oraya ulaştı. (DD: 50)

: Melik atını sürüp oraya ulaştı.

Çünkü Battāl Gāzī -rahmetu'llāhi 'aleyhi- kıssası tamām oldu, 'Abdülvehhāb ve bākī gāzīler dünyādan naklıtdiler. (D: 60)

> Battal Gazi Destanı tamam olunca Abdülvehhâb ve diğer gaziler dünyadan ahirete intikal ettiler. (DD: 41)

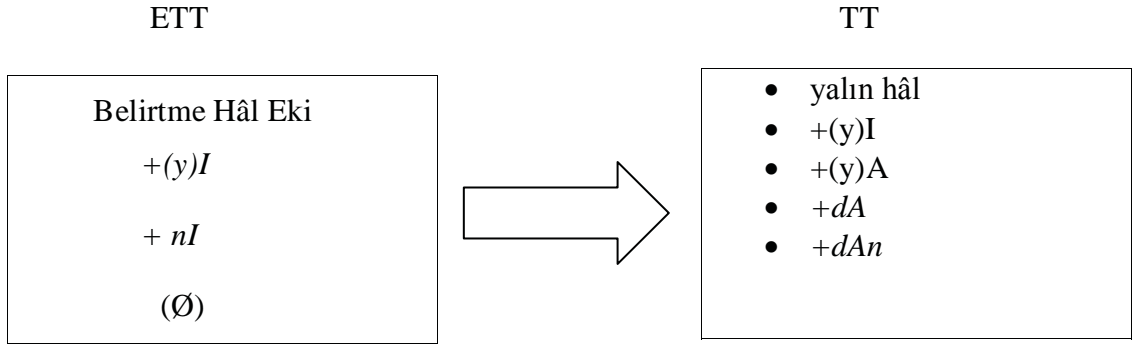
: Battal Gâzi Destanı tamamlandıktan sonra Abdülvehhâb ve diğer gâziler dünyadan ahirete göçtüler.

2.3.4.2. Tam Yalancı Eşdeğer Ekler

Lehçe içi ve lehçeler arası aktarmalarda bir ekin işlevinin hedef lehçe ya da anlaşma biriminde nicelik ve nitelik olarak tamamen farklı olmasıdır. Aynı kaynaktan gelen ya da benzer ses yapısıyla kullanılan eklerin işlevlerindeki esaslı farklılıklar, tam yalancı eşdeğerliliği meydana getirir. Tam yalancı eşdeğerlilik Eski Türkiye Türkçesindeki iyelik eklerine eksiz olarak gelen belirtme hâli, -(y)Up Dur- öğrenilen geçmiş zaman ve -sA gerek gelecek zaman yapılarında görülmektedir. İncelenen metinlerde bunların dışındaki eklerde tam yalancı eşdeğerliliğe rastlanmamıştır.

İsmin Hâl Ekleri / Belirtme Hâl Eki

Eski Türkiye Türkçesinde iyelik eki almış bazı isimler, $+(y)I$ / veya $+nI$ eklerini almadan belirli nesne olabilir (Gülsevin 2007: 34). Başka bir deyişle bu durumda belirtme hâl eki görülmez. İsmi belirtme hâli, diğer isim hâl eklerinin fonksiyonunda da kullanılabilir. (Şekil 8).

Şekil 8: İsmi Belirtme Hâli Ekinin ETT ve TT'deki Kullanım Alanları

Eski Türkiye Türkçesindeki iyelik eki almış isimlerde eksiz durumda bulunan belirtme hâli, Türkiye Türkçesinde kullanımdan kalktığı için tam yalancı eşdeğerdir. Ekin Türkiye Türkçesindeki şekilce benzeri olan ilgi hâl ekiyle karıştırılması ve bundan dolayı da aslının korunarak aktarılması, anlamda bir karışıklık meydana getirmektedir. Aşağıda ekin korunmasından kaynaklanan hatalı aktarım örnekleri görülmektedir:

Târiyûn dahı Seyyid'în sözlerin beğendi. (B: 169)

> Tariyun, Seyyid'in sözlerin beğendi. (BD: 181)

: Târiyûn da Seyyid'in sözlerini beğendi.

Melik'ün 'âdeti bu idi kim her ne vaqt kim gazāya giderdi. Silâhın kendüden ayırmazdı. (D: 130)

> Melik'in âdeti bu idi ki her ne vakit gazaya gitse silâhın kendisinden ayırmazdı.

(DD: 126)

: Melik'in ne zaman savaşa gitse silahını yanından ayırma[mak gibi bir] âdeti [vardı].

Bildirme Kipleri

-(y)Up Dur- Öğrenilen Geçmiş Zaman

Eski Türkiye Türkçesinde öğrenilen geçmiş zaman işlevinde kullanılan –(y)Up Dur- yapısı, Türkiye Türkçesinde bu işlevde değildir ve bu nedenle de tam yalancı eşdeğerdir. Eski Türkiye Türkçesinin hâkim öğrenilen geçmiş zaman eki –mİş’tir. –(y)Up zarf-fiil eki ile *dur(ur)* bildirme şeklinin birleşmesinden meydana gelen ek bugün, Azerbaycan Türkçesinde ve Türkmen Türkçesinde yaygın olarak kullanılır (Kara 2001: 47). Eski Türkiye Türkçesinde de görülen bu ekte ayrıca, sürmekte olan, devam edegelen geçmiş zaman işlevi de sezilir (Gülsevin 2007: 81 - 83).

/.../ **tağlar, dâmenlerini gevherlerle doldurup, nîlgün kabâlar geyüp durmış-ıdı** /.../ (F: 280)

> Dağlar eteklerini gevherlerle (gevher gibi çiçeklerle) doldurup, yeşil elbiseler giyip durmuşlardı. (F: 281)

: Dağlar, eteklerini cevherlerle doldurmuş, yeşil elbiseler giymişti.

Lâleler, ciger kanı-la kadehlerin taldurup ve nergesler altın taclar urunup oturmuş-ıdı. Ve süsenler çîni kaba’ların taldurup durmuş-ıdı /.../ (F: 280)

> Lâleler, ciğerlerinin kanıyla kadehlerini doldurup, nergisler altın taçlarını giyip oturmuştu. Susam çiçekleri çini renkli elbiselerini doldurup durmuştu. (F: 281)

: Lâleler, ciğerlerinin kanıyla kadehlerin[i] doldurmuş, nergisler altın taçlar giymişti. Susam [çiçekleri de] çini [renkli] elbiselerini doldurmuştu.

Mü ’minlerler dağı elli biñ gâzi dîn yolında cân baş fidâ eyleyüp turdılar. (B: 174)

> Müminler ise elli bin gazi ile din yolunda can ve baş feda edip beklediler. (BD: 187)

: Müminler de elli bin gâzi [ile birlikte] din yolunda can[larını ve] baş [larını] feda ettiler.

–sA gerek Gelecek Zaman

Eski Türkiye Türkçesinde gereklilik ve gelecek zaman bildiren kullanımları karışık olarak bulunur. Bu nedenle ekin bu iki işlevi birbirine karıştırılmıştır. Ancak gelecek zaman işlevindeki kullanımlar daha ağırlıklıdır (Gülsevin 2007: 103). Türkiye Türkçesinde gelecek zaman işlevi tamamen körelmiş ve ek, bu anlamda tam yalancı eşdeğer durumuna geçmiştir.

Rasûlün yolında bunuñ itdügi gazaları her pâdişâh itmese gerekdür, didi. Ve hem Hâk Ta‘âlâ’nuñ Hâbîbi, Ahmed-i Muhtâr’uñ düşmenlerine, kâfirlere ve müşriklere bunuñ urduğı kılıcı, bir pâdişâh urmasa gerekdür, didi. (F: 66, 68)

> “Allah’ın resûlü yolunda, bunun ettiği gazaları başka bir padişah etmese gerektir.” dedi. Ve hem “Yüce Allah’ın sevgilisi Ahmed-i Muhtâr’ın (Seçkin Ahmed’in) düşmanlarına, kâfirlere ve müşriklere bunun vurduğu kılıcı bir başka padişah vurmasa gerektir” dedi. (F: 67, 69)

: “Peygamberin yolunda onun yapacağı savaşları, başka bir padişah yapamayacaktır.”; ayrıca “Yüce Tanrı’nın sevgilisi Hazreti Muhammed’in düşmanlarına, kâfirlere ve müşriklere onun vuracağı kılıcı [başka] bir padişah vuramayacaktır.” dedi.

/.../ bu milki dahı, ki ‘uzlet tahtıgâhı idi; bunu dahı bir pâdişâha ışmarladı kim Allâhu Ta‘âlâ’nuñ ve Rasûlinüñ düşmenlerine anuñ itdügi intikâmı ve yir yüzün tıg-ı Muhammed-ile eyle pāk itse gerekdür kim, hiç bisât-ı zemînde bir pâdişâh ne itdi ve ne itse gerekdür. (F: 70)

> Uzlet (yalnızlık) tahtına oturduğu bu mülkü de bir padişaha emanet etti ki Yüce Allah, onun ve resûlünün düşmanlarına onun ettiği intikamı ve yeryüzünü Muhammed’in kılıcıyla (diniyle) öylesine temizlese gerektir ki hiçbir zaman yeryüzünde bir padişah ne etti ve ne etse gerektir. (F: 71)

:Yalnızlık tahtı [olan] bu mülkü, bir padişaha emanet etti. Düşmanların, Yüce Tanrı’ya ve peygamberine [karşı] yaptığı [kötülüklerin] intikamını [alacak] ve [o güne kadar] dünyada hiçbir padişahın yapamadığı ve yapamayacağı [şeyler]i yapacak, yeryüzünü, Muhammed’in kılıcıyla temizleyecektir.

2.3.5. Ek Eksikliği

Ek eksikliği, kaynak metindeki bir ekin dikkate alınmamasıyla ya da kaynak metinde olmamasına rağmen gerekli eklerin kullanılmaması sonucu oluşur. Eklerin bağımlı biçimbirimler olarak belli görevleri vardır. Bunlar, isim ya da fiil kök ve gövdelerinden farklı anlamda yeni kelimeler meydana getirme, kelimeler arasında ilişki kurma, yüklem anlamını çeşitli anlam ilişkileriyle tamamlama olarak belirtilebilir. Dildeki her birimin bir işlevi vardır. Bu nedenle kaynak metindeki her ekin dikkate alınması, ifadenin doğru bir biçimde aktarılabilmesi için gereklidir. Bununla beraber, kaynak metindeki bir ekin işlevi, hedef anlaşma biriminde kaybolmuş olabilir. Bu durumda, işlevi kaybolan ekin yerini başka eklerin alıp almadığını belirlemek gerekir. Kaynak metindeki bir yapıya hedef anlaşma biriminde hiçbir ek denk gelmiyorsa, derin yapı yüzey yapıya en az kayıpla aktarılmalıdır.

2.3.5.1. Yapım Ekleri

Yapım ekleri, isim ya da fiil kök ve gövdelerinden, yeni isim ya da fiil kök ve gövdeleri meydana getiren bağımlı biçimbirimlerdir. Türkçede kökler ile eklerin birleşmeleri belli kurallara tabiidir. Temelde isimden isim, isimden fiil, fiilden isim, fiilden fiil olmak üzere dört çeşit yapım eki bulunur. Bu yapım ekleri zamanla eklendikleri kökle kaynaşır ve kökün kullanımdan düşmesiyle müstakil bir kök niteliği kazanır (Korkmaz 2009: 21, 22).

Yapım ekleri köklerden hemen sonra, çekim ekleri ise yapım eklerinin ardından gelir. Eklerin kelime içindeki dizilişi, *kök + yapım eki + işletme eki* biçimindedir (Korkmaz 2009: 22).

Yapım ekleri, eklendikleri isim ya da fiilin kök ve gövdelerinde anlam değişikliği meydana getirirler. Yapım eki ile genişletilmiş bir kelime gövdesi, kendisinden türediği kök ya da gövde ile bir anlam ilişkisi içinde bulunsa da ondan ayrı bir anlam taşır (Ergin 1993: 115).

+cUk İsimden İsim Yapma Eki

Ünlü ve ünsüz uyumuna girmiş olan ek, isimlere ve sıfatlara küçültme, pekiştirme, sevgi, saygı ve acıma anlamı katar. Batı Türkçesinin başından beri görülür ve işlektir. Kullanımda *-k* ile biten isim ve sıfatlara geldiğinde ses uyumsuzluğunun giderilmesi için kelimenin sonundaki *-k*'ler düşer. Bazı sıfatlarda da kök ile ek arasında bir ünlünün ortaya çıktığı görülür (Ergin 1993: 155; Korkmaz 2009: 42). Aşağıdaki örnekte ekin dikkate alınmamasından kaynaklanan bir hata vardır:

Bu Sultān Murād'ıñ bir kiçicük karındaşı var-ıdı. (T: 373)

> Sultan Murat'ın Mustafa adında bir küçük kardeşi var idi. (T: 145)

: Bu Sultan Murad'ın küçücük bir kardeşi vardı.

+(I)ncI İsimden İsim Yapma Eki

Türkiye Türkçesinde, sayı isimlerinden sıra sayı sıfatı türeten işlek bir ektir. Eski Türkçede *+nç* şeklinde görülen ekin sonuna, sonraki süreçte *+i* iyelik eki eklenmiştir. İyelik ekinin, bu işlevini kaybederek kalıplaşması sonucunda *+(i)nçi* şekli ortaya çıkmıştır (Ergin 1993: 159; Korkmaz 2009: 61).

Ek, Eski Türkiye Türkçesinin başlarında *ç*'li olarak kullanılmış, sonraki süreçte sedalılaşıma sonucu *+nci* şekline dönüşmüştür. Eski Türkiye Türkçesinden sonra Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesinde de ekin bu *c*'li şekli kullanılmaya devam etmiştir (Ergin 1993: 160). Aşağıdaki örnekte, ekin kullanılmamasından kaynaklanan bir aktarım hatası vardır:

İmdi ben dañı saydım. Bu gice kırk gündür Resül hazret hod yalan söylemez. (B: 102)

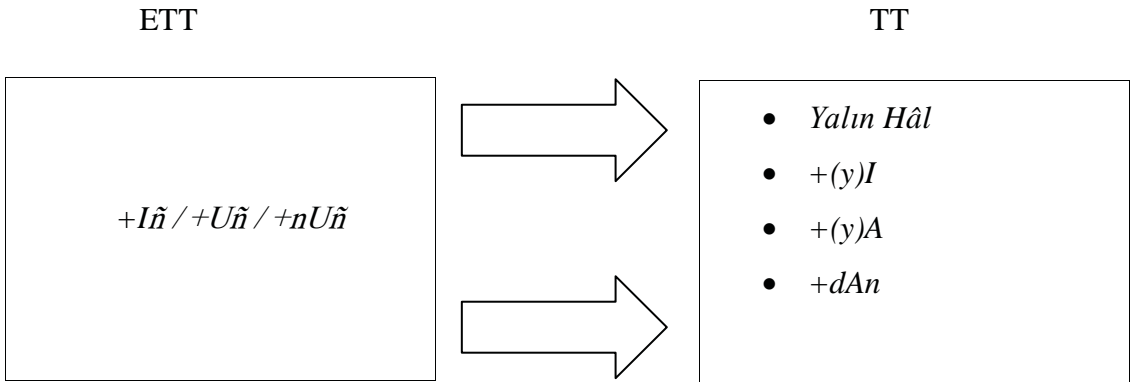
> Şimdi ben de saydım. Bu gece kırk gündür. Resul hazreti asla yalan söylemez. (BD: 104)

: Şimdi ben de saydım. Bu gece kırkıncı gündür; Resul Hazret[leri] asla yalan söylemez.

2.3.5.2. İsmın Hâl Ekleri

İlgi Hâl Eki

Eklendiği isimle diğer bir isim arasında ilgi kurma işlevine sahiptir. İlgi hâli, iki ismin yan yana getirilmesiyle eksiz olarak, ünsüzle biten kök ve gövdelere $+In / +Un$, ünlüyle bitenlere $+nIn / +nUn$ ekinin getirilmesiyle kurulur (Korkmaz 2009: 23). Eski Türkiye Türkçesinde ekin ünlüsü daima yuvarlaktır, bu yüzden düzlük yuvarlaklık uyumunun dışında kalır. Ünsüzle biten kelimelerden sonra $+Uñ$, ünlü ile bitenlerden sonra da $+nUñ$ şeklinde görülür. Bu durum, Eski Türkiye Türkçesinin Eski Türkçe ile bağlantısını ortaya koyar (Gülsevin 2007: 25). (Şekil 9).

Şekil 9: İsmın İlgi Hâli Ekinin ETT ve TT'deki Kullanım Alanları

Eski Türkiye Türkçesinde, ismin yalın, belirtme, yönelme ve uzaklaşma hâli, ilgi hâlinin yerine de kullanılabilir (Gülsevin 2007: 27, 28).

Haraşna uluların devşürüp tedbir kııurdı. (D: 154)

> Haraşna önde gelenlerini de toplamışlar, önlem alıyorlar. (DD: 156)

: Amasya' [nın] önde gelenlerini toplamış, hazırlık yapıyor[lar]dı.

Örnekte yalın hâl, ilgi hâlinin yerine kullanılmıştır. Bu tip kullanımlar Türkiye Türkçesine, ilgi hâl eki kullanılarak çevrilmelidir.

2.3.5.3. İyelik Ekleri

İyelik ekleri, ismin karşıladığı varlığın, nesnenin kime ait olduğunu gösteren, isimlerle isimler arasında bağlantı kuran eklerdir. İsimlerin sahibini şahıs olarak gösteren, bu yönüyle zamirlerin yerini tutan eklerin, teklik ve çokluk olmak üzere altı türü vardır (Korkmaz 2009: 259).

Eski Türkiye Türkçesindeki iyelik ekleriyle Türkiye Türkçesindekiler arasında bazı küçük fonetik farklar dışında önemli bir fark görülmez. Eski Türkiye Türkçesinde düzlük yuvarlaklık uyumu tam olarak gelişmediği için bu dönemdeki eklerin bir kısmı sadece düz, diğer bir kısmı da sadece yuvarlak ünlülü olarak bulunur (Gülsevin 2007: 12).

Başım şavdı. Uyluğına irişdi. Bir karış yardı. (B: 99)

> Başını sıyırdı, uyluğa ulaştı, bir karış yardı. (BD: 100)

: [Sinbat] başını kurtardı, [kılıç onun] uyluğuna isabet etti, [orayı] bir karış [kadar] kesti.

Yukarıdaki örnekte, kaynak metinde bulunan iyelik eki, aktarıma yansıtılmamıştır. Kaynak metinde üçüncü teklik şahıs iyelik eki, “Sinbat” isminin yerini tutmaktadır.

2.3.5.4. Birleşik Kipler

Seyyid eyitdi: “Qanda idiñ?” Munzır eyitdi: “Seni aradım.” didi. (B: 101)

> Seyyid: “Neredeydin?” Munzır: “Seni aradım” dedi. (BD: 103)

: Seyyid: “Neredeydin ?” Munzır, “Seni arıyordum.” dedi.

Melik Dânişmend içeri girdi, silâhın giyindi, atna binüp Hakk ta‘âlâ hazretine münâcât idüp giderdi. (D: 98)

> Melik Dânişmend içeri girdi, silâhını giyindi, atına bindi. Tanrı'ya yalvarıp yürüdü. (DD: 87)

: Melik Dânişmend içeri girdi, silahın[1] kuşanıp atına bindi. Tanrı'ya yalvararak gidiyordu.

Yukarıdaki örneklerde kaynak metindeki yüklem, geniş zamanın hikâyesi ile çekimlenmiştir. Buradaki geniş zaman, şimdiki zaman işlevindedir. Çünkü metnin bağlamına bakıldığında fiilin gerçekleşme zamanı, konuşma zamanıyla aynıdır. Dolayısıyla aktarımı *şimdiki zaman* + *-DI / -DU* ekleriyle gerçekleştirmek gerekmektedir. Ancak aktarımlarda şimdiki zaman işlevindeki *-r / -Ar* dikkate alınmamış ve bunun sonucunda da ek eksikliğinden kaynaklanan bir aktarma hatası ortaya çıkmıştır.

2.3.6. Ek Fazlalığı

Kaynak metinde bulunmamasına rağmen aktarımda fazladan eklenen ya da kaynak metinde bulunmasına rağmen hedef anlaşma biriminde işlevi kalmamış ekler, ek fazlalığı meydana getirir. Dilde her ekin ve yapının bir işlevi vardır. Bu işlevler, dilin çeşitli dönemlerinde değişiklik gösterebilir veya ortadan kalkabilir. Kaynak metindeki bir ekin, hedef anlaşma biriminde karşılığı yoksa ya da işlevi kalmamışsa, aktarımda kaynak metne sadık kalmak adına ek kullanmak, doğru değildir. Bazı durumlarda ek, kelime ve söz dizimi yönünden kaynak metin ile hedef anlaşma birimi uygunluk göstermeyebilir. Bu durumda, derin yapının yüzey yapıya aktarımına gidilmeli, bu derin yapıyı en iyi yansıtacak dil unsurları seçilmelidir. Aktarıncının ilave ettiği bu unsurlar, aktarımda işaretlenmeli ve böylelikle kaynak metinden zorunlu olarak gerçekleştirilen sapmalar ortaya konmalıdır.

İncelenen metinlerde, kaynak metinde olmayan ancak hedef anlaşma birimine yansıtılan veya kaynak metne göre hedef anlaşma biriminde işlevi olmayan eklere rastlanmıştır. Kullanılan bu ekler, kaynak metindeki anlamın tam olarak yansıtılmamasına neden olmakta ya da en azından üslup uyumsuzluğu meydana getirmektedir.

2.3.6.1. Aslını Koruma

Kaynak metne sadık kalma eğilimi, dilin ek, kelime, söz dizimi ve deyim gibi bütün düzeylerinde aktarma hatalarına neden olmaktadır. Bu eğilim, aslını koruma ve aslını uyarılama gibi genelde iki tür temel hata tipini ortaya çıkarmaktadır. Aslını koruma, kaynak metindeki bir eki ya da yapıyı ses ve şekilce koruma sonucunda meydana gelir. Aşağıdaki örneklerde aslını koruma sonucunda oluşmuş gereksiz ek kullanımları görülmektedir:

Çokluk Eki

İsim işletme eklerinden olan +*IAr* çokluk eki, isimlerin teklik biçimlerinde kullanılır. Diğer işletme ekleri, isimler ile cümlenin diğer unsurları arasında ilişki kurdukları için işlevleri daha geniştir. Kapsamı dar olan +*IAr* eki, bu özelliğinden dolayı iyelik, soru ve isim çekimi eklerinden önce gelir.

Türkiye Türkçesinde özel isimler, aile, boy, cemaat, millet, bir dine mensubiyet ve grup gibi toplulukları gösterdiği yerler dışında çokluk eki almaz. Ekin, asli işlevlerinin yanı sıra, bir şahsın bağlı olduğu aileyi gösterme, çokluk anlamındaki cins isimlerde anlam güçlendirmesi yapma, kişi ve kurumlar topluluğunu ifade etme, bir canlı türüne ait familyayı belirtme, abartma anlamı katma, saygı ve nezaket bildirme gibi birçok görevi vardır. Herhangi bir sayı sıfatı ya da *her*, *birkaç* gibi belirleyici sıfatlarla kullanılan isimler çokluk eki almaz (Korkmaz 2009: 257, 258).

Eski Türkiye Türkçesinde +*IAr* çokluk eki, oldukça işlek durumdadır. Ancak, ek bu dönemde Türkiye Türkçesinden farklı olarak isimleri çokluk hâle getirmekten çok, “topluluk veya bir sınıfa ait olanların bütünü” anlamında kategori gösterir. Bir diğer deyişle, bir nesnenin birden çok anlamını değil, “o şeyin hepsini, bütün şeyleri” ifade eder.

Çokluk eki, Eski Türkiye Türkçesinde de Türkiye Türkçesindeki gibi iyelik ve hâl eklerinden önce kullanılmaktadır. İşlev olarak Türkiye Türkçesi ile benzerlikler gösterse de bazı yönleriyle ondan ayrılır. Bu işlevler, isim kök veya tabanını çokluk yapma, isimleri sınıf ve familya anlamında kategorize etme,

isimlerin üzerine gelerek tamlayan ekini almadan belirli isim tamlaması oluşturma, tekrarlarla çokluğu artırma, zarflara eklenerek başka zarflar yapma şeklinde özetlenebilir. Ayrıca Eski Türkiye Türkçesinde, Türkiye Türkçesinden farklı olarak sayı sıfatlarından ve topluluk bildiren isimlerden sonra gelen kelimeler az da olsa çokluk eki alabilir (Gülsevin 2007: 8, 9).

Yankū bin Mâdiyân dahı üç yüz seksen, adlu, ulu begleri-le, dahı niçe biñ kâfirler-ile cem' olurlar, ol deyre gelürler, şanemlere secde iderler. (F: 112)

> Yanku bin Mâdiyân da üç yüz seksen ünlü beyleriyle ve binlerce kâfirleriyle toplanırlar, o kiliseye gelirler, putlara secde ederler. (F: 113)

: Yankū bin Mâdiyân da üç yüz seksen ünlü beyi ve binlerce kâfir ile bir araya gelir ve [birlikte] kiliseye gidip putlara secde ederler.

Emir Süleymân aña bir niçe oğlan ve cāriyeler göndürdi. (T: 353)

> Emir Süleyman da ona pek çok oğlan ve cāriyeler gönderdi. (T: 126)

: Emir Süleyman [da] ona pek çok genç kız, delikanlı ve cariye gönderdi.

/.../ ol yiğidiñ yüzini görüp anıñla çok gazālar idecektir /.../ (B: 71)

> /.../ o yiğidin yüzünü görüp onunla çok gazalar edecektir. (BD: 67)

: /.../ o yiğidin yüzünü görecektir [ve] onunla birçok savaşa katılacaktır.

Ne kadar eşirrä ve müfsidîn ve қаtı'ân-ı tarîķ zālimler ve düzdler var-ısa hep қatl eyleyüp kökünü kesdi. (F: 66)

> Ne kadar şerli (kötü) ve bozguncu kişiler, yol kesen zalimler ve hırsızlar varsa hep öldürüp kökünü kesti. (F: 67)

: Ne kadar kötü, bozguncu, yol kesen zalim ve hırsız varsa hepsini öldürüp kökünü kuruttu.

Uzaklaşma Hâl Eki

İsmin uzaklaşma hâli, Eski Türkiye Türkçesinde genellikle +dAn, seyrek olarak da +dIn ekiyle yapılır.⁴⁴ Ekin Türkiye Türkçesinde, *aşağı, başka, beri, dışarı, dolayı, evvel, gayri, içeri, itibaren, önce, öte, ötürü, sonra, taraf, yana* edatlarıyla

⁴⁴ bk.; *İsmin Hâl Eki / Bulunma ve Uzaklaşma Hâl Eki*.

kalıplaşarak “bundan sonra, bu tarihten itibaren” anlamlarında zarflar meydana getirdiği bilinmektedir. Eski Türkiye Türkçesinde ismin *uzaklaşma hâli + edat* kalıplaşmalarıyla oluşan zarflar bulunmaktadır. Bunlar şunlardır: *+dAn ayru*, *+dAn ayruk*, *+dAn gAyırı*, *+dAn öhdAn ~ öhdin*, *+dAn ötürü*, *dAn soñra*, *+dAn taşran ~ daşra*, *+dAn yana* (Gülsevin 2007: 63, 64).

Türkiye Türkçesinde *+dAn sonra* yapısı, sayı sıfatı almış bir isme gelmez. Bu tür yapılar *+dAn* eki, *sonra* edatının yerini tutmaktadır. Ancak Eski Türkiye Türkçesinde *sonra* edatı, henüz bu tür yapılar kullanımdan düşmemiş, sayı sıfatı almış isimlere de gelebilmektedir.

Resül-i Ekrem hazretleri eyitdi: “Kırk günden soñra ravzânından her kim inerse seni ben aña virdim.” didi. (B: 102)

> Resul-i Ekrem Hazretleri: “Kırk günden sonra bahçeden her ne kim inerse seni ben ona verdim.” dedi. (BD: 104)

: Hazreti Muhammed Hazretleri, “Kırk gün sonra bahçeye kim gelirse, seni ben ona vereceğim.” dedi.

“Ey benim maqbül ümmetlerim! Size ma‘lüm ola ki Hâlik-i ‘âlem -celle celâlühü- buyurur kim iki yüz yıldan soñra Malâtiya’da bir oğlan kopa, seniñ neslinden adı Ca‘fer ola. (B: 85)

> Ey benim makbul ümmetlerim! Size malum olsun: Âlemleri yaratan buyurur ki iki yüz yıldan sonra Malatya’dan bir oğlan çıkacak, senin neslinden, adı Cafer olacak. (BD: 83)

: Ey benim makbul ümmetim! Size malum olsun. Dünyayı yaratan [Tanrı], “Malatya’da iki yüz yıl sonra, senin neslinden bir oğul çıkacak, adı Cafer olacak.” [diye] buyurur.

Bir demden soñra nâgâh Melik Dânişmend’ün atı ayakların yire kaçup kişnedi. (D: 69)

> Bir zamandan sonra ansızın Melik Dânişmend’in atı ayaklarını yere vurup kişnedi. (DD: 50)

: Bir müddet sonra Melik Dânişmend’in atı ansızın ayaklarını yere vurarak kişnedi.

2.3.6.2. Gereksiz Ek Kullanımı

Kaynak metinde kullanılan, ancak hedef anlaşma biriminde kullanılmaması gereken ya da kaynak metinde kullanıldığı hâlde hedef anlaşma birimine göre işlevi kalmamış ekleri, gerek aslını koruma gerekse aslını uyarlama yaparak aktarmak, birtakım hatalara neden olmaktadır. Türkçede, çeşitli ses olayları sonucu zaman içinde bazı ekler erir, bazıları da önemli değişimler gösterirler. Lehçe içi aktarmalarda, kaynak metindeki bu tür eklerin tespit edilmesi gerekir. Bu konuda Eski Türkiye Türkçesine ait bir kaynak metin cümlesi analiz edilirken şu sorulara cevap aranabilir:

1. Türkiye Türkçesine göre eriyen ve kullanımdan düşen ek ya da ekler var mıdır?
2. Eriyen ve kullanımdan düşen ek ya da ekler varsa bunların yerini Türkiye Türkçesinde hangi ek ya da ekler almıştır?
3. Aynı ses örgüsüne sahip ekin Türkiye Türkçesindeki işlevi de aynı mıdır?

Yapım Ekleri

-n- Fiilden Fiil Yapma Eki

Türkiye Türkçesinde işlek bir çatı eki olan *-n- / -(I)n- / -(U)n-*, genellikle geçişli fiillerden, olma ve yapma bildiren dönüşlü fiiller türetir (Korkmaz 2009: 129). Ek, Türkiye Türkçesinde olduğu gibi Eski Türkiye Türkçesinde de dönüşlülük görevinde, olma ve yapma bildiren fiiller yapar (Gülsevin 2007: 140).

İncelenen metinlerde bu ekin gereksiz kullanımından kaynaklanan aktarma hatasına rastlanmıştır:

Seyyid hazreti dağı biñ yalmcağ adam tonatdı ve biñ kişiniñ karnın toyurdı. (B: 110)

> Seyyid Hazreti, daha önce adak adadığı için bin çıplak adam giyindirdi ve bin kişinin karnını doyurdu /.../ (BD: 113)

: Seyyid Hazret[ler]i de bin çıplak adam giydirdi ve bin kişinin karnını doyurdu.

İsmin Hâl Ekleri

Yönelme Hâl Eki

Cümle ve kelime gruplarında ismi fiile yönelme işleviyle bağlar. +(y)A ekiyle karşılanan yönelme hâlinin, asıl görevinin dışında amaç ve sebep bildirme, fiildeki hareketin yerini belirleme, zarf işlevinde ikilemeler yapma, edat grupları oluşturma gibi ikincil görevleri de vardır (Korkmaz 2009: 24).

İsmin yönelme hâli, Eski Türkiye Türkçesinde de +(y)A eki ile kurulur. Eski Türkçedeki +KA ekindeki *K > G* sesinin süreklileşerek erimesi sonucu oluşan ek, Orta Türkçenin doğudaki lehçelerinde +KA ve +GA şeklinde görülür. Eski Türkiye Türkçesinde ismin, yalın, ilgi, belirtme, bulunma, uzaklaşma hâlleri, yönelme hâli yerine kullanılabilir (Gülsevin 2007: 40, 41). Aşağıda ekin gereksiz kullanımıyla ilgili aktarma örneği görülmektedir:

Paşalar eyitdiler: “Bu hakimler komazlar çıkmaga.” didiler. Ağalar dahı eyitdiler: “Elbette girürüz padişahumuzu görürüz.” didiler. Hacı İvaz Paşa eydür: “İmdi bugün sabr idüñ irte çıkaralum, gelüñ görüñ.” didi. (T: 367)

> Buna karşı paşalar da: “Bu hekimler çıkmaya bırakmıyorlar.” cevabını verdiler. Ağalara da tehditle: “Elbette girer, padişahımızı görürüz.” dediler. Hacı İvaz Paşa: “Şimdi bugün sabredin, yarın çıkaralım, gelip görün” dedi. (T: 139)

: Paşalar, “Bu hekimler çıkmasına engel oluyorlar.” [diye] söylediler. Ağalar da “Elbette girer, padişahımızı görürüz.” dediler. Hacı İvaz Paşa “Şimdi bugün sabredin, yarın çıkaralım, gelin görün.” dedi.

Yukarıdaki örnekte, kaynak metinde olmamasına rağmen, aktarımda yönelme hâl eki kullanılmıştır. Kaynak metinde, konuşan kişiler “ağalar”dır. Ağalara hitap edilme durumu yoktur.

İyelik Ekleri

Birinci Teklik Şahıs

Eski Türkiye Türkçesi ile Türkiye Türkçesindeki iyelik eklerinin kullanımları arasında farklılık yoktur. Eski Türkiye Türkçesinde, üçüncü teklik ve çokluk şahısların dışında ekin ünlüsü daima yuvarlaktır (Gülsevin 2007: 12). Türkiye Türkçesinde düzlük yuvarlaklık uyumundan dolayı ek, düz ve yuvarlak ünlülü olarak kullanılmaktadır (Korkmaz 2009: 260).

Atası aña Hamīdili’ni virmiş-idi. Ve hem Germiyanoglu aña ogul demişdi ve hem ogul idinmişdi. (T: 373)

> Babası ona Hamidili’ni vermiş, Germiyanoglu da “oğlum” demişti ve ogul edinmişti. (T: 145)

: Babası ona Hamidili’ni vermişti. Ve Germiyanoglu [da] onu oğul bilmiş, ayrıca evlat edinmişti.

Yukarıdaki örnekte, kaynak metinde bulunmamasına rağmen, hedef metinde gereksiz yere iyelik eki kullanılmıştır. Bunun sonucunda hitap işlevinde bir iç cümle ortaya çıkmıştır.

Üçüncü Teklik Şahıs

Türkiye Türkçesinde üçüncü teklik şahıs iyelik eki, $+(I)$, $+U$, $+sI$, $+sU$ ’dur (Korkmaz 2009: 260). Ek Eski Türkiye Türkçesinde, $+(s)I(n)$ + şeklindedir (Gülsevin 2007: 12).

Mūsā’nın bir emmisī oğlu var idi. (B: 98)

> Musa’nın amcasının bir oğlu var idi. (BD: 99)

: Musa’nın bir amcaoğlu vardı.

“İki def a seniñ ‘askeriñ bozuldı.” didi ve çok ağladı. (B: 96)

> “İki defasında askerimiz bozuldu, yenildik.” dedi ve çok ağladı. (BD: 96)

: “Askerin iki defa yenildi.” dedi ve çok ağladı.

Yukarıdaki ilk örnekte bulunan üçüncü teklik şahıs eki hedef anlaşma birimine yansıtıldığında, Türkiye Türkçesi ile uygunsuz bir yapı ortaya çıkmaktadır. İkinci örnekte ise kaynak metinde olmayan ve gereksiz kullanılan iyelik eki görülmektedir.

+Dİr / +DUr Bildirme Eki

Zaman bildiren isimlere gelir ve ismi fiilleştirmek yerine *bir zamandan beri* anlamında zarflar oluşturur (Korkmaz 2009: 469). Bunlar gün, ay, hafta, yıl gibi zaman gösteren isimlerdir. Ekin eklenmesiyle ortaya çıkan yapı ise zarftır. Türkçe +Dİr / +DUr ekinin “bildirme” ve “yargıya bağlama” işlevinden yararlanır ve “bir zamandan beri” anlamındaki bir işlev ve anlam kaymasıyla eklendiği zaman kelimelerini zaman zarfına dönüştürür (Korkmaz 2009: 729, 730).

“**Tamām üç ay tahtında oturmadı, atına binmedı, ta‘ām yemedı.” (B: 118)**

> Pir: “Üç aydır tahtına oturmadı, atına binmedi, yemek yemedı.” (BD: 124)

: Tam üç ay [boyunca] tahtında oturmadı, atına binmedı, yemek yemedı.

Yukarıdaki aktarım örneğinde, *üç aydır* ifadesinin sonundaki +Dİr eki, yüklem zamanını etkilemektedir. Bu ek, harekette sürekliliği ifade ettiği için yüklem şimdiki zamanla çekimlenmesini gerekli kılar. Oysa kaynak metin cümlelerinin yüklemeleri görülen geçmiş zamandır. Ayrıca +Dİr eki, kaynak metinde yoktur, yani aktarıcı tarafından eklenmiştir. Aktarımda, üç ay süresince yapılan işleri ifade etmek için bu ek yerine *boyunca* edatını kullanmak ve yüklemeleri de aslına uygun şekilde, görülen geçmiş zamanla çekimlemek gerekmektedir.

2.3.7. Eklerin Yanlış Seçimi

Kaynak metindeki bir ekin Türkiye Türkçesindeki karşılığının yanlış tespit edilmesi, bu tür bir aktarım hatasına neden olur. Ekin yanlış tespit edilmesinin yanı

sıra, benzer işlevde olan ancak kullanıldığı bağlama uyumsuzluk gösteren ekler de buna dâhil edilebilir.

Bu hata tipi, “yalancı eşdeğer ekler” ile benzerdir. Ancak yalancı eşdeğerlilikte, kaynak metinde ve hedef anlaşma biriminde aynı kaynaktan geldikleri bilinen eklerin kullanım alanlarının az oranda örtüşmesi veya hiç örtüşmemesi durumu vardır. Burada kaynak metindeki bir ekin, Türkiye Türkçesine işlevce farklı bir ekle aktarılması söz konusudur.

2.3.7.1. Bildirme Kipleri

Geniş Zaman – Şimdiki Zaman Tercihi⁴⁵

Ahmer eyitti: “Ben dağı seni isterim. Kandasın?” deyüp ceng eylediler. (B: 90)

> Ahmer: “Ben de seni istiyordum, sen neredesin? dedi. İkisi cenk etmeye başladılar. (BD: 88)

: Ahmer, “Ben de seni arıyorum. Neredesin?” dedi ve [birbirleriyle] savaştılar.

Yukarıdaki örnekte, kaynak metindeki geniş zaman kipi, hedef anlaşma birimine şimdiki zamanın hikâyesiyle aktarılmıştır. Kaynak metinde birleşik çekim bulunmadığı için bu tür bir aktarıma gerek yoktur. Aktarımda, Eski Türkiye Türkçesindeki geniş zamanın Türkiye Türkçesindeki karşılıklarından olan şimdiki zaman ekini tercih etmek yeterlidir.

Geniş Zamanı Gelecek Zamanla Aktarma

/.../ Onçurus kâfiri gelüp, Tuna’yı berü geçüp Semendere kurbinde hişârlar bünyâd eyledi, yapadurur, didiler. (F: 454)

⁴⁵ Ayrıntılı bilgi için, bk.: *Eski Türkiye Türkçesi ve Türkiye Türkçesi Arasında Yapı Eşdeğerliliği, Bildirme Kipleri / Geniş Zamanı, İstek Emir Kipi ile Değiştirme.*

> /.../ Macaristan kâfiri gelip Tuna'yı beri geçip Samandıra yakınlarında kaleler yaptı yapacak dediler. (F: 455)

: /.../ “Macar (~ Macaristan) kâfiri Tuna'yı geçip Semendere yakınlarına kaleler yaptı ve yapmaya devam ediyor.” dediler.

Yukarıdaki örnekte *fiil + turur* yapısı gelecek zamanla aktarılmıştır. Bir önceki yüklem zamanı görülen geçmiş zamandır. Görülen geçmiş zamandan sonra aynı fiilin gelecek zamanla çekimlenmesi aktarımda bir uyumsuzluk oluşturulmuştur. Türkiye Türkçesinde bu tarz kullanımlar, “işin olmadığını ancak olmasına çok yaklaştığını” ifade eder. Örneğin, “*Ali geldi gelecek*” dendiğinde “*Ali henüz gelmedi ama gelmesine çok az kaldı.*” anlaşılır. Oysa kaynak metinde anlatılmak istenen bu değildir. Esasen yüklem zamanını değiştirmeyi gerektirecek bir durum da yoktur. Bu uyumsuzluk, yüklem zamanının, diğer bir deyişle *turur* yapısının süreklilik anlamı korunarak ortadan kaldırılabilir. Dolayısıyla aktarımda yanlış ek seçilmiştir.

İstek / Emir Kipinin Aktarımında Zaman Tercihi⁴⁶

“**Yâ Nastor! Sen kayırma, yarın temâşâ iyle ki ben bunlara neler iyleyem.**” didi. (D: 86)

> “**Yâ Nastor! Sen kayırma, yarın seyret, ben bunlara neler ediyorum.**” dedi. (DD: 72)

: “**Ey Nastor! Sen üzülme, yarın ben[im] bunlara neler yapacağımı seyret.**” dedi.

Kaynak metindeki istek / emir kipi, hedef anlaşma birimine şimdiki zamanla aktarılmıştır. Aktarımda ekin Türkiye Türkçesindeki bir diğer karşılığı, gelecek zaman kullanılmalıdır. Çünkü kaynak metindeki *yarın* kelimesi, kipi gelecek zaman olması gerektiğini ortaya koyar.

⁴⁶ bk.; *Tasarlama Kipleri / İstek Emir Kipi.*

Emir Kipinin Geniş Zaman ile Aktarımı⁴⁷

“Bir fırsat olduğu yerde bize bildüre.” (T: 283)

> “O da bir fırsat bulursa bize bildirir.” (T: 55)

: “Bir fırsat bulduğunda bize bildirsın.”

Yukarıdaki örnekte kaynak metin cümlesinde istek / emir kipi bulunmaktadır. Kip, Türkiye Türkçesine geniş zaman ile aktarılmıştır. Aktarımda istek / emir işlevi korunmalıdır. Çünkü cümlenin derin yapısında bildirme değil, istek / emir anlamı bulunmaktadır.

2.3.7.2. Çekimsiz Fiiller

“Çün” Edatının Aktarımında $-(y)Ip$ / $-(y)Up$ ⁴⁸ ve $-Inca$ ⁴⁹ Zarf-Fiil Ekleri Arasındaki Tercih

Çün şabâh oldu, güneş toğdı, Papas girü gelüp melik çerisine hamle kılp çeriye birbirine urdı. (D: 113)

> Sabah olunca güneş doğdu, Papas geri geldi, Melik’in askerlerine hamle yapıp orduyu birbirine karıştırdı. (DD: 105)

: Sabah olup güneş doğunca Papaz geri geldi, Melik’in askerlerine saldırarak askeri birbirine soktu.

Eski Türkiye Türkçesindeki *çün* edatı Türkiye Türkçesine genellikle $-(y)Inca$ / $-(y)UncA$ ve $-DIğIndA$ / $-DUğUndA$ ekleriyle çevrilir (Gülsevin 2007: 128). Bunun yanı sıra, daha önce de ifade edildiği gibi iki fiilin gerçekleşme zamanı arasındaki farkın kısa olduğu yerlerde $-(y)Ip$ / $-(y)Up$ eki tercih edilmelidir. Örnekte, güneşin doğmasıyla sabahın olması arasındaki zaman farkı kısadır.

⁴⁷ bk.; *Bildirme Kipleri / Geniş Zamanı, İstek / Emir Kipi ile Değiştirme.*

⁴⁸ bk.; *Eski Türkiye Türkçesi ve Türkiye Türkçesi Arasında Yapı Eşdeğerliliği, Kısmi Yalancı Eşdeğer Ekler / Çekimsiz Fiiller / $-(y)Ip$ / $-(y)Up$ Zarf-Fiil Eki.*

⁴⁹ bk.; *Çekimsiz Fiiller / $-(y)Inca$ / $-(y)UncA$ Zarf-Fiil Eki.*

–(y)IcAk Zarf-Fiil Ekinin –(y)Inca Eki ile Aktarımı⁵⁰

/.../ **konağa gelicek, ayağı kabını çıkarıcağ, iki ayağını on parmağı, ayağı kabı-la bile çıkıdı, diyü istimā' olundu.** (F: 458)

> /.../ konağa gelince ayakkabısını çıkarınca iki ayağının ön (baş) parmağı, ayakkabısıyla birlikte çıktı diye işitildi. (F: 459)

: /.../ konağa gelip ayakkabısını çıkarınca, iki ayağının on parmağı, ayakkabısıyla birlikte çıktı, diye işitildi.

Yukarıdaki aktarma örneğinde de yanlış zarf-fiil tercihinden kaynaklanan bir aktarma hatası vardır. Ekte, asıl fiilin hareketi, zarf-fiil ekini almış fiilin hareketinden sonra tamamlanır. Diğer bir deyişle, ikinci fiil şarta bağlanır (Gülsevin 2007: 125, 126). Hareketin tamamlanması sırasında, iki fiilin hareketleri arasındaki zaman farkı uzunsa genellikle –(y)Inca / –(y)Unca ve –DIgIndA / –DUğUndA ekleri, kısa ise –(y)Ip / –(y)Up eki tercih edilmelidir. Bu örnekte, “konağa gelme” hareketiyle “ayakkabıyı çıkarma” hareketi arasındaki zaman farkı kısadır. Bu nedenle aktarımda –(y)Ip / –(y)Up eki kullanılmalıdır.

–DIktA / –DUktA ve –dUgIndAn sonra Zarf-Fiil Eklerinin Aktarımı

–DIk / –DUk sıfat-fiil ekinin, bulunma hâl ekiyle birlikte kullanılması sonucu oluşan –DIktA / –DUktA zarf-fiil eki, Eski Türkiye Türkçesinde ve Osmanlı Türkçesinde sık kullanılır. Türkiye Türkçesinde kullanımdan düşmüş, yerini sıfat-fiil eki ile bulunma hâl eki arasına birinci, ikinci ve üçüncü şahıs iyelik eklerini almış şekillere bırakmıştır. Benzer eklerden –dlktAn (< –dlk + tAn), –dlğIndAn (< –dlk + I + n + dAn) yapısı ise hem zaman hem de sebep gösterme işlevindedir. Ek, –DIk / –DUk sıfat-fiil eki, üçüncü teklik şahıs iyelik eki, zamir n'si ve +dAn uzaklaşma hâl ekinin kalıplaşmasıyla oluşmuş ve zaman bildirme işlevindeki sonra edatıyla kalıplaşmıştır (Korkmaz 2009: 1030 - 1032).

⁵⁰ bk.; Kısmi Yalancı Eşdeğer Ekler / Çekimsiz Fiiller / –(y)IcAk Zarf-Fiil Eki.

Eski Türkiye Türkçesinde, *-dUkda* ve *-dUgIndA* ekleri, *-dUkda* ekinin iyelik ekleriyle kullanımı sonucu oluşur (Gülsevin 2007: 128). Ek, Eski Türkiye Türkçesinde de Türkiye Türkçesinde olduğu gibi, zaman bakımından asıl fiilin hareketinin kendisinden sonra gerçekleştiğini bildiren yerlerde öne çıkar (Korkmaz 2009: 1030). Bu yüzden aktarımda *-DIĞI* / *-DUĞU* zaman ya da *-DıkDAn* / *-DUKDAn sonra* yapısı tercih edilmelidir. Çünkü asıl fiille zarf-fiilli fiilin hareketleri arasındaki zaman farkı uzundur.

Ol dahı kabül itdi ve her vaktın ‘Osman Gâzi kim yaylaya gittükde kamu esbâblarını öküzlere yükledürlerdi, bir niçe hatun kişiyle göndürürlerdi, varurlar kal’ada korlardı. (T: 276)

> O da kabul etti. Ne zaman yaylaya gidecek olursa, Osman Gazi bütün eşyalarını öküzlere yükletir ve bir nice hatun kişiyle gönderir; onlar da varıp kalede emanet korlardı. (T: 48)

: O da kabul etti. Osman Gâzi yaylaya her gittiğinde bütün eşyalarını öküzlere yükletir [ve bunları] birkaç kadınla gönderirdi. [Onlar da bu eşyaları] gidip kaleye bırakırlardı.

‘Osmân Gâzi hisârı aldugından soñra Sultân ‘Alâ’addîn’e ne göndürdi ve sultândan añña ne geldi anı beyân ider. (T: 281)

> Osman Gazi hisarı alınca Sultan Alâaddin’e ne gönderdi ve Sultan’dan ona ne geldi, onu anlatır. (T: 53)

: Osman Gâzi, kaleyi fethettikten sonra Sultan Alaaddin’e ne gönderdi, Sultan’dan ona ne geldi? Onu anlatır.

Yukarıdaki örnekte “hisarın alınması” ile “gönderme” fiili arasındaki zaman farkı uzun olduğu için aktarımda *-(y)Inca* eki tercih edilmemelidir. Bir diğer deyişle, “hisarın alınması” ile “gönderme” eylemleri, birbirini izleyen hareketler değildir.

Birinci örnekte ise *-dUkda* eki, *-AcAk olsa* şeklinde aktarılmıştır. Oysa kaynak metinde bir “şart” anlamı yoktur. Ekin Türkiye Türkçesindeki karşılığı *-DIĞIndA*’dır. Ayrıca bu aktarım, zaman kavramı yerine şart anlamını öne çıkarmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KELİME DÜZEYİNDE YAPILAN AKTARMA HATALARI

3.1. Kelime Kavramı

Dil dizgesinin temel birimi olarak kabul edilen kelime, bir ya da birden fazla biçimbirim (İng. *morpheme*)’den oluşur. Kelime genel olarak, bir ses örgüsüne sahip ve zihindeki belirli kavramların karşılığı somut ve soyut söz kalıpları olarak tanımlanmaktadır (Korkmaz 2003: 144; 2009: 6; Ergin 1993: 100). Bu tanımda soyut ve somut, anlam ve görev kavramları öne çıkmaktadır.

Kelime ile ilgili şekli öne çıkaran tanımlar da vardır. Örneğin, Doğan Günay’ın “*Bir bütünlük oluşturan sözlükbirim (Fr. lexème) ve / ya da biçimbirim (Fr. morphème)*” (2007: 26) tanımında anlam ve görev değil, şekil öncelenmiştir.

Berke Vardar’da da yazım ve söz dizimi gibi dilin çeşitli düzeylerini kapsayan bir tanımla karşılaşılır. Ona göre kelime, sesbirimlerden oluşan, yazıda iki boşluk arasında gösterilen, belli bir anlam bütünlüğüne sahip, bağlam içinde biçimce değişmeyen ya da kısmi olarak değişebilen eklemli ses ya da sesler öbeğidir (2002: 181). Bu tanımda, kelimenin şekil ve anlam yönü birlikte değerlendirilmiştir.

Kelime, genel olarak ses bilgisi, biçim bilgisi, söz dizimi ve anlam bilgisi olmak üzere dört dilbilimsel düzlemde tanımlanabilir. Bunlara bağlı olarak geliştirilen *yazımlık (imlâlık) kelime*, *sesbilimlik kelime*, *sözlükbirim* ve *Gramerlik kelime* terimleri (Dixon vd. 2003: 6), yukarıda Vardar’ın sözünü ettiği *anlambirim*, *dizim* ve *birleşkebirim* ile ilgilidir (Denizer 2007: 26, 27).

1. Yazımlık Kelime (İng. *orthographic Word*): Yazılı bir metinde kenarlarında boşluk bulunan, ancak ortasında bulunmayan kelimedir. Genelde kelimeler birbirinden boşluklarla ayrılarak yazılır. Boşluk bırakılan, diğer bir deyişle müstakil olarak yazılan her birim, yazımlık kelimeyi oluşturur. Örneğin, *sen de geliyor musun* cümlesinde ayrı yazılan her birim, yazımlık kelime olarak algılanır. Ancak cümledeki *musun* ve *de* yapıları yazıda ayrı olarak gösterilmesine rağmen bir önceki kelimeye bağlı olarak değer kazanırlar. Ayrıca *öğrenciyim* kelimesindeki gibi çekimli yapılar

sözlüklerde yer almadığı için sözlükbirim olarak kabul edilmez. İmlâlık kelime yazıda boşluklarla gösterilse de sadece yazıda vardır. Bu nedenle bu tür kelimeler, dilbilimin inceleme alanı içerisine girmez. Diğer bir deyişle imlâlık kelime, bir yazı tercihidir ve kelimeyi ayırdetmede bir ölçüt olarak kullanılmaz (Dixon vd. 2003: 7).

2. Sesbilimlik Kelime (İng. *lexical item, lexeme*): Sesbilimlik ölçüte göre bir defada söylenen kelimedir (Dixon vd. 2003: 28). Örneğin, *yazıyor musun* yapısı ağızdan bir defada çıkar. Yapıyı meydana getiren /y/a/z/ı/y/o/r/m/u/s/u/n/ sesleri, birlikte sesbilimlik kelimeyi meydana getirir.

3. Sözlükbirim (İng. *lexical item, lexeme*): Sözlüklerde madde başı olarak yer alan kelimelerdir. Çekime girmiş kelimeler, madde başı olarak yer almaz. Örneğin *görüyorum* kelimesi, sözlükte bu şekliyle bulunmaz (Dixon vd. 2003: 6, 7).

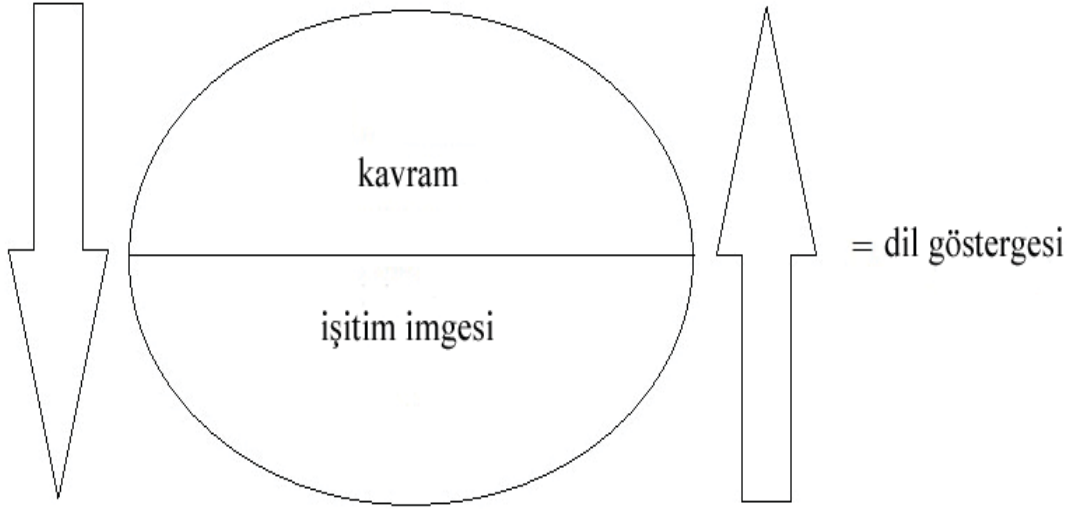
4. Gramerlik Kelime (İng. *gramatical Word, gramatical word-form, morphosyntatic word*): Sözlükbirimin çekimli şekline denir. Kelimenin çekimlenmesiyle, cümle içinde yüklem hareketi çeşitli açılardan tamamlanır ya da isim, fiil kök ve gövdeleri yüklem yapılıdır (Dixon vd. 2003: 18).

Dil göstergesi

XX. yüzyılın başlarında Ferdinand de Saussure tarafından ortaya konan dil göstergesi ya da dilsel gösterge (İng. *lingusitic sign*), “kelime”nin karşılığı olarak kullanılmaktadır. Buna göre dil bir dizgedir ve bunun parçaları da *gösterge* olarak adlandırılır (Saussure 2001: 108, 109).

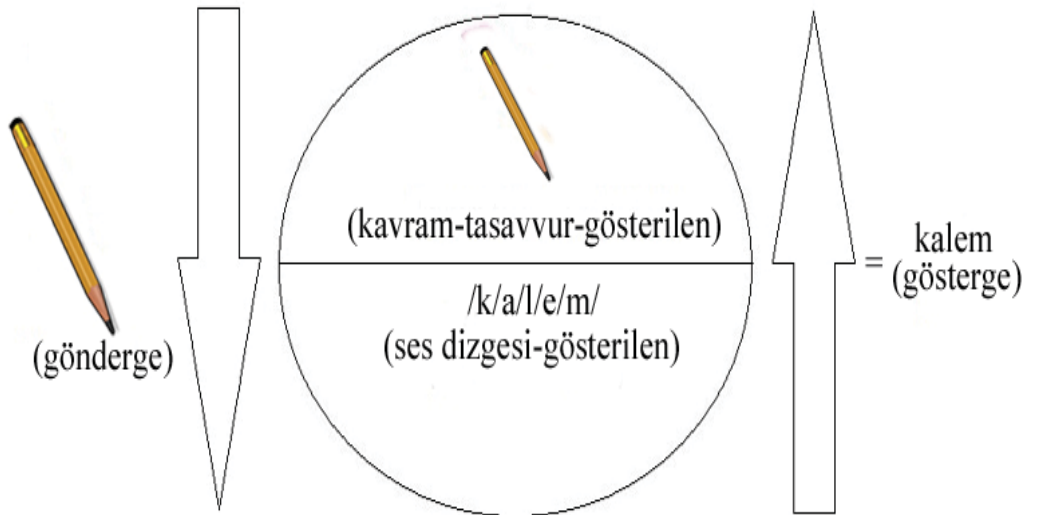
Saussure’ye göre kelimelerin çeşitli nitelikleri vardır. Temelde insanlar arasındaki anlaşmanın bir ürünü olarak gelişen kelimeler, bir *kavram* ile bir işitim imgesinden oluşur. Bu iki unsur, Saussure’nin deyimiyile bir kâğıdın ön ve arka yüzü gibi birbirinin ayrılmaz parçasıdır. Kavram, nesnenin, maddenin zihindeki tasarımını meydana getirir. Kavramla ses unsurunun birleşiminden *gösterge* meydana gelir. Ayrıca kavrama *gösterilen*, işitim imgesine de *gösteren* isimlerinin verilmesi, kelimenin birbirine bağlı ancak ayrı düzlemlerde bulunan parçalarını ortaya koymaya yöneliktir. Yine buna bağlı olarak dış dünyadaki varlığın bizzat kendisi *gönderge* olarak adlandırılır. İşitim imgesi, seslerden oluşur. Örneğin, *kalem* kelimesi,

/k/a/l/e/m/ seslerinin birleşimidir ve bunlar topluca işitim imgesini meydana getirir (Saussure 2001: 106 – 109). (Şekil 10).

Şekil 10: Dil Göstergesi

“Kavram ve işitim imgesi”, dil göstergesi’ni meydana getirir. Ayrıca dış dünyaya ilişkin her türlü varlık, nesne, madde zihinde tasarlanır. Bu tasarı dilde, ses örgülerinin yardımıyla ifade edilir. (Şekil 11).

Şekil 11: Dil Göstergesinin Unsurları

Gösterge, *gönderge*, *kavram* ve *ses örgüsünün* birleşmesiyle oluşur. Dilbilimde, varlığın / göndergenin zihindeki tasarımı aynı zamanda *gösterilen*; bunun ses örgüsüne dönüştürülmüş şekli de *gösteren* olarak adlandırılmaktadır. Göndergenin gösteren biçimine dönüştürülmesi gerçekte bir soyutlama işlemidir. Diğer bir deyişle *kalem* göstergesi ile *kalem* nesnesi arasında soyut bir bağlantı kurulur.

Kavram ve işitimi imgesi arasındaki ilişki ve bunun sonucunda meydana gelen dil göstergesi, simgeleştirmenin en yetkin örneğini oluşturur. Benveniste, bu simgeleştirmeyi ve soyutlama yeteneğini, insanı düşünen bir varlık hâline getiren en önemli özellik olarak kabul eder. Çünkü bir nesnenin ayırıcı yönlerini tespit ederek buna uygun simgeleştirme yapmak, sadece insana özgü bir davranıştır (1995a: 31).

Kelimeler, insanlar arasındaki anlaşmanın ürünüdür. Anlaşma sürecinde ortaya çıkan kelimelerin ses örgüsüyle bu örgünün gösterdiği nesne arasında ise bağlantı yoktur. Bu durum, *nedensizlik ilkesi* olarak adlandırılmıştır. Örneğin, *kalem* kavramının, ses örgüsünü meydana getiren /k/a/l/e/m/ dizgesi ile hiçbir bağlantısı yoktur. Dolayısıyla, gösterileni, gösterenle birleştiren bağ nedensizdir. Dillerin gösterenleri arasındaki ayrılıklar, bu durumun en somut örneğidir (Saussure 2001: 109 – 112).

Benveniste, yukarıdaki tespitlere farklı bir yaklaşım getirmiştir. Ona göre, gösterenle gösterilen arasındaki ilişki nedensiz değildir; çünkü bunlar her durumda birbirini çağırırılar. Nedensiz olan, gösterge ile nesne arasındaki ilişkidir (1995b: 76).

Kelimenin anlam boyutuyla ilgili olarak gönderge – gösterilen – gösterge düzgüsünü destekleyen ve bunlara açılımlar getiren birtakım çalışmalar da yapılmıştır. Bu çalışmalarda kelimenin anlamını oluşturan hususlar şu şekilde ifade edilmiştir:

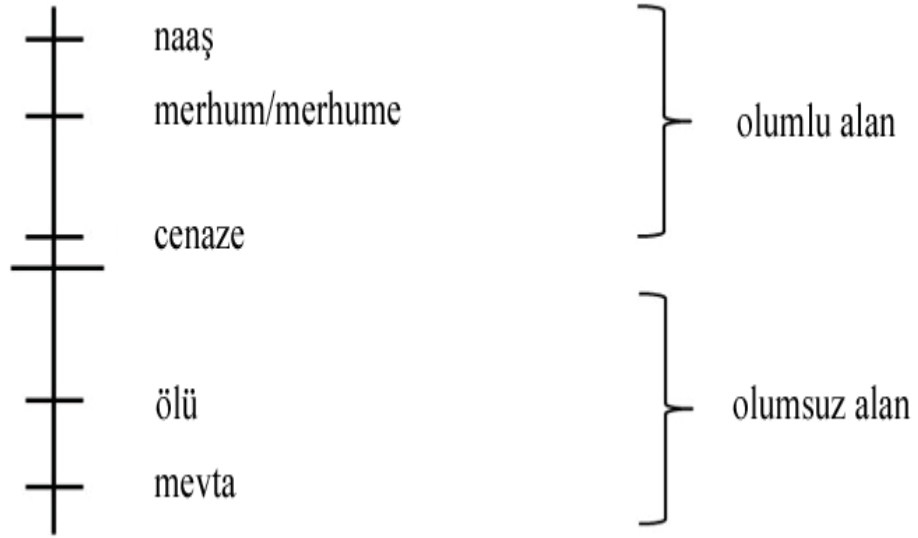
1. Ses Dizgesi (İşitimi İmgesi, Gösteren): Dil, ses dizgelerinin belirli kurallar dâhilinde örgütlenmesiyle oluşur. Bu kurallar, dilden dile farklılık gösterir ve kelimenin yapısını oluşturur. Örneğin, *masa* nesnesi, /m/a/s/a/ seslerinden meydana gelmiştir ve bu sesler zihindeki kavramla birleşir ve kelimenin birbirinden ayrılmaz parçası olur.

2. Kavram, Gösterilen (Tasavvur): Varlıkların zihindeki tasarımı kavramı, diğer bir deyişle gösterileni oluşturur. Örneğin, *kalem* nesnesinin bir görünümü vardır ve bu bütün insanlar için kabul edilebilir derecede benzerlik gösterir. Kalem, dendiğinde akla bir *ev* ya da *ağaç* gelmez. Tasavvur, nesnenin beyindeki görüntüsüdür. Bu görüntü bir fotoğraftan ziyade, resim olarak nitelendirilebilir. Çünkü fotoğrafta değişmeyen, sabit bir görüntü varken, resimde kişiden kişiye değişebilen ancak, o nesnenin genel görünümünü tümünden değiştirmeyen bir görüntü söz konusudur.

3. Mahiyet Bilgisi: Varlığın ne olduğunu ortaya koyar. Varlık, gösterilen ve ses dizgesi, kelimenin oluşması için şart unsurlardır. Mahiyet bilgisi, duygu değeri ve çağrışım ise kelimenin anlamını tamamlama görevi yapar. Örneğin, karpuzdan bahsedildiğinde, karpuzun ne işe yaradığı, rengi, kokusu, diğer nesnelere farkı, kısacası karpuzla ilişkin bütün bilgiler mahiyet bilgisi içinde değerlendirilir. Mahiyet bilgisi kişiler arasında farklılık gösterebilir. Çünkü yaş, cinsiyet, eğitim, sosyal çevre gibi etkenler herkeste farklılık gösterir. Örneğin, *şair* kelimesi, şaire, ilköğretim öğrencisine ve bir edebiyatçıya göre farklıdır. Çünkü bu kişilerin şairle ilgili bilgileri birbirinden farklıdır. Bir kelimeyi meydana getiren asli unsurlardan *varlık* yani gönderge ve ses imgesi aynı kaldığı hâlde mahiyet bilgisinde zaman içinde değişim görülebilir. Örneğin, güneş en eski dönemlerden beri aynıdır; ancak insanoğlunun güneşle ilgisi bilgisi arttıkça kelimeyle ilgili mahiyet bilgisi de değişim göstermiştir.

4. Duygu Değeri: Duygu değeri, kelimenin algılanma sürecinde zihinde bıraktığı olumlu, olumsuz ve nötr duygulardır. Duygu değeri, kelimelerin oluşma ve anlamını tamamlama sürecinin dışındadır. Çünkü bu değer, kişiden kişiye farklılık gösterir. Örneğin, arı kelimesi, kendisini arı sokan kişi için olumsuz, arıcılık yapan veya geçimini arıcılıktan kazanan kişi için olumlu duygu değerine sahiptir. Bunun yanı sıra bazı kelimelerin duygu değerleri, toplumun genel kabullerine göre ortaklaşabilir. Örneğin, hırsızlık, hastalık, depresyon, yangın gibi kelimelerin duygu değeri genel olarak olumsuz, aşk, sevgi, gençlik, bahar gibi kelimelerin duygu değeri ise herkeste olumludur. Masa, sandalye, koltuk, duvar vb. kelimeler ise duygu değeri bakımından etkisizdir. Duygu değerinin olumlu veya olumsuz olmasında çağrışımlar önemlidir (Aksan 2006: 56). Kişiler arasında aynı şeyi çağrıştıran kelimelerin duygu değerleri de benzerdir. Kelimelerin olumlu ve olumsuz duygu değerlerine ilişkin

hususlar Şu Şekilde gösterilebilir: (Şekil 12).

Şekil 12: Duygu Değeri

Burada, *cenaze* kelimesinin olumlu ve olumsuz duygu değerine sahip türevleri görülmektedir. Buna göre *mevt* kelimesi ile *merhum* kelimesi arasında, önemli farklar vardır. *Merhum* kelimesi olumlu duygu değerine sahipken *mevt* kelimesi olumsuz alan içinde yer alır. Ayrıca iki insan için duygu değerinin yüzde yüz aynı olması durumu söz konusu değildir. Bu nedenle snflandırmalar yapılırken kabul edilebilir derecede bir örtüŐmeyi esas almak gerekmektedir.

5. Çağrışım: Bir kelime ses ve anlam yapısı bakımından başka nesnelere, kavramları ve hareketleri akla getirebilir. aęrıŐımda nesnelere, kavramların ve hareketlerin Şekli ve niteliği gibi, varlıkla ilgili özellikler de ne çıkar. Ancak bu çağrışımlar, kişilerin deneyimlerine bağlı olarak da değişim gösterebilir. Örneğin, *erik* kelimesi genelde kiŐide *yeşil*, *ekŐi*, *erik ağacı* gibi kelimeleri aęrıŐıtrırken, erik ağacından düşerek ayağını kırmış kiŐide *hastane* kelimesini akla getirir. Bu türden çağrışımlar önceden öngörülemediği için kestirilemez çağrışımlar olarak nitelendirilmektedir. Bunun tersi olarak önceden bilinenler ise kestirilebilir aęrıŐımlardır. Yukarıdaki *erik* kelimesinin *yeşil*, *ekŐi*, *erik ağacı* gibi çaęrıŐımları, kestirilebilir çaęrıŐımlara örnektir.

Kavram Alanı (Kelime Alanı, İng. *semantic field*, Alm. *Wortfeld*)

Kavram alanı kuramı, Saussure'den etkilenen Alman dilbilimcisi Jost Trier tarafından ortaya atılmıştır. Buna göre kavramlar, zihinde birbirinden soyutlanmış olarak ayrı ayrı bulunmazlar. Bunlar, birbiriyle mozaik gibi sınırlı ve etkileşim alanlarına sahiptirler. Buna göre her kavram, kapladığı yere ve diğer kavramlarla ilişkisine göre anlam kazanır (Aksan 1971: 254). Bu yönüyle kavram alanını da birbiriyle bağlantılı yakın kavramların, eşanlamlıların oluşturduğu küme, olarak tanımlamak mümkündür. Örneğin, Türkçedeki *bıkmak-bezmek-usanmak-bıkkınlık getirmek, usanç, bezginlik* gibi kelimeler, aynı kavram alanı içinde düşünülebilir. Burada, zihnin nasıl işlediği, dil sistemi içindeki unsurların konuşma, okuma ve yazma sırasında nasıl seçildikleri önem kazanır. İnsan zihni, dış dünyadaki nesnelere sınıflandırmaya ve bunun sonucunda genel kavramlara ulaşmaya imkân sağlar. Böylece benzer kavramlar, aynı alan içinde tutulur; ilişkili olanlar da alt dallarda saklanır. Örneğin, *arслан, köpek, tavşan, öküz* vb. canlılar *hayvan*; *gül, fesleğen, menekşe* vb. varlıklar ise *çiçek* üst kavramına bağlıdır. Tabii bunun da mutlak doğru olduğunu söylemek mümkün değildir. Örneğin, *çiçek* kavramı da kendisinin üzerindeki *bitki*, o da *canlı* üst kavramına bağlanır. Böylece bu sınıflandırma sonucu, en genel kavramlara ulaşılır (Aksan 2006: 42, 43).

Kavram alanı kuramına göre, kelimelerin sınıflandırılması, dillere göre farklıdır. Bu farklılıkta kavramların sıralanışı, kapladıkları alan ve sayısı önemlidir. Aksan, bu konuda Weisberger'in düşüncelerinden hareketle dillerin dünyayı bölümlenme biçimlerinin farklı olacağını belirterek şunları dile getirmiştir:

Weisberger'in görüşüne göre dil, dünyayı söze dönüştürme olayıdır; insanlar bir "dil ara-dünyası"nda yaşarlar ve bu dünyayı birbirleriyle sınırlanmış bütünler, kavram alanları hâlindeki dil öğeleri kurar. Dil alanı, dil ara dünyasının bir kesitidir. Burada belirtmek istenen gerçek, insanın dünyayı anadilinin penceresinden tanıdığı ve kavramların, kavram alanlarının o dile özgü olduğudur. Örneğin Türkçede yıkama işleminin değişik sözcükleri olan "yıkamak, çalkalamak, durulamak, şartlamak" kavramlarının –özellikle sonuncu kavramın- tümüyle aynını başka bir dilde bulmak kolay değildir. Aynı biçimde, "börtmek, kızartmak, kavurmak gibi, aralarında aynı işlemin derece farkları bulunan öğelerin karşılıkları her dilde aynı kavram alanını oluşturmaz.

Türkçede özellikle renkler dünyasında görülen çeşitliliği ve kendine özgü nitelikleri başka bir dilde bulamayız (Aksan 2006: 43).

Kavram alanındaki farklılıklar, iki dil birliğinin birbirine dönüştürülmesinde tam bir örtüşmenin mümkün olup olamayacağı sorusunu ortaya çıkarır. Esasen bu durum, lehçeler arası ve lehçe içi aktarmaların da problemidir. Lehçeler arası aktarmalarda, farklı coğrafyalarda bulunma, farklı sosyal çevrelerden ve farklı kavimlerden etkilenme, değişik dinlere mensup olma gibi nedenlerle daha karmaşık sorunlar bulunabilir. Lehçe içi aktarmalar ise diller arası çeviriye ve lehçeler arası aktarmaya göre daha sorunsuz gibi görünür, ancak burada da benzer görünen yapılar ve unsurlar aktarmayı zorlaştırır.

3.2. Eski Türkiye Türkçesi ile Türkiye Türkçesi Arasında Kelime Eşdeğerliliği

İki farklı dil birliğindeki kelimelerin anlam bakımından birbirlerine eşdeğer olmalarına kelime eşdeğerliliği denir (Uğurlu 2004: 21). Bu eşdeğerlilikte, kelimenin anlamını oluşturan bütün unsurların denk olması söz konusudur. Ancak kelimelerin, bütün anlam değerleriyle birbirine tam olarak denk olması, çoğu zaman mümkün değildir (Aksan 2006: 78). Çünkü bir kelimenin anlam alanı, aynı dili konuşan insanlarda bile belli oranda farklılıklar gösterir. Bu farklılıkların derecesi ve niteliği ortaya, *tam ve kabul edilebilir eşdeğerlilik* terimlerini çıkarmıştır.⁵¹ Buna göre *tam eşdeğerlilik*, kaynak metnin hedef anlaşma birimiyle kelime, düz anlam, çağrışım, metin türüne uygunluk, duygu değeri, mahiyet bilgisi vb. yönlerden tam olarak örtüşmesidir. *Kabul edilebilir eşdeğerlilik* ise kaynak metnin hedef anlaşma birimindeki dille, kelime, düz anlam, çağrışım, yarattığı etki vb. yönlerden benzer olmasıdır. Özellikle, *tam eşdeğerlilik*, kültürler arasındaki büyük farklardan dolayı diller arası çevirilerde görülmez. Bunun için, pekçok çalışmada bir dilden diğer dile çevirinin mümkün olamayacağı dile getirilmiştir.⁵²

Lehçeler arası ve lehçe içi aktarmalardaki yalancı eşdeğerlilik, diller arası çeviriden daha karmaşık yönere sahiptir. Çünkü diller arası çeviride ses, biçim ve yapı bakımından farklı kelimelere karşılıklar bulmak esas iken lehçeler arası ve lehçe

⁵¹ bk.; Uğurlu 2010: 269; 2011b: 1880.

⁵² bk.; Yazıcı 2005: 70.

içi aktarmalarda sesçe benzer kelimelerin zaman içinde farklı anlamlar kazanmaları söz konusudur. Üstelik benzer görünen kelimelerin kullanım alanlarındaki farklılık, kolayca tespit edilemeyecek özellikler de gösterebilir. Bu durumun sonucu olarak aktarıcılar, kolayca yalancı eşdeğer ek ya da kelimeleri kullanabilmekte ve kaynak metin ile hedef anlaşma biriminde benzer ses yapısıyla bulunan kelimelerin her durumda birbirine eşdeğer oldukları yanılgısına kapılmaktadırlar. Gerek lehçeler arası gerekse lehçe içi aktarmalarda, kelime hazinesi bakımından yüzde yüz bir örtüşme görülmez. O dili kullanan toplumdaki kültürel değişimler sonucunda bazı kelimeler ölür, bazı kelimeler ise gelişen zihniyet değerlerine göre anlamını değiştirir. Kısmi ya da esaslı bu değişimler, kelimelerin başta ses yapılarında, daha çok da anlam alanlarında görülür. Anlam alanlarındaki değişimlerin gözle görülür bir tarafı bulunmadığı için tespiti de zordur. Lehçeler arası ve lehçe içi aktarmalarda kelimelerin örtüşme oranı, toplulukların tarih boyunca birbiriyle kurdukları kültürel, ekonomik, siyasal vb. ilişkilere bağlı olarak değişir.

Lehçe içi aktarmanın yalancı eşdeğerlilik bakımından lehçeler arası aktarmadan ve diller arası çeviriden daha karmaşık yönleri bulunur. Bununla birlikte, aynı lehçe içindeki kelimelerin büyük çoğunluğu da kavram alanları bakımından hedef anlaşma birimiyle yakınlık gösterir. Bağlam içinde kolayca çözümlenebilecek ve anlaşma oranını artıracak bu yakınlıklar, lehçe içi aktarmaları olumlu yönde etkileyen hususlardandır.

Lehçe içi ve lehçeler arası aktarmalarda, yalancı eşdeğer kelimeleri tespit edebilmek için kelimeleri anlam alanlarına göre sınıflandırmak gerekir. Uğurlu, kelime eşdeğerliliği için aşağıdaki üç durumdan söz eder:

1. Kaynak lehçedeki bir kelimeye hedef anlaşma biriminde bir kelime eşdeğer olabilir: Kaynak metin ve hedef anlaşma birimindeki bir kelimenin anlam alanı kabul edilebilir oranda örtüşür. Bu durumda bire bir eşdeğerlilik oluşur. Bu eşdeğerlilik üçe ayrılır.

- a. Ses yönünden aynı olan eşdeğer kelimeler: Anlam alanları aynı olan kelimelerin ses bakımından da aynı olmasıdır. Örneğin, Eski Türkiye Türkçesindeki *kaya*, *at*, *asker*, *su*, *kılıç*, *baş*, *göl* kelimeleri, Türkiye Türkçesi ile ses yönünden eşdeğerdir.

b. Ses yönünden denk olan eşdeğer kelimeler: Eşdeğer kelimelerin büyük bir kısmı, ses yönünden değişikliğe uğramıştır. Aynı kaynaktan geldiği bilinen bu kelimelerdeki küçük ses farklılıklarına rağmen bunların anlamca eşdeğer oldukları görülür. Örneğin, Eski Türkiye Türkçesindeki *yigirmi*, *yimek*, *gice*, *yir*, *altun* kelimeleri Türkiye Türkçesinde *yirmi*, *yemek*, *gece*, *yer*, *altın* şeklindedir ve eşdeğerdir.

c. Ses ve yapı yönünden ayrı kaynaklardan gelen eşdeğer kelimeler: Eşdeğer kelimelerin bir kısmı farklı kaynaktan gelir. Bu tür kelimelerin her ikisi de Türkçe, biri Türkçe diğeri alıntı veya her ikisi de alıntı olabilir. Örneğin, *çeri* – *asker*, *ceng* – *savaş*, *taam* – *yemek*, *bâriğâh* – *otak*, *cemi* – *bütün* kelimelerinin ilki alıntı diğeri Türkçe; *kayır-* - *üzül-*, *katı* – *çok*, *yavuz* – *kötü* kelimelerinin ikisi de Türkçe; *harb* – *ceng*, *yâren* – *dost*, *çeri* – *leşker* kelimelerinin her ikisi alıntıdır.

2. Kaynak metindeki bir kelimeye, hedef anlaşma biriminde birden fazla kelime eşdeğer olabilir: Kaynak metindeki bir kelime, hedef anlaşma biriminde birden fazla kelime ile karşılanması hâlinde bu türden bir eşdeğerlilik meydana gelir. Örneğin, *kanda* – *nerede ve nereye*, *şol* – *bu ve şu* kelimeleri Türkiye Türkçesine, bağlama göre iki şekilde de aktarılabilir. Yine Eski Türkiye Türkçesinde hem *genç erkek* hem de *genç kız* yerini tutan *oglan* kelimesi, Türkiye Türkçesinde sadece *genç erkek* anlamındadır ve bu nedenle kelimenin hem *genç erkek* hem de *genç kız* anlamı göz önünde bulundurulmalıdır.

3. Kaynak metindeki bir kelimeye, hedef anlaşma biriminde hiçbir kelime eşdeğer olmayabilir: Bazı durumlarda kaynak metindeki bir kelimenin hedef anlaşma biriminde karşılığı olmayabilir. Diğer bir deyişle, kaynak metin kelimesi, hedef anlaşma biriminde hiçbir kelimenin anlam örgüsü içinde yer almayabilir. Örneğin, Eski Türkiye Türkçesindeki *depüngi*, *kalya*, *kipe*, *dîbâ* ve *tûbâ* kelimelerinin Türkiye Türkçesinde bire bir karşılıkları yoktur. Bu tür kelimeler, ya bağlama uydurularak tanımlanır ya da olduğu gibi bırakılıp dipnotta açıklanır.⁵³ Bazen kaynak metindeki kelime, hedef anlaşma biriminde kelime grubuyla da karşılanabilir. Bazen de eşdeğer olan kelimeler, deyim, atasözü, ikileme gibi kalıp ifadelerde eşdeğerlilik özelliğini kaybedebilir. Bütün bunların doğru tespit edilmesi,

⁵³ Bu tür aktarma örnekleri için bk.: *Dipnot Kullanımı*.

aktarmayı doğrudan etkiler (Uğurlu 2002: 393).

Aşağıdaki *Kelime Düzeyinde Hata Tipleri* bölümünde aslını koruma, aslını korumama, aslını uyarılama, yalancı eşdeğer kelimeler, uygun olmayan kelime seçimi gibi hata tipleri incelenmiştir. Bu hataların merkezinde, kaynak metindeki kelimenin hedef anlaşma birimindeki karşılığının iyi bilinmemesi ya da doğru tespit edilememesi yatmaktadır.

3.3. Kelime Düzeyinde Hata Tipleri

Lehçe içi aktarmalarda görülen hatalı aktarımların büyük çoğunluğu, kelime düzeyinde yapılmaktadır. Bunda kelimenin dil dizgesi içindeki önemli konumu etkilidir. Ayrıca, kelimelerdeki yalancı eşdeğerlilik de aktarmalarda başlı başına bir sorun oluşturur. Özellikle ses yapısı aynı kalan ancak anlamı değişen kelimeler ile ses yapısı kısmen değişen, ancak anlam alanı geniş ölçüde farklılaşan kelimeler, bu zorluğun esasını teşkil eder. Bu zorlukların aşılammaması hâlinde, daha çok aslını koruma ve aslını uyarılama türünden hatalar meydana gelir.

3.3.1. Aslını Koruma

Kaynak metindeki bir kelimenin, hedef anlaşma birimine aynen alınarak aktarılması sonucu meydana gelir. Aslını koruma hatalarıyla kaynak metinde olan, ancak hedef anlaşma biriminde olmayan kullanımlar ortaya çıkar. Böylelikle kaynak metindeki anlamdan sapmalar meydana gelir. Oysa bu tür kelimelerin büyük çoğunluğunun hedef anlaşma biriminde karşılıkları vardır. Bu tür aktarma hatalarına düşmemek için kelimelerin hedef anlaşma birimindeki karşılıklarının iyi bilinmesi gerekir.

Bir niçe eyyām içinde hişārlar yaptılar ki her birinüñ burçları evc-i āsumānda. (F: 102)

> **Bir niçe gün içinde kaleler yaptılar ki her birinin burçları gökyüzünün tepelerinde idi.** (F: 103)

:**Birkaç gün içinde, her birinin burcu gökyüzüne [kadar ulaşan] kaleler yaptılar.**

Çünkü şabâh oldu, güneş Kaf kulesinden baş gösterdi, ‘âlem münevver oldu, kaygılı gönüller açıldı. (D: 64)

> Sabah olunca güneş kaf kulesinden baş gösterdi, dünya aydınlandı, kaygılı gönüller açıldı. (DD: 45)

: Sabah olunca güneş Kaf Dağı’ndan baş gösterdi, dünya aydınlandı, kaygılı gönüller açıldı.

Tañrı ta‘âlâ müslimanlara fırsat vire, ol vilâyeti feth idüp Firenk ilinden alalar. (D: 63)

> Tanrı Müslümanlara fırsat vere, o vilâyeti fethedip Firenklerin elinden alalar. (DD: 43)

: Yüce Tanrı Müslümanlara fırsat versin [de] o memleketi fethedip Hristiyanların elinden alsınlar.

“Bir kişi varsun, görsün bunlar ribât içinde mi, yoħsa girdiler mi?” (D: 82)

> “Bir kişi varsın, görsün bunlar ribat içinde mi, yoksa gittiler mi?” (DD: 67)

: “Bir kişi gitsin baksın, bunlar mabette mi yoksa gitmişler mi?”

Sultân bu sözi gâyet hoş gördi. (F: 266)

> Sultan bu sözü gayet hoş gördü. (F: 267)

: Bu söz Sultan’ın çok hoşuna gitti.

Şol bir çıyan şüretlü kâfircuk yılan bigi İnimür kapusına yakın gelmege başladı. (F: 454)

> Şu bir çıyan suratlı kâfir, yılan gibi İnimür kapısına yakın gelmeye başladı. (F: 455)

: Şu çıyan suratlı kâfir, yılan gibi İnimür kapısına yaklaşmaya başladı.

Yukarıda kaynak metin cümlelerinde bulunan *bir niçe*, *Kaf kulesi*, *vilâyet*, *görsün*, *gayet hoş görmek* ve *yakın gelmek* kelimeleri ya da kelime grupları, korunarak aktarıldığı için Türkiye Türkçesinde olmayan kullanımlar ortaya çıkmıştır. Kaynak metin bundan dolayı tam olarak anlaşılammaktadır.

3.3.2. Aslını Korumama

Kaynak metin ve hedef anlaşma biriminde, aynı ya da benzer kullanımdaki

kelimelerin korunmaması sonucu bu tip hatalar oluşur. Aktarmalarda amaç, kaynak metnin dil ve üslup yapısına mümkün olduğu kadar sadık kalmak; ancak bunu yaparken de anlamı hedef anlaşma birimine en iyi şekilde yansıtmak olmalıdır. Bu yapılmadığında kaynak metindeki anlam hedef anlaşma birimine ya farklı ya da yanlış bir şekilde aktarılır. Özellikle lehçe içi aktarmalarda zaman içinde değişen kelimeler kadar değişmeyenler de vardır. Değişmeyen kelimelerin aktarımda korunması, kaynak metnin üslubunu, dolayısıyla kültür değerlerini yansıtmaya imkân verir.

Mabāzā bir ad yavuzluğu ola; şoñra kış bize güç olur, didi. (F: 458)

> /.../ sonra bir ad kötülüğü (kötü nam) olur, sonra ış bize güç olur. (F: 459)

: “Sonra adı[mız] lekelenir, ayrıca kış bize zorluk verir.” dedi.

Aşhāb bu sözden ‘azīm şād olup sevindiler. (B: 71)

> Ashap bu habere çok mutlu olup sevindi. (BD: 67)

: Ashap bu sözden [dolayı] çok mutlu olup sevindiler.

Yukarıdaki cümlelerde bulunan *kış* ve *söz* kelimeleri, Türkiye Türkçesinde bulunmasına rağmen aktarımda korunmamıştır. Bu da kaynak metindeki anlamın hedef anlaşma birimine tam olarak aktarılamamasına neden olmuştur. Özellikle *kış* kelimesinin korunmaması ortaya bambaşka bir anlam çıkarmıştır. İkinci örnekte, *söz* ile *haber* kelimelerinin arasında bir yakınlık olsa da burada mutlu olma sebebi verilen haber değil, söylenen sözdür.

“Siz bunda turuñ, uşda geldüm.” didi. (D: 97)

> “Siz burada oturun, hemen gelirim.” dedi. (DD: 86)

: “Siz burada bekleyin, hemen gelirim.” dedi.

Yukarıda, *atlan-* ve *tur-* fiillerinin aktarımda korunmamasından kaynaklanan hatalar görülmektedir. Birinci örnekteki, *atlan-* fiili, Türkiye Türkçesinde *atlarına bin-* kelime grubuyla karşılanmaktadır. Ancak, aktarımda *hazırlan-* fiili

kullanılmıştır. Bu iki fiil arasındaki fark ortadadır. İkinci örnekte, Eski Türkiye Türkçesindeki *tur-* fiili, Türkiye Türkçesine *otur-* fiiliyle aktarılmıştır. Kelimelerin gereksiz yere değiştirilmeleri, kaynak metindeki anlamın kaybolmasına yol açmıştır.

Hemân ki ‘Osmân Gâzi atası yerine kim turdı yakın konşı kâfirler-ile gâyet müdârâya başladı ve Germiyânlu-y-ılan adâvete başladı. (T: 275)

> Osman Gazi başa geçince komşu kâfirlerle çok iyi geçindi, ancak Germiyanoğlu’yla düşmanlığa başladı. (T: 47)

: Osman Gâzi babası[nın] yerine geçtikten [sonra] kâfir [olan] yakın komşularıyla dostluğa, Germiyanoğlu’yla [ise] düşmanlığa başladı.

Yukarıdaki kaynak metin cümlesi bağlı cümledir. Her iki cümlenin yüklemi *başla-* fiiliyle çekimlenmiştir. Oysa aktarımda *müdârâya başladı* ifadesi korunmamış bunun yerine *iyi geçindi* ifadesi kullanılmıştır. Oysa kaynak metinde *geçin-* fiili bulunmamaktadır. Bu deüğişiklik cümlenin anlamında da bir farklılık oluşturmuştur. Çünkü kaynak metinde, “Osman Gâzi’nin çevresindeki kâfirlerle dostluğa, Germiyanoğlu’yla da düşmanlığa başladığı; fakat bunu tahta geçtikten sonra eş zamanlı olarak yaptığı anlatılmaktadır. Oysa aktarım cümlesinde *geçinme* eyleminin tamamlandığı, ardından *düşmanlığa başlandığı* anlamı bulunmaktadır. Bu da kaynak metnin derin yapısına zarar vermiştir.

3.3.3. Aslım Uyarlama

Kaynak metindeki bir kelimenin hedef anlaşma biriminde bulunmamasına rağmen ses bakımından uyarlanmasıyla oluşur. Bu durumda, hem kaynak metinde hem de hedef anlaşma biriminde bulunmayan ya da bağlama uygun olmayan kelimeler ortaya çıkar. Bu kelimeler, hedef anlaşma biriminde o şekliyle ya da o bağlamda kullanılmadıkları için de ilk bakışta farkedilirler.

Uyarlamaların temelinde, genelde metne sadık kalma eğilimi yatmaktadır. Oysa kaynak metne ve üslubuna sadık kalmak önemli olsa da bundan da önemlisi, kelimelerin hedef anlaşma birimindeki karşılıklarının bulunmasıdır. Başka bir

deyişle, kaynak metindeki bir kelimeyi sesçe uyarlamak yerine, o kelimenin hedef anlaşma birimindeki karşılığı tespit edilmelidir.

Abdü'l-vehhâb yutdı. Endi boğazında kıaldı. Aşağa inmedi. (B: 71)

> Abdülvehhâb Yuttu. İndi boğazında kaldı, aşağı inmedi. (BD: 67)

: Abdülvehhâb yuttu. O anda boğazında kaldı, aşağı inmedi.

Melik'ün 'âdeti bu idi kim her vaqt kim gazāya giderdi. Silâhın kendüden ayırmazdı.

(D: 130)

> Melik'in âdeti bu idi ki her ne vakit gazaya gitse silâhın kendisinden ayırmazdı.

(DD: 126)

: Melik'in, ne zaman savaşa gitse silahını yanından ayırma[mak gibi bir] âdeti [vardı].

Ol gice geçdi, çün şabâh oldu, güneş dağı kulle-i Kâf dan baş gösterüp /.../ (B: 138)

> O gece geçti, sabah oldu, güneş Kaf kulesinden baş gösterdi. (BD: 146)

: O gece geçip sabah olunca güneş Kaf Dağı'ndan baş göstererek. /.../

Çün mü'minler dağı anı gördiler, Emîr-i 'Ömer ve kamu yârenler atlarından aşağı inüp yüzlerini toprağa urup Hak te'âlâ hazretlerine secde-i şükür eylediler. (B: 139)

> Müminler onu gördüler, Emir Ömer ve diğer yârenler atlarından aşağı inip yüzlerini toprağa vurdular, Hak teali hazretlerine şükür secdesinde bulundular. (BD: 148)

: Müminler de onu görünce, Emir Ömer ve diğer dostlar, atlarından inip Yüce Tanrı Hazretleri için şükür namazı kıldılar.

Tamâmet kâfirler Efrumiyye'den ürkdiler. (D: 160)

> Kâfirler tamamen Efrumiyye'den ürktüler. (DD: 164)

: Bütün kâfirler Efrumiyye'den ürktüler.

Yukarıda, kelimelerin Türkiye Türkçesindeki şekillerine ve kullanım alanlarına bakılmaksızın yapılmış aktarmalar görülmektedir. İlk örnekte, Eski Türkiye Türkçesinde *şimdi*, *şu anda* anlamındaki *endi* kelimesi (Timurtaş 1994: 297), Türkiye Türkçesine *in-* fiili ile aktarılmıştır. Kelimenin *in-* fiiliyle anlam olarak bir

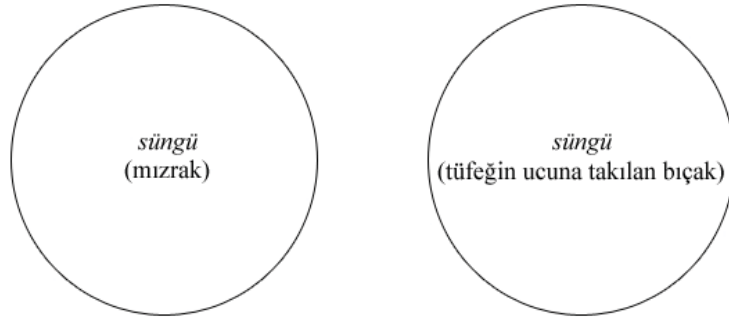
ilgisi bulunmamaktadır. İkinci örnekteki *silahın kendüden ayırma-* ifadesi, Türkiye Türkçesine *silahını yanından ayırma-* şeklinde aktarılmalıdır. Üçüncü örnekte *Kulle-i Kaf* tamlaması, *Kaf Kulesi* şeklinde değil, onun tam karşılığı olan *Kaf Dağı* tamlamasıyla aktarılmalıdır. Dördüncü örnekte yine Türkiye Türkçesinde bulunmayan bir kullanım görülmektedir. “*Secde-i şükür*” tamlaması *şükür secdesi* şeklinde uyarlanamaz. Türkiye Türkçesinde bu namaz çeşidinin adı, *şükür namazı*’dır. Eski Türkiye Türkçesinde sıkça kullanılan zarflardan *tamâmet* kelimesi, Türkiye Türkçesinde bağlama göre *tamam*, *tam*, *bütün*, *hepsi* kelimeleriyle karşılanmaktadır. Kelimenin uyarlanması, bağlamda bir uyumsuzluk meydana getirmiş, bu da aktarımı olumsuz yönde etkilemiştir.

3.3.4. Yalancı Eşdeğer Kelimeler

Lehçe içi aktarmalarda önemli bir sorun oluşturulan yalancı eşdeğerlilik, kaynak metin ve hedef anlaşma birimindeki kelimelerin anlam alanlarının uyuşmaması sonucu ortaya çıkar. Ses ve yapı bakımından aynı olan ya da aynı kaynaktan geldiği bilinen kelimelerde görülür (Uğurlu 2000: 63, 66; 2002: 392; 2004: 21 – 25). Bu kelimelerin kaynak metin ve hedef anlaşma biriminde benzer ses yapılarıyla bulunmaları, bunların anlamca da denk olduğu yanılığısına yol açmaktadır.

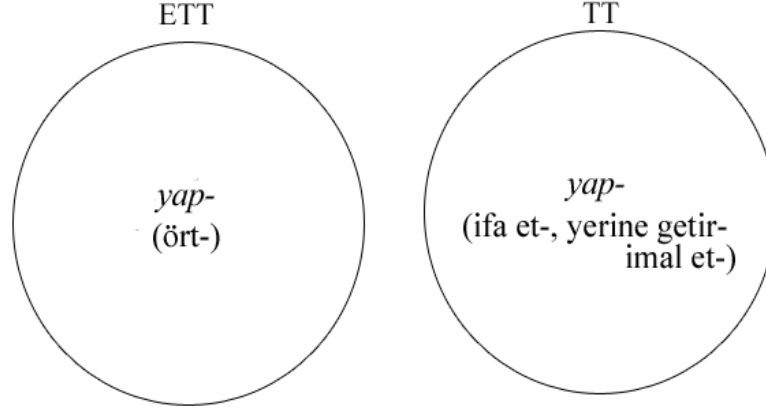
Kelimelerin anlam alanlarındaki değişiklikler anlam genişlemesi, anlam daralması, anlam iyileşmesi, anlam kötüleşmesi ve başka bir anlama geçiş şeklinde ortaya çıkar. Kelimenin yalancı eşdeğer hâle gelmesi süreç içinde meydana gelir ve bu eşdeğerliliğin düzeyi, kavram alanlarındaki örtüşme derecesine göre değişiklik gösterir.

Eski Türkiye Türkçesi ile Türkiye Türkçesi arasında yalancı eşdeğer kelimelere rastlanmaktadır. Hayat şekli, kültürel unsurlar, eğitim, din, ekonomi gibi alanlardaki değişiklikler kendisini önce dilde gösterir. Örneğin, Eski Türkiye Türkçesindeki *süngü* ile Türkiye Türkçesindeki *süngü* kelimesi, aynı kaynaktan gelmelerine rağmen tam yalancı eşdeğerdir. Kelime, Eski Türkiye Türkçesinde *mızrak*, Türkiye Türkçesinde *tüfeğin ucuna takılan bıçak* (Akalin vd. 2009: 1828) anlamındadır. (Şekil 13).

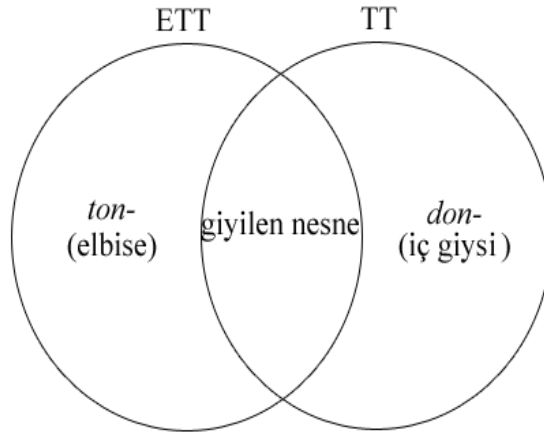
Şekil 13: “süngü” Kelimesinin ETT ve TT’deki kavram Alanları

Aynı kaynaktan gelen *yap-* fiili de Eski Türkiye Türkçesi ile Türkiye Türkçesi arasında tam yalancı eşdeğerdir. Eski Türkiye Türkçesinde *ört-* anlamındaki kelime, Türkiye Türkçesinde *ifa etmek*, *yerine getirmek* anlamlarındadır (Akalın vd. 2009: 2130). (Şekil 14).

Şekil 14: “yap-” Fiilinin ETT ve TT’deki Kavram Alanları

Bazı kelimelerdeki anlam değişikliği kısmi boyutlarda olabilir. Bu durumda tam yalancı eşdeğerlilik değil, kısmi yalancı eşdeğerlilik meydana gelir. Örneğin, Eski Türkiye Türkçesinde *elbise*, *giysi* anlamındaki *ton* kelimesi (Dilçin 1983: 210), Türkiye Türkçesinde *ton* > *don* değişikliği ile *iç çamaşır* anlamı kazanmıştır (Akalın vd. 2009: 559). (Şekil 15).

Şekil 15: “*ton > don*” Kelimesinin ETT ve TT’deki Kavram Alanları

Eski Türkiye Türkçesi ile Türkiye Türkçesi arasındaki eşdeğerlilik aşağıda, kısmi ve tam yalancı eşdeğerlilik başlıkları altında ve örnekler gösterilerek incelenmiştir.

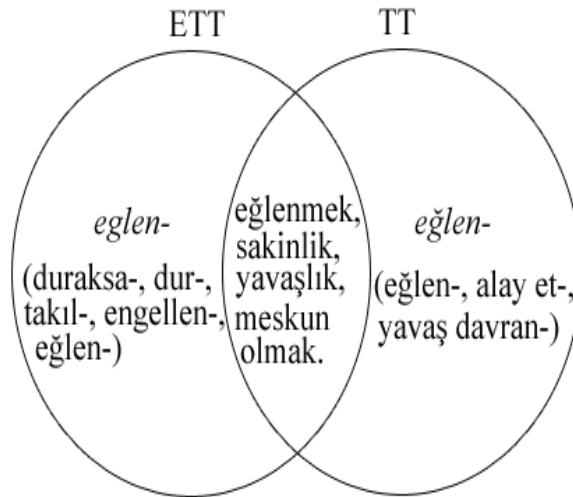
3.3.4.1. Kısmi Yalancı Eşdeğer Kelimeler

Lehçeler arası ve lehçe içi aktarmalarda sıkça karşılaşılır. Kısmi yalancı eşdeğerlilik, ses ve yapı bakımından aynı olan veya aynı kaynaktan geldikleri bilinen kelimelerin hedef anlaşma biriminde de bulunması sonucu meydana gelir. Kısmi yalancı eşdeğerlilikte kelimelerin anlam alanları sınırlı olarak örtüşür. Bunun iki türü vardır:

1. Aynı kaynaktan gelen kelimeler kaynak metin ve hedef anlaşma biriminde zamanla temel anlamlarının yanında ikincil anlamlar da kazanırlar ya da mevcut anlamlarından bir kısmını kaybederler. Kelimelerin anlam alanlarındaki bu değişimler, kısmi yalancı eşdeğerliliği meydana getirir. Örneğin, Eski Türkiye Türkçesindeki *yaramaz* kelimesinin kullanım alanları Türkiye Türkçesinden daha geniştir. Kelime Eski Türkiye Türkçesinde *yararsız, boş, uygunsuz, zararlı, kötü* anlamındayken (Dilçin 1983: 235) Türkiye Türkçesinde *uygun ve yararlı olmayan, bir işe yaramayan, söz dinlemeyen, uslu durmayan, yasaklanan şeyleri yapmakta ayak direyen, haşarı (çocuk)* (Akalin vd. 2009: 2133) anlamı kazanmıştır. Kelimenin

anlamı genişlemiş ve dolayısıyla kısmi yalancı eşdeğerlilik oluşmuştur. Aynı türden bir örnek olarak, Eski Türkiye Türkçesinde *eglen-* fiilinin Türkiye Türkçesindeki kullanım alanları bazı yönlerden daralırken bazı yönlerden de genişlemiştir. Kelime Türkiye Türkçesinde daha ziyade, *neşeli, hoşça vakit geçirmek, alay etmek, durmak, beklemek, oyalanmak* (Akalın vd. 2009: 607) anlamında kullanılmaktadır. Dolayısıyla kelimenin anlam alanındaki daralma, kısmi yalancı eşdeğerliliğin oluşmasını sağlamıştır.

Kısmi yalancı eşdeğerlilik, tam yalancı eşdeğerlilikte olduğu gibi, kaynak metin ve hedef anlaşma biriminin karşılıklı olarak dikkate alınması durumunda geçerlidir. Örneğin, *eglen-* fiili, bütün anlamları gözetilerek ve her iki dil birimi karşılıklı olarak dikkate alındığında Eski Türkiye Türkçesi ve Türkiye Türkçesi arasında kısmi yalancı eşdeğer kelimedir. Çünkü fiil her bağlamda birbirinin yerine kullanılamamaktadır. Dolayısıyla eşit kavram ve kullanımlarda eşdeğerlilik söz konusu olurken bazı bağlamlarda kısmi yalancı eşdeğerlilik meydana gelmektedir. Kelimenin anlam alanlarındaki örtüşme şu şekilde gösterilebilir: (Şekil 16).

Şekil 16: “*eglen-* > *eğlen-*” Fiilinin ETT ve TT’deki Kavram Alanları

2. Alıntı kelimeler zamanla anlam daralmasına veya anlam genişlemesine uğrayabilir. Örneğin, Farsça *hep*, Eski Türkiye Türkçesinde *hepsi* kelimesini de

karşılarken Türkiye Türkçesinde kelimenin *sürekli*, *daima* anlamı öne çıkmıştır. (Akalin vd. 2009: 877).

Ol ağacın budağında bir şofra aşup dibinde bir tulum şarāb tayamışlar. (D: 68)

> O ağacın budağına bir sofra asıp dibine bir tulum şarap dayamışlar. (DD: 50)

: O ağacın dalına bir sofra asıp dibine [de] bir şarap tulum[u] dayamışlar.

Türkiye Türkçesinde daha çok *dalın gövde içindeki başlangıç yeri* (Akalin vd. 318) anlamında kullanılan *budak* kelimesi, Eski Türkiye Türkçesinde *dal* anlamındadır. Bu nedenle kelime korunarak aktarılmamalıdır.

Ol dahı ‘izzet eyledi, Hıl’ atler virdi. Gine girü gönderdi. (B: 119)

> O da ağırladı, ikramlarda bulundu. Hilatler verdi, yine geri gönderdi. (BD: 126)

: O da ağırladı, kaftanlar verdi, tekrar geri gönderdi.

Türkiye Türkçesindeki *yine* zarfının görev alanı, Eski Türkiye Türkçesinde daha geniş olup *tekrar*, *yine*, *geri* kelimelerinin yerine de kullanılmaktadır. Bu nedenle aktarımda sadece *yine* kelimesini tercih etmek, başka bir deyişle, aslını uyarlama yapmak her bağlama uygun düşmemektedir.

Derhāl hātırma huṭūr ider ki ben dahı bu diyārda bir binā bünyād eylesem, bir ālī ḥiṣār yapsam, içi bir mu‘azzam şeh̄r olsa, biş on gez yüz biñ er-ile ḳankı pādīṣāh içine girürse ṣığına, tā ki ‘ālemde bir yādigār ola, ḳala, dimiş. (F: 110)

> /.../ hemen hatırına şöyle gelir: Ben de bu diyarda bir bina yaptırsam, bir yüksek kale yaptırsam, onun içi de muazzam bir şehir olsa, beş on kez yüz bin askerle hangi padişah, içine girerse sığına ve sığa, böylece âlemde bir yâdigar kala. (F: 111)

: O an aklından şunları geçirdi: “Ben de bu diyarda bir bina yaptırsam, büyük bir kale yaptırsam. İçi[nde] büyük bir şehir olsa. Padişah[lar], yüz bin askerinin beş on misliyle

içine girdiğinde [oraya] sığabilse, böylece [o kale] dünyada bir hatıra olarak kalsa.” demiş.

Türkiye Türkçesinde *birkaç katı* anlamındaki yapı, Eski Türkiye Türkçesinde *gez* kelimesiyle karşılanmaktadır. Türkiye Türkçesinde ise bu kelimenin karşılıkları, *defa, kere, sefer* (Akalin vd. 2009: 1150)’dir. Yukarıdaki örnekte bu farklılığa dikkat edilmediği için *şehre beş on kez girmek* anlaşılmaktadır. Oysa kaynak metinde, *yüz binin beş on katı yani beş yüz ile bir milyon arasında asker* kastedilmektedir.

Seyyid hazret ol kadar şey’i alup heb gâzilere tağıtdı. (B: 117)

> Seyyid Battal o kadar şeyi alıp hep gazilere dağıttı. (BD: 123)

: Seyyid Hazret[leri] o kadar şeyi alıp [onların] hepsini gâzilere dağıttı.

Ne kadar eşirrä ve müfsidîn ve қаtı’ân-ı тарік zâlimler ve düzdler var-ısa hep қатlı eyleyüp kökünü kesdi. (F: 66)

> Ne kadar şerli (kötü) ve bozguncu kişiler, yol kesen zalimler ve hırsızlar varsa hep öldürüp kökünü kesti. (F: 67)

: Ne kadar kötü, bozguncu, yol kesen zalim ve hırsız varsa hepsini öldürüp köklerini kuruttu.

Eski Türkiye Türkçesinde *ansızın, birden bire, o sırada, o anda, hepsi* anlamlarındaki *hep ~ heb* zarfı, Türkiye Türkçesinde daha çok, *bütün, tüm, daima, sürekli, her zaman* (Akalin vd. 2009: 877) anlamlarında kullanılır. Bu nedenle zarfı, her bağlamda koruyarak ya da uyarlayarak aktarmak doğru değildir.

Hemân Orhan Gâzi dahı çağırdı kim. “Bu il vilâyet bilmiş oluñ emn ü emân-ılan şimdi girü Orhan Gâzi’nündür.” diyü hüküm olındı. (T: 317)

> Hemen Orhan Gazi: “Bu il vilayet bilmiş olun, emniyet ve güven içinde olarak, şimdi tekrar Orhan Gazi’nin olmuştur.” diye çağırıp hükmetti. (T: 89)

: O anda Orhan Gâzi, “Burayı güvenli [bir] yer [olarak] kabul edin. Bundan sonra [burası] Orhan Gâzi’nindir.” diye hüküm verdi.

Eski Türkiye Türkçesinde *şimdi girü* yapısını Türkiye Türkçesine, kelimelerin aslını uyarlayarak *şimdi tekrar* şeklinde aktarmak doğru değildir. Kelimenin kullanıldığı bağlama bakıldığında *şimdi girü* ifadesinin *bundan sonra, bundan böyle* kelimelerinin yerini tuttuğu görülür.

/.../ **gine ağır pāhālu tonlar Baṭṭal’a ve Emīr-i Ömer’e ve kalan beylere gönderdi.** (B: 94)

> Yine ağır pahalı **tonlar**, Battal’a, Emir Ömer’e ve kalan beylere gönderdi. (BD: 93)
: /.../ yine Battal’a, Emir Ömer’e ve diğer beylere değerli [ve] pahalı **elbiseler** gönderdi.

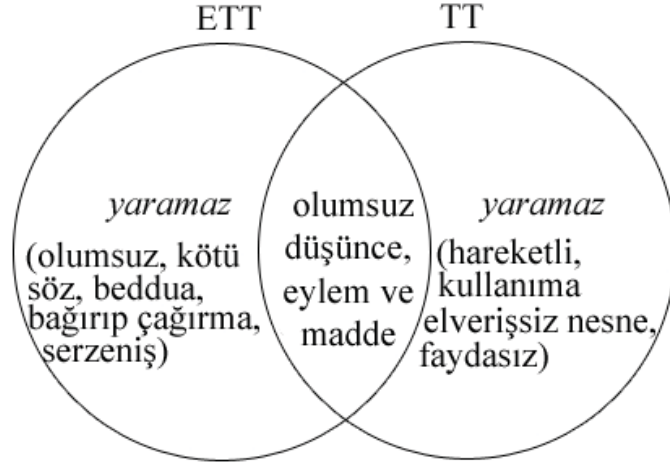
Eski Türkiye Türkçesinde *elbise* anlamındaki *ton* kelimesi (Dilçin 1983: 210), Türkiye Türkçesinde, *don* şeklindedir ve iç giysi (Akalin vd. 2009: 559) anlamında kullanılır. Dolayısıyla kelimenin hem ses hem de anlam yapısında değişiklik olmuştur. Kelime Türkiye Türkçesinde *giysi* anlamını korumuş, ancak anlam daralmasına uğramıştır. Bu yönüyle kısmi yalancı eşdeğerdir. Bundan dolayı, kelimeyi koruyarak ya da uyarlayarak aktarmak, önemli bir aktarma hatasına neden olmuştur. Aktarımda *elbise* kelimesi tercih edilmelidir.

“**Ālemi ḥarāba seniñ yüzünden virdik.**” deyüp çok **yaramaz** sözler söyledi. (B: 90)

> “Ālemi haraba senin yüzünden verdik.” deyip çok **yaramaz** sözler söyledi. (BD: 88)

: “Dünyayı senin yüzünden harap ettik.” deyip çok **ağır** sözler söyledi.

Eski Türkiye Türkçesindeki *yaramaz* kelimesinin kullanım alanı, Türkiye Türkçesine göre daha geniştir. Bu yönüyle kelime, Türkiye Türkçesinde anlam daralmasına uğramıştır. Dolayısıyla kelimeyi her durumda koruyarak aktarmak doğru değildir. Bu noktada, kelimenin kullanıldığı bağlama bakmak ve Türkiye Türkçesindeki karşılığını tespit etmeye çalışmak gerekir. Aşağıdaki şekilde, kelimenin hem Eski Türkiye Türkçesinde hem Türkiye Türkçesindeki kullanımlarına bağlı olarak oluşan anlam alanları görülmektedir. (Şekil 17).

Şekil 17: “yaramaz” Kelimesinin ETT ve TT’deki Kavram Alanları

“Ciger-güşem, bu erlik meydānıdır, gāh basar, gāh başılır, gam yime.” didi. (D: 92)

> “Evlādım, bu yiğitlik meydanıdır, bazen basar, bazen basılır, dert etme.” dedi.

(DD: 80)

: “Ciğerimin köşesi, bu yiğitlik meydanıdır; bazen galip gelinir, bazen [de] kaybedilir, dert etme.” dedi.

Eski Türkiye Türkçesinde, *galip gelmek*, *aniden saldırmak*, *düşmanı hazırlıksız yakalayarak saldırmak* anlamlarında kullanılan *bas-* fiili (Dilçin 1983: 25), Türkiye Türkçesinde bu kullanımlarından sadece *uygunsuz vaziyette yakalamak* (Akalin vd. 2009: 207) anlamını koruyabilmiştir. Kelime bu yönüyle kısmi yalancı eşdeğerdir. Yukarıdaki kaynak metin cümlesinde fiil, *galip gelmek* anlamındadır. Bundan dolayı da aslını koruma yapılmamalı, kelimenin bağlamdaki anlamı ortaya konulup Türkiye Türkçesindeki karşılığı aranmalıdır.

Ali’niñ kalkanı pāyedār olmayup iki pāre oldı. Başın şavdı. Atına dokundu. (B: 89)

> Ali’nin kalkanı dayanamayıp iki parça oldu. Başını sıyırdı, atına dokundu. (BD:

87)

: Ali’nin kalkanı dayanamayıp iki parça oldu. [Ali] başını korudu. [Ok] atına isabet etti.

Ol ok geldi, bir taşa tokındı, yileğine dek battı. (D: 82)

> O ok geldi, bir taşa dokundu, yeleşine kadar battı. (DD: 67)

: O ok gelip bir taşa isabet etti, [okun] yeleşine kadar battı.

Eski Türkiye Türkçesinde *isabet etmek, düşmek, karşı koymak, karşı durmak* (Dilçin 1983: 71) anlamlarında kullanılan *dokun-* ~ *tokın-* fiilinin bu dönemdeki kullanımını Türkiye Türkçesinden daha genişler. Kelime Türkiye Türkçesinde, *temas etmek, değmek* anlamlarındadır (Akalin vd. 2009: 553). Kaynak metinde fiilin *isabet etmek* anlamında olduğu görülmektedir. Çünkü kaynak metinde okun taşa dokunması değil, isabet etmesi anlatılmaktadır. Ayrıca *dokun-* fiili, daha yavaş bir hareketi içerir. Örneğin el dokunur, ancak yapısı gereği ok dokunmaz. Okun hızlı ve delici niteliği, mahiyet bakımından *dokun-* fiiliyle uyumsuzluk meydana getirir.

La'ın mürted Kûfi kalkın berāber virdi, kalkanda eğlenmedi, la'iniñ göksine uğradı, eğlenmeyüp arkasından çıktı, cānı cehenneme gitti. (B: 176)

> Dönek kâfir Kûfi kalkınını tuttu. Ok, kalkanda eğlenmedi, lainin göğsüne girdi, eğlenmeyip arkasından çıktı. Kâfirin canı cehenneme gitti. (BD: 191)

: Melun kâfir Kûfi, kalkınını kaldırdı. [Ok] kalkanda durmayıp melunun göğsüne girdi, [orada da] kalmadı, arkasından çıktı. [Kâfirin] canı cehenneme gitti.

Yukarıda *Kısmi Yalancı Eşdeğer Kelimeler* bölümünde de ifade edildiği gibi *eğlen-* fiilinin kullanım alanı Eski Türkiye Türkçesinde *dinlen-*, *sakinleş-*, *meskûn ol-*, fiillerini de kapsamaktadır. Dolayısıyla kelimeyi her bağlamda, uyarlayarak *eğlen-* fiiliyle aktarmak, hatalara neden olmaktadır.

Alup diyre ilettiler. (D: 112)

> Alıp kiliseye ilettiler. (DD: 112)

: Alıp kiliseye götürdüler.

Ruhbānlar anı Şemaṭorgos ruhbān katına ilettiler. (D: 253)

> Ruhbanlar onu Sematorgos ruhbanın yanına ilettiler. (DD: 282)

: Rahipler onu ruhban Sematorgos'[un] huzuruna çıkardı.

Kısmi yalancı eşdeğer kelimelerden biri de *iletmek*'tir. Eski Türkiye Türkçesinde *nakletmek, götürmek, taşımak, yönlendirmek, göndermek* anlamlarında kullanılan fiil bugün, Türkiye Türkçesinde de benzer şekilde kullanılmakla birlikte daha çok, soyut varlıklarda öne çıkmaktadır. Oysa fiil, Eski Türkiye Türkçesinde hem somut hem soyut varlıkların götürülmesi ve nakledilmesinde kullanılabilir. Yukarıdaki cümlelerde sırasıyla *diyre* (kiliseye) *ilettiler* ve *anı... iletdi* ifadelerinde nakledilen, insan, yani somut bir varlıktır. Dolayısıyla *insanın iletilmesi*, Türkiye Türkçesine uygun değildir.

EyNEGÖL kâfirleri incindiği sebebden vardılar, Mudurnı (Muturnı) vilâyetinde karâr itdiler. (T: 283)

> İnegöl kâfirleri incindiği için o yerde durmadılar ve gidip Mudurnu vilayetinde oturdular. (T: 55)

: İnegöl'deki kâfirler, rahatsız oldukları için gidip Mudurnu bölgesine yerleştiler.

Yukarıdaki kaynak metin cümlesinde, *incin-* fiilinin Eski Türkiye Türkçesindeki kullanımları görülmektedir. Fiil Eski Türkiye Türkçesinde, *üzülmek, rahatsız olmak* anlamlarında kullanılır. Türkiye Türkçesinde ise bundan çok, daha edilgen bir duygu olarak *gücenmek, kırılmak, darılmak* (Akalın vd. 2009: 967) anlamları öne çıkmıştır.

Hünkâr devlet-ilen Bursa'dan göçdi, yörüdi geldi Yoras'a (Yoros) kondi. (T: 356)

> Padişah Bursa'dan çıktı, gelip Yoras'a kondi. (T: 128)

: Padişah, Bursa'dan mutluluk içinde ayrılıp Yoras'a yerleşti.

Bu taraftan dahı şâh-ı 'âlem 'asker-i kişver-güşâsı-y-ıla geldi, bir mevzî-i şerîfde âyîn üzre kondi. (F: 398)

> Bu taraftan da âlem padişahı, ülkeler fetheden askeriyle geldi, bir uygun yere düzenli bir şekilde kondi. (F: 399)

: Bu taraftan da dünya padişahı, ülkeler fetheden askeriyle geldi, uygun bir yere düzenli bir şekilde yerleşti.

Yukarıdaki cümlelerde bugün Türkiye Türkçesinde de aynı ses yapısıyla bulunan *kon-* fiilinin kullanımları görülmektedir. Fiil, Eski Türkiye Türkçesinde daha çok *yerleşmek*, Türkiye Türkçesinde *kuş*, *kelebek vb. bir yere inmesi* (Akalin vd. 2009: 1208) anlamında kullanılır. Dolayısıyla fiilin kullanım alanı Türkiye Türkçesinde daralmıştır. Bu ayrıntıya dikkat edilmeyip aslımı koruma yapıldığında aktarma hatası meydana gelir.

Bundan sonra bir gün bir kavak ağacını kopardı. (T: 318)

> Bundan sonra bir gün bir kavak ağacı kopardı. (T: 90)

: Bundan sonra bir gün bir kavak ağacını söktü.

“*Kopar-*” fiili Eski Türkiye Türkçesinde Türkiye Türkçesindeki *sök-* fiilinin de yerini tutmaktadır. Çünkü yukarıdaki kaynak metin cümlesinden de anlaşılacağı gibi ağaç değil, onun dalı koparılabilir. Yukarıda *dal* ifadesi bulunmayıp doğrudan ağacın söküldüğü anlatılmaktadır. Bundan dolayı da aktarımda *sök-* fiilinin tercih edilmesi gerekmektedir.

/.../ **bu fânî milki koyup emlâk-i beğâyâya rihlet itdi** /.../ (F: 68)

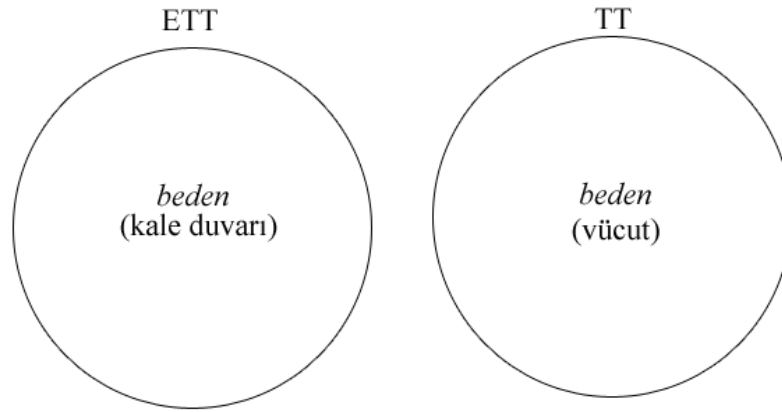
> /.../ bu fânî mülkü koyup beka mülküne göçtü /.../ (F: 69)

: Bu geçici dünyayı bırakıp sonsuzluk mülküne göçtü.

Bugün Türkiye Türkçesi ağızlarında Eski Türkiye Türkçesindekiyle benzer anlamda kullanılan *koy-* fiili, Türkiye Türkçesine *birak-* fiiliyle aktarılabilir. Çünkü Türkiye Türkçesinde somut nesnelerin bir yere yerleştirilmesi (Akalin vd. 2009: 1225) anlamında kullanılan fiil, Eski Türkiye Türkçesinde somut ya da somut bütün varlıklarda kullanılabilir.

3.3.4.2. Tam Yalancı Eşdeğer Kelimeler

Aynı kaynaktan gelmelerine karşın anlam alanları hiçbir şekilde örtüşmeyen kelimelere tam yalancı eşdeğer kelimeler denir. Tam yalancı eşdeğerlikte ses bakımından tam bir örtüşme varken anlam olarak hiçbir örtüşme söz konusu değildir (Resulov 1995: 921; Uğurlu 2000: 63 – 66; 2002: 392; 2004: 21; 2007a: 209; Karadoğan 2004a: 111). Örneğin, Eski Türkiye Türkçesindeki *kale duvarı* anlamındaki *beden* ile Türkiye Türkçesinde *vücut* anlamındaki *beden* kelimesi, ses örgüsü olarak örtüşse bile anlam olarak birbirinden tamamen farklıdır. (Şekil 18).

Şekil 18: “*beden*” Kelimesinin ETT ve TT’deki Kavram Alanları

Tam yalancı eşdeğerlik, hem isimlerde hem fiillerde görülebilmektedir. İncelenen metinlerde kısmi yalancı eşdeğer kelimeler kadar tam yalancı eşdeğer kelimelerde de hatalar yapıldığı görülmüştür.

Efrumiyye atasınıñ elin öper gibi oldı. (D: 87)

> Efrumiyye atasının elini öper gibi yaptı. (DD: 73)

: Efrumiyye babasının elini öper gibi yaptı.

Sultanum! Atañ ve dedeñ bu Karaman vilâyetine geldiler /.../ (T: 413)

> Sultanım! Atan da deden de bu Karaman vilâyetine geldiler /.../ (T: 185)

: Sultanım! Baban ve deden bu Karaman bölgesine geldiler /.../

Eski Türkiye Türkçesinde *baba* anlamında kullanılan *ata* kelimesi, tam yalancı eşdeğerdir. *Türkçe Sözlük*'te kelimeye *baba* anlamı da verilmiştir, ancak ikinci anlam olan *dedelerden ve büyük babalardan her biri* (Akalın vd. 2009: 140) anlamı daha yaygındır. Başka bir deyişle Türkiye Türkçesinde *ata* kelimesinden anlaşılan *baba* değil, *dede*'dir. Bu nedenle kelimeyi, tam yalancı eşdeğer kabul etmek gerekmektedir.

Bedenden taşraya bakdı, nāgāh gördi kim ol düşünde gördüğü 'aziz kişi bu leşkerüñ serveri ve ulusıdur. (T: 304)

> Bedenden uzaklara baktı, bir de ne görsün? O düşünde gördüğü sevgili kişi gelen askerin komutanı ve büyüğüdür. (T: 76)

: Kale duvarından dışarı baktığında, rüyasında gördüğü muhterem kişi[nin], bu askerin komutanı ve önderi [olduğunu] gördü.

Yukarıda *Tam Yalancı Eşdeğer Kelimeler* bölümünde de açıklanan *beden* kelimesinin aktarımı görülmektedir. Kelimenin Eski Türkiye Türkçesindeki anlamı ile Türkiye Türkçesindeki anlamı arasında hiçbir bağlantı yoktur. Eski Türkiye Türkçesinde *kale duvarı* anlamındaki kelime, Türkiye Türkçesinde *insan vücudu* anlamında kullanılmaktadır.

Melik Dânişmend Ğāzī, ol din can-bāzı -rahmetu'llāhi 'aleyhi- Sivas kal'asın 'imāret kılup tamām itdi. (D: 68)

> Melik Dânişmend Gazi, o din cambazı -rahmetu'llahi aleyhi- Sivas Kalesi'nin onarımını tamamladı. (DD: 50)

: Melik Dânişmend Ğāzī, din fedaisi o [kişi], -Tanrı'nın rahmeti onun üzerine olsun- Sivas Kalesi'nin yapımını tamamladı.

Türkiye Türkçesinde *akrobatik hareketler yapan kimse* (Akalın vd. 2009: 343) anlamındaki *cambaz* kelimesi, Eski Türkiye Türkçesinde, *canını hiçbir karşılık*

ve çıkar düşünmeksizin feda eden kimse anlamında kullanılmaktadır. Kelimenin her iki kullanımı arasında bir bağlantı yoktur.

Ca'fer Şâmseb'i dîne da'vet eyledi. Gördi kim kâbiliyyet yok. Başını gövdesinden cüdâ kıldı. (B: 77)

> Cafer, Şemasep'i dine davet etti. Gördü ki kabiliyyet yok. Başını gövdesinden ayırdı. (BD: 75)

: Cafer, Şâmseb'i dine davet etti. [Dini kabul etmesinin] mümkün olmayacağını gördü. Başını gövdesinden ayırdı.

Türkiye Türkçesinde, *yetenek* anlamında kullanılan *kabiliyyet* kelimesi (Akalin vd. 2009: 1021), Eski Türkiye Türkçesinde, Arapça *kâbil* kökünün anlamına uygun olarak *mümkün* anlamındadır. Kelime bu yönüyle tam yalancı eşdeğerdir. Aslını koruma yapıldığında ortaya başka bir anlam çıkmaktadır. Yukarıdaki örnekte dine davet edilen kişinin bu daveti kabul etmesinin mümkün olmayacağı anlatılmaktadır. Kelime korunarak aktarıldığında ortaya, dine davet edilen kişinin, daveti kabul etmek için yeteneği olmadığı gibi bir anlam çıkmaktadır.

Sordu kim: “Bu ğavğâ nedir?” (B: 110)

> Sordu ki “Bu kavga nedir?” (BD: 112)

: “Bu kargaşa nedir?” diye sordu.

Eski Türkiye Türkçesinde *karışıklık*, *kargaşa*, *kalabalık*, *hengâme*, *tartışma* anlamındaki Arapça asıllı Farsça *gavga* kelimesi (Kanar 2000: 822) için Türkiye Türkçesinde *düşmanca davranış veya sözlerle ortaya çıkan çekişme ya da dövüş* tanımı vardır (Akalin vd. 2009: 1109). Kelime Eski Türkiye Türkçesindeki anlamlarından bir kısmını kaybetmiş ve anlam daralmasına uğramıştır. Bu nedenle, kelimeyi aslını uyarlayarak aktarmak doğru değildir.

Bir konak yir kaldı kim hisâra varalar; ol arada gâzileri üç bölük itdiler. (T: 297)

- > Hisara varmaya bir konak kala, gaziler üç bölük oldu. (T: 69)
: Kaleye ulaşmaya bir menzil yer kaldığında gâziler üçe ayrıldı.

Türkiye Türkçesinde *büyük ve gösterişli ev* (Akalin vd. 2009: 1206) anlamındaki *konak* kelimesi, Eski Türkiye Türkçesinde *konulan yani geçici bir müddet duraklanarak dinlenen yer* anlamındadır. Bu bakımdan kelime, tam yalancı eşdeğerdir ve aslı korunarak aktarılmamalıdır.

Evvelâ Şem‘ün mel‘ün hâç peyker ve iki yüz altın kuşaklı ku ve iki yüz rüy-ı bedevî atlar ile meydâna girdi. (B: 99)

- > Önce Şemun melun haç bayraklı, iki yüz altın kuşaklı ku ve iki yüz atlı ile meydana girdi. (BD: 100)

: Önce Şem‘un melun[u] haçlı ve altın kuşaklı iki yüz hizmetkâr ve atlı ile meydana çıktı.

Eski Türkiye Türkçesinde *görevli, hizmetkâr* anlamlarındaki *ku* kelimesi, Türkiye Türkçesinde *Tanrı'ya göre insan* (Akalin vd. 2009: 1247) anlamıyla tam yalancı eşdeğerdir. Kelime Azerbaycan Türkçesinde de Eski Türkiye Türkçesindeki kullanımına yakın bir şekilde kullanıldığı için aynı kültür havuzu içinde yer alan Türkiye Türkçesi konuşurları tarafından da bilinmektedir. Kelime korunarak aktarıldığında uygunsuz bir anlam meydana gelmektedir.

“Ey pehlevân! Gel ta‘âm yiyelüm.” dedi. (D: 69)

- > “Ey pehlivan! Gel yemek yiyelim.” dedi. (DD: 51)

: “Ey yiğit! Gel, yemek yiyelim.” dedi.

Türkiye Türkçesinde *güreşçi* anlamındaki *pehlivan* kelimesi (Akalin vd. 2009: 1590), Eski Türkiye Türkçesinde daha geniş bir kavram alanını kapsar. Kelime Eski Türkiye Türkçesinde *yiğit, genç, kahraman, savaşçı, boylu poslu iri vücutlu*

kimse anlamlarındadır ve bu yüzden aslı korunarak ya da uyarlanarak aktarılmamalıdır.

Hemān bī-muḥābā sūngü ḥavāle eyledi. (B: 89)

> Hemen sūngü ile saldırdı. (BD: 88)

: Hemen korkusuzca mızrak fırlattı.

Derḥāl ol er el sūñüye urdı, Melik’e ḥamle kıldı. (D: 69)

> Derhal o er, elini sūngüye attı, Melik’e hamle yaptı. (DD: 51)

: O kişi hemen el[ini] mızrağa attı ve Melik’e saldırdı.

Sūngüyü yerden çekdi, çıkardı. (B: 72)

> Sūngüyü yerden çekti, çıkardı. (BD: 69)

: Mızrağı yerden çekti çıkardı.

Eski Türkiye Türkçesinde *mızrak* anlamındaki *sūngü* kelimesinin Türkiye Türkçesindeki karşılığı *tüfeğin ucuna takılan bıçak*’tır (Akalin vd. 2009: 1828). Yukarıdaki cümlelerde *sūngüyü yerden çekdi*, *çıkardı* ve *elini sūngüye attı* ifadeleri mızrağın yere batırılabilen ve el ile kullanılan bir savaş aleti olduğunu göstermektedir. Başka bir deyişle bağlamdaki diğer kelimeler, *sūngü* kelimesinin mahiyeti hakkında ipucu vermektedir.

“Yavuz kâfirdir. Henüz anı öldürmedi.” dedi. (B: 111)

> “Yavuz kâfirdir, henüz onu öldüremedi.” dedi. (BD: 115)

: “Acımasız kâfirdir, henüz onu öldürmedi.” dedi.

Türkiye Türkçesindeki *yavuz* kelimesi süreç içinde Eski Türkiye Türkçesindekinden tam tersi bir anlam kazanmıştır. Eski Türkiye Türkçesi döneminde *kötü* anlamındaki kelime, Türkiye Türkçesinde *iyi* anlamındadır (Akalin vd. 2009: 2149). Bu nedenle kelime, korunarak aktarılmamalıdır.

İmdi çün kim küffâr ve müşrikîn -demmerehumu'llâh- dâlâlet yollarında azup hakkı koyup bâtıla meyl itmişlerdi. (F: 152)

> Şimdi madem ki kâfirler ve müşrikler, (Allah onları kahretsin) yollarında azıp hakkı koyup batıla meyletmişlerdi /.../ (F: 153)

: Şimdi kâfirler ve müşrikler -Tanrı onları kahretsin- o dönemde doğru yolu bırakıp Allah [yolunu] terkedip yanlış yola sapmışlardı.

Yukarıdaki kaynak metin cümlesinde doğru yoldan sapıp yanlış yola giren kâfir ve müşriklerin durumu anlatılmaktadır. Ancak cümlenin aktarımında *az-*fillinin korunması, yalancı eşdeğer kullanımından kaynaklanan aktarma hatasına neden olmuştur. Bugün Türkiye Türkçesindeki *azmak* ile Eski Türkiye Türkçesindeki kelime arasında anlamca bariz bir farklılık vardır. Türkiye Türkçesinde *taşkınlıkta ileri gitmek, kötülüğünü artırmak, cinsel duyguları artırmak* (Akalin vd. 2009: 168) anlamlarındaki kelime, Eski Türkiye Türkçesinde *yoldan çıkmak, doğru yoldan ayrılmak* anlamlarındadır. Bu nedenle kelime, korunarak aktarılmamalıdır.

Çünkim bağıdı, Melik Dânişmend'i yerinde oturur gördi, bir na'ra urup çağırdı. (D: 69)

> Baktığında Melik Dânişmend'i yerinde otururken gördü, bir nara atıp çağırdı. (DD: 50)

: Baktığında Melik Dânişmend'i yerinde oturur[ken] gördü. Bir nara atıp seslendi.

Leşker halkı hisâra varup çağırdılar ve eyitdiler: “Ey hisâr halkı gelüñ bize arpa ve saman satuñ, atlarumuza yidürelim.” didiler. (T: 343)

> Ordudan askerler hisara gelip çağırdılar ve: “Ey kale halkı! Atlarımıza yedirmek için, gelin bize arpa ve saman satın.” dediler. (T: 115)

: Askerler kaleye gelip seslendiler: “Ey kale halkı! Atlarımıza yedirmemiz [için] gelin bize arpa ve saman satın.” dediler.

Melik karşıdan çağırdı kim: “Merhabâ, hoş geldüñ, yâ Süleymân!” didi. (D: 97)

> Melik karşıdan çağırdı: “ Merhaba, hoş geldin ya Süleyman!” dedi. (DD: 86)

: Melik karşıdan seslendi: “Merhaba, hoş geldin ey Süleyman!” dedi.

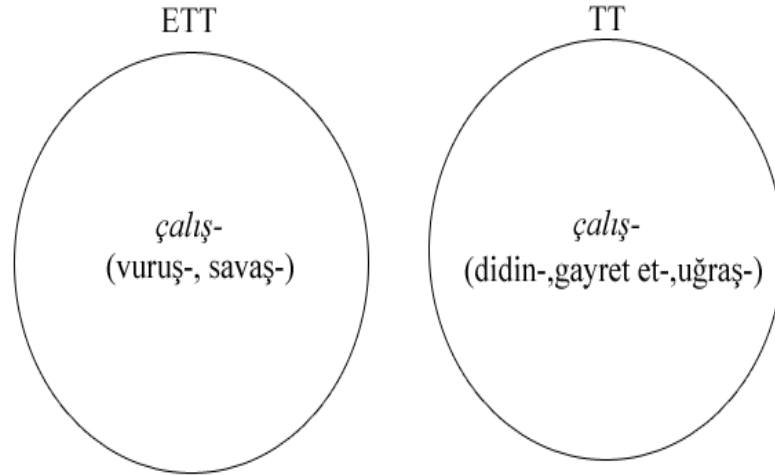
Eski Türkiye Türkçesindeki *çağır-* fiilinin Türkiye Türkçesindeki karşılığı *seslen-*'dir. Bu nedenle aktarımda koruma ya da uyarlama yapmak, kaynak metnin derin yapısının tam olarak ifade edilememesine neden olmaktadır. Kelime Türkiye Türkçesinde *birinin gelmesini yüksek sesle söylemek* (Akalın vd. 2009: 381) anlamındadır. Ayrıca *çağır-* fiilinin Eski Türkiye Türkçesi ve Türkiye Türkçesindeki istemleri farklıdır. Fiil, Eski Türkiye Türkçesinde yönelme ve uzaklaşma hâl ekli bir tamlayıcı yani yer tamlayıcısı, Türkiye Türkçesinde ise belirli nesne istemektedir. Bu istem farkları bile kelimenin *seslen-* fiiliyle aktarılması gerektiğini ortaya koyar. Çünkü Türkiye Türkçesindeki *seslen-* fiilinin istemi, Eski Türkiye Türkçesindeki *çağır-* ile aynıdır.

Şöyle çalışdılar ki başlar kesdiler, kanlar dökdiler, sineler dökdiler. (D: 93)

> Öyle çalıştılar ki başlar kestiler, kanlar döktüler, göğüsler deldiler. (DD: 80)

: O kadar çok vuruştular ki başlar[1] kestiler, kanlar[1] döktüler, göğüsler[i] deldiler.

Eski Türkiye Türkçesinde *vurmak* anlamındaki *çal-* fiilinden işteşlik ekiyle türetilen *çalış-* fiilinin Türkiye Türkçesindeki karşılığı *vuruşmak*, *savaşmak* kelimelerinin karşılığıdır. Türkiye Türkçesindeki *çalış-* fiili ise *bir şeyi oluşturmak* veya *ortaya çıkarmak için emek harcamak* (Akalın vd. 2009: 387) anlamındadır. Bu nedenle kelime tam yalancı eşdeğerdir ve aslını koruma yapmamak gerekir. (Şekil 19).

Şekil 19: “çalış-” Fiilinin ETT ve TT’deki Kavram Alanları

Zör idüp Nastor’ı götürüp başı üzre çevirdi. (D: 137)

> Zorlayarak Nastor’u götürüp başı üzerine çevirdi. (DD: 136)

: Zorladı ve Nastor’u kaldırıp tepe üstü çevirdi.

Buyurdu, ‘alemler, sancaklar göturdiler. (D: 91)

> Buyurdu, alemler, sancaklar göturdiler. (DD: 91)

: Buyurduğunda bayraklar[1] ve sancaklar[1] kaldırdılar.

Eyitdiler kim: “Bu Türk’ün üzerine varalum tā anı ol aradan götürelim, hiç adın sanın komayalum. Götürelim kim anuñ şerrinden emîn olavuz.” didiler. (T: 292)

> Şunu söylediler: “Bu Türk’ün üzerine varalım, onu aradan temizleyelim ve hiç adını, şanını şöhretini bırakmayalım ve şerrinden emin kurtulalım.” dediler. (T: 64)

: “Bu Türklerin üstüne gidip onu ortadan kaldıralım, adını sanını bırakmayalım. Onun kötülüklerinden kurtulmak [için] kaldıralım.” dediler.

Yukarıdaki kaynak metin cümlelerinde, *götür-* fiilinin korunarak ya da kendi anlamı dışında aktarıldığı görülmektedir. Kelime Eski Türkiye Türkçesinde, Türkiye Türkçesindeki *kaldır-* fiilinin eşdeğeridir. Fiilin Türkiye Türkçesindeki anlamı *taşımak, ulaştırmak* veya *koymak*’tır (Akalin vd. 2009: 786). Tam yalancı eşdeğer durumundaki kelimenin aktarımında, aslını koruma yapmamak ya da son örnekte olduğu gibi mecazlı aktarıma gitmemek gerekmektedir.

Ahmer bir gürz havāle eyledi. (B: 90)

> Ahmer bir gürz havale etti. (BD: 88)

: Ahmer, bir gürz fırlattı.

Eski Türkiye Türkçesindeki *havale eyle-* birleşik fiilinin Türkiye Türkçesindeki karşılığı *fırlat-* fiilidir. Kelime korunarak aktarıldığında Türkiye Türkçesinde olmayan bir kullanım ortaya çıkmaktadır. Esasen *havale et-* fiili Türkiye Türkçesinde bulunmakta; ancak *bir şeyin alınmasını, yapılmasını, bir kimseye bırakmak, ısmarlamak, devretmek* (Akalin vd. 2009: 861) anlamlarında kullanılmaktadır. Dolayısıyla Eski Türkiye Türkçesindeki fiil ile Türkiye Türkçesindeki fiil, birbirinin eşdeğeri değildir. Bu bakımdan kelimeyi, Türkiye Türkçesindeki tam karşılığı olan *fırlat-* fiiliyle aktarmak gerekmektedir.

“Yā Nastor! Sen kayırma, yarın temāşā iyle ki ben bunlara neler iyleyem.” didi. (D: 86)

> “Yâ Nastor! Sen kayırma, yarın seyret, ben bunlara neler ediyorum.” dedi. (DD: 72)

: “Ey Nastor! Sen kaygılanma, yarın ben[im] bunlara neler yapacağımı seyret.” dedi.

“Yā Efrumiyye! Sen anı kayırma kim Ḥaqq ta‘ālā anuñ mu‘īnidür.” didi. (D: 91)

> “Yâ Efrumiyye! Sen onu kayırma. Tanrı onun yardımcısıdır.” dedi. (DD: 79)

: “Ey Efrumiyye! Sen onun [için] endişelenme. Yüce Tanrı onun yardımcısıdır.” dedi.

Bir yalancı eşdeğer kelime de *kayır-* fiilidir. Fiilin Eski Türkiye Türkçesindeki anlamı, *düşünmek, kaygılanmak, endişelenmek*'tir. Ancak kelime, Türkiye Türkçesinde *koruyarak başarısını sağlamak, elinden tutmak, himmet etmek* (Akalin vd. 2009: 1116) anlamlarında kullanılmaktadır. Kelimeyi korumak ya da uyarlamak, aktarma hatasına neden olmaktadır.

Āhir kimi cenginde kırılır, kimin dutarlar kırarlar, kimin esİR iderler. (F: 126)

> Sonunda kimi savaşta kırılır, kimini yakalayıp öldürürler, kimini de esir ederler. (F: 127)

: Sonunda kimi savaşta ölür, kimin[i] yakalayıp öldürürler, kimin[i] de] esir ederler.

Kaynak metin cümlesindeki “*kır-*” fiilinin karşılığı Türkiye Türkçesinde *öl-*, *öldür-* fiilidir. Kelime korunarak aktarılsa Türkiye Türkçesinde olmayan bir kullanım ortaya çıkar. Yukarıdaki örnekte kelime korunmuş, bu durum aktarma metninin kaynak metnin gölgesinde kalmasına neden olmuştur. Bu tür yalancı eşdeğer kullanımlar ortaya, temelde anlam ve anlaşılma sorununu çıkarsa da kaynak metnin dil ve üslup yapısının hedef anlaşma birimine yansıtılmaması da aktarma metninin anlaşılmasını olumsuz etkilemektedir.

Ol üç yüz kişi kal' adan aşağı inüp rahtı ve esbābı yağma itmeye meşgūl oldılar. (D: 133)

> O üç yüz kişi kaleden aşağı inip savaş malzemelerini ve elbiseleri yağmalamakla meşgul oldu. (DD: 131)

: O üç yüz kişi kaleden aşağı inip malzemeleri ve elbiseleri yağmalamaya başladılar.

Eski Türkiye Türkçesinde *meşgul ol-* fiilinin Türkiye Türkçesindeki karşılığı *başla-*'dir. Türkiye Türkçesinde aynı ses örgüsüyle kullanılan *meşgul ol-* fiili ise, *vaktini vermek, uğraşmak, oyalanmak* (Akalin vd. 2009: 1379) anlamındadır. Fiil, aslı korunarak aktarıldığında, bağlamla uyumsuz bir anlam oluşmaktadır.

Ol dem önüne ta'ām getürdiler, mübārek elin sundu, bir loğma alup ağzına koydı, ağzından gine düşdi, üç kez ağzına koydı, gine düşdi. (B: 125)

> Önüne yemek getirdiler. Mübarek elini sundu. Bir lokma alıp ağzına koydu. Ağzından yine düştü. Üç kez ağzına koydu, yine düştü. (BD: 131)

: O an önüne yemek getirdiler. Mübarek elin[i] uzattı, bir lokma alıp ağzına koydu. [Lokma] ağzından tekrar düştü. Üç kez ağzına koydu, yine düştü.

Türkiye Türkçesinde *bir büyüğe veya nezaket gereğince bir kimseye bir şeyi vermek, yollamak, göndermek, takdim etmek* (Akalın vd. 2009: 1820) anlamlarındaki *sun-* fiilinin karşılığı *uzat-* olmalıdır. Kelime bu yönüyle tam yalancı eşdeğerdir. Yukarıdaki kaynak metin cümlesinde belirtilen *elin sunulması* ifadesi Türkiye Türkçesine uygun değildir. Kaynak metinde *elin uzatılması* anlatılmaktadır.

Hemân ol cellâdlar ol esîrleri siyâset meydânına getürdiler. (D: 134)

> Hemen cellâtlar o esirleri siyaset meydanına getirdiler. (DD: 131)

: O cellatlar esirleri hemen idam meydanına getirdiler.

Kaynak metindeki *siyaset meydanı* ifadesi Türkiye Türkçesinde Eski Türkiye Türkçesindeki anlamıyla kullanılmaz. Kelime Eski Türkiye Türkçesinde “*idam cezalarının uygulandığı meydan*” (Devellioğlu 1997: 959) anlamında kullanılmaktadır. Bu nedenle kelime her iki dönem dili arasında tam yalancı eşdeğerdir. Tamlama Türkiye Türkçesine *idam meydanı* tamlamasıyla aktarılabilir.

Bir kılıç kâfir farkına indürdi, at başın yire bırağdı. Kâfir turayım diyinçe Efrumiyye çüşt bir kılıç dağı kâfire şöyle urdı kim kâfirün başı yire düşdi. (D: 86)

> Kâfirin saçlarının tam ortadan ayrılan kısmına bir kılıç indirdi, at başını yere düşürdü. Kâfir durayım deyince Efrumiyye çabucak kâfire bir kılıç daha vurdu. Kâfirin başı yere düştü. (DD: 73)

: Kâfirin [atının] başına bir kılıç indirdi, baş yere düştü. Kâfir kalkmak isteyince Efrumiyye, hızlıca bir kılıç da kâfire vurdu. Kâfirin başı yere düştü.

Turuñ hişâra yöriyelüm! didiler. (B: 131)

> “Durun kaleye yürüyelim” dediler. (BD: 138)

: “Kalkın, Kaleye yürüyelim!” dediler.

Eski Türkiye Türkçesinde sıkça kullanıldığı hâlde, Türkiye Türkçesinde aynı anlamdaki kullanımı ortadan kalkmış olan diğer bir kelime de *tur-* fiilidir. Fiilin Türkiye Türkçesindeki karşılığı *kalk-*, *ayağa kalk-* fiilleridir. Kelime aslı korunarak

aktarıldığında ortaya, anlam ve şekil olarak Türkiye Türkçesine ve kaynak metnin derin yapısına uyumsuz bir durum çıkar.

Kapuyı yapıdurmayup kâfirlere kılıç koydular. (D: 106)

> Kapıyı yaptırmayıp kâfirlere kılıç koydular. (DD: 96)

: Kapıyı kapatmalarına [fırsat ver]meden kâfirlere kılıç çektiler.

Eski Türkçeden beri Türkiye Türkçesindeki *kapat-*, *ört-* fiillerinin karşılığı olarak kullanılan *yap-*, Eski Türkiye Türkçesinde de bu anlamını korumuştur. Fiil bu yönüyle Türkiye Türkçesindeki *ortaya koymak*, *gerçekleştirmek*, *oluşturmak*, *meydana getirmek* (Akalin vd. 2009: 2130) anlamlarında kullanılamaz. Yani Eski Türkiye Türkçesinde *yap-* fiili ile Türkiye Türkçesindeki aynı ses örgüsüyle kullanılan fiil arasında anlamca bir yakınlık bulunmamaktadır. Dolayısıyla fiilin aktarımında aslını koruma yapmamak gerekir.

3.3.5. Uygun Olmayan Kelime Seçimi

Kaynak metindeki bir kelime veya ifadenin hedef anlaşma birimindeki karşılığının yanlış seçilmesi sonucu oluşur. Bu tip hatalar, Türkiye Türkçesinde bulunmayan ya da bulunduğu hâlde yanlış seçilen kelime ya da ifadelerin kullanımından kaynaklanır. Hataların temelinde, derin yapının doğru tespit edilememesi, kaynak metindeki kelime ya da ifadelerin hedef anlaşma birimindeki karşılıklarının iyi bilinmemesi vardır. Bu hatalar ile kaynak metnin anlamı hedef anlaşma birimine doğru bir şekilde aktarılamamakta hatta bazı durumlarda ortaya, kaynak metninden çok başka bir anlam çıkmaktadır.

3.3.5.1. Türkiye Türkçesinde Olup da Yanlış Seçilen Kelimeler

Kaynak metnin derin yapısının belirlenmesinde okuma sırasında metne yöneltilen sorular önem taşır. Dil çözümlemesine geçmeden önce, kaynak metin cümlesinin diğer cümlelerle ilişkisi, paragrafin ana fikri gibi hususların belirlenmesi

gerekir. Dil çözümlemesi sırasında anlam ve bu anlamın hangi dil unsurlarıyla ifade edildiği belirlenir. Bu dil unsurların özelliği, bugün ne şekilde kullanıldıkları gibi hususların tespitinde ikincil kaynaklara, gramerlere ve sözlüklere, dizinlere başvurmak gerekebilir. Değişim geçiren yapılar ve kelimeler, hedef anlaşma birimine uyarlandığında kullanıldıkları bağlamla uyumsuzlukları kolayca farkedilebilir. Bu durumda bağlamla uyumsuzluk gösteren yapılar ve kelimeler üzerinde önemle durulmalı, bunların hedef anlaşma birimindeki karşılıkları tespit edilmelidir. Kaynak metinde anlamı ya da tam karşılığı tespit edilemeyen yapı ve kelimelerin aktarıma dâhil edilmemesi, görmezden gelinmesi ya da yorumlu aktarıma gidilmesi, kaynak metinden sapmaları meydana getirir. Bu nedenle zorunlu olmadıkça yorumlu aktarma yapılmaması gerekmektedir.

Alî bunuñ katna geldi. (B: 71)

> Ali bunun yanına geldi. (BD: 68)

: Ali bunun huzuruna çıktı.

Rûm'da aña mukâbil kimse yoğ-ıdı. (D: 261)

> Rum'da ona karşı koyacak kimse yoktu. (DD: 293)

: Anadolu'da ona denk kimse yoktu.

Yolda fıkr iderdi ki: “Yā Rabbi! Ca' fer kimdir ki bunuñ gibi at ve bunuñ gibi ālāt aña virile.” deyü fikirde iken uyku galebe eyledi. (B: 72)

> Yolda kendi kendine mırıldanıyordu: “Ya Rabbi! Cafer kimdir ki bunun gibi at ve bunlar gibi savaş aletleri ona verilsin.” diye düşünürken uykusu geldi. (BD: 69)

: Yolda, “Ey Allah'ım! [acaba kendisine] böyle bir at ve bunca savaş aleti verilen Cafer kim?” diye düşünürken uyku bastırdı.

Kâfir bu kez in gürzin havâle kıldı. Melik anı dañı men' eyledi. (D: 100)

> Kâfir bu defa kılıç ile saldırdı. Melik onun kılıcını kalkan ile tesirsiz hâle getirdi. (DD: 89)

: Kâfir bu kez gürzün[ü] fırlattı. Melik onu da engelledi.

'Osmân' uñ mālı var mı yok mı tefiñ itdiler kim mîrās olma. (T: 307)

> Osman Gazi'nin mal mülk olarak nesi varsa miras için araştırdılar. (T: 79)

: Osman Gâzi'nin miras olabilecek bir malının olup olmadığını araştırdılar.

Yukarıdaki örneklerde kaynak metindeki *kat*, *mukâbil*, *fikr idmek*, *men eyle-*, *mâli var mı yok mı* ifadelerinin karşılıkları yanlış seçilmiştir. Bunlardan *kat* kelimesi, *Türkçe Sözlük*'te yedinci anlamıyla *huzur*, dokuzuncu anlamıyla da *makam*, *mevki* şeklinde tanımlanmıştır (Akalin vd. 2009: 1102). Aktarımda *yan* kelimesinin tercih edilmesi bağlamda bir sorun oluşturmaya da kaynak metindeki anlamdan sapma meydana getirmiştir. İkinci örnekteki *mukâbil* kelimesi de yorumlu bir aktarımla *karşı koyacak* şeklinde aktarılmıştır. Oysa bunun Türkiye Türkçesindeki karşılığı, *bir şeyin karşılığı olan* (Akalin vd. 2009: 1418), yani *denk* kelimesidir. Üçüncü örnekte *fikr id-* birleşik fiili anlam olarak korunmayıp yorumlu aktarıma gidilmiştir. Kelime *kendi kendine mırıldanıyordu* ifadesiyle aktarılmış ve böylece kaynak metinden önemli ölçüde sapma meydana gelmiştir. Dördüncü örnekteki *men eyle-* fiilinin Türkiye Türkçesindeki tam karşılığı *engelle-*'dir. Dolayısıyla *tesirsiz hâle getirmek* ifadesi derin yapıya uygun gibi görülse de kaynak metnin üslubuna zarar vermiştir. Son örnekte kaynak metindeki *mâli var mı yok mı* ifadesi, *mal mülk olarak nesi varsa* şeklinde aktarılmış bu da kaynak metindeki anlamdan önemli ölçüde kayma meydana getirmiştir. Çünkü kaynak metinde, Osman Gâzi'nin malının olup olmadığı araştırılmaktadır.

3.3.5.2. Türkiye Türkçesinde Olmayan Kelime Kullanma

Türkiye Türkçesinde olmayan kelime kullanımı, çoğunlukla ağızlarda ya da lehçelerde bulunan ancak yazı dilinde olmayan kelimelerden kaynaklanmaktadır. Ya da bazı kelimeler anlam ve şekilce kaynak metinden az ya da çok değişmiş olarak kullanılabilir. Esasen bu tip hataların temelinde de diğer birçok hatada olduğu gibi aslını koruma ve uyarılma eğilimi yatmaktadır. Kaynak metindeki kelimenin karşılığı aranırken kelimenin hangi ses örgüsüyle bulunduğu da iyi belirlenmelidir. Bu yapılmadığında ortaya, aktarıcı tarafından uydurulmuş ya da uyarlanmış ve Türkiye Türkçesi yazı dilinde olmayan çeşitli kelimeler çıkar.

Zeyneb Hatun'ı taşra çıkarıp ayrı bārigāh kurdular. (B: 97)

> Zeynep Hatun'u dışarı çıkarıp ayrı otağ kurdular. (BD: 97)

: Zeynep Hatun'u dışarı çıkarıp [ona] başka [bir] çadır kurdular.

Melik Dânişmend huzûrna, bârığâhına geldiler. (D: 67)

> Melik Dânişmend'in yanına otağına geldiler. (DD: 48)

: Melik Dânişmend' [in] huzuruna, çadırına geldiler.

Kaynak metindeki *bârığâh* kelimesi, Türkiye Türkçesinde *çadır* kelimesinin yerini tutar. Aktarımda kullanılan *otağ* kelimesi ise *Türkçe Sözlük*'te bulunsa bile⁵⁴ konuşurlarca bilinmez. Bu nedenle aktarımda *çadır* kelimesinin tercih edilmesi gerekir.

Âhir Nastor kaçıdı: “Sen hōd cāzū olmışsın.” didi. (D: 162)

> Sonunda Nastor öfkeleni: “Sen gerçek bir cazu olmuşsun.” dedi. (DD: 166)

: Sonunda Nastor öfkeleni, “Sen gerçek [bir] büyücü olmuşsun.” dedi.

Eski Türkiye Türkçesinde *büyü yapan, büyücü* anlamındaki *câzû* kelimesi, Türkiye Türkçesinde bu şekliyle bulunmaz. “*câzû*” kelimesinden gelişen *cadı* ise Türkiye Türkçesinde *geceleri dolaşarak insanlara kötülük ettiğine inanılan hortlak* (Akalin vd. 2009: 341) anlamındadır. Aktarımda aslını koruma yapılmış bunun sonucunda Türkiye Türkçesi yazı dilinde olmayan bir kelime ortaya çıkmıştır.

Bu habarı bundan işidicek vardı bu sözi kādı-asker hana arz eyledi. (T: 326)

> Kadıasker bu sözü işitince gidip Padişah'a arz etti. (T: 98)

: Bu haberi duyar duymaz kazasker gidip bu sözü padişaha sundu.

Kaynak metinde *kadıasker* olarak geçen kelime korunarak aktarılmıştır. Oysa kelime Türkiye Türkçesinde *kazasker* şeklindedir ve *ilmiye sınıfının yüksek derecesinde bulunan devlet görevlisi* (Akalin vd. 2009: 1122) anlamında kullanılmaktadır.

⁵⁴ bk.; Akalin vd. 2009: 1518.

Yolda fıkr iderdi ki: “Yā Rabbi! Ca‘fer kimdir ki bunuñ gibi at ve bunuñ gibi ālāt aña virile.” deyü fikirde iken uyku galebe eyledi. Atı bağladı. Kendi yatdı, uyudu. Düş gördi. Bir pîr gelür iyder: Yā Hüseyn! Beşâret olsun saña kim ol Ca‘fer seniñ oğlundur. Az kaldı kim zühûra gele. Tamâmet Rûm’ı Müslümânlık ide. İşler ide kim hiç pehlivanlar itmemiş ola.” didi. Hüseyn Gâzî uyandı, secde-i şükür kıldı, tırı gelüp atına bindi, şehre geldi. (B: 72)

> Yolda kendi kendine mırıldanıyordu: “Ya Rabbi! Cafer kimdir ki bunun gibi at ve bunlar gibi savaş aletleri ona verilsin.” diye düşünür iken uykusu geldi. Attan aşağı indi. Atı bağladı. Kendisi yattı, uyudu. Rüya gördü. Yaşlı birisi geldi: “Ya Hüseyin! Müjdelers olsun sana, Cafer senin oğlundur. Onun dünyaya gelmesine az bir zaman kaldı. Bütün Rum’u Müslüman memleketi yapacak. Daha önce pehlivanların hiç birinin yapamadığı işleri başaracak.” dedi. Hüseyin Gazi uyandı, şükür secdesine durdu, ayağa kalkıp atına bindi, şehre geldi. (BD: 69)

: Yolda, “Ey Allah’ım! [acaba kendisine] böyle bir at ve bunca savaş aleti verilen Cafer kim?” diye düşünürken uyku bastırdı. Attan aşağı indi. Atı[nı] bağladı. Kendi[si] yattı, uyudu. Rüya gördü. [Rüyasında] yaşlı birisi gelip “Ey Hüseyin! Sana müjdelers olsun. Cafer senin oğlundur. Doğumuna az kaldı. [O] Anadolu’yu Müslüman [yurdu] yapacak, daha önce hiçbir yiğidin yapamadığı işleri başaracak.” dedi. Hüseyin Gâzi uyandı, şükür namazı kıldı, [sonra] kalkıp atına bindi, şehre geldi.

Türkiye Türkçesinde *şükür namazı* biçimindeki tamlama, Eski Türkiye Türkçesi *şükür secdesi* olarak kullanılmaktadır. Dolayısıyla *şükür secdesi* kullanımı, anlaşılma bakımından bir sıkıntı doğurmasa da Türkiye Türkçesi yazı dilinde bu şekilde bir kullanım bulunmamaktadır.

3.3.6. Ağızlara Has Kelimeleri Kullanma

Lehçeler arası ve lehçe içi aktarmalarda *hedef anlaşma birimi* ifadesiyle kaynak metnin dönüştürüldüğü dil ya da lehçe kastedilmektedir. Burada bazı sorulara cevap bulunması gerekir: Dönüştürülecek birimin özelliği ne olmalıdır; ya da kaynak metinde bulunan ancak hedef anlaşma biriminde sadece ağızlarda kullanılan yapılar

korunmalı mıdır? Bu konuda, bir dil içindeki ağızların bağlı olduğu üst ağız, yani yazı dili mi esas alınmalıdır? Bütün bu sorulara cevap vermeden önce ‐ağız‐ teriminin ne olduğuna değinmek gerekir. *Türkçe Sözlük*’te ağız, ‐Bir dilin sınırları içinde, bölgelere ve sınıflara göre değişen söyleyiş özelliği‐ şeklinde tanımlanmıştır (Akalin vd. 2009: 34). Çeşitli bilimsel eserlerde de benzer tanımlarla karşılaşmak mümkündür. Örneğin, M. Ergin, ağızı, bir şive içinde, küçük farklara sahip kollar, bir memleketin çeşitli bölge ve şehirlerindeki küçük söyleyiş farklarına sahip biçimleri, olarak tanımlar (1993: 8, 9). Terimle ilgili Korkmaz’ın tanımı da benzer özellikler taşır. Ona göre ağız, ‐Bir dilin veya lehçenin daha küçük yerleşim bölgelerinde yazı diline oranla birbirinden az çok ayrılan konuşma biçimleri‐dir (2003: 11, 12). Burada, birbirinden ayrılan ifadesi, başka bir soruyu öne çıkarır: Birbirinden ayrılma ile ağızların kendi aralarındaki ayrılma mı yoksa yazı dilinden ayrılma mı kastedilmektedir? Ayrıca bu ayrıklarda kesin bir ölçüt var mıdır? Ergin ve Korkmaz’ın tanımları genelde sonraki araştırmacılar tarafından da kabul görmüştür. Ancak terimle ilgili Nurettin Demir’in tanımı yukarıdaki sorulara belli ölçüde cevap vermektedir:

‐Aynı kökenden geldiği üst sistem durumundaki bir standart dile bağlı, doğal olarak ortaya çıkmış; aile ve dost çevresinde, iş yerlerinde; okur yazarlığı az, bulunduğu bölgeden uzun süre ayrı kalmamış insanlarca sözlü iletişimde dilin başka türleriyle karşı karşıya gelme oranına göre değişen biçimde kullanılan, resmi ortamlarda kullanılmasından kaçınılan, yazılı bir gelenek oluşturamamış, iletişim alanı sınırlı, bağlı olduğu üst sistemden dilin her alanında karşılıklı anlaşmanın korunacağı oranda ayrılabilen, prestiji standart dile göre daha az yerel konuşma biçimleridir.‐ (2002b: 115).

Demir’in bu tanımında ağızın / ağızların yazı diline göre değişen biçimler olduğu vurgulanmaktadır. Yani ağızı ağız yapan bir üst dil durumundaki yazı dili, diğer deyişle standart dildir. Ayrıca ağızların yazı diline göre farklılıkları da yine ‐dilinin başka türleriyle karşı karşıya gelme‐ oranına göre değişmektedir. Esasen bu noktada kesin bir ölçüt koyabilmenin de imkânı yoktur. Tanımın öncekilerle ortaklaşan yönü ise ‐Aynı kökenden geldiği üst sistem durumundaki bir standart dile bağlı‐ ifadesi ile ağızın bir lehçenin içerisindeki farklı konuşma biçimleri olarak belirtilmesidir.

Batı kaynaklı dilbilim çalışmalarında lehçe / şive / ağız şeklinde bir üçlü sınıflandırmaya rastlanmaz. Türkiye Türkolojisinde *ağız* terimi için yapılan tanım ile Batı dillerindeki tanımlar arasında belirgin farklar vardır. Örneğin, Batı dillerinde “İng. *local dialect, local language*; Alm. *mundart, localsprache, sondersprache*; Fr. *parler, parlerlocal*” terimleri, *yerel lehçe, yerel dil* anlamındadır ve bizdeki ağızın karşılığı olarak değil, aynı dili konuşan ülkelerin konuşma biçimleri arasındaki farklar için kullanılır (Demir 2002b: 108).

Tarihî metin aktarmalarında ağız kelimeleri özel bir zorluk oluşturmaktadır. Bu zorluk kelimenin tarihî metindeki şeklinin ağızlarda da bulunmasından kaynaklanmaktadır. Bu farklılıklar çoğu zaman küçük ses değişiklikleriyle sınırlı olabilmekte, bu da aktarıcılar arasında, bazı kelimelerin yazı dilinde bulunabileceği yanılgısına yol açmaktadır. Dolayısıyla aktarımda kelimenin yazı dilindeki şekli esas alınmalıdır. Buradaki ölçüt, dil politikalarına ve çalışmalarına yön veren, yazı dilinin kurallarını standartlaştıran Türk Dil Kurumunun hazırladığı *Türkçe Sözlük ve Yazım Kılavuzu*'dur. Ancak daha önce de belirtildiği gibi bu gibi eserleri hazırlayan kişiler Türkolog oldukları ve dildeki kelimelerin tarihî dönemlerindeki şekillerini de bildikleri için konuşma dilindeki anlam ile sözlüklerdeki anlam farklılaşabilmekte ya da konuşma dilinde olmayan ve sadece ağızlarda görülen kelimelere *Türkçe Sözlük*'te yer verilebilmektedir. Örneğin, *eyer kaşı* tamlamasındaki *kaş* kelimesi *Türkçe Sözlük*'te yer almakta,⁵⁵ ancak konuşurlarca bilinmemektedir. Yine, *ata* kelimesine, *Türkçe Sözlük*'te birinci anlam olarak *baba* karşılığı verilmiştir.⁵⁶ Oysa kelimenin Türkiye Türkçesi konuşurlarınca bilinen anlamı, *dede, ecdat*'tır. Bu gibi kelimelerde, konuşma dilinin esas alınması, diğer bir deyişle kelimedenden ne anlaşıldığına göre bir karşılık seçilmesi önemlidir.

İncelenen metinlerde, aktarımda ağızlara has kelimelerin kullanıldığı görülmüştür. Bu kelimelerin bir kısmı, üst dil konuşurlarınca da tanınmakta, ancak yazı dilinde aynı ses örgüsüyle ve aynı anlamla kullanılmamaktadır. Aktarımda anlamın daha iyi ortaya konabilmesi için yani üst dil konuşurlarının metni daha iyi anlayabilmesi için hedef anlaşma biriminde kelimeler, yazı dilinden seçilmelidir.⁵⁷

⁵⁵ bk.; Akalın vd. 2009: 1100.

⁵⁶ bk.; Akalın vd. 2009: 140.

⁵⁷ Edebî metinlerin aktarımında kahramanların ağız özelliklerini belirtmek amacıyla ağız kelimelerine yer verilebilir. Bu daha çok eş zamanlı metin aktarımları için geçerlidir.

Bu yapılmayıp ağızlara has kelimeler korunarak ya da uyarlanarak aktarılırsa yazı diline aykırı kullanımlar ortaya çıkar. Bu durum esasen metnin anlamını da ilgilendirir, çünkü ağızlara has kelimelerin büyük çoğunluğu, anlam olarak da farklılıklar gösterir.

Şehrūñ kapularını yaptılar. Ol h̄inde hırmen vakti-yıdı. Konya’nuñ meydānında arpa ve buğday çaçları çıkup yığılup tururdu. (T: 343)

> Şehrin kapularını kapattılar. O zaman harman mevsimi idi. Arpa ve buğday çeçleri Konya meydanında dağ gibi yığılmıştı. (T: 115)

: Şehrin kapularını kapattılar. O sırada harman zamanıydı. Arpa ve buğday yığınları Konya meydanına dağ gibi yığılmıştı.

Ba’ dehū kayşer buyurdu, bir h̄ām gön getürdiler. (B: 105)

> Sonunda kayser buyurdu, ham bir gön getirdiler. (BD: 107)

: Daha sonra kayser emretti, işlenmemiş bir deri getirdiler.

Tiğ-i Dahhāk’ı mübārek hamā’il kıldı. Keyyūs süngüsün eline aldı. (B: 81)

> Tığ-ı Dahhak’ı mübarek hamail kıldı. Keyyüs süngüsünü eline aldı. (BD: 79)

: Dahhāk’ın kılıcını [kendisine] kutsal muska yaptı. Keyyüs’[ün] mızrağını eline aldı.

‘Ādeti bu idi kim silāhınuñ üstine bir pehlivān-ı hamāyil kılarıdu. (D: 113)

> Adeti bu idi ki silâhının üstüne bir pehlivan hamayili koyardı. (DD: 105)

: Silahının üstüne bir yiğitlik muskası koymak, âdetiydi.

Pes Resûl h̄azreti mübārek yüzün yârenlerden yaña tutup eyitdi. (B: 70)

> O zaman Hazreti Peygamber mübarek yüzünü yârenlerden tarafa döndürüp /.../ (BD: 66)

: Sonra Hazreti Peygamber mübarek yüzünü dostlarına çevirip söyledi.

/.../ Ca’ fer tiğ-ı Dahhāk’ı çıkardı, tekbir getürdi. Şol koltuğı altından şöyle bir çaldı kim başı iki elleri yarı gövdesi havāya perrān oldu. (B: 82)

> Cafer, Tığ-ı Dahhak’ı çıkardı, tekbir getirdi, o koltuğu altından öyle çaldı ki başı, iki eli, gövdesinin yarısı havaya uçtu. (BD: 81)

: Cafer, Dahhāk’ın kılıcını çıkardı, tekbir getirdi ve [kâfirin] koltuğunun altından öyle bir vurdu ki iki eli, gövdesinin yarısı havaya uçtu.

Āhîr la‘în kaçıldı, kılıç tarttı, Süleymân’a hamle kıldı. (D: 172)

> Sonunda lâin öfkeleni, kılıcı tarttı, Süleyman’a hamle yaptı. (DD: 178)

: Sonunda melun öfkeleni, kılıç çekip Süleyman’a saldırdı.

Yukarıdaki kaynak metin cümlelerinde *çaç*, *gön*, *hamâil*, *yâren* isimleriyle *çal-*, *tart-* fiilleri *Türkçe Sözlük*’te bulunmasına karşın ağızlarda kullanılmaktadır. Son iki örnekteki *çal-* ve *tart-* fiilleri aslında tam yalancı eşdeğer kelimelerdir. “*yâren*” kelimesinin anlamı konuşurlarca bilinmekte, ancak yazı dilinde kullanılmamaktadır. “*çaç*, *gön*, *hamâil*” kelimeleri ise bugün yazı dilinde kullanımdan düşmüştür. Bütün bu kelimelerin Eski Türkiye Türkçesindeki anlamları bugün ağızlarda da yaşamaktadır. Bunların aktarımda korunması ya da uyarlanması yazı diliyle uyumsuzluk meydana getirmiş ve bunun sonucunda ortaya, konuşurlarca anlaşılabilir bir hedef metin çıkmıştır. Hataya düşmemek için kelimelerin yazı dilindeki karşılıkları tespit edilmeli ve istemleri gözden geçirilmelidir.

3.3.7. Kelimeler Arası Uyumsuzluk

Kaynak metindeki bir kelimenin cümledeki diğer kelimelerle ya da yapılarla uyumsuz olması sonucu bu tip hatalar meydana gelir. Esasen bir kelimenin bağlama uyumsuzluğu anlam sorununu da ortaya çıkarır. Başka bir deyişle, kelimenin anlam alanlarındaki değişme, zaman içinde birlikte kullanıldığı kelimelerin de farklılaşmasına neden olur. Bazı kelimeler, çeşitli öbeklerle kullanılır. Bu öbeklerin değişimi de anlam alanlarındaki farklılaşmalara göre ortaya çıkar. Genel olarak bu tip hataların bir kısmı *aslını koruma*, *yalancı eşdeğer kelime kullanma* gibi hatalar içinde değerlendirilebilir.⁵⁸ Bu çalışmada *kelimeler arası uyumsuzluk* ayrı bir başlık altında ele alınacaktır. Ancak, *kelime eksikliği*, *kelime fazlalığı* gibi hataların *kelimeler arası uyumsuzluğa* yol açtığı da unutulmamalıdır.

⁵⁸ Örneğin Uğurlu bunları, *yanlış kelime seçimi* başlığı altında, *kelimeler arası uyumsuzluk*, *kelime eksikliği* (2000: 69) şeklinde sınıflandırmış; Karadoğan ise bunlara *kelime fazlalığı* ve *yakın anlamlı kelime kullanma* (2004a) başlıklarını da eklemiştir.

Bir iki katar öküz kim hisāra girdi. Keçe yüklerinden adamlar yalın kılıc-ıla dökildi. (T: 286)

> Bir iki katar öküz hisara girince keçe yüklerinden adamlarla yalın kılıçlar dökülüp açığa çıktı. (T: 58)

: Bir iki katar öküz kaleye girdi, [Ardından] keçe yüklerinin [arasına saklanan] adamlar yalın kılıç ortaya çıktı.

Yukarıdaki örnekte “adamların kılıçlarıyla ortaya çıkması” anlatılmaktadır. Aktarımda *yalın kılıç* ifadesi korunmuş ve *dökül-* fiilinin önüne alınmıştır. Bu durumda ortaya, “kılıçların dökülmesi” gibi bir anlam çıkmıştır. Ayrıca “adamların dökülmesi” gibi bir kullanım da uyumsuzluk meydana getirmektedir. Çünkü kaynak metinde “adamların ortaya çıkması” anlatılmaktadır.

Dağdan tağa yürüyüp rāh-zenlik idüp bilā nihāye şenā’atler ile muttasıf olmuşdı. (F: 78)

> Dağdan dağa yürüyüp yol kesip, hadsiz hesapsız alçaklıklarla donanmış idi. (F: 79)

: Dağdan dağa geçip yol keserek sınırsız alçaklıklarda bulunurlardı.

Aktarım örneğinde geçen *alçaklıklarla donanmış idi* ifadesi, Türkiye Türkçesi yazı diline uygunluk göstermez. Çünkü *donan-* fiili, olumlu durumlar gösteren bağlamlarda kullanılır ve bu nedenle de *alçaklık* kelimesiyle uyumlu değildir. Dolayısıyla aktarımda “alçaklıklarla donanmak” yerine “alçaklıklarda bulunmak” ya da “kötülüklerde bulunmak” ifadeleri kullanılmalıdır.

Kâfirler çarḫ okıyla çok müslmān şehid itdiler. (D: 111)

> Kâfirler çarḫ okuyla çok Müslüman şehit ettiler. (DD: 103)

: Kâfirler ok atarak birçok Müslümanı şehit ettiler.

Eski Türkiye Türkçesinde *çok* zarfı doğrudan isimlerin önüne gelebilmesine rağmen bugün Türkiye Türkçesinde bu kullanım ortadan kalkmıştır. Zarf günümüzde, sıfatları nicelik olarak derecelendirir. Kelime korunarak aktarıldığında

çok ve *Müslüman* kelimeleri arasında uyumsuzluk oluşur. Bu nedenle aktarımda, belgisiz sıfat durumundaki *birçok* kelimesi tercih edilmelidir.

Resül’imiñ mübarek hâtırı âsûde olsun. (B: 70)

> Resulümün mübarek hatırı güzel olsun. (BD: 67)

: Resulümün mübarek gönlü rahat olsun.

Yukarıdaki kaynak metin cümlesinde *hâtırı âsûde olsun* ifadesi kısmen korunarak kısmen de anlamca uyarlanarak aktarılmıştır. Aktarımda *hâtır* kelimesi korunmuş, *âsûde* ise anlamca uyarlanarak *güzel* kelimesiyle aktarılmıştır. Bunun sonucunda ortaya, birbiriyle uyumsuz bir kullanım çıkmıştır. Oysa ifadenin Türkiye Türkçesindeki tam karşılığı *gönlü rahat ol-*’dur.

Ve bu kâfirler bunlara gâyet i’ timâd idüp tururlardı ve illâ Eynegöl kâfirleri ‘Osmân Gâzi’den ihtirâz iderlerdi ve bunlar dahı anlardan ihtirâz iderlerdi. (T: 276)

> Ayrıca bu kâfirlerin bunlara itimadı pek çok idi. Ancak İnegöl kâfirleri Osman Gazi’den çekinirler, onlar da bu kâfirlerden sakınırlardı. (T: 48)

: Yine bu kâfirler bunlara çok güveniyorlardı; ancak, İnegöl kâfirleri Osman Gâzi’den, bunlar da o kâfirlerden çekinmekteydiler.

“*Pek çok*” kelimesi, Türkiye Türkçesinde hem sıfat hem de zarf olarak kullanılabilir. Ancak sıfat olarak kullanımı daha yaygındır. Kaynak metinde Türkiye Türkçesindeki *güven* kelimesinin anlamca karşılığı *itimat*, soyut bir isimdir bu nedenle de *pek çok* zarfıyla uyumsuzluk göstermektedir.

Ḥuseyn Gâzi’niñ kulağına müjde eyledi. (B: 72)

> Hüseyin Gazi’ nin kulağına müjdeli bir haber söyledi. (BD: 69)

: Hüseyin Gâzi’ nin kulağına müjdeli [bir haber] fısıldadı.

Yukarıdaki örnekte, derin yapıda *kulağa fısıldama* söz konusudur. Ancak bu durum, *kulağa müjdeli haber söyle-* şeklinde ifade edilmiştir. Oysa bilindiği gibi Türkiye Türkçesinde *kulağa söylemek* gibi bir kullanım bulunmamaktadır. Dolayısıyla mahiyet olarak *kulağa fısıldamak* doğru, *söylemek* yanlış bir kullanım oluşturur. Aktarım, “*Hüseyin Gâzi’ye müjde verdi.*” ya da “*Hüseyin Gâzi’nin kulağına müjdeli bir haber fısıldadı.*” şeklinde olmalıdır.

Derhâl elini, ayağını şişdiler, hâş atlardan bir at getirüp silâh geydurdiler. (D: 76)

> Derhâl elini, ayağını çözdüler, iyi atlardan bir at getirip silâh giydirdiler. (DD: 60)

: Hemen elini ayağını çözdüler. Safkan atlardan bir at getirip [Efrumiyye’yi] silahlandırdılar.

Melik uykudan uyanıp silâhını bağlandı, süvâr olup kâfirlere hâmler kıldı. (D: 122)

> Melik uykudan uyanıp silâhını bağlandı, atına binip kâfirlere saldırdı. (DD: 116)

: Melik uykudan uyanıp kılıç kuşandı, atına binip kâfirlere saldırdı.

Kaynak metindeki *silâh gey-* ve *silâh bağla-* fiilleri Türkiye Türkçesinde bu şekliyle kullanılmaz. XIII – XV. yüzyıllar arasında ateşli silahların olmadığı, ok, kılıç, kalkan gibi silahlarla savaş yapıldığı bilinmektedir. Bu silahların vücuda bağlandığı, ayrıca gelecek darbelerden korunmak için de zırhlar giyildiği yine o dönem savaş uygulamalarındandır. Ancak bunlar, teknolojinin gelişmesiyle birlikte ortadan kalkmış, silahlar artık giyilmez ve bağlanmaz olmuştur. Dolayısıyla zaman içinde *silah* ve *giymek*, *bağlamak* kelimeleri arasında uyumsuzluk meydana gelmiştir. Bu nedenle, ifadelerin yukarıdaki örneklerde olduğu gibi uyarlanarak aktarılması, Türkiye Türkçesi yazı diline uygun değildir.

Ruyızay süngüsün Melik’e hâvâle kıldı. (D: 132)

> Ruyızay süngüsünü Melik’e attı. (DD: 129)

: Ruyızay mızrağını Melik’e fırlattı.

Eski Türkiye Türkçesinde *süngü* kelimesi, Türkiye Türkçesine göre tam yalancı eşdeğer kelimedir. Tam yalancı eşdeğer kelimenin hedef anlaşma birimindeki karşılığı tespit edilmeyip aslını koruma ya da uyarlama yapıldığında diğer kelimelerle uyumsuzluk oluşmaktadır. Yukarıdaki örnekte, kaynak metindeki *süngü* kelimesi korunmuş ve bunun sonucunda *at-* fiili ile uyumsuzluk meydana gelmiştir. Çünkü *Türkçe Sözlük*'te *tüfeğin ucuna takılan küçük bıçak* (Akalin vd. 2009: 1828) şeklinde tanımlanan kelime Eski Türkiye Türkçesinde *mızrak* anlamındadır. Dolayısıyla *süngü* atılamaz; ancak *mızrak* atılabilir. “*mızrak*” kelimesi kullanıldığında uyumsuzluk ortadan kalkar.

3.3.8. Kelime Eksikliği

Bu tip hatalar, kaynak metindeki bir kelimenin aktarımda dikkate alınmaması sonucu oluşur. Bu durumda kaynak metnin derin yapısı tam olarak aktarılamaz ya da kastedilen anlamdan başka bir anlam ortaya çıkar. Çeviride ya da aktarımda, iki dil birimi arasında bütün kelimelerin aktarılması her zaman mümkün olmayabilir. Bu, daha önce de ifade edildiği gibi iki dil dizgesi arasındaki derin kültürel farklılıklardan kaynaklanır. Ancak, kaynak metindeki her unsur dikkate alınmalı, bunların karşılıkları hedef anlaşma biriminde tespit edilmelidir. Bunun mümkün olmadığı durumlarda yine kaynak metinden hareket edilmeli ancak, derin yapıyı ortaya koyacak en iyi ifadeler belirlenmelidir. Ayrıca, kelimelerin dikkate alınmaması kaynak metin üslubunun aktarımda zarar görmesine yol açar.

İmdi çün kim küffâr ve müşrikîn -demmerhumu'llâh- dalâlet yollarında azup hakkı koyup bâtıla meyl itmişlerdi. (F: 152)

> Şimdi, mademki kâfirler ve müşrikler (Allah onları kahretsin) yollarında azıp hakkı koyup batıla meyletmişlerdi /.../ (F: 153)

: Şimdi kâfirler ve müşrikler, -Tanrı onları kahretsin- kötü yollara sapıp doğruyu bırakıp yanlışla yönelmişlerdi.

Yukarıdaki örnekte, *dalâlet* kelimesi dikkate alınmamıştır. Kelime Türkiye Türkçesinde, *sapınç*, *sapkınlık*, *doğru yoldan ayrılma* (Akalin vd. 2009: 463)

anlamlarındadır. Kelimenin dikkate alınmaması ve hemen sonrasındaki *yollarında az-* ifadesinin korunması derin yapıdaki anlamın doğru aktarılmasını engellemiştir.

Ammā düküli gördüğüm yerlerde hiç Rūm'dan yeg yer görmedim /.../ (B: 70)

> Ama, gördüğüm memleketler içinde Rum (Anadolu)'dan daha iyi yer hiç görmedim. (BD: 66)

: Ama gördüğüm bütün yerler [içinde] Anadolu'dan daha iyi [bir] yer hiç görmedim.

Kaynak metindeki *düküli* kelimesinin aktarıma alınmaması, anlamın pekiştirilmesini önlemiştir. Bu durum, kaynak metindeki anlamın hedef anlaşma biriminde eksik kalmasına neden olmuştur.

Ꞑatı melül oldılar, eytdiler kim: “Nâzenin diyrle ve çal'alara ve ruhbânlaraya yazık oldu.” /.../ (D: 120)

> Çok üzüldüler, söylediler: “Kiliselere, kalelere ve papazlara yazık oldu.” /.../ (DD: 114)

: Çok üzüldüler ve şöyle dediler: “Güzelim kiliselere, kalelere ve papazlara yazık oldu.”

Kaynak metindeki *nâzenîn* kelimesi dikkate alınmamış ve bunun sonucunda hemen ardındaki *kilise* kelimesi pekiştirilememiştir. Kaynak metindeki her unsurun bir görevi olduğu, ancak bu unsurların bazen hedef anlaşma biriminde karşılıklarının olmayabileceği göz önünde tutulmalıdır.

Akça Koca'yı, Konur Alp'ı, Gâzi Abdurrahman'ı ve Köse Mihal'ı, bu dört azizi, buña yarar yoldaşdur diyü, bile koşdı. (T: 296)

> Akçakoca'yı, Konur Alp'ı, Gazi Abdurrahman'ı ve Köse Mihal'i, bu dört seçkin arkadaşı Orhan Gazi'nin yanına verdi. (T: 68)

: Akçakoca'yı, Konur Alp'i, Gâzi Abdurrahman'ı ve Köse Mihal'i, bu dört muhterem kişiyi, sıkıntı zamanında faydalı yoldaştır diye [onlarla] beraber gönderdi.

Yukarıdaki örnekte *buña yarar yoldaş* ifadesi dikkate alınmamıştır. Bunda yapının Türkiye Türkçesinde bir ya da birkaç kelimelik karşılığının bulunmayışı etkili olmuş olabilir. Ancak bu gibi durumlarda derin yapının, gerekirse birden fazla kelimeyle aktarımı gerçekleştirilmelidir. Kaynak metinde aktarıma alınmayan bölüm, söz konusu kişilerin gönderilme nedenini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla cümle içinde önemli yere sahiptir.

Eyitdiler kim: “Bu Türk’ün üzerine varalum tã anı ol aradan götürelüm, hiç adın sanın komayalum. Götürelüm kim anuñ şerrinden emin olavuz. (T: 292)

> Şunu söylediler: “Bu Türk’ün üzerine varalım, onu aradan temizleyelim ve hiç adını, sanını şöhretini bırakmayalım ve şerrinden kurtulalım” dediler. (T: 64)

: “Bu Türklerin üzer[ler]ine gidip on[lar]ı ortadan kaldıralım, hiçbir [şekilde] adın[ı] sanın[ı] bırakmayalım, on[lar]ın kötülük[ler]inden kurtulabilmek [için] kaldıralım.” dediler.

Yukarıdaki kaynak metin cümlesinde iki defa *götür-* fiili kullanılmıştır. Birinci örnekteki *aradan götü-* deyiminin Türkiye Türkçesinde tam karşılığı *ortadan kaldırmak*'tır. Bu, *aradan temizlemek* gibi kaynak metinde olmayan yorumlu bir ifadeyle aktarılmıştır. İkinci örnekte, fiil hiçbir şekilde dikkate alınmamıştır. Bu durum, anlamın pekiştirilmesini önlemiştir.

Ƙadîmi gâzîler ol hâli görüp Dükiyye'den yaña kaçdılar. (D: 272)

> Eski gaziler o hâli görüp Dükiyye'ye gitmek üzere yola çıktılar. (DD: 306)

: Eski gâzîler bu durumu görünce Dükiyye tarafına kaçtılar.

Kaynak metindeki *yaña* kelimesi aktarımda dikkate alınmamıştır. Böylece *Dükiyye tarafına kaçmak* anlamı, *Dükiyye tarafına yola çıkmak* şeklinde ifade

edilmiştir. Dolayısıyla kaynak metindeki anlam aktarıma yansıtılmamış, bunun sonucunda sadece kelime boyutunda değil, anlam boyutunda da kaynak metinden sapma meydana gelmiştir.

Gerekdir ki kelisâların yıqalar, yerlerine mescîdler ve medreseler bünyâd ideler. (B: 70)

> Kiliselerini yıkacaklar, yerlerine mescitler ve medreseler yapacaklar. (BD: 67)

: Kiliselerini yıkıp yerlerine mescit ve medrese yapmaları gerekir.

Kaynak metindeki ki’li bağlı cümle yapısı aktarımda kaldırılmıştır. Bu birleşik cümleler, Türkçe söz dizimine uygun olmadığı için aktarımda düzeltilmelidir. Bu nedenle aktarıcının yaptığı iş, aktarma tekniği açısından doğrudur. Ancak burada doğru olmayan, ki’li bağlı cümlenin ilk kısmı yani temel cümlenin dikkate alınmamasıdır. Temel cümle ise *gerekdir* ifadesidir. Kaynak metinde, kiliselerin yıkılıp yerlerine mescit ve medreseler yapılması gerektiği anlatılırken aktarıcı bu gereklilik ifadesini dikkate almayarak “*kiliselerini yıkacaklar, yerlerine mescitler ve medreseler yapacaklar.*” diyerek yapılacak işi gelecek zamana atfetmiştir.

3.3.9. Kelime Fazlalığı

Aktarımda gereksiz kelime kullanımına kelime fazlalığı denir. Kaynak metindeki her kelimenin dikkate alınması ve hedef anlaşma birimindeki karşılığının tespit edilmesi gerekir. Ancak, bazen kaynak metindeki her kelimenin bire bir karşılığı bulunmayabilir. Bu gibi durumlarda kaynak metinde olmayan kelimelere başvurulmaktadır. Ancak buradaki fazladan kelime kullanımı, gerekli olduğu için değil tamamen keyfi ve gereksiz yere yapılmaktadır. Aktarımda, metnin derin yapısını en iyi ifade edecek olan kelimeler tercih edilmeli ve kaynak metinde bulunmayan ancak gerekli olan kelimeler köşeli parantez içine alınmalıdır. Bu yapılmadığında metnin derin yapısını aslına uygun bir şekilde aktarmak ve kaynak metinden zorunlu olarak yapılan sapmaları göstermek mümkün olmaz.

Andan ol kâfirler toñuzlar gibi hortlaştılar. (D: 266)

> Sonra o kâfirler, domuzlar gibi burunlarından hırıltılı sesler çıkardılar. (DD: 299)

: Sonra o kâfirler, domuzlar gibi hortlaştılar (~ hırıltılı sesler çıkardılar).

Kaynak metinde domuzların ses çıkartması anlatılmaktadır. Ancak cümle aktarılrken kaynak metinde olmamasına ve cümle için gerekli olmamasına rağmen *burunlarından* ifadesi eklenmiştir.

Ammā Hüseyn gâyet pehlivân kopdı. (B: 71)

> Ama, Hüseyin gayet güçlü ve kuvvetli idi, pehlivan oldu. (BD: 68)

: Ama Hüseyin, oldukça büyük [bir] yiğit oldu.

Yukarıdaki örnekte *güçlü ve kuvvetli* ifadesi, kaynak metinde yoktur ve anlam için de gerekli değildir. Kaynak metinde, Hüseyin'in büyük bir yiğit olması, anlatılmaktadır. Metindeki *gâyet* kelimesi, anlamı güçlendirmektedir. Ayrıca *güçlü ve kuvvetli* ifadesine gerek yoktur.

/.../ şol nesne ki âlet-i ceng ve esbâb-ı harbdür, müheyyâ kıldılar. (F: 466)

> /.../ savaş alet ve malzemeleri ne ise hepsini hazır ettiler. (F: 467)

: Savaş alet ve araç gereçlerini hazırladılar.

Yukarıdaki örnekte kaynak metinde olmayan *ne ise hepsini* ifadesine yer verilmiştir. Oysa buna gerek yoktur. Kaynak metinde, savaş araç ve gereçlerinin hazırlandığı, anlatılmaktadır. Aktarımda, anlamı bozacak herhangi bir hata olmamasına rağmen fazladan kelime bulunmaktadır. Bu da üsluba zarar vermiştir.

Kız dağı 'âşık olduğımı t̄ayesine söyledi. (B: 95)

> Kız bir görüşte âşık olduğunu dadısına söyledi. (BD: 95)

: Kız da âşık olduğunu dadısına söyledi.

Kaynak metinde, kızın âşık olduğunu dadısına söylemesi, anlatılmaktadır. Ancak aktarıma *bir görüşte* ifadesi eklenmiş ve bunun sonucunda kaynak metinden anlamca bir sapma meydana gelmiştir. Bu örnek, bir önceki örnekten farklıdır. Önceki örnekte, anlamca bir hata olmamasına rağmen fazladan kullanılan kelimeler vardır. Bu örnekte ise yapılan hata ile hem anlamca farklılık oluşmuş hem de aktarım cümlesi gereksiz yere uzatılmıştır.

Anuñ-ıçun kim Gâzi Rahmân geldüğünde bu cemî‘i kazıyyeleri aña bildürmiş-idi kim İznikmid’i ne suret-ile alalar-ıdı? (T: 309)

> İznikmid’in ne şekilde alınacağını da bütün meseleleri sayıp dökerek açık şekilde Gazi Rahman’a bildirmişti. (T: 81)

: Onun için, Gâzi Rahman geldiğinde İzmit’in ne şekilde alınacağı [ile ilgili] bütün hususları ona anlatmıştı.

Yukarıdaki aktarım örneğinde, kaynak metinde bulunmamasına rağmen *sayıp dökerek açık şekilde* ifadesine yer verilmiştir. Dolayısıyla aktarımda gereksiz yere zarf kullanılmış ve derin yapıda olmayan bir anlam oluşmuştur.

Acısından Melik girü dönüp gitdi. Ehron la‘ini şöyle çaldı kim başı kırk adım yire gitdi. (D: 265)

> Melik, acısına dayanamadı, geri dönüp gitti. Ehron’a öyle bir vurdu ki başı kırk adım yere gitti. (DD: 297)

: Melik, acısından [dolayı] geri dönüp gitti. Ehron melunu[na] öyle [bir] vurdu ki başı kırk adım yere gitti.

Kaynak metinde, Melik’in acısından dönüp gittiği, anlatılmaktadır. Ancak bu, *Melik, acısına dayanamadı, geri dönüp gitti* şeklinde ifade edilmiştir. Burada *dayanamadı* kelimesine gerek yoktur. Çünkü Melik acısına dayanamayarak değil, acısından dolayı gitmektedir. Dolayısıyla kaynak metindeki cümleye bakarak Melik’in acısına dayanıp dayanmadığını kestirmek mümkün değildir.

Anuñ-ıçun “Mürüvvet en efdal gazādur.” dir-idi. (T: 313)

> Onun için Orhan Gazi: “Hayırseverlik Allah için olan çalışmaların en üstünüdür” der idi. (T: 85)

: Onun için “Hayırseverlik en erdemli savaştır.” derdi.

Kaynak metindeki *efdal* kelimesi *Allah için olan çalışmaların en üstünü* şeklinde yorumlu bir ifadeyle aktarılmıştır. Oysa *efdal* kelimesi Türkiye Türkçesinde *en faziletli, en erdemli* anlamındadır. Aktarımda kelimenin en kısa karşılığının tespit edilememesi yorumlu bir aktarıma gidilmesine, dolayısıyla gereksiz kelime kullanımına neden olmuştur.

“Sensiz benim tākātım yokdur ki yalnız bunda tūram.” didi. (B: 96)

> “Ben sensiz duramam. Yalnız başıma burada ben ne yaparım.” dedi. (BD: 97)

: “Burada sensiz, yalnız [başıma] durmaya gücüm yoktur.” dedi.

Yukarıdaki örnekte, bir öncekinde olduğu gibi yorumlu bir aktarıma gidilmiştir. Kaynak metindeki ki’li bağlı cümle yapısı kaldırılıp kelimeler tam karşılıklarıyla aktarıldığında fazladan kelime kullanmaya gerek kalmamaktadır.

3.3.10. Yakın Anlamlı Kelime Kullanma

Kaynak metindeki bir kelimenin hedef anlaşma birimine, tam karşılığıyla değil de yakın anlamdaki kelimeyle aktarılması sonucu oluşur. Bu durumda kaynak metindeki anlam hedef anlaşma birimine tam olarak aktarılamaz. Ayrıca kelime tercihindeki bu hata, kaynak metin üslubunun bozulmasına da neden olabilir.

Çün hukm-i risālet tamām ola, iki yüz yıldan soñra bir yigit qopa, uzun boylu, hūb yüzlü, buğday alıñlu ola. (B: 70)

> Elçiliğin hükmü tamam olunca, iki yüz yıl sonra bir yiğit dünyaya gelecek, uzun boylu, güzel yüzlü, buğday tenli olacak. (BD: 67)

: Nübüvvet tamamlandıktan iki yüz yıl sonra bir yiğit dünyaya gelecek. Uzun boylu, güzel yüzlü ve buğday tenli olacak.

Kaynak metin cümlesindeki *hukm-i risâlet* tamlamasıyla *peygamberlik görevi* kastedilmektedir. Aktarımda *elçiliğin hükmü* tamlaması kullanılmıştır. Oysa *Türkçe Sözlük*'te kelime, “*elçi olma durumu, elçinin görevi veya makamı, sefirlik, sefaret*” olarak tanımlanmıştır. Aynı eserde *elçi* kelimesine üçüncü anlamıyla *yalvaç, peygamber, resul, nebi* anlamları da verilmiştir (Akalin vd. 2009: 621). Dolayısıyla *elçi* kelimesi, peygamberlik anlamında kullanılsa da *elçiliğin hükmü* tamlaması bu anlamdan çok, *uluslararası ilişkileri ve bağlantıları gerçekleştiren kurum*, olarak anlaşılmaktadır. Bunun yerine *nübüvvet* ya da *peygamberlik* kelimelerinin seçilmesi anlamı daha açık hâle getirecektir.

Ol yirden otağların ve ağırlıkların dökdi, salt süvâr olup revâne oldı, yürüdü /.../ (F: 480)

> /.../ oradan otağlarını ve ağırlıklarını döktü, sadece atına binip yola düştü, yürüdü /.../ (F: 479)

: Oraya çadırlarını ve yüklerini indirdi, tek başına atına binip yola koyuldu, yürüdü /.../

Kaynak metindeki *salt* kelimesi *Türkçe Sözlük*'te ikinci anlamıyla *yalnızca* kelimesiyle açıklanmıştır (Akalin vd. 2009: 1693). Ancak, kelime Eski Türkiye Türkçesinde *tek başına, yalnız başına* anlamlarıyla da kullanılmaktadır. Aktarımda *tek başına* yapısı tercih edildiğinde uyumsuzluk ortadan kalkar.

Sen Baştal'ı sehil tutdın. (B: 96)

> Sen Battal'ı kolay sandın. (BD: 96)

: Sen Battal'ı hafife aldın.

Kaynak metindeki *sehil* kelimesine aktarımda *kolay* karşılığı verilmiştir. Oysa cümlede Battal'ın hafife alınması anlatılmaktadır. Kelimesi kelimesine bir çeviri ya da kaynak metne bağlı kalma endişesi ortaya hedef anlaşma biriminde uyumsuz bir yapının ortaya çıkmasına neden olmuştur. *Kolay* ve *hafif* kelimeleri arasında her ne kadar anlam yakınlığı bulunsa da kelimeler her bağlamda birbirinin yerine kullanılamamaktadır.

El-kışşa üç kez in hamle kıldı, Melik'i alımdı.⁵⁹ (D: 113)

> Özetle üç defa hamle yaptı, Melik'i alamadı. (DD: 104)

: Kısacası, üç defa saldırdı, Melik'i yenemedi.

Eski Türkiye Türkçesinde *yenmek*, *mağlup etmek* anlamlarında da kullanılabilen *al-* fiili, Türkiye Türkçesinde bu anlamıyla bulunmaz. Ancak *Türkçe Sözlük*'te kelimenin *fethetmek* (Akalin vd. 2009: 80) anlamında kullanıldığı da belirtilmiştir. Bu iki anlam arasındaki yakınlık, aktarıcının aslını koruma hatası yapmasına yol açmıştır.

Ālāt-ı harb ile kendini āreste kıldı. (B: 76)

> Harp araç gereçleriyle kendisini süsledi. (BD: 73)

: Kendisini harp araç gereçleriyle donattı.

Kaynak metindeki *āreste kıl-* fiili, Türkiye Türkçesinde *süsle-* fiiliyle aktarılmasına karşın kelime bazı bağlamlarda *donat-*, *donan-* fiillerinin yerini de tutmaktadır. Esasen *süsle-* ve *donat-* fiilleri arasındaki anlam yakınlığı, kelime tercihini olumsuz etkilemiştir.

Kâfirler gülüp kılup Natron'a at irışdürdiler. (D: 123)

> Kâfirler hücum edip Natron'a at ulaştırdılar. (DD: 117)

⁵⁹ Kelime "alamadı" olması gerekir.

: Kâfirler hücum edip Natron'a at yetiştirdiler.

Kaynak metinde, kâfirlerin savaş sırasında Natron'a at yetiştirmeleri anlatılmaktadır. Ancak, aktarımda *eriştir-* ya da *yetiştir-* fiilleri yerine *ulaştır-* fiili tercih edilmiştir. Oysa *eriştir-* ya da *yetiştir-* fiillerinin mahiyet alanında *aceleyle yapma* anlamı da varken *ulaştır-* fiilinde yoktur. Kaynak metindeki bu anlam, aktarıma yansıtılamamıştır.

Geyik kaçdı, geldi bir mağaraya girdi, belürsiz oldu. (B: 72)

> Geyik kaçtı, geldi bir mağaraya girdi, kayıp oldu. (BD: 68)

: Geyik kaçarak bir mağaraya girdi, gözden kayboldu.

Kaynak metinde, geyiğin kaçıp mağaranın içinde gözden kaybolması, anlatılmaktadır. Ancak aktarımda *kayıp oldu* ifadesi ile ortaya, geyiğin yolunu kaybetmesi gibi kaynak metne uygun olmayan bir anlam çıkmaktadır. Ayrıca *belürsiz ol-* fiili bugün Türkiye Türkçesinde *ortadan kaybolmak* veya *gözden kaybolmak* deyimleriyle karşılanmaktadır.

Eyitdi kim: “Konşularımızdır. Biz bu vilâyete garîb geldük, bunlar bizi hōş tuttular. İmdi bize dahı vâcibdür kim bunlara hurmet idevüz.” didi. (T: 284)

> “Komşularımızdır, biz bu yere geldiğimiz zaman acınacak durumda idik, bunlar bizi hoş tuttular. Şimdi bize yakışan bunlara saygı duyup iyilik etmektir.” cevabını verdi. (T: 56)

: “Komşularımızdır. Biz buraya dışarıdan geldiğimizde bunlar bizi hoş tuttular. Şimdi bizim de bunlara hürmet etmemiz gerekir.” dedi.

Yukarıdaki örnekte *hurmet id-* fiili, *saygı duyup iyilik etmek* şeklinde aktarılmıştır. Oysa fiil aynı şekliyle Türkiye Türkçesinde bulunmaktadır. Dolayısıyla

ifadenin yakın anlamlı şeklini kullanmaya gerek yoktur. Ayrıca aktarımda fiilin karşılığı olarak seçilen ifade uzundur ve bu da üsluba zarar vermiştir.

Şemmās pīr Rūm’ın hikāyetlerin ve Mihriyâyl’in kıssaların bir bir söyledi ve çok nasihatler eyledi. (B: 77)

> Şemmas Pir, Rum’un hikâyelerini ve Mihriyâyl’in kıssalarını bir bir söyledi ve çok nasihatler etti. (BD: 74)

: Yaşlı Şemmās, Rum’un ve Mihriyâyl’in hikâyelerini bir bir anlattı ve [ona] birçok nasihatte bulundu.

Hatanın temelini, *söyle-* ve *anlat-* fiilleri arasındaki anlam yakınlığı oluşturur. Kelimelerin birbirinin yerine kullanılabileceği düşüncesi ve kaynak metne bağlılık endişesi ortaya, *kıssa söyle-* gibi hedef anlaşma birimiyle uyumsuz bir kullanımı çıkarmıştır. Aktarımda *anlat-* fiili tercih edildiğinde uyumsuzluk ortadan kalkar.

Lā-cirem, yarar beglerine ‘asker koşdı, her tarafa şaldı. Vardılar, ceng itdiler, bir niçe bin kâfiri şıldılar. (F: 320)

> (Padişah), yarar beylerine asker verdi, her tarafa gönderdi; onlar vardılar savaştılar; binlerce kâfiri mağlup ettiler. (F: 321)

: Şüphesiz, [Padişah] önemli beylerine asker verdi, [onları] her [bir] yana gönderdi. [Onlar] gittiler, savaştılar, binlerce kâfiri öldürdüler.

Eski Türkçeden beri sıklıkla kullanılan *sı-* fiili Eski Türkiye Türkçesinde de değişik anlamlarda kullanılmaktadır. Eski Türkiye Türkçesinde *öldürmek*, *ölmek*, *yenmek*, *mağlup etmek*, *kırmak* yerine kullanılan fiil, yukarıdaki örnekte *öldürmek* anlamındadır.

Düğün esbâbı tamām oldu. (T: 284)

> Düğün işleri eksiksiz görüldü. (T:56)

: Düğün hazırlıkları tamamlandı.

Örnekte, düğün hazırlıklarının tamamlandığı, anlatılmaktadır. Ancak aktarımda *eksiksiz görüldü* ifadesi seçilmiş ve bunun sonucunda kaynak metinden sapma meydana gelmiştir. Buradaki *esbâb* kelimesinin anlamı, aktarımın şeklini belirlemiştir. Kelime Eski Türkiye Türkçesinde *gereç, hazırlık, gerekli şeyler* kelimelerinin karşılığıdır.

3.3.11. Özel İsimler

İsimler, insanoğlunun hayatında çok eski dönemlerinden beri var olmuş ve sosyal ilişkilerde önemli kolaylıklar sağlamıştır. İnsanları, varlıkları diğerlerinden ayırt etmeye yarayan isimler, dilin oluşumunda ve gelişiminde de önemli yer tutar (Aksan 2000: 96).

İnsanların hayatında bu denli önemli yeri olan isim ve isim verme geleneği kuşaktan kuşağa aktarılarak günümüze kadar ulaşmıştır. Örneğin, bu gelenek geçmişten günümüze çeşitli Türk boylarında da küçük farklılıklarla canlı bir şekilde varlığını sürdürmektedir.

İsimlerin özel bir varlığı salt ayırt etme ölçütleri doğrultusunda kullanımı, onların zaman içinde çekirdek anlamlarının yok olmasına neden olmuştur. O dilin uzmanlarınca dahi zor çözümlenen özel isimler bu nedenle, çevirilerde olduğu gibi bırakılmaktadır. Bu durum, lehçeler arası ve lehçe içi aktarmalar için de geçerlidir. Çünkü diğer birçok değişimde de olduğu gibi özel isimlerde de zaman içinde birtakım değişiklikler meydana gelir. Esasen bunlar hızlı ya da aşamalı olarak gerçekleşen kültür değişiklikleriyle ilgilidir. Özellikle din değişikliği, farklı coğrafyalarda yaşama, uzun süre azınlık durumunda kalma gibi etkenler, özel isimlerin lehçeler arasında ya da bir dilin tarihî dönemlerinde farklılaşmasına neden olabilmektedir. Bu nedenle lehçeler arası ya da lehçe içi tarihî metin aktarmalarında şu hususlara dikkat edilmelidir:

1. Lehçeler arası ve lehçe içi aktarmalarda hedef anlaşma biriminde bulunmayan isimler aynı ses örgüsüyle alınmalı ve kullanılmalıdır. Bu isimleri hedef

anlaşma biriminin ses yapısına uyarlamak doğru olmaz. Örneğin, kaynak metinde geçen *Şāmseb* ismini *Şemâsep* şeklinde uyarlamak doğru değildir.

2. Lehçeler arası ve lehçe içi aktarmalarda kaynak metin ve hedef anlaşma biriminde bulunan, ancak ses yapıları farklı kelimeler hedef anlaşma birimindeki ses örgüsüyle aktarılmalıdır. Örneğin kaynak metinde geçen *Tarabuzan* ismi, hedef anlaşma birimine *Trabzon* şeklinde aktarılmalıdır.

3. Lehçeler arası ve lehçe içi aktarmalarda kaynak metindeki bir ismin karşılığı hedef anlaşma biriminde farklı olabilir. Bu durum tarihî metinlerde özellikle yer isimlerinde görülür. Bu durumda, ismin hedef anlaşma birimindeki şeklini tercih etmek gerekir.

İncelenen metinlerde kişi, millet, boy, oymak, ülke, bölge, il, ilçe isimlerinde hatalar yapıldığı görülmüştür. Bunlar şunlardır:

3.3.11.1. Aslını Koruma

Kaynak metindeki kişi, millet, boy, oymak, ülke, bölge, il, ilçe isimlerinin korunarak aktarılmasıyla meydana gelir. Okuyucunun, isimleri doğru bir şekilde algılayabilmesi için bunların hedef anlaşma birimindeki şekillerinin kullanılması gerekmektedir. Ancak, hedef anlaşma biriminde bunlar yoksa aslını koruma yapılmalı, ses örgüsü aynen alınmalıdır.

Kişi İsimleri

“Yā Ebāzer! Ben Malatya’ya giderim, ammā bu tarafları heb saña işmarladım.” (B: 151)

> “Ya Ebazer! Ben Malatya’ya gidiyorum. Fakat bu tarafları hep sana emanet ediyorum.” (BD: 161)

: “Ey Abuzer! Ben Malatya’ya gidiyorum; ancak, buraları tamamen sana emanet ediyorum.”

Kaynak metindeki *Ebâzer* ismi aynen korunmuştur. Oysa Türkiye Türkçesinde bu isim *Abuzer* şeklindedir. İsmi hedef anlaşma birimindeki şekli tercih edilmelidir. Ayrıca isimlerdeki aslımı korumalar, aktarımın kaynak metnin etkisinde kalmasına neden olur.

Millet, Boy, Oymak İsimleri

Sivasdos eyddi: “Biz dağı halife leşkeriyüz, Kıfçak ilinden gelürüz. (D: 65)

> Sivasdos söyledi: “Biz de halife askeriyiz, Kıfçak ilinden geliyoruz.” (DD: 46)

: Sivasdos: “Biz de halife[nin] asker[ler]iyiz. Kıfçak memleketinden geliyoruz.” dedi.

Ammâ Türkmenüñ gâyet bahâdur ve yarar yoldaşları-y-ıdı. (T: 384)

> Bunlar Türkmen'in seçme yiğitleri ve yarar yoldaşları idi. (T: 156)

: Ama [bunlar] Türkmenlerin büyük yiğitleri ve yararlı yoldaşlarıydı.

Birinci örnekteki *Kıfçak* kelimesi bugün Türkiye Türkçesinde *Kıpçak* şeklindedir. İkinci örnekteki *Türkmen* kelimesi ise bütün Oğuz Türklerini ifade etmek için kullanılmıştır. Ancak bu tarz bir kullanım Türkiye Türkçesinde bulunmaz. Aktarımda hata, isme çokluk eki eklenmek suretiyle giderilebilir. Yani aslımı koruma yapmayıp ismin hedef anlaşma birimindeki kullanımı tercih edilmelidir.

İl, İlçe İsimleri

Ammâ Şam ilinde Antakiyye ve ‘Akka ve Tarabluş ve Şuds ve Nablüs kenârına dek Firenk çerisi tutmuşdur. (D: 63)

> Ama Şam ilinde Antakiyye, Akka, Tarabluş, Kudüs ve Nablus kenarına kadar Frenk ordusu zapt etmiştir. (DD: 43)

: Ama Şam ilinde Antakya, Akkâ, Trablus, Kudüs ve Nablus’a kadar yakın olan yerleri Hristiyan ordusu zapt etmiştir.

Yukarıdaki kaynak metin cümlelerinde *Antakiyye* ve *Tarablus* isimlerinde aslını koruma yapılmıştır. Bu yer isimleri hedef anlaşma biriminde bu şekilde bulunmaz. İsimlerin Türkiye Türkçesindeki şekilleri tercih edilmelidir.

Andan yürüdi, Divriği aldı. Malatiyye'ye vardı, Malatiyye'yi ve Derevende'yi (Derende) ve Bihisni'yi, bunları feth itdi. (T: 345)

> Sonra Divriği'yi aldı, Malatya'ya vardı. Malatya'yı, Derevende'yi, Bihisni'yi fethetti. (T: 117)

: Sonra ilerleyip Divriği'yi aldı. Malatya'ya ulaşp Malatya'yı, Darende'yi ve Besni'yi fethetti.

Bu örnekte de *Derevende* ve *Bihisni* isimleri korunmuştur. Bu isimlerin hedef anlaşma birimindeki karşılıkları *Darende* ve *Besni*'dir. *Darende* Malatya, *Besni* de Adıyaman ilinin ilçesidir. Dolayısıyla aktarımda isimlerin bugün kullanılan şekilleri kullanılmalıdır.

Orhan Gâzi kendüsi 'asker-i mansürünü alıp İznikmid'e vardı. (T: 309)

> Kendisi ordusuyla İznikmid'e gitti. (T: 81)

: Orhan Gâzi'[nin] kendisi, muzaffer ordusunu alıp İznik'e gitti.

Kaynak metindeki *İznikmid* ismi korunmuş ve bunun sonucunda ortaya, hedef anlaşma biriminden farklı bir kelime çıkmıştır. Türkiye Türkçesinde isim, *İznik* şeklindedir. Dolayısıyla aktarımda *İznik* ismi kullanılmalıdır.

Nāgāh Puthil la' in, ki Tarabuzan begidür, Melik'e süñü-y-ile hamle kıldı. (D: 266)

> O sırada Tarabuzan Beyi Puthil, Melik'e süngü ile saldırdı. (DD: 299)

: Ansızın Trabzon Bey'i [olan] Puthil melun[u], Melik'e mızrakla saldırdı.

Kaynak metindeki *Tarabuzan* kelimesi korunmuştur. Oysa ismin Türkiye Türkçesindeki *Trabzon* şekli tercih edilmeliydi. İsimlerin Eski Türkiye Türkçesi şekillerinin korunması, aynı zamanda üslupla da ilgilidir. Bu şekilde kaynak metin üslubu da hedef anlaşma birimine kopyalanmış olmaktadır. Oysa aktarım üslubunun hedef anlaşma birimine göre düzenlenmesi, ama aynı zamanda kaynak metin üslubunun da gözetilmesi gerekmektedir.

3.3.11.2. Aslını Uyarlama

Kaynak metindeki kişi, millet, boy, oymak, ülke, bölge, il, ilçe isimlerinin ses bakımından uyarlanmasıyla meydana gelir. Bunun sonucunda ne kaynak metinde ne de hedef anlaşma biriminde bulunan ve bir nevi aktarıcının imal ettiği kelimeler ortaya çıkar. Oysa kaynak metinde olup hedef anlaşma biriminde bulunmayan isimlerde aslını koruma yapılmalıdır.

Aslını uyarlamanın bir başka çeşidi de hedef anlaşma biriminde farklı bir şekilde bulunan isimlerin aktarımında görülür. Örneğin *Semendere* ismi bugün Sırbistan'ın bir şehridir ve *Semendire* şeklinde kullanılmaktadır. Ancak Osmanlı dönemindeki *Semendere* bir sancaktır. Bu nedenle bu iki isim de birbirinin karşılığı olamaz. Çünkü siyasi bakımdan farklı bölgelerin adıdır. Bu nedenle bu gibi isimler de aynı ses yapısıyla aktarılmalıdır.

Kişi İsimleri

Bundan öñdin Rûm Muhammed'i göndürmişler – idi. (T: 449)

> Bundan önce Rum Mehmed'i göndermişlerdi. (T: 220)

: Bundan önce Rum Muhammed'i göndermişlerdi.

Yukarıdaki örnekte *Rûm Muhammed* ismi hedef anlaşma birimine *Rum Mehmed* şeklinde uyarlanarak aktarılmıştır. Türkiye Türkçesinde *Mehmet* ve *Muhammet* isimleri, aynı kökten gelmesine karşın ayrı isimlerdir ve her ikisi de kullanılmaktadır. Bu nedenle ismi koruyarak aktarmak gerekir.

Şâmseb'in bir pehlivânı var idi. Adına Mîlâz-ı Rûmî dirlerdi. (B: 97)

> Şemasep'in bir pehlivânı var idi, adına Milaz-ı Rumi derlerdi. (BD: 97)

: Şâmseb'in Mîlâz-ı Rûmî adlı bir yiğidi vardı.

Bu örnekte *Şâmseb* ismi Türkiye Türkçesine *Şemâsep* şeklinde uyarlanarak aktarılmıştır. Oysa ismin uyarlanmış şekli *Şemâsep*, Türkiye Türkçesinde kullanılmaz. Bu nedenle ismin aslı korunmalıdır.

Ülke, Bölge, İl, İlçe İsimleri

/.../ **Onçurus kâfiri gelüp, Tuna'yı berü geçüp Semendere kırbinde hişârlar bünyâd eyledi, yapadurur, didiler.** (F:454)

> Macaristan kâfiri gelip Tuna'yı geçip Samandıra yakınlarında kaleler yaptı yapacak dediler. (F: 455)

: “Macar (~ Macaristan) kâfiri Tuna'yı geçip Semendere yakınlarına kaleler yaptı ve yapmaya devam ediyor.” dediler.

Kaynak metindeki *Semendere* ismi uyarlanarak *Samandıra* şeklinde aktarılmıştır. Bugün Sırbistan'da *Semendire* adıyla bir şehir bulunmaktadır, ancak Osmanlı devletindeki *Semendere* sancağının karşılığı olamaz. Hele hele kelimeyi bugün İstanbul'un bir ilçesi olan *Samandıra* ismiyle aktarmak önemli bir hata oluşturur. Bu nedenle kaynak metindeki ses yapısını korumak gerekmektedir.

3.3.12. Ses Yansımali Kelimeler

Ses yansımali kelimeler doğadaki seslerin taklit edilmesi sonucu oluşur. Hemen hemen her dilde bu tür kelimelere rastlanmaktadır. Doğadaki sesler, esasen dünyadaki bütün insanlar için aynıdır. Fakat insanların bu sesleri algılamalarında farklılıklar vardır. Bu nedenle bu kelimeler, her dilde farklı ses örgüsüne sahiptir

(Zülfikar 1995: 19).

Ses yansımali kelimelerin ses örgüsüyle doğadaki seslerin yapısı birbirine benzediği için bunlar, yarı nedenli kelimeler olarak nitelendirilmektedirler.⁶⁰ Bu durum, kelimelerin sesleriyle ilgilidir. Bu sesler kimi zaman ikileme oluşturabilir. Bu durumda cümle içinde pekiştirme görevi görür. Bu türden ikilemeler *yansımali ikilemeler* (İng. *Onomotopoeia*)⁶¹ olarak adlandırılmaktadır ve bunlara başka dillerde rastlamak imkânsızdır (Aksan 2008: 67, 68).⁶²

İncelenen tarihî metinlerde Türkiye Türkçesine göre ses yansımali kelimeler bakımından farklılıklar tespit edilmiştir. Örneğin, Türkiye Türkçesinde *uğultu* anlamındaki *gulgüle* kelimesi bunlardan sadece biridir. Bu tür farklılıkların dikkate alınmayıp aslını koruma ve uyarlama yapıldığında hedef anlaşma biriminde olmayan kelimeler ortaya çıkmaktadır. Bu hataların da temelinde, hedef lehçe / anlaşma biriminin imkânlarının iyi bilinmemesi ya da kaynak metni koruma endişesi yatmaktadır.

3.3.12.1. Aslını Koruma

Kaynak metindeki ses yansımali kelimenin hedef anlaşma biriminde aynı şekilde bulunmamasına rağmen korunarak aktarılmasıyla oluşur. Bunun sonucunda hedef anlaşma biriminde bulunmayan kelimeler ortaya çıkar. Bu kelimeler, okuyucu için hiçbir anlam ifade etmedikleri gibi aktarmanın kaynak metin üslubunun etkisinde kalmasına neden olur. Hedef anlaşma biriminin imkânları iyi bilindiğinde bunların karşılıkları rahatlıkla bulunabilir.

Bir na'ra urdı kim zemîn ü âsmân güm güm⁶³ gümledi. (B: 112)

> Bir nara attı ki yer gök güm güm gümledi. (BD: 117)

⁶⁰ Dilde nedensizlik ilkesi için bk.; *Kelime Kavramı / Dil Göstergesi*.

⁶¹ Yansıma seslerle kurulmuş ikilemeler de bu bölümde incelenmiştir. Bu konu, tekrara düşmemek adına çalışmanın *Tekrar (ikileme) Grubundaki Hatalar* bölümünde ele alınmayacaktır.

⁶² Ses yansımali ikilemeler, *yalnızca belli bir eylem, bir oluş, bir durum için kullanılanlar, birden çok eylemi betimleyen yansımali ikilemeler, dereceleme gösteren yansımali ikilemeler ve yansımali ikilemelere dayanan üçlü biçimler* olmak üzere dörde ayrılır. Örnekler için bk.; Aksan 2008: 67 – 69.

⁶³ Aslında bir tekrar grubu (ikileme) olan yapı, aynı zamanda ses yansımali kelimelerle oluşturulduğu için *Kelime Düzeyinde Hata Tipleri* bölümünde ele alınmıştır. Konuya, tekrara düşmemek adına *Tekrar (İkileme) Grubundaki Hatalar* bölümünde yer verilmemiştir.

: [Öyle] bir nara attı ki yer gök inledi.

Bir na'ra şöyle urdu kim 'âlem gümledi. (D: 100)

> Öyle bir nara attı ki âlem gümledi. (DD: 90)

: [Öyle] bir nara attı ki yer gök inledi.

Yukarıdaki örneklerde geçen *güm güm* ve *gümle-* ifadeleri, aktarımda korunmuştur. Oysa bu ifadeler, Türkiye Türkçesi yazı dilinde de olmasına rağmen (Zülfikar 1995: 488) bu bağlamda kullanılmaz. Çünkü Türkiye Türkçesinde yer ve göğün çıkardığı ses, yine bir yansıma kelime olan *gürülde-* fiiliyle karşılaşılır (Zülfikar 1995: 491).

3.3.12.2. Ashını Uyarlama

Kaynak metindeki ses yansımali kelimenin hedef anlaşma birimine ses bakımından uyarlanmasıyla oluşur. Bunun sonucunda ne kaynak metinde ne hedef anlaşma biriminde bulunan bir nevi aktarıcının oluşturduğu kelimeler ortaya çıkar. Bu da hem hedef anlaşma biriminin üslubunu bozmakta hem de kaynak metindeki anlamın, başka bir deyişle kaynak metnin derin yapısının tam olarak ifade edilememesine neden olmaktadır.

Savaş Aletlerinin Sesi

Erenler na'rasından, at süheybinden, cebe, cevşen çakıldusından, gürz küpürtüsünden, tabl u naq'are avâzından 'âlemler yankılanmışdı. (D: 122)

> Erenler narasından, at kişnemesinden, kalkan, savaş elbisesi çakılısından, gürz küpürtüsünden, davul sesinden âlemler yankılanmıştı. (DD: 117)

: Erenler[in] naralarından, at kişnemelerinden, zırh, kalkan şakırtısından, gürzlerin küpürtüsünden davul ve dümbelek seslerinden yer gök inlemişti.

Yukarıdaki örnekte kullanılan *çakıl*- fiili, tarihî metinlerde daha çok savaş sırasında kılıç, kalkan gibi savaş aletlerinin çıkardığı sesi ifade eder. Kelime, *çakıl* kökünden türemiştir ve çakıl taşlarının veya benzer nesnelerin kımıldadığında çıkardıkları ses anlamına gelir (Zülfikar 1995: 374). Aktarımda aslını uyarlama yapılmıştır. Oysa bunun tam karşılığı Türkiye Türkçesinde *şakırtı* kelimesidir (Zülfikar 1995: 618).

Gâziler ol dîn yolında cân u başın fidâ iden müsülmanlar bir ceng itdiler ki şöyle kim at kişnemesinden, cebe vü cevşen çakuldusından, kılıç yalabımasından, ok fişıldusından, yay tankıldusından, erenler na‘rasından ‘âleme bir şadâ düşmüşdi kim tağlar, dereler yankılanmışdı. (D: 161)

> Gaziler, o din yolunda canını başını feda eden Müslümanlar bir cenk ettiler ki at kişnemesinden, zırh ve savaş elbiselerinin çakılısından, kılıç parlaklığından, ok fişiltısından, yay tankıldısından, erenler narasından dünyaya bir gürültü düşmüştü ki dağlar, dereler yankılanmıştı. (DD: 165)

: Gâziler, o din yolunda canını ve başını feda eden Müslümanlar, öyle savaştılar ki at kişnemesi, zırh ve kalkan şakırtısı, kılıç parıltısı, ok fişirtsı, yay tangırtısı ve askerler[in] naraları [etraftaki] dağlarda, derelerde yankılanmıştı.

Kaynak metindeki *çakuldu*, *fişıldı*, *tankıldı* kelimeleri uyarlanarak aktarılmıştır. Bu kelimeler Türkiye Türkçesinde bu şekillerde kullanılmaz. “Çakılı” kelimesi çakılların kımıldamasıyla çıkan ses (Zülfikar 1995: 374), *fişilti*, fısıltılı ses çıkaran organ, burun (Zülfikar 1995: 456), *tankıldı*, sert metallerin veya maddelerin birbirine çarpması sonucu çıkan ses (Zülfikar 1995: 637) anlamlarındadır.⁶⁴ Kelimeler Türkiye Türkçesinde, *şakırtı*, *fişirtı*, *tangırtı* biçimindedir. Aktarımda ses yansımaları kelimelelerin de diğer kelimeler gibi zaman içinde değişime uğrayabileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Özellikle ses yansımaları kelimelelerde çok küçük ses

⁶⁴ Zülfikar 1995 yayınında *tankıldı* kelimesine yer verilmişse de eserin ön sözünde, derleme malzemesinin Güneybatı Türkçesi (Oğuz grubu) içindeki lehçelerden, daha çok da Türkiye Türkçesi ağızlarından, Azerbaycan ve Türkmen Türkçesi söz varlığından oluşturulduğu belirtilmiştir. Buna göre bu yayındaki her kelimenin Türkiye Türkçesi yazı dilinde kullanıldığını söylemek mümkün değildir. Zaten *tankıldı* kelimesi *Türkçe Sözlük*'te de bulunmamaktadır. Kelimenin hedef anlaşma birimindeki karşılığı *tangırtı*'dir. Esasen aynı eserde *tangırtı* kelimesine de yer verilmiştir (1995: 637).

farklılıkları olabilir. Bunları farketmek de çok zordur. Örneğin, *fışirtı* ile *fışiltı* kelimesinde sadece *l* ve *r* sesleri farklıdır. Bu tür kelimeler için *Yazım Kılavuzu ve Türkçe Sözlük*'ten yararlanılabilir.

3.3.13. Edatların Kullanımı

Tek başlarına anlamı bulunmayan, isim ve isim soylu kelime ve kelime gruplarının ardından gelip onlarla kuvvetli anlam bağı oluşturan, gramer olarak onlara hâkim olan, eklendikleri kelimeler ile diğer kelimeler arasında çeşitli anlam bağlantıları meydana getiren görevli kelimelere edat denir (Korkmaz 2009: 1052).⁶⁵ Edatların tek başlarına anlamının bulunmayışı, bunların zaman içinde anlam boşalmasına (İng. *asemantification*) uğramasından kaynaklanır. Bunun sonucunda edatlar, görevli kelimeler hâline gelir (Hacıeminoğlu 1992: VII).

Türkçede kalıplaşma ya da alıntılama yoluyla dile girmiş birçok edat kullanılmaktadır. Özellikle Türkçe edatların kalıplaşma yoluyla oluştuğu bilinmektedir. Bu kalıplaşmanın temelinde edat türeten yapım ekinin bulunmaması bulunur. Bunun için dil, ya alıntılama ya da kalıplaşma yoluna gider. Bu süreçte bazı isim çekim eklerini almış isimler ile zarf-fiillerin kalıplaşma aşamasından geçip anlam aşınmasına uğraması edatları meydana getirir. Bunlardan isim köklerinden gelişenler daha çok vasıta hâli eki, iyelik eki ve bazen de diğer hâl ekleriyle; fiil köklerinden gelişenler ise genellikle zarf-fiil ekleri, bazen de zaman ve kip bildiren çekim ekleriyle kalıplaşırlar (Hacıeminoğlu 1992: VI). Başka dillerden, özellikle Arapça ve Farsçadan alınma edatlar ise Türkçeye sadece bir kelime olarak değil de bir gramer şekli olarak girmelerinden dolayı süreç içinde çok az değişmiştir (Hacıeminoğlu 1992: VII; Korkmaz 2009: 1055).

Edatlar, cümle içinde geçici anlam ilişkileri kurarlar ve eklendikleri isim veya isim soylu kelime ve kelime grupları ile edat grubu oluştururlar. Bu gruplar ise isimlerden önce sıfat, sıfat ve fiillerden önce de zarf görevi yapar (Korkmaz 2009: 1052).

Edatlar, özelliklerine göre genelde “yapı ve kökenleri bakımından”,

⁶⁵ Edat konusunda diğer tasnif ve tanımlar için bk.; Hacıeminoğlu 1992: V, Ergin 1993: 328, Eker 2006: 399, Ediskun 2004: 284, Atabay vd. 2003: 115.

“kullanılış biçimleri bakımından” ve “görevleri bakımından” olmak üzere üç şekilde sınıflandırılır (Korkmaz 2009: 1055). Bunun yanı sıra anlam ve görevlerine göre bir ayrıma giderek onları on bölüme ayırmak da mümkündür. Bunlar şunlardır: çekim edatları, bağlama edatları, kuvvetlendirme edatları, karşılaştırma – denkleştirme edatları, soru edatları, çağırma – hitap edatları, cevap edatları, ünleme edatları, gösterme edatları, tekerrür edatları (Hacıeminoğlu 1992: VIII).⁶⁶

Edatlar, süreç içinde farklılaşabilir, görevleri ve ses yapıları değişebilir ya da tamamen ortadan kalkabilir. Bunun nedeni dilin canlı bir varlık olması, yani sürekli değişmesidir.

Edatların zaman içinde görev alanlarında meydana gelen değişimler, aktarma faaliyetlerini zorlaştırmaktadır. Özellikle edatların görevli kelimeler olmaları ve belirli bir anlama sahip olmayışları bu zorluğun önemli nedenidir.

Edatlar, şekil olarak diğer kelimelerden farklı değildir. Ancak, onların anlamlı değil de görevli birlikler olmaları en önemli özellikleridir. Edatlarla ilgili hatalar bu nedenle ayrı bir başlık altında incelenmiştir.

İncelenen metinlerdeki hatalar, çoğunlukla kaynak metindeki edatın hedef anlaşma birimindeki görevinin tam olarak tespit edilememesinden kaynaklanmaktadır. Ayrıca diğer hata tiplerinde de olduğu gibi kaynak metni koruma endişesi de bu hatalarda önemli yer tutmaktadır.

3.3.13.1. Aslını Koruma

Bu tip hatalar, kaynak metindeki bir edatın, hedef anlaşma biriminde bulunmamasına rağmen aslî şekliyle kullanılması sonucu oluşur. İncelenen metinlerde çeşitli edatlarda aslını korumalar yapıldığı tespit edilmiştir. Bu korumalar sonucunda anlam, hedef anlaşma birimine tam olarak yansıtılamamaktadır.

Çekim Edatları “ile, yana”

İsimlerden sonra gelerek bağlı olduğu isimle diğer kelimeler arasında *zaman*,

⁶⁶ Bu çalışmada, edatlarla ilgili hatalı aktarım örnekleri, bu sınıflandırmaya göre incelenmiştir.

mekân, yön, tarz, benzerlik, başkalık vb. bakımlardan ilgiler kuran kelimelere çekim edatı denir. Çekim edatları isimlerden sonra gelmeleri ve o isimle anlam kazanmaları nedeniyle isim hâl eklerine benzerler, ancak çekim edatları isim hâl eklerinden ayrı özelliklere sahiptir. Bunlar şunlardır: Edatlar başlıbaşına bir kelimedir. Kelimenin tanımında da belirtildiği gibi iki boşluk arasında kalan, müstakil unsurlardır. Hâlbuki isim çekim ekleri bağımlı biçimlidir. Diğer farklılık, ait olduğu isimden mutlak surette ayrı yazılırlar. Üçüncü farklılık, isme daha geniş bir anlam alanı kazandırmalarıdır (Hacıeminoğlu 1992: 1).

Batı dillerinde çekim edatları İng. *postposition* “sona gelen edat” terimi kullanılır. Bu terim, öne gelen edatın da varlığını düşündürmektedir. Oysa Türkçede öne gelen edat yoktur. Bu nedenle bu terim uygun değildir (Hacıeminoğlu 1992: 1; Korkmaz 2009: 1052).⁶⁷

Cân u gönül ile ceng iderlerdi. (D: 113)

> Can u gönül ile cenk ederlerdi. (DD: 105)

: Canıgönülden savaşlırdı.

“Tâ kim Melik işi bir yana ola, andan öldüresin.” didi. (D: 131)

> “Melik’in işi bir yana olunca öldürürsün.” dedi. (DD: 131)

: “Melik’i bertaraf ettikten sonra öldür.” dedi

Yukarıdaki örneklerde *ile* ve *yana* edatları korunarak aktarılmıştır. İlk örnekte anlaşılma sorunu olmamasına rağmen hedef anlaşma birimi için uyumsuz bir durum vardır. İkinci örnekteki aslımı koruma, metnin anlaşılmasını engellemektedir. Çünkü kaynak metinde “Melik’in önce zararsız hâle getirilmesi ardından öldürülmesi” emredilmektedir. Ancak aktarım cümlesinden bunu anlayabilmek mümkün değildir.

Bağlama Edatı “ve”

Bağlama edatları, cümleleri ya da cümleyi meydana getiren kelimeleri ve kelime gruplarını anlam veya şekil bakımından birbirine bağlar. Eski Türkçede

⁶⁷ Bu çalışmada da “çekim edatı” terimi kullanılacaktır.

bağlama edatı bulunmaz. Türkçede⁶⁸ bağlama edatları ancak Karahanlı devrinden itibaren görülmeye başlamıştır. Eski Türkçede olmadığı hâlde Karahanlı devriyle birlikte görülen artış, Arapça ve Farsçanın etkisiyle açıklanmaktadır. Zira bu dönemde, söz konusu dillerden Türkçeye, çeviri yoluyla yani çeviri eserlerin artmasıyla çok sayıda bağlama edatı girmiştir. Özellikle Batı Türkçesindeki yabancı asıllı bağlama edatları, bu durumun en önemli göstergesidir. Ancak bağlama edatlarının oluşumunu sadece alıntı kelimelere bağlamak da doğru değildir. Çünkü Türkçenin kendi bünyesinden çıkmış, yani isim ya da fiillerden kalıplaşmalar yoluyla meydana gelmiş, birçok bağlama edatı vardır (Hacıeminoğlu 1995: 112).

Anadolu ve Rûm ili ‘askeri ve kapu halkı bir olup yürüdiler. (F: 208)

> Anadolu ve Rumeli askeri ve kapı halkı bir olup hücum ettiler. (F: 209)

: Anadolu ve Rumeli askeriyle kapıkulu askerleri birleşip hücum ettiler.

Ammâ sen dahı Tosya’yı ve Kankırı’yı ve Kal’acugı vir.” dedi. (T: 360)

> “Fakat sen de Tosya ve Çankırı’yı ve Kalacak’ı ver.” dedi. (T: 132)

: “Fakat sen de Tosya, Çankırı ve Kalecik’i ver.” dedi.

Yukarıdaki örneklerde kaynak metindeki *ve* edatı korunmuştur. Türkiye Türkçesine Arapçadan giren bağlama edatı *ve*’nin, biri cümleleri, diğeri kelimeleri ya da kelime gruplarını bağlamak gibi iki görevi vardır. Kelimelerin bağlanmasında da belli esaslar vardır. Örneğin, birbiri ardına gelen kelimelerden, son ikisinin arasına bağlama edatı konur. Bu kural Eski Türkiye Türkçesinde bulunmaz.

Çağırma – Hitap (Seslenme) Edatı “yâ”

İsimlerden ya da unvanlardan önce gelip hitap ve seslenme bildirir. Bunun dışında herhangi bir anlamı ve işlevi yoktur. Taklit kelimeler olduğu için kökenlerini tespit etmek zordur (Hacıeminoğlu 1992: 284).

⁶⁸ Türkçe terimiyle “Genel Türkçe” kastedilmektedir.

İncelenen metinlerde çağırma – hitap edatlarında da birtakım hatalara rastlanmıştır.

Eyitdi: “Yā Ca‘fer! Bunda neylersin ve bu gelen ‘asker evvel gelen askere beñzemez /.../” (B: 88)

> “Ya Cafer! Burada ne yapıyorsun. Bu gelen asker önceki gelen askere benzemiyor. (BD: 86)

: “Ey Cafer! Burada ne yapıyorsun? Bu gelen asker, önce gelen askere benzemiyor.” dedi.

Çün Süleymān karşı varup selām virdi, Melik Aḥmed ‘aleyk alup eyitdi: “Yā Süleymān! Bizi oқumaға mı geldüñ? didi. (D: 61)

> Süleyman karşılaşınca selām verdi. Melik Ahmed selâmı alıp: “Yâ Süleyman! Bizi çağırmaya mı geldin?” dedi. (DD: 41)

: Süleyman karşı [karşıya] geldiğinde selam verdi. Melik Ahmed selamı alıp “Ey Süleyman! Bizi davet etmeye mi geldin?” dedi.

Yukarıdaki örneklerde, Arapçadan alıntı *yâ* edatının korunarak aktarıldığı görülmektedir. Oysa Türkiye Türkçesinde bu edatın karşılığı *ey* edatıdır. Bu aslını korumada, kelimenin Türkiye Türkçesinin bazı ağızlarında hâlâ canlı bir şekilde kullanılıyor olması etkili olmuştur. Çünkü ağızlarda kullanılan bazı kelimelerin, yazı dilinde olup olmadığını tespit etmek zor olabilmektedir.

Gösterme Edatı “hâ”

Sıfat ve zamirlerden farklı olarak isim, kişi veya eşyayı değil, hareketleri işaret etmek suretiyle gösteren kelimelere gösterme edatı denir. Tek başlarına anlamları yoktur. Bunların gösterme görevinin yanı sıra kuvvetlendirme işlevi de vardır (Hacıeminoğlu 1992: 306).

Ca‘fer gördi ki ḥāl başqa dürlü. Kendi kendine eyitdi: “Hā hüner gösterecek vaқıt oldı.” didi. (B: 78)

> Cafer gördü ki hâl başka türlü. Kendi kendine: “Ha hüner gösterecek vakit oldu.” dedi. (BD: 76)

: Cafer, [işin] başka bir hâl [aldığını] anladı ve kendi kendine, “İşte, hüner gösterme vakti geldi.” dedi.

Kaynak cümlede kullanılan *ha* edatı Türkiye Türkçesinde *işte* edatının yerini tutmaktadır (Hacıeminoğlu 1992: 306). Bu nedenle edatın korunarak aktarılması uygun değildir.

3.3.13.2. Aslını Uyarlama

Kaynak metindeki bir adatın, hedef anlaşma birimine ses bakımından uyarlanmasıyla oluşur. Bunun sonucunda ne kaynak metinde ne de hedef anlaşma biriminde bulunan, bir bakıma aktarıcının oluşturduğu kelimeler ortaya çıkar.

İncelenen metinlerde çeşitli edatların uyarlanarak aktarıldığı tespit edilmiştir. Bu hatalarda, kaynak metni koruma endişesi kadar, edatın Türkiye Türkçesinde de her durumda aynı şekilde kullanıldığı yanılgısı da etkili olmuştur.

İşbu nāmeyi saña varıcağ bu iki civānıñ emmīlerinden her ne deñlü mälları var ise alu viresin /.../ (B: 120)

> Bu mektup sana varınca bu iki gencin amcalarında her ne denli malları var ise alıver. (BD: 127)

: Bu mektup sana ulaştığında bu iki gencin, amcalarında ne kadar malı varsa alıver.

Yukarıdaki kaynak cümlede geçen *her ne deñlü* ifadesi kalıp bir ifadedir. “*deñlü*” edatı, Eski Türkiye Türkçesinde geniş bir kullanım alanına sahiptir; ancak XIX. yüzyıldan sonraki metinlerde seyrek kullanılır (Hacıeminoğlu 1992: 34). Edatın Türkiye Türkçesindeki karşılığı, *her ne kadar* ve bazı bağlamlarda da *ne*

kadar'dır. Yapının korunması, Türkiye Türkçesinde olmayan yani şekilce de anlamca da uyumsuz bir kullanımı ortaya çıkarmıştır.

Şıdk-ıla ve ihlâş-ıla kul oldılar. (B: 84)

> Sıdk ile ve ihlas ile kul oldular. (BD: 83)

: Sıdk ve ihlas ile boyun eğdiler.

Kaynak cümledeki *ıla* edatı, Türkiye Türkçesinde de kullanılmaktadır. Ancak, edatın Eski Türkiye Türkçesindeki kullanımı farklıdır. Yukarıdaki cümlede *sıdk* ve *ihlas* kelimelerinin her ikisinden sonra da edat getirilmiştir. Eski Türkiye Türkçesinde bu tür eksiltmeler dilin daha yeni gelişmesinden dolayı fazlaca görülmez. Ancak Türkiye Türkçesinde bu tür gereksiz tekrarlar yoktur. Dolayısıyla aktarımda birinci kelimenin edatı kullanılmamalıdır.

Andan Miknas başını ve biñ 'aded dahı kâfir başını süngüye dikdiler. (D: 126)

> Sonra Miknas'ın ve bin adet daha kâfirin başını süngüye diktiler. (DD: 121)

: Sonra, Miknas' [ın] ve bin de kâfirin başını mızrağa geçirdiler.

Eski Türkiye Türkçesindeki *dahı* edatı hem kuvvetlendirme hem de bağlama edatı olarak kullanılmaktadır (Hacıeminoğlu 1992: 138). Edat yukarıdaki örnekte bağlama görevindedir. Türkiye Türkçesindeki karşılığı *de* bağlama edatıdır. Yapılan uyarlama ile kaynak metindeki anlamdan sapma oluşmuştur. Çünkü kaynak cümlede, Miknas'ın ve bin de kâfir başının mızrağa geçirildiği, anlatılmaktadır. Oysa aktarımdan, öncesinde bir miktar kâfir başının mızrağa geçirildiği, ardından bu fiilin, bin kâfir başıyla daha tekrarlandığı anlaşılmaktadır. Ancak anlatılmak istenen bu değildir.

3.3.13.3. Yalancı Eşdeğer Edatlar

Anlamli kelimelerde olduğu kadar görevli kelimelerde de yalancı eşdeğerlilik

vardır. Kaynak metin ve hedef anlaşma biriminde aynı ya da benzer ses örgüsüyle kullanılan bazı edatların görevleri farklı olabilmektedir.

İncelenen metinlerde edatların eşdeğerlilik durumuna, diğer bir deyişle görev alanlarına dikkat edilmemesinden kaynaklanan aktarma hatalarına rastlanmıştır. Bu hataların tam yalancı eşdeğer edatlardan kaynaklandığı tespit edilmiştir.

Çün kim kâdı ve sübaşı nasb olundu ve pazar dahı turdı ve hutbe dahı kendü adına okundu, bu kez bu halk kânün isterler. (T: 290)

> Artık hakim ve ordu komutanı tayin edildi, pazar kuruldu. Kendi adına hutbe de okundu. Bu kez halk kanun istemeye başladı. (T: 62)

: Hâkim ve ordu komutanı tayin edildikten sonra pazar da kuruldu ve padişah adına hutbe okundu. Bu kez halk kanun [hazırlanmasını] istedi.

Eski Türkiye Türkçesinde sıkça kullanılan *çün kim* edatı, bir zaman dilimine atıf yapar. Bu nedenle de edatın Türkiye Türkçesindeki karşılığı da zaman zarfı olmalıdır. Bu yönüyle “*artık*” kelimesi de bir zaman zarfı olmasına karşın anlam olarak edatın tam karşılığı değildir. Edat Türkiye Türkçesine, *-DIğIndA*, *-DIkDAn sonra*, *-(y)IncA*, ekleriyle aktarılabilir (Hacıeminoğlu 1992: 136).

Kullarumdan şunlar ki tağî ve rāğî oldılar, dünyā hayavātını ihtiyār itdiler, taḥḳıḳ, ben dahı anlaruñ yerlerini cehennem eyledüm. (F: 152)

> Kullarımdan kim ki taşkınlık ve isyan gösterirse dünya hayatını tercih etmişlerdir. Muhakkak ki ben dahı onları yerlerini cehennem eyledim. (F: 151, 153)

: Kullarımdan [bazıları] taşkınlık yaptılar ve isyan ettiler, dünya hayatını tercih ettiler. Muhakkak ki ben de onların yerlerini cehennem [olarak] belirledim.

Etrāfuñ leşkerlerini cem‘ itdi. Ve Karamanoğlu dahı leşker göndürdi. (T: 360)

> Etrafin askerini topladı ve Karamanoğlu dahı ordu gönderdi. (T: 132)

: Etrafında[daki kendine bağlı bölgelerin] askerlerini topladı. Karamanoğlu da asker gönderdi.

Elli ‘asker birle Şem‘ün’ı pāre pāre eylediler. Ğazbān’ı dahı öldürdiler /.../ (B: 116)

> Elli asker ile Şemun'u parça parça yaptılar. Gazban'ı dahi öldürdüler. (BD: 121)
: Şem'un'u elli asker ile parça parça yaptılar. Gazbân'ı da öldürdüler.

Türkçede *dahı* edatının kuvvetlendirme ve bağlama olmak üzere iki görevi vardır. Edat, Türkiye Türkçesine kuvvetlendirme görevinde kullanıldığında *dahi*, bağlama görevinde kullanıldığında *de* edatıyla aktarılmalıdır. Bu iki farklı durum, edatın yalancı eşdeğer olduğunu ortaya koyar. Yukarıdaki aktarma örneklerinde edatın korunduğu ya da uyarıldığı görülmektedir. Edat kuvvetlendirme işlevinde korunarak ya da uyarlanarak aktarılabilir, ancak bağlama işlevinde bu mümkün değildir. Edat yukarıdaki örneklerin hepsinde bağlama görevindedir. Bu nedenle koruma ya da uyarlamayı gerektirecek bir durum söz konusu değildir.

“Ol dahı Hâk yolına ve gâziler ‘aşkıma fidâ olsun ve ben dahı Müslimân olam. Evet, şol şart-ıla ki ol kıızı baña alıviresin.” dedi. (B: 126)

> “O da Hak yoluna ve gaziler aşkına feda olsun. Ben dahi Müslüman oluyorum. Evet, şu şart ile: O kıızı bana alıverirsen.” dedi. (BD: 132)

: “O da Tanrı yoluna ve gâziler aşkına feda olsun. Ve ben de Müslüman olurum; ancak o kıızı bana alıvermen şartıyla.” dedi.

Yukarıdaki örneklerde geçen *evet* edatı, tipik bir yalancı eşdeğer kelimedir. Kelimenin, *ancak*, *fakat*, *lakin ama* vb. anlamlar oluşturduğu bilinmektedir (Dilçin 1983: 87). Türkiye Türkçesinde ise “Öyledir” anlamında doğrulama veya tasdik kelimesidir (Akalın vd. 2009: 666).

Hele geldiler, ķondılar, şarāb getürdiler, içmege meşgöl oldılar. (B: 97)

> Hele geldiler, kondular, şarap getirdiler, içmekle meşgul oldular. (BD: 98)

: Sonunda geldiler, yerleştiler, şarap getirdiler ve içmeye başladılar.

Eski Türkiye Türkçesinde sıkça kullanılan *hele* bağlama edatının Türkiye Türkçesindeki karşılığı *özellikle*, *sonunda*, *nihayetinde* kelimeleridir. Kelimenin

ağızlarda *madem, mademki* anlamları da vardır (Dilçin 1983: 106). Yazı dilinde korkutma, uyarma ve söz verme anlamlarında da kullanılan edatın, dikkati çekme ve şaşkınlık bildirme gibi işlevleri de bulunur (Akalin vd. 2009: 875). Bu yönüyle edat yalancı eşdeğerdir. Bundan dolayı da aslını koruma veya uyarılama yapmak, yazı diline uyumsuz, uyumsuz olduğu kadar da anlamsız cümlelerin ortaya çıkmasına neden olur.

El-hāsıl-ı kelām ‘Osmān Gāzi düğün eyleyüp ol kızı kendü oğlu Orhan Gāzi’ye virmek istedi, hem eyle itdi. (T: 287)

> Sözüün kısası Osman Gazi düğün yaptı ve o kızı, oğlu Orhan Gazi’ye vermek istedi, hem öyle yaptı (T: 59)

: Kısacası Osman Gāzi düğün yaparak o kızı kensi oğlu Orhan Gāzi’ye almak istedi, öyle de yaptı.

Bugün Türkiye Türkçesinde, “*Bir kimseyi uyarmak, bir şeyi açıklamak veya anlamı güçlendirmek için, ‘özellikle, zaten, bir de, şurası da var ki’*” (Akalin vd. 2009: 876) anlamlarının ifadesinde kullanılır. Edat Eski Türkiye Türkçesinde *ve* ve *de* bağlama edatlarının görevini de üstlenmiştir. Edatın Türkiye Türkçesinden farklı bu görevleri, günümüzde Türkmen Türkçesinde yaşamaktadır.⁶⁹ Yani *hem* edatı *ve* ve *de* yerine kullanılabilir.

Yukarıdaki örnekte edat korunarak aktarılmıştır. Oysa burada *hem* edatı *ve* yerine kullanılmıştır.

Şāyed bir iş tutayım, nār nūruñ devletinde bir yüz şuyuñ yerine getürem.” didi. (B: 168)

> “Şayet bir iş yapacak olursam Narınur’un devletinde yüzünün suyunu yerine getirmem gerekir.” dedi. (BD: 180)

: “Nârnûr’un devletinde belki bir şeyler yaparım [da onun] itibarını [tekrar] geri getiririm.” dedi.

⁶⁹ Kara 2001: 56’da “*Bağlama Grubu*” başlığı altında verilen örneklerde, edatın ‘*ve*’ ve ‘*de*’ yerine kullanıldığı görülmektedir.

Şāyet yolda rāst gelesiz, size zahmet virürler. (D: 108)

> **Şāyet yolda rast gelirsenez size eziyet ederler.** (DD: 98)

: **Belki yolda rast gelirsenez, size eziyet ederler.**

Eski Türkiye Türkçesindeki *şāyed* edatı, Türkiye Türkçesinde farklı bir anlam kazanmıştır. Türkiye Türkçesinde *şāyet* kelimesi, *eğer* anlamında kullanılır (Akalin vd. 2009: 1853). Oysa Eski Türkiye Türkçesinde edat, *belki* kelimesinin karşılığıdır.

Κullarumdan şunlar ki tağī ve rāgī oldılar, dünyā hayavātını ihtiyār itdiler, taḥḳīḳ, ben dahı anlaruñ yirlerini cehennem eyledüm. Ve dahı şunlar kim benüm maḳāmum añup havf itdiler, nefislerini hevādan yıglındurdılar, taḥḳīḳ, ben dahı anlaruñ yirlerini cennet eyledüm, dir. (F: 152)

> “Kullarımdan kim ki taşkınlık ve isyan gösterirse dünya hayatını tercih etmişlerdir. Muhakkak ki ben dahı onları yerlerini cehennem eyledim. Ve dahı benim makamımı anıp korkanlar, nefislerini arzu ve isteklerinden men edenler (var ya) muhakkak ki ben de onların yerlerini cennet eyledim.” (F: 151, 153)

: “Kullarımdan [bazıları] taşkınlık yaptılar ve isyan ettiler, dünya hayatını tercih ettiler. Muhakkak ki ben de onların yerlerini cehennem [olarak] belirledim. Ayrıca benim makamımı hatırlayıp korkanların [ve] nefislerini dünya zevklerinden arındıranların yerleri de cennettir.” der.

Rasūlūñ yolında bunuñ itdüğü gazāları her pādīşāh itmese gerekdür, didi. Ve hem Ḥaḳ Ta‘ālā’nuñ Ḥabībi, Aḥmed-i Muhtār’uñ düşmenlerine, kāfirlere ve müşriklere bunuñ urduğı kılıcı, bir pādīşāh urmasa gerekdür, didi. (F: 66, 68)

> “Allah’ın resūlü yolunda, bunun ettiği gazaları başka bir padişah etmese gerektir.” dedi. Ve hem “Yüce Allah’ın sevgilisi Ahmed-i Muhtār’ın (Seçkin Ahmed’in) düşmanlarına, kāfirlere ve müşriklere bunun vurduğu kılıcı bir başka padişah vurmasa gerektir” dedi. (F: 67, 69)

: “Peygamberin yolunda onun yapacağı savaşları, başka bir padişah yapamayacaktır.”; ayrıca “Yüce Tanrı’nın sevgilisi Hazreti Muhammed’in düşmanlarına, kāfirlere ve müşriklere onun vuracağı kılıcı [başka] bir padişah vuramayacaktır.” dedi.

“İşbu dem beni eve ilet. Yatayım.” didi. “Ve hem beni kimseye dime! Hastayım.” didi.
(B: 114)

> “Şimdi sen beni eve ilet, yatayım. Hem beni kimseye söyleme, hastayım.” dedi.
(BD: 118)

: “Şimdi [sen] beni eve götür, yatayım; ayrıca beni kimseye söyleme, hastayım.” dedi.

Ġāyet pehlivān ve dīn-dār kişilerdür ve hem sizūñ aşlñuzdandır. (D: 63)

> Gayet pehlivan ve dindar kişilerdir ve hem sizin aslınızdandır. (DD: 43)

: Gayet yiğit ve dindar kişilerdir. Ayrıca sizin soyunuzdandır.

/.../ **ve illā diyerde yemiş, içmiş, şeytān göñlin ağırtmamış bir mel‘ ūn-ıdı.** (D: 157)

> Özellikle kilisede yemiş, içmiş, şeytan gönlünü incitmemiş. (DD: 160)

: Ayrıca kilisede yemiş içmiş, şeytan[ın] hatırını kırmamış bir melundu.

Yukarıdaki örneklerde *ve dahı, ve hem, ve illā* edatlarının aktarımları görülmektedir. Bu edatların Türkiye Türkçesindeki karşılığı *ayrıca* kelimesidir. Dolayısıyla edatların korunması ya da uyarlanması, cümlelerin anlamında ve aktarım üslubunda bozulma meydana getirmiştir. Ayrıca edatlar, Türkiye Türkçesinde kaynak metindeki şekliyle kullanılmaz.

3.3.13.4. Yanlış Edat Seçimi

Kaynak metindeki bir edatın hedef anlaşma birimine karşılığı olmayan bir edatla aktarılması sonucu oluşur. İncelenen metinlerde az da olsa bu tür hatalara rastlanmıştır.

Ve hem ol zamānda Mūsā Nebī -‘aleyhi’s-selām- zamānından bir pīr ruhbān kalmış imiş; yaşı biñden ziyāde imiş. (F: 112)

> Meğer o zamanda, Musa Peygamber (selām onun üzerine olsun) zamanından bir yaşlı rahip kalmış imiş, yaşı binden fazla imiş. (F: 113)

: Ayrıca o devirde, Musa Peygamber -selam onun üzerine olsun- zamanından kalan yaşlı bir rahip [varmış]. Yaşı binden fazlaymış.

Ve illâ içlerinde be-gāyet hūb dil-ārā mahbūbeleri var-ıdı ve hem çoğ-ıdı. (T: 313)

> Fakat içlerinde oldukça güzel, gönül çeken güzellerin sayısı çok idi. (T: 85)

: Ayrıca içlerinde çok güzel hanımlar vardı ve [bunların sayısı] çok fazlaydı.

Yukarıdaki örneklerde, bir önceki hata tipinde de ele alınan *ve hem, ve dahi, ve hem dahi, ve illâ* edatları, hatalı aktarılmıştır. Bu hatalar, yalancı eşdeğerlilikten farklıdır. Çünkü yalancı eşdeğerlilikte edatlar korunarak ya da uyarlanarak aktarılırken burada tam karşılığı olmayan farklı tip edatların seçilmesi söz konusudur.

3.3.13.5. Edatı Dikkate Almama

Bu tip hatalar, kaynak metindeki bir edatın aktarımında dikkate alınmaması sonucu meydana gelir. Bu durumda, kaynak metindeki anlam, hedef anlaşma birimine tam olarak yansıtılamaz. Esasen her kelimenin bire bir aktarımı da her zaman mümkün olmayabilir. Ancak, kaynak metindeki kelimelerin gereksiz yere aktarıma alınmaması da doğru değildir.

Çün ırte oldu gine şabāḥ namāzın kıldılar. (B: 77)

> Sabah oldu, sabah namazını kıldılar. (BD: 74)

: Sabah olunca her zaman olduğu gibi sabah namazın[ı] kıldılar.

Eski Türkiye Türkçesinde *gibi, mademki, çünkü, nasıl, nice, niçin, zira, ne zaman ki* vb. anlamlarda kullanılan *çün* edatının zaman bildirme görevi de vardır (Hacıeminoğlu 1992: 133; Devellioğlu 1997: 159). Edat zaman bildirme görevinde kullanıldığında Türkiye Türkçesindeki *-DIğIndA / -DUğUndA, -DIğI / -DUğU zaman / -(y)IncA / -(y)UncA* eklerinin yerine geçer (Hacıeminoğlu 1992: 135, 136).

Yukarıdaki örnekte edat dikkate alınmamıştır. Dolayısıyla yapılan hareketin zaman boyutu aktarımda tam olarak ifade edilememiştir.

Çünkü ol gice ol yigit tanburesin çalup ağlardı. Melik Dânişmend dağı ol gice şabah olunca Kur'anı hatm itdi. (D: 70)

> O gece, o yiğit tanburasını çalıp ağladı. Melik Dânişmend de o gece sabah oluncaya kadar Kur'an'ı hatmetti. (DD: 52)

: O gece, o genç tamburasını çalıp ağlarken Melik Dânişmend de sabah olunca[ya kadar] Kur'an'ı hatmetti.

Yukarıdaki örnekte *çünkü* edatı bir önceki örnekte olduğu gibi zaman bildirmektedir. Dolayısıyla ek, zaman ifade eden bir edatla ya da ekle aktarılmalıdır.

Egerçi bu kal'a kiçidür, lakin muhkemdir. (D: 107)

> Bu kale küçüktür, fakat sağlamdır. (DD: 98)

: Bu kale her ne kadar küçükse de sağlamdır.

Kaynak metindeki *egerçi* edatı, Eski Türkiye Türkçesi metinlerinde *gerçi*, *fakat*, *ancak*, *şayet* anlamlarının oluşturulmasında kullanılır (Hacıeminoğlu 1992: 145). Dolayısıyla aktarımda bu anlamları verecek edatların, yoksa eklerin tercih edilmesi gerekmektedir.

Melik ve Artuhı ol araya gelüp nite kim istediler, bulamadılar. (D: 90)

> Melik ve Artuhî oraya gelip aradılar, kimseyi bulamadılar. (DD: 77)

: Melik ve Artuhı, oraya gelip aradılarsa da bulamadılar.

Yukarıdaki örnekte *nite kim* edatı dikkate alınmamıştır. Edatın Türkiye Türkçesindeki karşılıkları, *nasıl ki*, *sanki*, *zira*, *bununla beraber*, *madem ki* kelimeleridir (Hacıeminoğlu 1992: 186). Dolayısıyla aktarımda bu anlamları oluşturabilecek edatlar tercih edilmelidir. Bağlama bakıldığında, “Melik ve Artuhı'nın oraya gelip birilerini aradıkları ancak bulamadıkları” anlatılmaktadır. Edat

aktarıma alınmayarak *ne yazık ki, bununla beraber, ancak* anlamları ifade edilememiştir.

Ṭavābīl eyitdi: “Gitme! Şāyed ele girersin.” didi. (B: 91)

> Tavabil: “Gitme, yakalanırsın dedi.” (BD: 90)

: Tavābīl, “Gitme, ele geçme ihtimalin [var].” dedi.

Yukarıdaki örnekte *şāyed* edatı aktarıma alınamamıştır. Bunun nedeni, edatın tam yalancı eşdeğer olması, yani Türkiye Türkçesindeki anlamdan çok başka bir anlamı ifade etmesi olabilir. Ancak aktarımda, edatın Türkiye Türkçesindeki tam karşılığı olan *belki* kelimesi ya da bu anlamdaki başka unsurlar tercih edilmelidir.

Ve hem ol eyyāmlarda Freng, Frengistan’dan gelüp Kudüs’ü almış imiş. (F: 112)

> O günlerde Avrupalılar (Frenk), Avrupa’dan (Frengistan’dan) gelip Kudüs’ü almış imiş. (F: 113)

: Ayrıca o günlerde Avrupalılar, Avrupa’dan gelerek Kudüs’ü almışlar.

Bilecik tekürine ‘Osmān Gāzi muhabbetler gösterdi. Ve evvelden bunuñ-ıla gāyibāne āşinālıkları var-ıdı. Ve illā müvācehe birbirin görmemişlerdi. (T: 285)

> Osman Gazi önceden kendisiyle uzaktan uzağa tanışıklıkları olan, yüz yüze görüşmediği Bilecik tekfuruna yakınlık ve dostluk gösterdi. (T: 57)

: Osman Gāzi Bilecik tekfuruna dostça davrandı. Onunla gıyaben tanışıyorlardı, ancak birbirlerini görmemişlerdi.

Eski Türkiye Türkçesinde *ayrıca* anlamının oluşturulmasında kullanılan *ve hem, ve illā* edatları yukarıdaki örneklerde dikkate alınmamıştır. Dolayısıyla kaynak metnin anlamı hedef anlaşma birimine tam olarak yansıtılamamıştır.

3.3.13.6. Gereksiz Edat Kullanımı

Bu hata tipi, kaynak metinde bulunmamasına rağmen aktarımda keyfi ve gereksiz yere edat kullanılmasıyla oluşur. Esasen aktarımda, kaynak metinde bulunmayan kelimelere de yer verilebilir. Ancak gerekli olmadığı sürece bundan kaçınılmalı, kaynak metinde olmayan kelimeler aktarımda köşeli parantezle işaretlenmelidir. Bu işaretleme, metnin aslından ne derece uzaklaşıldığını göstermesi bakımından önemlidir.

İncelenen metinlerde bu türden hatalara ratlanmıştır.

Anñ dağı başını aldılar, üç günde Malatya'ya irişdiler. (B: 79)

> Onun da başını aldılar, üç gün sonra Malatya'ya ulaştılar. (BD: 77)

: Onun da başını aldılar, üç günde Malatya'ya vardılar.

Bu kâfirlerñ cäsusu var-ımiş, kâfirlere bildürdi. (T: 276)

> Ancak kâfirlerin casusu var imiş, onlara bildirmiş. (T: 48)

: Bu kâfirlerin casusu varmış, [casus onlara] haber vermiş.

şimdiki hinde o kılıç o derviřñ nesli elindedür. (T: 278)

> şu zamanda bile o kılıç bu dervişin torunlarındadır. (T: 50)

: şu anda o kılıç, bu dervişin soyundan gelen kişilerin elindedir.

Yankũ bin Mâdiyân'ũñ bir ođlu var-ımiř. Adına Bezanťin dirlermiř. (F: 114)

> Međer Yanku bin Mâdiyân'ın bir ođlu varmıř, adına Bezanťin derlermiř. (F: 115)

: Yankũ bin Mâdiyân'ın Bezanťin adlı bir ođlu varmıř.

Yukarıdaki örneklerde sırasıyla *sonra*, *ancak*, *bile*, *meğer* edatları kaynak metinde bulunmamasına rağmen aktarımda kullanılmıştır. Bu kullanım sonucunda kaynak metinde olmayan anlamlar ortaya çıkmıştır.

3.3.14. Dipnot Kullanımı

Kaynak metindeki her kelimenin hedef anlaşma biriminde karşılığı olmayabilir. Bu durumda karşılığı olmayan kelimelerin aktarımda olduğu gibi

birakılıp dipnotta açıklanması en uygun yol olacaktır. Ancak hiçbir araştırmaya girmeksizin, bunu her zorlanılan kelime için yapmak doğru değildir. Ayrıca, okuyucunun anlayamacağı endişesiyle gereksiz yere dipnot vermek ya da parantez içi açıklamalarda bulunmak ve bir kelimenin diğer eşdeğerlerini parantez içinde vermek de aktarımı olumsuz etkiler. Dipnot kullanımıyla ilgili iki tür hata yapılmaktadır:

3.3.14.1. Dipnot Gerektiren Kelimeler

Kaynak metindeki bir kelimenin kullanım alanı, hedef anlaşma biriminde bazen hiçbir kelimeyle örtüşmeyebilir. Bu gibi kelimeler, aktarıma olduğu gibi alınmalı; anlamları ise dipnotta açıklanmalıdır. Ancak incelenen metinlerde hedef anlaşma biriminde karşılığı bulunmayan bu tür kelimelerin, dipnotta açıklanmamasından ya da gerekmediği hâlde dipnot kullanılmasından kaynaklanan aktarma hatalarına ratlanmıştır.

Cins İsimleri

Şimdiki hinde Bursa nevāhisinde yöriyen beglik koyun kim var yörür asıl ol koyundandır ve birkaç ögrek yundları dahı var-ıdı. Sultanöñi'nde. Bir niçe çift eyer depüngisi dahı bulındı. (T: 307)

> Bu koyunların aslı şimdiki zamanda Bursa civarında bulunan beylik koyundandır. Bundan başka birkaç at sürüsüyle Sultanönü'nde depingi denen ve eğer arkasına konulan pek çok çift bellemesi bulunuyordu. (T: 79)

: Şu anda Bursa civarında [bulunan] bu kıymetli koyunların aslı o koyunlardır. [Bundan başka] Sultanönü'nde birkaç at sürüsü de vardı. [Orada] birkaç çift eyer depingisi de bulundu.

Yukarıdaki örnekte geçen *depüngi* kelimesi bugün Türkiye Türkçesinde kullanımdan düşmüştür. Anlamı bilinmeyen bu kelime dipnotta, “*hayvanın sırtını*

incitmemek için eyerin ve palanın altına konulan içi doldurulmuş keçe” (Dilçin 1983: 64) şeklinde açıklanmalıdır.

Andan döndiler, bārigāha gelüp ‘azīm konukluk itdiler kim vasfa gelmez. Toñuz yahnisi, alahana turşısı, keşur kalyası, sığır işkembesi, toñuz kipesi, ilengeç kavurması, fiçi havyarı, tomalan mantarı, eşek hıyarı, toñuz başdurması, bişmiş bakla, mercemek. (D: 176, 177)

> Sonra döndüler, otağa gelip tarif edilemeyecek bir ziyafet verdiler. Domuz yahnisi, lahana turşusu, keşur kalyası, sığır işkembesi, domuz kipesi, yengeç kavurması, fiçi havyarı, tomalan mantarı, eşek hıyarı, donuz bastırması, pişmiş bakla, mercimek /.../ (DD: 185)

: Sonra döndüler, çadıra gelip tarif edilemeyecek kadar iyi bir misafirperverlik gösterdiler: Domuz yahnisi, lahana turşusu, havuç kalyası, sığır işkembesi, domuz kipesi, yengeç kavurması, fiçi havyarı, Arap mantarı, eşek hıyarı, domuz pastırması, pişmiş bakla, mercimek /.../

Yukarıdaki örnekte Türkiye Türkçesinde bulunmayan *kalya* ve *kipe* kelimeleri dipnot verilmeden aktarılmıştır. Bu iki kelimenin bir yemek ismi olduğu, öncesindeki kelimelerin mahiyetlerinden anlaşılmaktadır. Ancak bunların tam olarak açıklanması gerekmektedir. *kalya* kelimesi için “*sadeyağ ile pişirilen bir çeşit kabak veya patlıcan yemeği, bağlamda havuç yemeği*” (Akalın vd. 2009: 1051), *kipe* içinse “*geviş getiren hayvanlarda sindirim sisteminin bir parçası*” açıklamaları verilmelidir.

3.3.14.2. Dipnot Gerektirmeyen Kelimeler

Bu tip hatalar, hedef anlaşma biriminde eşdeğeri bulunan kelimelerin dipnotta ya da parantez içinde açıklanmasıyla meydana gelir. Gereksiz dipnotlar okuyucuyu yorar ve aynı zamanda metnin okunmasında kopukluklar meydana getirerek anlama düzeyini düşürür. Bu nedenle, gereksiz dipnot kullanımından kaçınmak gerekmektedir.

Özel İsimler

Bu taraftan Sultān Muhammed dahı gelüp Marzuvan'a (Merzifon) çıkdı. (T: 361)

> Beri yandan Sultan Mehmed gelip Marzuvan'a (Merzifon) çıktı. (T: 133)

: Öte yandan Sultan Mehmed de gelip Merzifon'a ulaştı.

Eyitdi: “Devletlü handan dilerem kim kızkarındaşum halâyıkuña Semendire’yi sadaka it.” didi. Han dahı bunuñ dilegin kabül itdi. Gögerçinlik’i bile virdi ammā Nigeobrı’nı (Nigebolı) virmediler. (T: 341)

> “Devletli padişahıtan kız kardeşim hizmetçine Semendire’yi sadaka etmeni isterim.” dedi. Padişah bunun dileğini kabul ederek yanında Güvercinlik’i de verdi. Ama Nigeobrı’nı (Niğbolu) vermediler. (T: 113)

: “Yüce padişahımızdan kız kardeşimin hizmetçilerine Semendere’yi sadaka olarak [vermesini] isterim.” dedi. Padişah da bunun isteği[ni] kabul etti [ve Semendere’nin yanı sıra] Güvercinlik’i de verdi. Ancak, Niğbolu’yu vermedi

Yörüdi Nigebolı’yı ve Sillisire’yi (Silistire, Silistre) feth itdi. (T: 340)

> Niğbolu’yla Silisire (Silistre)’yi fethetti. (T: 112)

: İlerleyip Niğbolu ile Silistre’yi fethetti.

Yukarıdaki örneklerde geçen *Marzuvan*, *Nigeobrı* ve *Sillisire* isimleri aktarımda korunmuş, parantez içinde bugünkü kullanımları yazılmıştır. Bu gibi kelimeler aktarımda korunmamalı, parantez içinde değil de doğrudan bugünkü şekliyle aktarılmalıdır.

Cins İsimleri

O yigit bu sözi işidüp: “Cāzū-y-umişsin.” didi. (D: 69)

> O yiğit bu sözü işitip: “Cazu imişsin.” dedi. (DD: 51)

: O yiğit bu sözleri işitince “Büyücüymüşün.” dedi.

Yukarıdaki örnekte *câzû* kelimesi dipnotta “*cadı, sihirbaz, büyücü*” şeklinde açıklanmıştır. Kelimenin Türkiye Türkçesinde tam karşılığı bulunduğu için dipnota gerek yoktur.

Mübālağa itmeyelüm, devletlü hünkāruñ sārbanlarından birinüñ hāli şol mertebede olmışdı /.../ (F: 458)

> Mübalağa etmeyelim (abartmayalım), devletli sultanın devecilerinden birinin hali şöyle olmuştu /.../ (F: 459)

: Abartmayalım, ulu padişahın devecilerinden birinin durumu şöyleydi /.../

/.../ **enbiyā ve evliyāyı şefi^c getürdiler, münācāt eylediler.** (B: 185)

> Enbiya ve evliyadan şefaatt dilediler, münacat ettiler. (BD: 2019)

: Nebilerden ve evliyalardan yardım istediler, yalvardılar.

Birinci örnekteki *mübalağa et-* fiili parantez içinde açıklamasıyla aktarılmıştır. Aktarımda parantez içi açıklamaya gerek olmayıp kelimenin doğrudan karşılığı *abartma* kullanılmalıdır. İkinci örnekte ise *münacat* kelimesi dipnotta açıklanmıştır. Oysa bu kelime için de dipnota gerek yoktur. Kelimenin tam karşılığı olan *yalvarma, yakarma, Tanrı'ya yalvarma* (Akalın vd. 2009: 1434) kelimeleri kullanılabilir.

Müşg ü^c amber koğusu içerimi almışdı. (D: 189)

> Müşg ve amber kokusu içerimi kaplamıştı. (DD: 201)

: Mis ve amber kokusu içimi doldurmuştu.

Eski Türkiye Türkçesindeki *müşg* ve *amber* kelimelerinin Türkiye Türkçesindeki karşılığı *mis* ve *amber* kelimeleridir. Yani *müşg* ve *amber* kelimesi *güzel koku* anlamında aynı ya da benzer ses örgüsüyle hedef anlaşma biriminde yer almaktadır. Dolayısıyla kelimeler için dipnot vermeye gerek yoktur.

Ol dem Seyyid h azret bir p azvend  ıkaradı ve p azvendde dört g her var idi. (B: 162)

> Seyyid Battal bir pazubend  ıkaradı ve bu pazubentte dört g her var idi. (BD: 174)

: O an Seyyid Battal Hazret[leri] bir pazubent  ıkaradı. Bu pazubentte dört inci vardı.

Ol o  geldi, bir ta a  okındı, yileğine dek batdı. (D: 82)

> O ok geldi, bir ta a dokundu, yeleğine kadar battı. (DD: 67)

: O ok gelip bir ta a isabet etti, [okun] yeleğine kadar battı.

Yukarıdaki birinci örnekte, p azvend kelimesi için dipnotta *kol bağı* açıklaması yapılmıştır. Kelime Türkiye Türkçesinde *pazubent* şeklinde kullanılır (Akalin vd. 2009: 1588). Bu nedenle dipnota gerek yoktur. İkinci örnekte *okun tüyleri* anlamındaki *yelek* kelimesi için de dipnot kullanılmıştır. Oysa burada da dipnot kullanmaya gerek yoktur.

3.3.15. Birleşik Fiiller

Türk dilinde kelime yapma yollarından biri de *kelime birleştirme*'dir. Bu yol, hem isim hem de fiiller için geçerlidir. Bu şekilde yapılan fiillere *birleşik fiil* denir. Bunlar, bir isim ile yardımcı fiilin veya isim soylu bir ya da birden fazla kelimeyle esas fiilin birleşmesinden oluşan ve tek bir kavramı karşılayan fiil biçimleridir (Gabain 1953: 16; Korkmaz 2009: 791).

Birleşik fiiller taşıdıkları özelliklere göre ikiye ayrılır: Gerçek anlamını korumu  ya da çeşitli işlev incelikleri kazanmış fiiller⁷⁰ ve gerçek anlamını kaybederek deyimle mi  birleşik fiiller.⁷¹ Bunlardan, gerçek anlamını korumu  ya da çeşitli işlev incelikleri kazanmış fiillerin bir grubu, *isim / sıfat-fiil / et-, eyle-, yap-, kıl-, ol- ve bulun-* yardımcı fiilleriyle yapılırken diğer bir grup birleşik fiil de *bir yanı zarf-fiil bir yanı tasvir fiili* kuruluşundadır (Korkmaz 2009: 791).

isim + yardımcı fiil kuruluşundaki birleşik fiillerde en çok kullanılan yardımcı

⁷⁰ Bu fiiller de kendi içinde “*Bir Yanı İsim Bir Yanı Yardımcı Fiil, Bir Yanı Sıfat-Fiil Bir Yanı Yardımcı Fiil, Bir Yanı Zarf-Fiil Bir Yanı Fiil Olan Birleşik Fiiller*” olmak üzere  e ayrılır. Ayrıntılı bilgi için, bk.; Korkmaz 2009: 792 – 837.

⁷¹ Bu tür birleşik fiiller, “*Anlam Kaymasına Uğramı  ve Deyimle mi  Birleşik Fiiller*” olarak adlandırılmaktadır ve bunların alt grupları da “*Tek  geli, İki  geli ve     geli Kalıpla mı  Birleşik Fiiller*” şeklindedir. Ayrıntılı bilgi için, bk.; Korkmaz 2009: 837 -858.

fiil, *et-* ve *ol-*'dur (Korkmaz 2009: 792). Bunların içinde *eyle-*, *kıl-* ve *yap-* fiilleri de *et-* fiiline yakın işlevdedir. Ancak bunlardan *eyle-* fiili Türkiye Türkçesinde Eski Türkiye Türkçesindeki kadar yaygın değildir. Türkiye Türkçesinde *et-*, *yap-* fiilleri, bunun yerini almıştır (Boeschoten 2002: 76)⁷²

Bir Yanı Sıfat-Fiil Bir Yanı Yardımcı Fiil olan Birleşik Fiiller sıfat-fiillerin *ol-* yardımcı fiiliyle birleşmesinden oluşur. Bazı gramerlerde *karmaşık fiiller*⁷³ olarak adlandırılan bu birleşik fiiller, yapılarında zaman ve tarz özelliği gösterir. Bundan dolayı bunlar aynı zamanda *kılınış* içinde de değerlendirilir (Korkmaz 2009: 801).

Bir Yanı Zarf-Fiil Bir Yanı Fiil olan Birleşik Fiiller, tasvir fiilleri olarak da adlandırılmaktadır. Bu birleşik fiillerde yardımcı fiilin görevi, esas fiildeki oluş ve kılışın biçimini tasvir etmektir. Tasvir fiilleri, çekime girerken zarf-fiil ekini almış esas fiil sabit kalır. Çekim yardımcı fiilde yapılır. Tasvir fiilleri kendi içinde, yeterlilik, tezlik, süreklilik, yaklaşma ve uzaklaşma olmak üzere beşe ayrılır. Yeterlilik için, *-(y)A* zarf-fiil eki üzerine *bil-* yardımcı fiili; tezlik için, *-(y)I / -(y)U* üzerine *ver-*; süreklilik için, *-(y)A*, *-(y)I* veya *-(y)Ip / -(y)Up* üzerine *dur-*, *gel-*, *kal-*, *gör-*, *koy-*; yaklaşma için, *-(y)A* üzerine *yaz-*; uzaklaşma için de *-(y)A* üzerine *git-* yardımcı fiilleri getirilir (Korkmaz 2009: 811 – 834).

Anlam Kaymasına Uğramış ve Deyimleşmiş Birleşik Fiiller, şekilce bir isim ve yardımcı fiilden oluşan birleşik fiillere benzerler. Ancak fiilden önceki isim unsuru sabit kalmaz, bunlar yalın hâlde kullanılabildiği gibi çekime girerek de genişleyebilir. Bundan dolayı bu isim unsuru fiile, özne, nesne, yer tamlayıcısı ve zarf göreviyle bağlanabilir. İsim unsurunun bu geniş hareket kabiliyeti onu, benzetmelere, mecazlı kullanımlara ve anlam kaymasına elverişli hâl getirmiştir (Korkmaz 2009: 838).

İncelenen metinlerde hataların, *isim + yardımcı fiil* kuruluşundaki birleşik fiillerin aktarımında yoğunlaştığı görülmüştür. Özellikle Türkiye Türkçesinde kullanımı daralan *eyle-* ve *kıl-* fiillerinin korunması ya da uyarlanması, bu hataların nedenini teşkil eder. Yukarıda da değinildiği gibi Eski Türkiye Türkçesi sık bir

⁷² “*et-*, *eyle-* ve *kıl-*” fiillerinin Türk dilinin çeşitli dönemlerindeki kullanımını işleyen H. Boeschoten, bu üç fiilin Eski Türkçeden beri birbirinin yerine kullanıldığını belirtir. Ona göre ayrıca bugünkü *yap-* fiili, *et-*'in yerini almıştır; ancak bu yeni bir durumdur. *eyle-* fiili ise kullanımdan düşmüştür (2002: 80, 81).

⁷³ bk.; Banguoğlu 2000: 482 – 488.

kullanıma sahip bu fiillerin yerini Türkiye Türkçesinde artık *et-* ve *yap-* yardımcı fiilleri almıştır. Öte yandan Türkiye Türkçesinde de geniş bir kullanımı olan *et-* ve *ol-* fiillerinin de kullanımları bazı durumlarda Eski Türkiye Türkçesinden farklılaşmıştır. Bu farklılaşmaya dikkat edilmeyip kaynak metni koruma endişesiyle yapılan aslına koruma ve uyarlamalar, Türkiye Türkçesine aykırı yapıları ortaya çıkarmıştır.

3.3.15.1. Aslına Koruma

Kaynak metindeki birleşik fiilin hedef anlaşma biriminde aynı şekilde kullanılmamasına rağmen ses bakımından korunarak aktarılması sonucu oluşur. Hedef anlaşma biriminin imkânları bilindiğinde bunların çoğunluğunun karşılıkları bulunabilir.

- *isim + eyle-*

Hemân sâ'at ki bu haberi tekfûru'l-la' in işitdi, âh eyledi düşdi, bî-hüş oldı. (F: 104)

> Lânetli tekfur bu haberi işitince âh eyledi, düştü bayıldı. (F: 105)

: Melun tekfur bu haberi işitince âh çekti, düştü, bayıldı.

Gendüye imân getürmeyüp cânsuz, cämîd şâne mlere tapan kâfirleri helâk eyler. (F: 112)

> /.../ kendisine iman getirmeyip cansız, ruhsuz putlara tapan kâfirleri helâk eyler. (F: 113)

: Kendisine iman etmeyip cansız ve ruhsuz putlara tapan kâfirleri helak eder.

Yukarıdaki birinci örnekte, Eski Türkiye Türkçesindeki *âh eyle-* yapısı, korunarak aktarılmıştır. Yapının Türkiye Türkçesindeki karşılığı *âh çek-* yapısıdır. Dolayısıyla birleşik fiil korunmayıp Türkiye Türkçesinde deyim hâline gelmiş bu yapıyla aktarılmalıdır. İkinci örnekte Türkiye Türkçesinde kullanımı daralan *eyle-* fiilinin aktarımında aslına koruma yapılmıştır. Fiilin Türkiye Türkçesindeki karşılığı olan *et-* kullanıldığında uyumsuzluk ortadan kalkar.

- *isim + kıl-*

Andan Cu' de Ğāzī ve 'Alī ve Vāhid ve Hāşim ve Süleymān yerlerinden turup Ca'fer'e du'ā kıldılar /.../ (B: 84)

> Sonra Cude Gazi, Ali, Vahid, Haşim ve Süleyman yerlerinden kalkıp Cafer'e dua kıldılar /.../ (BD: 83)

: Sonra, Cude Ğāzi, Ali, Vahid, Haşim ve Süleyman yerlerinden kalkıp Cafer'e dua ettiler.

Hemān sâ'at Hāķ te'ālā hidāyet kıldı, parmak kaldırıp Müslimān oldu. (B: 84)

> Hemen o anda Hak teali hidayet kıldı, parmak kaldırıp Müslüman oldu /.../ (BD: 83)

: Hemen o anda Yüce Tanrı hidayet etti, parmak kaldırıp Müslüman oldu.

Eski Türkiye Türkçesinde sık kullanılan *kıl-* fiili Türkiye Türkçesinde *icra kıl-*, *meçbur kıl-*, *namaz kıl-* gibi birkaç kalıplaşmış örneğin dışında kullanımdan düşmüştür (Korkmaz 2009: 794). Dolayısıyla yukarıdaki örneklerde olduğu gibi fiilin aslını korumak Türkiye Türkçesine uyumsuz bir kullanım oluşturmaktadır. Bu yüzden aktarımda fiilin tam karşılığı olan *et-* kullanılmalıdır.

- *isim + ol-*

Malatıyye şehrinde iki yiğit peydā oldu. (D: 63)

> Malatya şehrinde iki yiğit peyda oldu. (DD: 43)

: Malatya'da iki yiğit ortaya çıktı.

Ol yiğit bu sözleri işidüp Melik'ün dīnine 'āşık oldu. (D: 69)

> O yiğit bu sözleri işitip Melik'in dinine âşık oldu. (DD: 51)

: O yiğit bu sözleri işitince Melik'in dinine hayran oldu.

Yukarıdaki örneklerde bugün Türkiye Türkçesinde de yaygın yardımcı fiil

olarak kullanılan *ol-* fiilinin aktarımında aslını korumalar yapılmıştır. Türkiye Türkçesinde hem Türkçe hem de alıntı isim ve sıfatlarla birleşen fiil, her iki dönem Türkçesinde de yaygındır; ancak zaman içinde kelimelerin kavram alanlarındaki değişiklikler veya kelimelerin tamamen kullanımdan düşmesi *ol-* fiilinin birlikte kullanıldığı kelimelerde de değişiklikler meydana getirmiştir. Bu durum aktarımda dikkate alınmayıp aslını korumalar yapıldığında, Türkiye Türkçesine uyumsuz yapılar ortaya çıkabilir. Söz gelimi yukarıdaki örneklerde *peydâ ol-* fiili, Türkiye Türkçesinde kullanımdan düşmüştür.⁷⁴ İkinci örnekte kaynak metinde *dine hayran olmak, bağlanmak, gönül vermek*, anlatılmaktadır. Cümlede geçen *aşk* kelimesinin kullanımı geniştir. Ancak Türkiye Türkçesinde kelime anlam daralmasına uğrayarak *aşırı sevgi, kuvvetli sevgi* (Akalin vd. 2009: 138) anlamlarıyla sınırlandırılmıştır.⁷⁵ Dolayısıyla *dine âşık olmak* ifadesi, Türkiye Türkçesine uygun değildir.

3.3.15.2. Aslını Korumama

Bu tip hatalar, kaynak metindeki bir birleşik fiilin, hedef anlaşma biriminde de aynı ya da benzer ses örgüsü ve anlam yapısıyla kullanılmasına rağmen korunmaması sonucu meydana gelir. Böylelikle kaynak metnin üslubu bozulur ve sapmalar oluşur.

İncelenen metinlerde hatalar daha çok *et-* ve *ol-* yardımcı fiillerinde yoğunlaşmaktadır.

- *isim + it- ~ et-*

Qal' anuñ lmalın gâziler baħş itdiler. (D: 106)

> Kalenin malını gazilere paylaştırdılar. (DD: 96)

: Kalenin malın[1] gâzilere bağışladılar.

⁷⁴ Fiilin Türkiye Türkçesinde, *istenmeyen veya uygun olmayan şeyler edinmek* anlamında *peydahlamak* biçimi kullanılmaktadır (Akalin vd. 2009: 1602). Bu kelimenin yukarıdaki *ortaya çıkmak* anlamındaki *peydâ ol-* fiili ile ilgisi zayıftır.

⁷⁵ Mecazlı kullanımlar bunun dışındadır.

Kaynak metindeki *et-* yardımcı fiili, Eski Türkiye Türkçesinde olduğu gibi Türkiye Türkçesinde de yaygın olarak kullanılmaktadır. Yukarıdaki örnekte *bahşet-* fiilinin Eski Türkiye Türkçesindeki kullanımı görülmektedir. Kelime Türkiye Türkçesine *paylaştır-* fiiliyle aktarılmıştır. Cümlede “malların gâzilere paylaştırılması” değil, “bağışlanması” anlatılmaktadır. Dolayısıyla yapılan hata ile kaynak metinden anlam olarak önemli ölçüde sapma meydana gelmiştir. Ayrıca bu tür aktarımlar, *yorumlu aktarma* olarak nitelendirilebilir. Aktarımda yorumlu aktarımlara başvurulabilir, ancak bu, kaynak metin ile hedef anlaşma biriminin ek, kelime ve söz dizimi olarak örtüşmediği ya da çok az örtüştüğü durumlarda yapılmalıdır.

- *isim + ol-*

Orhan Gâzi yayan olup gâzilerle ardın bile sürdi, taga ardınca vardı. (T: 299)

> Orhan Gazi de diğer gazilerle ardından gitti ve dağa vardı. (T: 71)

: Orhan Gâzi yaya olarak, gâzilerle birlikte, [onların] ardından gitti ve dağa ulaştı.

Yukarıdaki örnekte *yayan ol-* birleşik fiili korunmamıştır. Dolayısıyla metinde geçen *gitme* eyleminin ne şekilde yapıldığı aktarıma yansıtılamamıştır. Bu birleşik fiilin Türkiye Türkçesinde benzer ses yapısıyla karşılığı bulunmaktadır.

3.3.15.3. Aslını Uyarlama

Kaynak metindeki birleşik fiilin hedef anlaşma biriminde aynı şekilde kullanılmamasına rağmen ses bakımından uyarlanmasıyla oluşur. Bunun sonucunda hedef anlaşma biriminde bulunmayan yardımcı fiiller ortaya çıkar. Bu birleşik fiiller, Türkiye Türkçesi okuru ve konuşuru tarafından sezgiyle anlaşılabilmesine rağmen yaşayan dilde bulunmadığı için aktarma tekniğine uygun değildir.

İncelenen metinlerde *et-* ve *ol-* yardımcı fiilleriyle kurulan birleşik fiillerde aslını uyarlamalar yapıldığı tespit edilmiştir.

- *isim + id- / it- ~ et-*

/.../ **ol yigidiñ yüzini görüp anıñla çok gazâlar idecektir.** (B: 71)

> /.../ o yigidin yüzünü görüp onunla çok gazalar edecektir. (BD: 67)

: /.../ o yigidin yüzünü görecektir [ve] onunla birçok savaşa katılacaktır.

Kaynak metindeki *gazâlar id-* fiili, Türkiye Türkçesinde bulunmaz. Bu durum, *gazâ* kelimesinin kullanımdan düşmesiyle alakalıdır. Bunun yerine *savaş* kelimesi kullanılmaktadır. Dolayısıyla aktarımda, bu kelimenin tercih edilmesi gerekir.

Melik ve Artuhı ol iki kişiyi tutdılar, imân ‘arz itdiler. (D: 75)

> Melik ve Artuhı o iki kişiyi tuttular, iman arz ettiler. (DD: 58)

: Melik ve Artuhı o iki kişiyi tuttular, [onlardan] iman etmelerini [istediler].

Eski Türkiye Türkçesinde Müslüman olmayan bir kişiden dine girmesi istendiğinde *imân arz et-* ifadesi kullanılmaktadır. Bugün bu kullanım ortadan kalkmıştır. Türkiye Türkçesinde *arz et-* fiili, başka bağlamlarda aynı ses yapısıyla görülebilir.

Yedi gün düğün idüp Mehpeyrüz’ı Seyyid-i Baḫḫal’a virdiler. (B: 104)

> Yedi gün düğün edip Mehpeyrüz’ı Seyyid Battal’a verdiler. (BD: 106)

: Yedi gün düğün yapıp Mehpeyrüz’u Seyyid Battal’a verdiler.

Anı beyân ider kim Köse Mihâl düğün ider. Kızını Gül Falanozoğlu’nuñ begine virür. (T: 284)

> Köse Mihâl düğün edip kızını Kölfalanozoğlu’nun beyine veriyor. (T: 56)

: Köse Mihâl’[in] düğün yaptığını anlatır. [Köse Mihâl] kızını Gül Falanozoğlu’nun beyine verir.

Melik Ahmed cāzūlar çerisi-le Artuhı olduğu yazıya gelüp Artuhı'yı zebūn kılp müslmān itmiş. (D: 74)

> Melik Ahmed Müslüman ordusu ile Artuhî'nin olduğu ovaya gelmiş. Artuhî'yi zayıf duruma düşürüp Müslüman etmiş. (DD: 58)

: Melik Ahmed, Müslüman askeriyle Artuhı'[nın] olduğu ovaya gelmiş, Artuhı'yı aciz duruma düşürüp [onu] Müslüman yapmış.

Andan soñra bir ulu keliseyi cum'a mescidi itdi ve bir manasdırı medrese itdi. (T: 314)

> Sonra bir büyük kiliseyi Cuma mescidi yaptı. Bir manastırı da medrese etti. (T: 86)

: Ondan sonra büyük bir kiliseyi cuma mescidi, bir manastırı [da] medrese yaptı.

Kaynak metinde kullanılan *düğün it-*, *Müslüman it-* ve *medrese it-* fiilleri bugün Türkiye Türkçesinde *düğün yap-*, *Müslüman yap-* ve *medrese yap-* şeklindedir. Esasen Eski Türkiye Türkçesindeki *et-* fiili, bazı durumlarda Türkiye Türkçesindeki *yap-* fiilinin karşılığı olarak kullanılmaktadır (Boeschoten 2002: 79 – 81; Korkmaz 2009: 794). Bu yüzden yukarıdaki kaynak metin cümlelerinin aktarımında *yap-* fiili tercih edilmelidir.

Devletlü handan dilerem kim kızkarındaşum halâyıkuña Semendire'yi sadaka it." didi. (T: 341)

> Ayrıca: "Devletli padişaktan kız kardeşim hizmetçine Semendire'yi sadaka etmeni isterim." dedi. (T: 113)

: "Yüce padişaktan, kız kardeşime Semendire'yi bağışlamasını dilerim." dedi.

Yukarıdaki örnekte, *sadaka it-* fiilinin Türkiye Türkçesinde tek kelimelik karşılığı bulunmasına rağmen aslını uyarlama yapılmıştır. Aktarımda kelimenin tam karşılıkları *bahşet-* ya da *bağışla-* fiilleri tercih edilmelidir.

Eyitdi: "Ogul, dilerseñ kim bu vilāyet sizüñ elüñüzde kala, Osmānlu-yıla birlük idüñ." didi. (T: 328)

> Ona: “Oğul! Bu ülkenin sizin elinizde kalmasını istersen Osmanoğlu’yla birlik et” dedi. (T: 100)

: “Oğul! Bu memleket[in] elinizde kalmasını istersen, Osmanoğulları’yla birlik olun.” dedi.

Bu örnekte de Türkiye Türkçesindeki *birlik ol-* birleşik fiilinin Eski Türkiye Türkçesindeki kullanımı görülmektedir. Bugün Türkiye Türkçesinde *birlik id-* şeklinde bir birleşik fiil bulunmamaktadır. Dolayısıyla aktarımda fiilin tam karşılığı *birlik ol-* kullanılmalıdır.

- *isim + ol-*

Hisār feth olındı. (T: 286)

> Kale feth olundu. (T: 58)

: Kale fethedildi.

Yukarıdaki örnekte *ol-* yardımcı fiilinin alıntı kelimeyle kullanımı görülmektedir. Bu tür alıntı kelimelerin dilde tutunmasını ve yerleşmesini sağlayan yardımcı fiiller arasında, zamanla değişimler görülebilir. Eski Türkiye Türkçesinde *ol-* yardımcı fiiliyle görülen *fetih* kelimesi, süreç içinde *et-* yardımcı fiiliyle kalıplaşmıştır ve bugün de Türkiye Türkçesinde bu şekilde kullanılmaktadır.

3.3.15.4. Gereksiz Birleşik Fiil Kullanma

Kaynak metinde kullanılan birleşik fiilin, hedef anlaşma biriminde tek kelimelik karşılığı aranmadan aslını koruma ya da uyarılama yapılmasıyla meydana gelir. Bu tip hataların temelinde kaynak metni koruma endişesi kadar okuyucunun sezgisel olarak metni anlayabileceği ön yargısı da vardır. Yani aslı korunan ya da uyarılan ifadeler, okuyucu tarafından çoğunlukla sezgisel olarak algılanır; ancak bunlar hedef anlaşma birimi kurallarına ve kullanımlarına uygun değildir. Bu

uygunsuzluk pratikte anlama sorununa yol açmasa da okuyucunun yorulmasına ve metinden kopmasına neden olabilir. Aşağıdaki örneklerde korunan ya da uyarlanan birleşik fiillerinin Türkiye Türkçesinde bir kelimelik tam karşılıkları vardır:

- *isim + id- ~it- ~et- eyle-*

Ḳatı ceng eylediler. (B: 89)

> Çok şiddetli cenk ettiler. (BD: 88)

: Çok şiddetli savaştılar.

“Yarın senüñ ile ceng itmek olmaz. Eger ceng idersem küfrân-ı ni‘met oluram.” didi.

(D: 69)

> “Yarın senin ile cenk etmek olmaz. Eğer cenk edersen nimete küfretmiş olurum.”

dedi. (DD: 51)

: “Yarın seninle savaşmak olmaz. Eğer savaşsam nimete kötülük yapmış olurum.”

dedi.

Nikâh idüp Zeyneb Bânü’yu Battal Ğâzi hazretlerine virdiler. (B: 96)

> Nikâh edip Zeynep Banu’yu Battal Gazi hazretlerine verdiler. (BD: 96)

: Zeynep Banu’yu nikâhlayıp Battal Ğâzi hazretlerine verdiler.

Yukarıdaki örneklerde geçen *cenk eyle-*, *cenk it-*, *nikâh id-* fiillerinin tek kelimelik karşılıkları sırasıyla, *savaş-*, ve *nikâhla-*’dır. Tek kelimeyle karşılanabilen bir kavramın birden fazla kelimeyle ifade edilmesi, dilde *kolay söyleme kanunu*’na da uygun değildir. Yukarıdaki *cenk et-* fiilindeki uyumsuzluk bir bakıma, *cenk* kelimesinin kullanım alanının zayıflamasıyla ilgilidir. Kelimenin yerini bugün *savaş-* fiili almıştır.

- *isim + kıl-*

Nevbet Melik'e degdi, bir zamān kılıç ile ve bir zamān süñü-y-ile hamle kıldılar. (D: 69)

Sıra Melik'e geldi, bir zaman kılıç ile ve bir zaman süngü ile hamle yaptılar. (DD: 51)

: Sıra Melik'e geçti. Bir müddet kılıçla, bir müddet mızrakla saldırdılar.

Anıñ ardından bin kişi ile ' Abdüs-selām irişdi. Ol dahı hamle kıldı. (B: 83)

> Onun ardından bin kişi ile Abdüsselam geldi. O da hamle yaptı. (BD: 82)

: Onun ardından bin kişi ile Abdüsselam yetiştı. O da saldırdı.

Vācibü'l-emrū'l-me'ālī, ' asker-i İslām dahı şol nesnelere kim esbāb-ı gazādur, hāzır ve müheyyā kıldılar. Yig atlar ve yarar yoldaşlar cem' oldılar. (F: 256)

> Yüce emir gereği, İslām askeri de savaş malzemesi olan silâhları hazır etti; en iyi atlar ve yoldaşlar toplandı. (F: 257)

: Yüce emir gereği İslam'ın askerleri de savaş malzemesi [olan] silahları hazırladılar. En iyi atlar ve en iyi yoldaşlar toplandı.

Kaynak metin cümlelerinde geçen *hamle kıl-* ve *hāzır ve müheyyā kıl-* fiilleri, Türkiye Türkçesine *hamle yap-* ve *hazır et-* fiilleriyle aktarılmıştır. Oysa bu fiillerin Türkiye Türkçesinde tek kelimelik karşılıkları vardır. Kelimeler, *hamle kıl-* için *saldır-*; *hāzır ve müheyyā kıl-* için ise *hazırla-* fiiliyle aktarılmalıdır.

- *isim + ol-*

Çünkü Battāl Gāzī -rahmetu'llāhi 'aleyhi- kışşası tamām oldu, ' Abdülvehhāb ve bākī gāziler dünyadan naqlitdiler. (D: 60)

> Battal Gazi Destanı tamam olunca Abdülvehhâb ve diğer gaziler dünyadan ahirete intikal ettiler. (DD: 41)

: Battal Gâzi -Tanrı'nın rahmeti onun üzerine olsun- Destanı tamamlandıktan sonra Abdülvehhab ve diğer gâziler dünyadan göçtü.

Ayaşofya yapılu tamām olucağ, Koşantın emri ider, öñinde bir mîl yapdurur. Üzerinde bir bakırdan at yapdurur üstinde gündünñ şeklini taşvîr itdürür. (F: 116)

> Ayasofya yapılp tamam olunca Kostantin emreder ve önüne bir büyük sütun diktirir, üzerine de bakırdan bir at yaptırır, üstüne de kendi resmini çizdirir. (F: 117)
 : Kostantin, Ayasofya'nın yapımı tamamlanınca emreder ve [Ayasofya'nın] önüne bir sütun diktirir. [Sütunun] üzerine bakırdan bir at, [onun] üzerine [de] kendi resmini çizdirir.

Kaynak metindeki *tamâm ol-* fiilinin Türkiye Türkçesindeki tek kelimelik karşılığı *tamamlan-*'dir. Dolayısıyla fiilin aslı korunmamalıdır. Bu tür aslını korumalar, tıpkı çeviriler yoluyla oluşan çeviri dili katmanı gibi hedef anlaşma biriminde aktarma ve uyarılama katmanı oluşturabilir. Bu ise dilin kendi iç imkânlarıyla gelişimine engel oluşturur.

3.3.15.5. Anlamını Korumama

Bu tip hatalar, kaynak metindeki birleşik fiilin anlamının aktarıma yansıtılmamasıyla meydana gelir. Bu ise daha çok, birleşik fiilin isim kısmını oluşturan ilk kelimenin anlamının tam olarak çözülememesinden kaynaklanır. Bu tür anlamı tam olarak belirlenemeyen kelimelerin aktarımında, sözlük, gramer, dizin gibi ikincil kaynaklardan yararlanmak gerekmektedir.

İncelenen metinlerde bu türden hatalara rastlanmıştır.

- *isim + eyle-*

Andan Seyyid hâzret dahı ilerü yörیدی, selâm virüp mübârek elin pûs eyledi. (B: 129)

> Sonra Seyyid Battal da ileri yürüdü. Selam verip mübarek elini tuttu. (BD: 137)

: Sonra Seyyid Hazret[leri] de ileri çıktı. Selam verip mübarek elini öptü.

Kaynak metindeki *pûs eyle-* fiili, aktarıma yansıtılmamıştır. Bunda *pûs* kelimesinin Türkiye Türkçesinde kullanılmaması etkili olabilir. Ayrıca kelimenin aktarılmamasıyla metnin kültür altyapısında bulunan *el öpme* geleneği de hedef anlaşma birimine yansıtılmamıştır.

- *isim + id- / it- ~ et-*

‘Osmān Gāzi dahı öküzleri getürenler-ile şöyle kavl itmişti (T: 286)

> Osman Gazi ayrıca öküzleri götürenlerle şöyle karar vermişti (T: 58)

: Osman Gâzi de öküzleri getirenlerle şöyle konusmuştu.

Yukarıdaki örnekte, kaynak metindeki *kavl it-* fiili, Türkiye Türkçesine *karar ver-* şeklinde aktarılmıştır. Oysa fiilin anlamı *söz söylemek, konuşmak*’tır (Akalın vd. 2009: 1110). Bu değişiklikle kaynak metinden anlam olarak önemli bir sapma meydana gelmiştir.

- *isim + kıl-*

Şudıt gürzin eline alıp Artuhı’ya havâle kıldı. (D: 92)

> Şudıt gürzünü eline alıp Artuhî’ye saldırdı. (DD: 80)

: Şudıt gürzün[ü] eline alıp Artuhı’ya fırlattı.

Bu örnekte de kaynak metindeki *havâle kıl-* yapısı *saldır-* fiiliyle aktarılmıştır. Kelimenin Türkiye Türkçesindeki karşılığı *fırlat-* fiilidir. Dolayısıyla kaynak metnin anlamı, hedef anlaşma birimine tam olarak yansıtılamamıştır.

- *isim + ol-*

Süleymān Sivas al‘ ası ‘imāret oldum bildürdi. (D: 98)

> Süleyman, Sivas kalesinin onarıldıını bildirdi. (DD: 86)

: Süleyman, Sivas Kalesi’[nin] yapıldıın[ı] bildirdi.

Kaynak metindeki *imâret ol-* fiilinin karşılığı *yap-*, *inşa et-*’tir. Ancak kelime, *onar-* fiiliyle aktarılmıştır.

“Fiil + Zarf-Fiil + Fiil”

Gördüler kim Rûm çerisi çıka geldi. (D: 75)

> Gördüler ki Rum ordusu ulaştı. (DD: 58)

: Rum askeri[nin] aniden geldiğini gördüler.

Kaynak metinde *Rum ordusunun aniden gelmesi* anlatılıyorken cümledeki *çıkagel-* fiili *ulaş-* ile aktarılmıştır. Bunun sonucunda kaynak cümledeki *aniden gelme* anlamı aktarıma yansıtılamamıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SÖZ DİZİMİ DÜZEYİNDE YAPILAN AKTARMA HATALARI

4.1. Söz Dizimi Kavramı

Türkçede genel olarak *cümle bilgisi* olarak adlandırılan *söz dizimi* (Alm. *Syntax*, *Satzlehre*, Fr. *syntaxe*, İng. *syntax*, Osm. *nahiv*), “Duygu ve düşüncelerin tam olarak ifade edilebilmesi için gramer kurallarına uygun bir şekilde sıralanan kelimelerin, kelime gruplarının cümle ve söz içindeki görevlerini, birbirleriyle olan ilişkilerini, diziliş biçimlerini ve cümle türlerini inceleyen bilim dalı”na verilen addır (Korkmaz 2003: 55). Kökeni Yun. *Syntaktikos* kelimesine dayanan *sentaks*, kelime grubundan daha geniş, bağımsız gramer birliğidir (Eker 2006: 437). Genel olarak *söz dizimi*, kelimelerin kelime grubu ve cümle gibi bir üst dil birimiyle olan ilişkilerini konu alır.⁷⁶ Başka bir deyişle bir cümle içindeki birimlerin birbirleriyle olan bağlantılarını düzenleyen kurallar topluluğudur (Başkan 1976: 72).

Türkçede *söz dizimi* terimi, dilin *kelime*, *ek* gibi bir düzeyini, diğer yandan da bu düzeyi inceleyen gramer kolunu ifade eder. Başka bir deyişle *söz dizimi*, bir cümle içindeki kelimelerin belli kurallar dâhilinde sıralanmasını ve bu sıralanma ilişkileri üzerine yapılan dil çalışmalarını kapsar (Eker 2006: 437). Oysa dilin diğer düzeylerinde *ses – ses bilgisi*, *yapı – yapı bilgisi* gibi birbirinden ayrı terimler bulunmaktadır. Bundan yola çıkarak *söz dizimi* terimi için de *dizim – dizim bilgisi* ya da *söz dizimi – cümle bilgisi* gibi bir ayrıma gidilebilir (Karadoğan 2004a: 162).

Dil çözümlemelerinin önemli bir sahasını teşkil eden *söz dizimi*, aynı zamanda dillerin sınıflandırılmasında da belirleyici rol oynamaktadır. Çünkü bir cümle içinde öğelerin sıralanma biçimleri diller arasında farklılıklar gösterebilmektedir. Örneğin, Türkçede cümle öğeleri *özne + nesne (tamlayıcılar) + yüklem*, İngilizcede ise *özne + yüklem + nesne (tamlayıcılar)* şeklinde sıralanır (Atabay vd. 2003: 18). Bu sıralanıştaki kurallar, kültüre göre değişiklik gösterir ve

⁷⁶ Vecihe Hatiboğlu, söz dizimini yargılı ve yargısız anlatımlar olarak önce ikiye, sonra yargısız anlatımları da kendi içinde tamlamalar, birleşik kelimeler ve ikilemeler olmak üzere üçe ayırmıştır. Bu sınıflandırmada yargılı anlatımlar da tümceler, atasözleri ve deyimler olmak üzere üç başlık altında incelenmiştir (1972: 2, 3). Ayrıca Delice 2007: 16’da kelime grupları *yüklemsiz*, cümle de *yüklemli* söz dizimi olarak adlandırılmıştır. Bazı çalışmalarda da kelime grupları için *belirtme öbekleri*, cümle için de *yargı öbekleri* ayrımı görülür (Banguoğlu 2000: 497, 520). Bunun yanı sıra kelime grupları, birtakım çalışmalarda *kelime öbeği*, *öbek*, *grup*, *sözcük öbeği*, *birlik* vb. terimlerle adlandırılmıştır.

bunların oluşumu, dilin meydana geliş safhalarına kadar götürülebilir.

Söz diziminin oluşumu dili kullanan kitlenin ürettiği düşünce ve kültür değerlerine bağlı olarak gelişmiştir. Dilde kelimelerin ilk başlarda genel ve somut kavramları ifade ettiği bilinmektedir. Ancak bunlar, gelişen düşünce yapısına paralel olarak giderek karmaşıklaşan durumları ve olayları anlatmada yetersiz kalmış; bunun sonucunda birden fazla sayıda kelimenin yan yana kullanımı yaygınlaşmıştır (Başkan 1976: 67). Söz diziminin gelişimi konusundaki bu düşüncenin yanı sıra, kelimelerin sıralanışında insan ihtiyaçlarının önceliği ve bunları dil düzeyine getirme biçimi de önemlidir. Kültürlere göre farklılaşan dizim biçimlerinin gelişip kalıplaşmaları sonucu da dilin dizim sistemi meydana gelmiştir. Bu dizim yasaları veya esasları da o dili kullanan toplumun kültürüne ve dünyayı algılama biçimine göre değişiklik gösterebilir. Dünyayı algılama biçimi, kelimelerin kavram boyutunda olduğu kadar bunları önceleme ve sıraya koyma işinde de etkilidir. Dolayısıyla insan kavramlarla düşünür, düşündüklerini de kavramlaştırır. Bu süreç birbirinin ayrılmaz parçasıdır. Başka bir deyişle düşünce, sözü oluşturmak için temel cümleler olarak nitelenen en kısa cümleler içinde öncelikle kendisini biçimlendirir (Göknel 1976: 263). Kısacası söz dizimi her milletin kendi düşünce düzenini yansıtır (Hatiboğlu 1972: VII).

Herhangi bir dilin sadece kelimelerini öğrenmekle o dilin kavranılamayacağı açıktır. Cümle, salt kelimelerin anlamlarına bağlı olarak şekillenmez. Cümleyi oluşturan kelimelerin birbiriyle olan bağlantılarından da bir anlam meydana gelir. Buna *yapısal anlam* adı verilir (Başkan 1976: 73). Örneğin, İngilizce söz diziminde özne – nesne ayrımı belirgindir ve bu dizim çok az değişir. Özne – nesne ayrımını söz diziminden ayrı bir şekilde yapabilen dillerde ise dizim rahatlıkla değişebilmektedir. Bu dillerde söz dizimi çok değişik anlamlar yüklenebilmektedir (Sezer 1979: 168). Buna göre Türkçenin söz dizimi de değişken bir nitelik gösterir. Ancak bu değişimler işlevsiz değildir. Türkçede söz dizimini değiştirmek anlam değişikliğine yol açar. Örneğin, *Ali bardağı kırdı, Kırdı bardağı Ali ve Bardağı Ali kırdı* cümlelerinin anlamları birbirinden farklıdır (Sezer 1979: 169). Ancak, örneğin İngilizcede kelimelerin sırasını değiştirmek anlam farkına yol açmaz (Eker 2006: 440).

Türkçenin söz diziminde asıl öge en sonda bulunur. Sondaki bu öge, çekimli

bir fiilden ya da ek fiille çekimlenmiş bir isimden meydana gelir. Yani cümle, fiil ile onun açtığı boşlukları dolduran unsurlardan oluşur. Bu unsurlar, yüklem, özne, nesne, yer tamlayıcısı ve zarf tamlayıcısıdır. Bunlardan yüklem, cümlenin esas; özne, nesne, yer tamlayıcısı ve zarf tamlayıcısı da yardımcı unsurlarıdır.⁷⁷ Cümlede en önemli öge yüklem olunca, cümle içindeki kelimeler de yüklemle ilişkilerine göre önem kazanırlar. Bu durumda yükleme en yakın öge, yüklemden sonra en önemli öge durumuna yükselir. Bu, aynı zamanda cümle vurgusunu da oluşturur (Atabay vd. 2003: 19). Bütün bunlardan sonra cümle, bir duyguyu, düşüncüyü, durumu, olayı, yargı bildirerek anlatan kelime ya da kelimeler topluluğuna denir (Karahan 1997: 44). Cümleyi oluşturan kelimelerin sayısı konusunda bir sınır yoktur, ancak buradaki temel ilke, her kelimenin cümle içinde bir işlevinin bulunmasıdır.

XX. yüzyılın başlarında Ferdinand de Saussure tarafından yapısal dilbilimin temellerinin atılmasıyla söz dizimi incelemelerinde de değişimler görülür. O döneme kadar daha çok geleneksel yaklaşımlarla ele alınan söz dizimi çalışmaları, bundan sonra özellikle de yapısalılık temelinde yeni yöntemler geliştiren Noam Chomsky ile gelişim gösterir. Chomsky'nin öncülük ettiği *üretimsel dönüşümlü dilbilgisi* görüşü, çok geçmeden Türkçeye de uyarlanır. Kısaca derin yapı ve yüzey yapı ilişkilerine dayanan kurama göre, cümle önce düşüncede biçimlenir ve dildeki sesler yoluyla yüzeye çıkar. Bu durumda derin yapı, anlam, kavram, düşünce vb. olguları ifade ederken, yüzey yapı da bunların dil yoluyla aktarılması anlamına gelir. Kişi, sayısız cümle üretme ve üretilen cümleleri anlama yeteneğine sahiptir. Esasen aynı derin yapıya yani anlama sahip cümleler de yüzey yapıda diğer bir deyişle dilde, birçok şekilde ifade edilebilir (Sezer 1979: 165). Temel cümlelerin kurulması, *üretimsel dönüşümlü dilbilgisi* kuramının *üretim*, bu cümlelerin olumlu, olumsuz, soru, edilgen, etken biçimlerde aynı anlama gelecek şekilde tekrar tekrar kurgulanması da *dönüşüm* tarafını oluşturur (Göknel 1976: 263).

“*üretimsel dönüşümlü dilbilim*” kuramının en ayrıntılı uygulamaları İngilizce üzerinedir. Kuram, Türkçeye de uygulanabilir. Ancak, söz diziminin incelenmesi sırasında birtakım eksiklikler meydana gelebilir. Bunlar, Türkçenin Batı dilleriyle olan farklılığından kaynaklanır. Çünkü yukarıda da ifade edildiği gibi, örneğin İngilizcede kelimelerin yerlerinin değiştirilmesi anlam farklılığı yaratmazken

⁷⁷ Ergin 1993: 376'da özne de esas unsurlar arasında gösterilmiştir.

Türkçede kelimelerin sıralaması önemlidir ve bu sıralama önemli anlam farkları meydana getirir. Kuramın uygulanmasında bu farklılıkların dikkate alınması gereklidir (Sezer 1979: 168).

4.2. Söz Dizimi Düzeyinde Hata Tipleri

Dilin değişen bir olgu olduğu konusunda bütün dilbilimciler arasında ittifak vardır. Bu değişimler, ses, ek, kelime gibi düzeylerin yanı sıra söz diziminde de meydana gelebilir. Bu değişimler daha çok komşu dillerin etkisiyle meydana gelse de bu durum, kelimelerin ve eklerin kullanımdan düşmesi, birlikte hareket eden kelimelerdeki değişimler vb. birçok nedenle gerçekleşebilir. Özellikle komşu dillerin etkisi, bir dilin iskeleti sayılan gramer yapısına ve bu yapıda önemli bir yer teşkil eden söz dizimine yıkıcı bir yönde yansımadağı sürece doğal karşılanmaktadır. Ancak buradaki değişimlerin telafisinin güç olduğu da birçok çalışmada dile getirilmiştir.

Eski Türkiye Türkçesi metinlerinde görülen söz dizimi farklılıklarının çoğunluğu, o dönem dilinin henüz standartlaşmamış olmasından kaynaklanmaktadır. Ancak bu farklılıklarda, din dili durumundaki Arapça ile sanat dili olmasından dolayı itibarlı dil hâline gelen Farsçanın da etkileri görülmektedir. Özellikle bu tür söz dizimi farklılıklarında, bugün de kullanılan *ki'li bağlı cümle* yapısının etkisi vardır. Bu tür cümleler, Türkiye Türkçesinin cümle yapısına uygun olarak aktarıldığında daha anlaşılır hâle gelmektedir.

İncelenen aktarma metinlerinde söz dizimi düzeyindeki hatalar, kelime diziminden, kaynak metni yapısı bozuk cümleyle aktarmaktan, istemin yanlış seçilmesinden ve tekrar grubunun iyi çözümlenememesinden kaynaklanmaktadır. Her türlü aktarım ve çeviride metnin derin yapısı iyi tespit edilmelidir. Özellikle, Türkçenin söz dizimi anlam farkı oluşturduğu için kelimelerin sıralaması önemlidir. Bu durumda kaynak metnin söz dizimi iyice incelenmeli, bu dizimin hedef anlaşma biriminde ne şekilde kurulacağı tespit edilmelidir. Ayrıca, seçilen kelimelerin, dizim farklılığı oluşturabileceği de göz önünde bulundurulmalıdır.

4.2.1. Kelime Dizimi ile İlgili Hatalar

Kaynak metindeki bir cümlenin dizimiyle hedef anlaşma birimindeki cümlenin uygun olmamasıdır. Bu farklılık kimi zaman kaynak metnin dizim özelliğinden kimi zaman da aktarıcının tutumundan kaynaklanmaktadır. Kaynak metindeki dizimin gereksiz yere değiştirilmesi ya da kaynak metindeki dizimin gerektiği hâlde korunarak aktarılmaması bu tür hatalara neden olmaktadır. Buna göre kelime dizimiyle ilgili hatalar iki başlık altında incelenebilir: kaynak metnin diziminden kaynaklanan hatalar ve kaynak metnin diziminden kaynaklanmayan hatalar.

4.2.1.1. Kaynak Metnin Diziminden Kaynaklanan Hatalar

İncelenen metinlerde kaynak metnin söz diziminin korunarak ya da uyarlanarak aktarıldığı örneklere rastlanmıştır. Bunun sonucunda kaynak metnin anlamı, hedef anlaşma birimine tam olarak aktarılamamıştır.

Öznenin Yeri

Bir geyik gördü, münakkaş atlastan çul üzerinde, atını sürdü. (B: 72)

> Bir geyik gördü, münakkaş atlastan çul üzerinde. Atını sürdü. (BD: 68)

: Üzerinde nakışlı atlas [kumaştan yapılmış] çul [bulunan] bir geyik gördü. Atını sürdü.

Yukarıdaki cümle bir sıralı cümledir. Ancak ikinci cümlenin yüklemi kaynak metinde eksiltiştir. Eksiltili bu ikinci cümle, birinci cümlenin öznesini açıklama görevindedir. Dolayısıyla ilk iki cümle aktarımda birleştirilmelidir. Kaynak metnin söz dizimi korunduğunda, çulun geyiğin üzerinde mi yoksa geyiğin çulun üzerinde mi olduğunu anlamak mümkün olmamaktadır. Oysa metinde, atlastan yapılmış çulun, geyiğin üzerinde olduğu anlatılmaktadır. Dolayısıyla öznenin açıklayıcısı durumundaki ikinci cümleyi birinci cümlenin başına almak gerekmektedir. Bu durumda öznenin yeri değişerek yükleme yakın hâle gelir ve hata ortadan kalkar.

“Yarın adımı diyeyin” diyüp ol yigit turdu, makamına geldi. (D: 69)

> “Yarın adımı söyleyeyim” deyip o yigit ayağa kalktı, yerine döndü. (DD: 51)

: O yigit, “Yarın adımı söyleyeceğim.” diyerek ayağa kalktı, yerine döndü.

Bu aktarım örneğinde de öznenin yerinden kaynaklanan bir hata bulunmaktadır. Kaynak metinde zarf tamlayıcısı cümlenin başında özne de ortasında yer almıştır. Bu sıralama aktarımda korunmuştur. Oysa Türkiye Türkçesine uygun bir aktarımda özne cümlenin başına çekilmelidir. Ayrıca öznenin yeri değiştirilmediğinde bundan metnin üslubu ve akıcılığı da zarar görmektedir.

Yer Tamlayıcısının Yeri

Yüzünü benden çevirdi. (D: 61)

> Yüzünü benden çevirdi. (DD: 42)

: Bana yüz çevirdi.

Yukarıdaki örnekte yer tamlayıcısı durumundaki *benden* kelimesi, aktarımda aynen korunmuştur. Türkiye Türkçesinde *yüz çevirmek* ifadesi artık deyimleştiği, dolayısıyla kalıplaştığı için *yüz* ve *çevirmek* kelimelerinin arasına kelime sokmak uygun değildir. Bundan dolayı yer tamlayıcısını cümlenin başına çekmek gerekmektedir. Ayrıca aktarımda istem sorunu da açıkça görülmektedir. Sadece bu istem sorunu bile yer tamlayıcısının cümlenin başına alınması için yeterlidir. Kaynak metnin yüklemi durumundaki *yüz çevir-* ifadesinin istemi, yaklaşma hâl ekli bir yer tamlayıcısıdır. Bu durumda kaynak metni koruyarak yapılacak aktarımda *Yüzünü bana çevirdi* cümlesi ile *Bana yüz çevirdi* arasında tam tersi bir anlam ortaya çıkar.

Özne + Zarf Tamlayıcısı

Ca'fer eyitdi: “Yārenler bir dem siz teferrüc idiñ, görüñ! Ben bu ‘aşilere neler iderim!” deyüp atından aşağı indi. (B: 88)

> Cafer: “Yārenler bir dem siz dinlenin, görün. Ben bu asilere neler edeceğim.” deyip atından aşağı indi. (BD: 86)

: Cafer, “Dostlar, siz biraz dinlenin! Bakın, ben bu asilere neler yapacağım.” diyerek atından aşağı indi.

Bu aktarım örneğinde özne, kaynak metindeki gibi ortada yer almıştır. Oysa cümle topluca değerlendirildiğinde öznenin başa alınmasının gerektiği görülür.

Nesne + Yüklem + Zarf Tamlayıcısı

“Ben Mihrān’ı depeleyeyim Seyyid’in aşkına.” didi. (B: 111)

> “Ben Mihran’ı tepeleyeyim Seyyid’in aşkına.” dedi. (BD: 115)

: “Ben, Seyyid’in aşkına Mihran’ı öldüreyim.” dedi.

Bu örnekte, kaynak metindeki *nesne + yüklem + zarf tamlayıcısı* dizilişinin korunduğu görülmektedir. Bunun sonucunda ortaya *devrik cümle* çıkmıştır. Devrik cümlelerin şiir gibi sanatsal metinlerde uygun olduğu, ancak bu tarz tarihî metinlerde ise anlamı ve anlaşılmayı olumsuz etkilediği bilinmektedir.

Zarf Tamlayıcısının Yeri

Artuhı yalñuz, elinde kılıç ceng iderdi. (D: 96)

> Artuhî yalnız, elinde kılıç cenk ederdi. (DD: 85)

: Artuhî elinde kılıç yalnız [başına] savaşıyordu.

Yukarıdaki aktarımda *yalnız* kelimesinin Türkiye Türkçesindeki farklı işlevlerine dikkat edilmemiş ve kaynak metnin dizimi korunmuştur. Türkiye Türkçesinde *yalnız* kelimesi *ancak, fakat* anlamlarıyla edat olarak ve insanlar için de

tek başına anlamıyla kullanılmaktadır. Kaynak metnin söz dizimi korunduğunda *yalnız* kelimesinin, bu iki kullanımdan hangisinin işlevinde olduğu anlaşılammamaktadır. Dolayısıyla bu durum, aktarımda derin yapının tam olarak ifade edilememesine neden olmuştur.

Bu al‘ayı giri mü ‘minler için yapalım, mescidler ve medreseler binā idelüm.” didi.
(D: 66)

> /.../ “Bu kaleyi tekrar müminler için yapalım, mescidler ve medreseler inşa edelim.” dedi. (DD: 47)

: Bu kaleyi, müminler için tekrar yapalım. [İçine] mescit ve medreseler inşa edelim.” dedi.

Yukarıdaki örnekte *tekrar* kelimesinin yeri aktarımda korunmuştur. Ancak kaynak metinde vurgulanan anlam, kalenin müminler için tekrar inşa edilmesidir. Bu nedenle, sebep ve durum zarfının yeri değiştirilmelidir.

Zarf Tamlayıcısı + Özne + Yüklem + Yer Tamlayıcısı

Bu Ertoñrul Gâzi gelmesiyle ol kâfirlerüñ vilâyeti emîn olmuş-ıdı Tatarlardan. (T: 275)

> Ertuğrul Gazi’nin gelişiyile bu yerlerin kâfirleri Tatarlardan korunmuşlar, güven içinde yaşar olmuşlardı. (T: 47)

: O kâfirlerin memleketleri, Ertuğrul Gâzi’nin gelmesiyle Tatarlardan kurtulmuştu.

Yukarıdaki örnekte, özne *ol kâfirlerin vilâyeti* unsurudur. Ayrıca *emîn olmuş-ıdı* yüklem, *Bu Ertoñrul Gâzi gelmesiyle* zarf tamlayıcısı, *Tatarlardan* ise yer tamlayıcısıdır. Dolayısıyla Türkiye Türkçesine uygun bir dizimde öznenin başta, yüklem in sonda olması gerekmektedir. Diğer unsurların sıralaması da cümlede vurgulanan anlama göre değişir. Örnekte sıralama değiştirilmemiştir. Bu durum, bir

anlama ve anlaşılma sorunu oluşturmaya da aktarım Türkiye Türkçesi söz dizimine uygun yapılmalıdır.

Zarf Tamlayıcısı + Yer Tamlayıcısı

‘Osman Gâzi kim dedesi Süleymân Şah Gâzi’dür, en evvel bu Rûm vilâyetine ol gelmişdür. (T: 273)

> Osman Gazi’nin dedesi olan Süleyman Şah Gazi en evvel Rum vilayetine gelmişti. (T: 45)

: Anadolu’ya en önce Osman Gâzi’[nin] dedesi Süleyman Şah Gâzi gelmiştir.

Bu örnekte aktarımda kaynak metindeki zarf tamlayıcısı ve yer tamlayıcısının yeri korunmuştur. Türkiye Türkçesinde zarf tamlayıcıları fiilleri niteledikleri için yüklem hemen önünde yer alırlar. Dolayısıyla bu iki ögenin yeri değiştirilerek zarf tamlayıcısının, yüklem önüne getirilmesi gerekmektedir.

Zarf Tamlayıcısı + Yer Tamlayıcısı + Yüklem + Zarf Tamlayıcısı

Yine nihâl-i devlete bir hümâ kondı kim cihân halkı sâye-i adlinde devletlere ve sa’ âdetlere irişdiler, bî-nihâyet ve bî-şumâr her vech-ile. (F: 70)

> Yine devlet fidanına bir hüma kuşu kondu ki cihan halkı, adaleti sayesinde devletlere ve saadetlere eriştiler, sonsuz, hadsiz hesapsız ve her şekilde. (F: 71)

: Devlet fidanına tekrar bir hüma [kuşu] kondu. Bütün insanlar, [onun] adaletinin gölgesinde her yönden sınırsız mutluluklara kavuştular.

Yukarıdaki örnekte aktarıma, kaynak metindeki *yine* zarfının korunmasıyla başlanmıştır. Oysa zarfların fiilin yani yüklem hemen önünde yer alması gerekir. Ayrıca kaynak metin cümlesi, bir *ki’li bağlı cümle*’dir. Aktarımda, *ki’li bağlı cümle*’nin Türkçe cümle yapısına uyarlanması gerekirken bu yapılmayıp kelime

aktarımıyla yetinilmiştir. Bu durum özellikle böylesine uzun bir cümlede, metnin anlaşılmasını zorlaştırmıştır.

Zarf Tamlayıcısı + Cümle Dışı Unsur

“Dün, be kişi cānavar gibi ormana kaçardun. (D: 83)

> “Dün, ey kişi, canavar gibi ormana kaçardın. (DD: 68)

: “Be adam! Dün canavar gibi ormana kaçıyordun.

Kaynak metinde zarf tamlayıcısının, cümle dışı unsurdan önce geldiği görülmektedir. Bu durum Türkiye Türkçesinin söz dizimine uygun değildir. Kaynak cümledeki *dün* zarfı *kaçıyordun* yüklemine bağlıdır. Bu nedenle cümle dışı unsur başa çekilmelidir.

4.2.1.2. Kaynak Metnin Diziminden Kaynaklanmayan Hatalar

Kaynak metindeki söz diziminin hedef anlaşma birimiyle uyumlu olduğu cümlelerde, aktarıcının gereksiz değişiklikleri sonucu meydana gelir. Kaynak metnin tam ve doğru olarak aktarılabilmesi için hedef anlaşma biriminin söz dizimi imkânları iyi bilinmelidir.

Kelime Gruplarının Dizimi / Sıfat Tamlaması

Fi'l-cümle on dört adı bellü begleri öldürdi. (B: 79)

> Orada bulunan on dört adı belli, meşhur bütün beyleri öldürdü. (BD: 77)

: Sonuç olarak on dört meşhur beyi öldürdü.

Kaynak metindeki isim birden fazla sıfatla belirtilmiştir. Böyle yapılarda belirtme sıfatları niteleme sıfatlarından önce gelir (Delice 2007: 30). Örnekte asıl

sıfat tamlaması *on dört meşhur bey*'dir. Aktarımda *meşhur* sıfatından sonra *bütün* belgisiz sıfatı getirilmiştir. Oysa bunun, niteleme sıfatından önce gelmesi gerekirdi. Esasen kaynak metinde bulunmadığı için bu sıfatın kullanılmasına da gerek yoktur. Ancak kullanılması, bir dizim uyumsuzluğu meydana getirmiştir.

Ammā girü emr eyledi; āfet taşları-la dögeler; şöyle ki begler, gedükli, gedügin bekleyeler; yine vaçtlarına hāzır olalar /.../ (F: 490)

> Ama tekrar emretti, “Top gülleleriyle (kaleyi) dövsünler; beyler, açılan gedikleri beklesin, yine ölümlerine hazır olsunlar /.../” (F: 491)

: Ama tekrar emretti. “Top gülleleriyle [kaleyi] dövsünler, beyler gediklerin açılmasını beklesin, yine ölüme hazır olsunlar /.../”

Kaynak metindeki *gedükli gedügin* ifadesi sıfat tamlamasıyla *açılan gedikleri* şeklinde aktarılmıştır. Oysa burada aktarımın, belirli isim tamlamasıyla yapılması gerekir. Çünkü beklenmesi gereken *gedik* değil, *gediklerin açılması*'dir.

Cümle Unsurlarının Dizimi

Yer Tamlayıcısı

Üzerinde Yankū bin Mâdiyân gendü şeklini taşvîr itdürür ve bundan şöıra buyurur; şehrüñ içinde nice yirlerde sarâylar ve kaçırılar bünyâd ideler, tâ kim gendüye mesken ola. (F: 112)

> /.../ üzerine Yanku bin Mâdiyân kendi resmini çizdirir. Bundan sonra şehrin içinde kendisine mesken olması için nice yerlerde saraylar ve köşkler yapmalarını buyurur /.../ (F: 113)

: Yankū oğlu Mâdiyân üzerine kendi resmini çizdirir. Ondan sonra, şehrin içinde[ki] birçok yere kendisine ev olarak saray ve köşkler yapılmasını emreder.

Bu örnekteki yer tamlayıcısı, kaynak metinden farklı aktarılmıştır. Kaynak

metindeki *şehrin içinde birçok yere* anlamı, *şehrin içinde kendisine mesken olması için* şeklinde farklı bir kurgu ve anlamda ifade edilmiştir. Ayrıca cümlenin yer tamlayıcısı *niçe yirler* ifadesi de korunmuştur. Oysa *şehrin içinde* ve *nice yerlerde* ifadeleri ayrı ayrı yer tamlayıcısıdır. Bu iki yer tamlayıcısı, bir sıfat tamlaması kuruluşunda birleştirilerek aktarılmalıdır.

Yer Tamlayıcısı + Zarf Tamlayıcısı

Yā Emīr-i ‘Ömer! Hüseyn Gāzī’nin oğlunu baña diri gönderesin /.../ (B: 88)

> Ya Emir Ömer! Hüseyin Gazi’nin oğlunu diri olarak bana gönder. (BD: 86)

: Ey Emir Ömer! Hüseyin Gâzi’nin oğlunu bana diri [olarak] gönder.

Kaynak metinde zarf tamlayıcısı yüklem, yer tamlayıcısı da zarf tamlayıcısının önünde yer almıştır. Ancak aktarımda bu iki ögenin yerleri değiştirilmiştir. Bu durum cümlenin vurgusunu da etkilemiştir. Dolayısıyla, kaynak metinde zarf tamlayıcısı, aktarımda ise yer tamlayıcısı vurgulanmıştır.

Zarf Tamlayıcısı + yüklem

Girü ‘aklı yirine geldi, buyurdu, nāme yazdılar /.../ (D: 154)

> Akli geri yerine geldi, buyurdu, mektup yazdılar. (D: 156)

: Tekrar akli başına geldi, buyurdu, mektup yazdılar.

Örnekte de görüldüğü gibi zarf tamlayıcısının yeri Türkiye Türkçesine uygun değildir. Kaynak metindeki *aklı yirine geldi* ifadesinin tam karşılığı olan *aklı başına gelmek* deyimini kullanılıp *tekrar* anlamındaki *girü* zarfı da bu deyimmin yani yüklem hemen önüne getirilmelidir.

Yapısına Göre Cümle Türlerindeki Kelime Dizimi

Ki'li Bağlı Cümlelerin Dizimi

Melik gördi kim Artuhı Efrumiyye guşşasından bir gün bir gece yemek yemedi ve hiç dinlenmedi. (D: 162)

> Artuhî'nin Efrumiyye'ye üzüntüsünden bir gün bir gece yemek yemediğini ve hiç dinlenmediğini Melik gördü. (DD: 167)

: Melik, Artuhı'[nın] Efrumiyye [için] üzüldüğünden [dolayı] bir gün bir gece yemek yemediğini ve hiç dinlenmediğini gördü.

Melik şehri gördi kim harap olmuş. (D: 147)

> Melik, harap olmuş şehri gördü. (DD: 148)

: Melik şehr[in] harap olduğunu gördü.

Yukarıdaki örneklerde kaynak metindeki *ki'li bağlı cümle* yapısı kaldırılarak Türkiye Türkçesine uygun bir aktarım yapılmıştır. Ancak bu kaldırma sonrasında ilk örnekte, öznenin yeri yüklem hemen önüne getirilmiştir. Oysa öznenin cümlenin başında yer alması gerekirdi. İkinci örnekte ise Melik'in gördüğü, *harap olmuş şehir* değil, *şehrin harap olduğu*'dur. Bu ikisi arasında ince bir anlam farkı vardır. Bu bir bakıma bakış farkıdır. Birincisinde şehre geniş bir bakış söz konusuysen ikincisinde bakılan ve odaklanılan nokta, şehrin harap olmasıdır. Ayrıca bunlar yapı olarak da farklıdır. Birincisi sıfat tamlaması, ikincisi belirli isim tamlamasıdır.

Sıralı Cümlelerin Dizimi

Melik andan buyurdu: Ol kal'ayı harap idüp taşların ol araya yakın Kaz göli dirlerdi, bir göl var-ıdı. Ol göle emir iyledi, ol esirler taşıyup göle taşdılar. (D: 147)

> Melik sonra buyurdu: O kaleyi yıktılar. Oraya yakın yerde Kazgölü adında bir göl vardı. Emretti, taşlarını esirler taşıyıp o göle doldurdular. (DD: 147)

: Sonra Melik'in emriyle o kaleyi harap ettiler. Taşlarını [da] esirler[in yardımıyla] oraya yakın Kaz Gölü denen göle taşdılar.

Bu örnekte, birleştirilerek aktarılması gereken sıralı cümleler görülmektedir. Ancak birleştirme sırasında hangi cümlenin nereye geleceği önemlidir. Çünkü ard arda sıralanan cümleler birbirinin nedenini, zamanını, yerini açıklıyor olabilir. Bu örnekte sıralı cümleler, aktarımda iki cümleyle birleştirilmesi gerekirken, beş cümleyle ifade edilmiştir. Bu da metnin anlaşılabilirliğine zarar vermiştir. Ayrıca *esirler* öznesi hatalı yerde kullanılarak bir dizim hatası yapılmıştır.

4.2.2. Cümlede Yapı Hataları

Lehçe içi tarihî metin aktarmalarında kaynak metin ve hedef anlaşma biriminin cümle yapıları büyük oranda örtüşmektedir. Bu durum, dilin yapısının çok zor değişim gösterdiğiyle ilgilidir. Ancak yine de çeşitli nedenlerle bazı farklılaşmalar oluşabilir. Cümlede yapı bozuklukları, hatanın kaynağı dikkate alınarak *kaynak metnin cümle yapısından kaynaklanan hatalar* ve *kaynak metnin cümle yapısından kaynaklanmayan hatalar* olmak üzere iki grupta incelenebilir.

4.2.2.1. Kaynak Metnin Cümle Yapısından Kaynaklanan Hatalar

İncelenen metinlerde, kaynak metnin cümle yapısına dikkat edilmemesinden kaynaklanan aktarma hatalarına rastlanmıştır. Bu tür hataların temelinde dilin zaman içinde geçirdiği iç değişimler yatmaktadır.

Kelime Grupları

İsim Tamlaması

La'ın başını uğurladı, kılıç at başını yire bıraktı. (D: 133)

> Lain başını sıyırıp geçti, kılıç at başını yere bıraktı. (DD: 130)

: Kılıç, melun[un] başını sıyırıp at[ın] başını uçurdu.

Yukarıdaki örnekte Eski Türkiye Türkçesinde ilgi hâl eki olmaksızın kullanılan belirli isim tamlaması görülmektedir. Bu tür kullanımlar Türkiye

Türkçesine ilgi hâl ekli biçimde aktarılmalıdır. Buna dikkat edilmediğinde farklı anlamlar oluşabilmektedir. Örneğin burada, savaş sırasında sallanan kılıcın başı sıyıyıp geçmesi anlatılmaktadır. Ancak, tamlayan eksiz kurulduğunda özne durumuna dönüşmekte ve cümlenin yapısı bundan zarar görmektedir.

Sıfat Tamlaması

“Ol Mihrân sen didiğın er değıldir.” deyüp el urdı. Yanından kılıç çıkardı. (B: 111)

> “O Mihran sen dediğın er değıldir.” deyip elini attı, yanından kılıcını çıkardı. (BD: 115)

: “O Mihrân, sen[in] dediğın [bildiğın gibi] bir er değıldir.” deyip elini attı, yanından kılıc[ını] çıkardı.

Yukarıdaki cümlede kaynak metnin korunması sonucu oluşmuş bir yapı bozukluğu vardır. Örnekte, *er* ismini niteleyen sıfat-fiilli yapı korunarak aktarılmıştır. Bunun sonucunda Türkiye Türkçesine göre bozuk bir cümle oluşmuştur. Bu tür cümlelerin korunarak ya da uyarlanarak değil, gerektiğinde birtakım eklemeler yapılarak yani hedef anlaşma birimi yapısına uydurularak aktarılması gerekmektedir.

Ne kadar Ongürüs vilâyetinüñ harâm-zâdeleri a‘ dâ-yı dîn ve cünd-i şeyâñın, küffâr ve müşrikîn, kazâ-peykerler ve kader-endâzlar, toplar-ıla ve parnıklar-ıla ve zembekler-ile hişâr dâyiresine âdem iletmezler. (F: 206)

> Ne kadar Macaristan vilayetinin haramzadeleri, din düşmanları ve şeytanların askerleri, kâfirler ve müşrikler, kaza ve kader okları, toplar, prangalar ve zembekler, hisarın çevresine adam yaklaştırmazlar. (F: 207)

: Macaristan bölgesinde, haramzade, din düşmanı, şeytanın askeri, kâfir, müşrik ne kadar [insan varsa], ok, top ve zincirlerle kimseyi kale[nin] çevresine yaklaştırmıyorlar.

Bu örnekte, Türkiye Türkçesinde *ne kadar varsa* şeklinde kullanılan kalıp yapı görülmektedir. Kaynak cümlelerin hemen başında yer alan bu ifade aktarımında korunmuş, ancak tamamlanmamıştır. Bunda, kaynak metnin cümle yapısını koruma endişesi etkili olmuştur. Bu tür cümlelerde hedef anlaşma biriminin cümle yapısı gözetilmeli ve gerektiğinde kaynak metin tekrar kurgulanmalıdır.

Cümle Unsurlarındaki Yapı Hataları

Yer Tamlayıcısı

Atına bindi, şuyu öte geçti. (B: 95)

> Atına bindi, şuyu öte geçti. (BD: 95)

: Atına bindi, nehirin karşı yakasına geçti.

Yukarıdaki örnekte yer tamlayıcısının aktarımında hata yapılmıştır. Kaynak metinde, nehrin karşı yakasına geçilmesi anlatılmaktadır. Ancak aslını koruma yapılmış ve ortaya, Türkiye Türkçesine uyumsuz bir söz dizimi yapısı çıkmıştır.

Yapısına Göre Cümlelerdeki Hatalar

Birleşik Cümleler

İç İçe Birleşik Cümle

Ahmer eyitdi: “Şāhā! Şabāh ol Ca‘fer’i ve ol koca ki: “Muhammed’i gördüm.” dir, yalan söyler, ikisin dağı tutup sultānımın katına getüreyim.” didi. (B: 89)

> Ahmer: “Ey Şah! Sabah o Cafer’i ve o koca ki “Muhammed’i gördüm.” der, yalan söyler, ikisini de tutup sultanımın huzuruna getireyim.” dedi. (BD: 88)

: Ahmer, “Ey Şah! Sabah, o Cafer’i ve ‘Muhammed’i gördüm.” diye yalan söyleyen ihtiyarı, ikisin[i] de tutup sultanımın huzuruna getireceğim.” dedi.

Örnekte kaynak metnin söz dizimi yapısı korunmuştur. Özellikle, iç cümlede ki'li bağlı cümle yapısının aynı dizimle aktarılması bir yapı bozukluğu meydana getirmiştir.

Ki'li Bağlı Cümle

Bugün ol gündür ki, duzum etmegüm yiyenlerüñ ve atum binip kaftānum geyüp aqçam harçlananlaruñ, baña şadāqati varduğı ma'lūm ola, didi. (F: 428)

> Bugün o gündür ki tuzumu ekmeğimi yiyenlerin ve atıma binip kaftanımı giyip akçemi harcayanların, bana bağlılıklarının var olduğu belli olsun. (F: 429)

: “Bugün, tuzum[u] ekmeğim[i] yiyenlerin ve atım[a] binip kaftanım[ı] giyenlerin, param[ı] harcayanların bana bağlılıklarını göstereceği gündür.” dedi.

İskenderiye, bir kal'a-y-ıdı kim Arnavud vilâyetinde deryâ kırbinde, Fireng ilinde Firengistan'a tâbi' bir sarp ve düşvâr kal'a-y-ıdı. (F: 478)

> İskenderiye, öyle bir kaleydi ki, Arnavut vilâyetinde, deniz yakınlarında Avrupalı elinde, Avrupa'ya bağlı bir sarp ve çetin kale idi. (F: 479)

: İskenderiye, Arnavut bölgesinde, deniz[in] yakınında, Avrupa'ya bağlı sarp ve çetin bir kaleydi.

Ve hem neslinden dahı sâbıkâ bu şirretcük vârid olmuş-ıdı, ki bu taraftan İslâm padişahları gazâya teveccüh idüp küffâra kılıç urup tecdid-i İslâm için memleketler fethine 'azm itdüklerince anlar gelüp ehl-i İslâm bilâdlarına duhül idüp nâ-mehârimlerin taşarruf idünüp mescidlere od koyup kâfir-âne ve melâhid-âne, Ceberriyâne ve Revâfiz-âne ef'âl-i kabîh idegelmişler idi. (F: 78)

> Ve hem, neslinden de önceleri böyle şirretler ortaya çıkmıştı ki bu taraftan İslâm padişahları gaza için sefere çıkıp kâfirlere kılıç vurup İslâm'ı yaymak için ülkeler fethine yola çıktıkça, onlar gelip Müslümanların şehirlerine saldırıp, kadınlara tecavüz edip, mescitleri ateşe verip kâfirce ve dinsizce, Cebriîler ve Rafizîler gibi çirkin hareketler edegelmişlerdi. (F: 79)

: Ayrıca, önceleri kendi soyundan kişilerin de böyle kötülükler yaptıkları görülmüştü. [Örneğin], İslâm padişahları, kâfirlerle savaşmak, ülkeler fethederek İslâmı yaymak amacıyla sefere çıktıklarında, onlar gelip Müslüman memleketlerine girerler,

kadınlara tecavüz ederler, mescitleri ateşe verirler, Cebrî ve Rafizîler gibi dinsizce çirkin hareketlerde bulunurlardı.

Yukarıdaki örneklerde ki'li bağlı cümle yapısı korunarak aktarılmıştır. Bunun sonucunda kaynak metinde *ki* bağlama edatından önceki temel cümle ile yardımcı cümle arasında bir uyumsuzluk meydana gelmiştir. Türkiye Türkçesi söz dizimine aykırı olan ki'li bağlı cümle yapısı kaldırılıp cümle unsurları yeniden düzenlendiğinde hata ortadan kalkmaktadır. Ayrıca son örnekteki gibi uzun kaynak cümleler, zarf-fiilli ya da sıfat-fiilli kısımlardan bölünmesi metnin anlaşılabilirliğini artıracaktır.

Unsurlarının Dizilişine Göre Cümlelerdeki Hatalar

Eksiltili (Kesik) Cümle

Ammā gördiler bir ġarīb ve ‘acīb ġal‘ a. Bir tarafı Tuna’ya ve sāyir tarafları ġarıya. (F: 206)

> Ama gördiler ki bir acayip kale. Bir tarafı Tuna’ya ve diğer tarafları karaya idi. (F: 207)

: Ama baktılar, kale bir acayip. Bir tarafı Tuna Nehri’ne, diğer tarafları karaya [bakıyor].

Yukarıdaki örnekte iki basit cümle vardır. İkinci cümlenin yüklemi eksiltilmiştir. Ancak aktarımda bu eksiltme, cümlenin son kelimesine ek fiil getirilmek suretiyle tamamlanmış ve bunun sonucunda cümlenin yapısı bozulmuştur. Bu tür eksiltili cümlelerin tamamlanarak aktarılması, tamamlanan kısmın da köşeli parantez içinde gösterilmesi hatayı ortadan kaldıracaktır.

Özne Yüklem Uyumsuzluğu

Ve hac seferin iden hâcılara zahmet virüp dürlü dürlü bedîh-âne fi'iller-ile işi ve gücü, her tâ' ife-i mağlûblara galebe-y-ile izâ'en fesâdlar idi. (F: 78)

> Hac seferi eden hacılara sıkıntı çıkarıp türlü türlü alçakça hareketlerle işi gücü bütün mağlup olmuş (güçsüz) tayfalara (topluluklara) galebe ile, karşılık olarak bozgunculuk çıkarırdı. (F: 79)

: Yaptıkları türlü türlü kötü hareketlerle hac yolculuğuna çıkan hacılara sıkıntı verirler. [Ayrıca bunların] işi gücü, zayıf topluluklara güç kullanarak eziyet etmekte.

Yukarıdaki aktarımda, kaynak metnin söz dizimine sadık kalınmıştır. Kaynak metin cümlesi ise iki kısımdan oluşmaktadır ve birinci kısım yüklemsiz olarak *zahmet virüp* zarf-fiiliyle ikinci kısma bağlanmıştır. Aktarımda bu iki kısmın, iki ayrı cümleyle ifade edilmesi gerekmektedir. Ayrıca cümledeki özne durumundaki *işi gücü* ifadesi, ek fiille çekimlenmiş bir yüklem gerektirmektedir. Dolayısıyla *bozgunculuk çıkarırdı* yüklemi *işi gücü* ifadesiyle uyumsuzdur.

4.2.2.2. Kaynak Metnin Cümle Yapısından Kaynaklanmayan Hatalar

Yapısı bozuk bazı cümleler, kaynak metinden kaynaklanmamaktadır. Diğer bir deyişle, bu tür hatalarda kaynak metnin cümle yapısı sağlamdır; ancak aktarım cümlesi bozuktur. Bu tip hatalar genellikle, hedef anlaşma biriminin dizim imkânlarını yeterince kullanmamaktan kaynaklanmaktadır. Ayrıca yanlış ek veya kelime seçimi, ek eksikliği, kelime fazlalığı gibi hatalar da cümlede yapı bozukluklarına neden olabilmektedir.

Ek Eksikliği

İyelik Eki

“Devletlü handan dilerem kim kızkarındaşum halâyıkuña Semendire’yi sadaka it.”
didi. (T: 341)

> Ayrıca: “Devletli padişahın kız kardeşim hizmetçine Semendire’yi sadaka etmeni
isterim.” dedi. (T: 113)

: “Yüce padişahın, kız kardeşime Semendire’yi bağışlamasını dilerim.” dedi.

Örnekte, *padişahın Semendire’yi bağışlaması* anlatılmaktadır. Ancak [onun] *sadaka etmeni* ifadesinde tamlanan, iyelik eki olmadan aktarılmış ve bunun sonucunda cümlenin yapısı bozulmuştur.

Kal’ anıñ şu başısına Tefanüş dirlerdi. (B: 109)

> Kalenin komutana Tefanuş derlerdi. (BD: 112)

: Kalenin komutanına Tefanüş derlerdi.

Yukarıdaki örnekte belirli isim tamlamasının tamlanan kısmındaki iyelik eki aktarımda eksiltiştir. Bu da tamlamanın, dolayısıyla da cümle yapısının bozulmasına neden olmuştur.

Belirtme Hâl Eki

/.../ ol bekleyenlere Şemmâs’ı çadırda koyup ‘askeri teferrüce meşgul oldılar. (B: 101)

> O bekleyenler Şemmas çadırda bırakıp askerini kontrol etmeye çıktı. (BD: 102)

: Şemmâs’ı çadırda o bekleyenlere bırakıp askeri dağıtmaya çalıştılar.

Kaynak metinde $-(y)Ip / -(y)Up$ zarf-fiil ekiyle kurulmuş zarf tamlayıcısının aktarımında hata yapılmıştır. Zarf-fiil grubununun öznesi durumundaki *Şemmas*, kaynak metinde belirtme hâliyle ifade edilmiş; ancak ek aktarımda dikkate alınmamıştır.

Kelime Fazlalığı

Kısmet olduğu kadar feth olındı. Pādişāh oldu. (T: 274)

> Fetihlerde bulunup kısmetindeki kadar fethetti ve padişah oldu. (T: 46)

: Kısmeti kadar fethetti. Padişah oldu.

Yukarıdaki örnekte kaynak metindeki *fetih* kelimesi aktarımda iki kez kullanılmış ve bu da cümle yapısının bozulmasına yol açmıştır.

Mehpeyruz'a tırdı, atasınıñ ve kendiniñ ne kadar zî- kıymet altın ve cevāhir nesnesi var ise heb devşirdi. (B: 103)

> Mehpeyruz ayağa kalktı, babasının ve kendisinin ne kadar kıymetli altın ve mücevher nesi var ise hepsini topladı. (BD: 105)

: Mehpeyruz kalktı, babasının ve kendisinin ne kadar kıymetli altını ve mücevheri varsa hepsini topladı.

Kaynak metindeki *ne kadar var ise* yapısının aktarımda *ne kadar ... nesi var ise* şekline dönüştürülmesi, cümle yapısının bozulmasına neden olmuştur.

Belirtili İsim Tamlaması

Hemān “tevekkeltü te‘āla’l-lāh”⁷⁸ diyüp, dahı pervāne bigi cānını gāziler, dīn şem‘ ine urmak gerekdür, Oñarıcı Allah. (F: 206)

> Hemen “Allah’a tevekkül ettim” deyip pervane (ateş böceği) gibi gazilerin, canlarının din meşalesine (ateşine) atmaları gerektir, başarılı kılacak olan Allah’tır. (F: 207)

: Gāziler[in], hemen “Tanrı’ya tevekkül ettim.” diyerek can[lar]ını ateş böceği gibi din ateşine atmaları gerekir. Başarılı verecek [olan] Tanrı’dır.

⁷⁸ Metinde Arap harfli yazıyla verilmiş, tarafımızdan çevriyazıyla yazılmıştır.

Örnekte *gâzilerin canlarını pervane gibi din ateşine atmaları* anlatılmaktadır. Ancak belirli isim tamlamasının diziminde hata yapılmış ve bunun sonucunda cümle yapısı bozulmuştur. Belirli isim tamlamasının tamlayanı durumundaki *gâziler* kelimesinin başa alınması ve diğer unsurların kaynak metindeki dizimle ifade edilmesi, hatayı ortadan kaldıracaktır.

Sıralı Cümle

Ol vilâyetde at yankulansa anuñ mezârına iledürler, üç kez tolandururlar. Hak ta‘âlâ şifa virür. (T: 292)

> O yerlerde at hastalansa onun mezarına götürüp mezarı üç kez dolandırılırsa Hak-teâlâ şifa verir. (T: 64)

: O yerlerde at hastalansa onun mezarına götürürler ve [mezarın etrafında] üç kez dolaştırırlar. Yüce Tanrı şifa verir.

Yukarıdaki örnekte, virgülle bağlanmış sıralı cümlelerin aktarımında hata yapılmıştır. Kaynak metindeki *iledürler, tolandururlar* yüklemelerinin birincisine zarf-fiil, ikincisi de şart eki getirilmiştir. Bu durum cümle yapısının bozulmasına neden olmuştur.

Ki’li Bağlı Cümle

“Sizden dilegümüz budur kim bizüm yükcügezlerümüzi yaylaya gitdügümüzde size emânet koyalım.” (T: 276)

> “Sizden dileğimiz, biz yaylaya gittiğimiz vakit eşyalarımızı sizde emanet koyalım.” (T: 48)

: “Sizden, yaylaya gittiğimiz zamanlarda eşyalarımızı size emanet etmeyi istiyoruz.”

Kaynak metindeki ki’li bağlı cümle kaldırılmış ancak cümlenin yüklemi aynı

şekilde çekimlenmiştir. Aktarımda, *sizden dileğimiz emanet koyalım* yapısı cümlenin bozulmasına yol açmıştır. Aktarım, *sizden dileğimiz emanet etmektir* ya da *sizden emanet etmek / etmeyi istiyoruz* şeklinde yapıldığında, yapısal bozukluk ortadan kalkmaktadır.

4.2.3. İstem Hataları

Türk dilinde bitimli veya bitimsiz fiil tabanları gereklilik derecesine göre anlam yönünden birtakım *boşluklar* açar. Bu boşlukların sayısı ve niteliği fiilden fiile değişiklik gösterir. Fiilin anlamı bu boşlukların doldurulmasıyla tamamlanır. Fiil tabanındaki bu boşluklara *tamamlayıcı* > *tamlayıcı*⁷⁹ adı verilmektedir. Buna göre fiil tabanındaki ilk boşluğu dolduran dil birliği birinci tamlayıcı, ikincisi ikinci tamlayıcı vd. şeklinde adlandırılmaktadır. Örneğin, etken bir fiilin birinci tamlayıcısı özne, ikinci tamlayıcısı da nesnedir. Aynı zamanda tamlayıcılar, olmadıklarında fiilin anlamının eksik kaldığı *mecburi tamlayıcılar* ve olduklarında anlamın biraz daha belirginleştiği *seçimlik tamlayıcılar* olmak üzere ikiye ayrılır.⁸⁰ Bunlar isim cinsinden tek bir kelimedenden ya da kelime grubundan meydana gelebilir. Bu tamlayıcılar fiile, onun istediği bir hâlde bağlanırlar (Uğurlu 2000: 74; 2001: 201, 202).

Fiil tabanına onun istediği şekilde bağlanan kelime ya da kelime grupları aslında cümle unsurlarıdır. Cümle unsurları fiile çeşitli hâl ekleriyle bağlanırlar. Bu hâl ekleri, fiil tabanının istemine göre değişim gösterir. Örneğin, *bak-* fiili yönelme hâl ekli bir tamlayıcı yani yer tamlayıcısı isterken *gör-* fiili belirtme hâl ekli bir tamlayıcı yani belirli nesne istemektedir. Bu durum, bütün fiiller için geçerlidir.

Türk lehçeleri ya da bir lehçenin tarihî dönemleri arasında istem farkları ses, kelime ve yapıya göre daha azdır. Birçok fiilin istemi değişmeden günümüze kadar gelmiştir. Bu durum lehçeler arası ya da lehçe içi aktarmalarda önemli bir kolaylık meydana getirmektedir. Ancak, bazı fiiller istem bakımından farklılık

⁷⁹ krş.; *tümleç*; Korkmaz 2003: 216.

⁸⁰ Tahir Kahraman tamlayıcıları, *fiilin ihtiyaç duyduğu tamlayıcılar*, *fiilin ikinci derecede istediği tamlayıcılar* ve *fiilin kabul edebildiği tamlayıcılar* olmak üzere üçe ayırmıştır (1996: V). Buna göre *fiilin ihtiyaç duyduğu tamlayıcılar* ile *fiilin ikinci derecede istediği tamlayıcılar* bir bakıma *mecburi tamlayıcılar*, fiilin kabul edebildiği tamlayıcılar da *seçimlik tamlayıcılar* olarak kabul edilebilir.

gösterebilmektedir. Hatta bu farklılıklara aynı lehçenin ağızlarında bile rastlamak mümkündür. Örneğin Muğla ağzında belirtme ve yönelme hâl eki, yazı dilinden farklı olarak birbirinin yerine kullanılabilir. Bu durum özellikle *gabağa çama asmış* “kabağı çama asmış” ve *çalgıcıya okulardıķ* “çalgıcıyı davet ederdik” (Akar 2006: 49, 50) örneklerinde açıkça görülmektedir.

İstem bakımından farklılık gösteren fiiller esasen cümlede bir yapı bozukluğuna da neden olmaktadır. Bu nedenle konu *Cümlede Yapı Hataları* bölümünde de ele alınabilir. Ancak istem daha çok söz dizimiyle, diğer bir deyişle cümle unsurlarının fiile bağlanmalarıyla ilgili bir konu olduğu için burada ele alınmıştır.

İncelenen metinlerde istem farklılıklarından kaynaklanan çok sayıda hatalı aktarıma rastlanmıştır. Bunda Eski Türkiye Türkçesinden bu yana fiillerin istemlerinde meydana gelen değişimler etkili olmuştur. Bazen de yalancı eşdeğer olan kelimelerin eşdeğer zannedilerek istemiyle birlikte korunarak ya da uyarlanarak aktarılması, birtakım bozuk cümleler meydana getirmiştir. Neticede istem farkları cümlelerin bütün kuruluşunu etkilediği için büyük önem arz etmektedir.

İstem hataları *kaynak metindeki istemden kaynaklanan* ve *kaynak metindeki istemden kaynaklanmayan hatalar* olmak üzere ikiye ayrılabilir.

4.2.3.1. Kaynak Metindeki İstemden Kaynaklanan Hatalar

Kaynak metindeki bazı fiillerin istemi, hedef anlaşma birimindekilerden farklı olabilir. Çoğu zaman bu farklılıklar kavram alanlarının da ayrı olmasından kaynaklanmaktadır. Örneğin, Eski Türkiye Türkçesinde *seslenmek* anlamındaki *çağır-* fiilinin istemi *seslen-* ile aynıdır. Yani yönelme hâl ekli bir tamlayıcıdır. Ancak kelime korunarak aktarıldığında *-a çağır-* gibi uyumsuz bir yapı meydana gelmektedir. Oysa Türkiye Türkçesindeki *çağır-* fiilini istemi belirtme hâl ekli bir tamlayıcı, yani nesnedir. İstem farklarının belirli bir anlam farkına da işaret ettiği göz önünde bulundurulmayıp aslını koruma ya da uyarlamalar yapıldığında, kaynak metnin anlamı tam olarak aktarılamadığı gibi aktarma metninde cümle yapısı da bozulabilmektedir.

İncelenen metinlerde bu farklılığa dikkat edilmemesinden kaynaklanan aktarma hatalarına rastlanmıştır. Bunlar şunlardır:

“İsmin Belirtme Hâli + Fiil” Yapısı

La‘in kaçıldı, kılıç ile irdi, Artuḥı’yı urdı. Artuḥı başm uğurladı, kılıç at başm yire bıraḫdı. (D: 92)

> Lâin öfkelendi, kılıç ile geldi, Artuḥı’yı vurdu. Artuḥı’nin başını sıyırıp geçti, kılıç at yere düşürdü. (DD: 80)

: Melun öfkelendi, gelip kılıçla Artuḥı’ya vurdu. Kılıç, Artuḥı’nın başını sıyırıp at[ın] başın[1] uçurdu.

Kaynak metinde bir savaş sırasında *kılıçla vurma* anlatılmaktadır ve cümledeki *vur-* fiilinin istemi belirtme hâl ekli tamlayıcı, yani belirli nesnedir. Günümüzde ise kılıç, kalkan, ok vb. silahların yerini ateşli silahlar almıştır. Savaş aletlerindeki bu değişim kelimelerin istemlerini de değiştirmiştir. Eski Türkiye Türkçesinde kılıç, kalkan, ok vb. ilkel silahlarla yapılan *vurma* eylemi, belirtme hâl ekli bir tamlayıcıya ihtiyaç duyarken Türkiye Türkçesinde yönelme hâl ekli bir tamlayıcı istemektedir. Ancak Türkiye Türkçesinde tabanca, tüfek gibi ateşli silahlarla kullanılan *vurma* eylemi, Eski Türkiye Türkçesindeki gibi belirtme hâl ekli bir tamlayıcı gerektirmektedir. Örnekte kaynak metindeki istem korunmuş ve ortaya Türkiye Türkçesine uyumsuz bir yapı çıkmıştır. Fiilin Türkiye Türkçesindeki istemi iyi belirlenmeli ve aktarma buna uygun şekilde yapılmalıdır.

“İsmin Yönelme Hâli + Fiil” Yapısı

Bunuñ üzerine kırk gün geçdi. (B: 96)

> Bunun üzerine kırk gün geçti. (BD: 96)

: Bunun üzerinden kırk gün geçti.

Yukarıdaki örnekte *geç-* fiilinin kavram alanında *ayrılmak*, *uzaklaşmak* anlamı bulunduğu için istem uzaklaşma hâl ekli bir tamlayıcıdır. Ancak Eski Türkiye Türkçesinde yönelme hâl eklerinin uzaklaşma hâli işlevinde kullanılabildiği bilinmektedir (Gülsevin 2007: 40, 41). Bu nedenle fiilin Türkiye Türkçesindeki istemine uygun bir aktarma yapılmalıdır.

/.../ **Sinbat'a çağırıldı kim: "Ey la'în! Dün ki gün beni aldatdın, kaçdın! Müslimân oluram deyü yalan söyledin.** (B: 99)

> Sinbat'a çağırıldı ki: "Ey lanetlenmiş kâfir! Dün beni aldattın, kaçtın, Müslüman olacağım diye yalan söyledin. (BD: 100),

: Sinbat'a, "Ey melun! Dün, beni aldatıp kaçtın. 'Müslüman olacağım.' dedin, yalan söyledin." [diye] seslendi.

O halk bana Artuhı diyü çağırurlar. (D: 71)

> O halk bana Artuhî diye çağırır. (DD: 53)

: O halk bana Artuhı diye seslenir.

Örnekteki *çağır-* fiilinin istemi Eski Türkiye Türkçesinde ve Türkiye Türkçesinde farklıdır. Bunun nedeni kelimenin zaman içinde tam yalancı eşdeğer durumuna gelmesidir. Başka bir deyişle anlamını tamamen değiştirmesidir. Fiil Eski Türkiye Türkçesinde *seslenmek*, Türkiye Türkçesinde *birinin gelmesini yüksek sesle söylemek* (Akalin vd. 2009: 381) anlamındadır. Fiilin kavram alanındaki bu köklü değişiklik istemini de etkilemiştir. Fiilin istemi Eski Türkiye Türkçesinde yönelme, Türkiye Türkçesinde ise belirtme hâl ekli bir tamlayıcıdır. Ayrıca Eski Türkiye Türkçesindeki *çağır-* fiilinin tam karşılığı olan *seslen-* fiilinin istemi de Eski Türkiye Türkçesindeki gibi yönelme hâl ekli tamlayıcıdır. Kelimenin Türkiye Türkçesindeki tam karşılığının bulunamayışı ve yalancı eşdeğer kelime kullanılması aynı zamanda bir istem sorunu da meydana getirmiştir. Ancak kelimedeki istem uyumsuzluğu bile tek başına, kavram alanlarındaki farklılaşmaların işareti olarak değerlendirilebilir. Başka bir deyişle istem farkına bakılarak o kelimenin başka bir anlamda olduğu anlaşılabilir.

Cāsūslar haber getürdi kim: “Şattat Haraşna öninde konmuşdur, Nastor’a küyer.” didiler. (D: 154)

> Casuslar haber getirdi: “Şattat, Haraşna önünde konmuştur, Nastor’a bekliyor.” dediler. (DD: 156)

: Casuslar haber getirdi ve “Şattat, Amasya önüne yerleşti, Nastor’u bekliyor.” dediler.

Eski Türkiye Türkçesinde *beklemek* anlamındaki *küy-* fiilinin istemi Türkiye Türkçesinde belirtme hâl ekli bir tamlayıcıdır. Aktarımda istem korunarak aktarılmıştır.

“İsmin Bulunma Hâli + Fiil” Yapısı

Derhâl emr eyledi; Anadolı ve Rüm ili beglerine tevki’-i haķanı ve menşür-ı sultānı yazdılar; mazmūn-ı şerifinde ve meknūn-ı dürer-bārında şöyle kayd itdiler /.../ (F: 384)

> Derhal emretti, Anadolu ve Rumeli beylerine hakanî ferman ve sultan emri yazdılar. Şerefli içeriğinde ve inci yüklü satırlarında şöyle yazdılar. (F: 385)

: Derhal emretti. Anadolu ve Rumeli beylerine hakani hattıyla (~ yazısıyla) ferman yazdılar. Mukaddes içeriğinde ve inci yüklü satırlarında şunlar yazıyordu /.../

Aktarma metnindeki *yaz-* fiilinin istemi belirtme, yönelme ve bulunma hâl ekli tamlayıcıdır. Ancak fiil görülen geçmiş zamanla çekimlendiğinde istem belirtme ve yönelme hâl ekli tamlayıcıyla sınırlanır. Yani bu durumda bulunma hâl ekli tamlayıcı bağlama uygun düşmez. Yukarıdaki örnekte *satırlarında yazdılar* ifadesi hem istem uyumsuzluğu meydana getirmiş hem de cümle yapısını bozmuştur.

‘İmāmesi nūrdan, iki saçı iki yanında aşılımışdı. (D: 78)

> İmamesi nurdan, iki saçını iki yanında asılmıştı. (DD: 63)

: Sarığı nurdandı ve saçını iki tarafına sarkmıştı.

Öğrenilen geçmiş zamanın hikâyesiyle çekimlenmiş *as-* fiilinin istemi yönelme hâl ekli tamlayıcıdır. Ancak fiile bulunma hâl ekli tamlayıcı getirilmiştir. Hatanın nedeni aktarımda kaynak metindeki istemin korunmasıdır.

“Sen de ‘askerüñde bir nişân ko, kim gayrı ‘askerde ol nesne olmasun.” dedi. (T: 311)

> “Sen de askerinde bir nişan, bir alamet koy ve o şey başka askerlerde olmasın.” dedi. (T: 83)

: “Sen de askerine bir işaret koy, [ancak o] işaret diğer askerlerde bulunmasın.” dedi.

Peyk gönderdi, nâmeyi Emîr Ömer’in önünde kodı. (B: 81)

> Postacı götürdü, mektubu Emîr Ömer’in önünde bıraktı. (BD: 79)

: Postacı mektubu götürdü, Emîr Ömer’in önüne koydu.

Örneklerdeki *koy-* fiilinin istemi yönelme hâl ekli bir tamlayıcıdır. Ancak aktarımda fiile bulunma hâl ekli tamlayıcı getirilmiştir. Bu hatanın da temelinde kaynak metni korunma endişesi yatmaktadır.

İçinde bir diyir var-ıdı ve diyirüñ içinde bir kubbe yapmışlar idi. (D: 72)

> İçinde bir kilise vardı ve kilisenin içinde bir kubbe yapmışlardı. (DD: 55)

: İçinde bir kilise vardı ve kilisenin içine bir kubbe yapmışlardı.

Eski Türkiye Türkçesinde *örtmek*, *kapamak* anlamlarında kullanılan *yap-* fiilinin istemi o dönemde bulunma hâl ekli tamlayıcıdır. Ancak fiil, Türkiye Türkçesinde anlam değişikliğine uğramış ve istemi değişmiştir.

“İsmin Uzaklaşma Hâli + Fiil” Yapısı

Kurudan deñizden İğriboz üzerine gülü itdiler, yir yir her tarafdan toplar kurdılar /.../

(F: 398)

> Karadan ve denizden Eğriboz üzerine hücum ettiler; yer yer her taraftan toplar kurdular. (F: 399)

: Karadan ve denizden Eğriboz'a hücum ettiler, Yer yer, [kalenin] her tarafına top [bataryaları] kurdular.

Kaynak metindeki *kur-* fiilinin istemi Eski Türkiye Türkçesinde uzaklaşma hâl ekli, Türkiye Türkçesinde ise yönelme hâl ekli bir tamlayıcıdır. Aktarımda bu duruma dikkat edilmemiştir.

“Ey melik! Sen bir kulu küçükden beslesen anıñ hakkında çok māl harc eylesen ‘ākıbet ol kuluñ senden yüzün çevirse ve bir pādīşāhıñ katına varsa ve seni artık añmasa ba‘dehu seniñ eline girse anı neylerdiñ?” dedi. (B: 210)

> “ Ey Melik! Sen bir kulu küçükten beslesen, onun hakkında çok mal harcasan, sonunda o kulun senden yüzünü çevirse, bir padişahın huzuruna varsa, seni artık anmasa, sonunda senin eline girse, onu ne yapardın?” dedi. (BD: 231)

: “Ey Melik! Sen bir kişiyi küçüklükten [itibaren] büyütse, ona çok masraf etsen [buna rağmen] sonunda o kişi sana yüz çevirip bir padişahın maiyetine girse, seni unutsa, bütün bunlardan sonra [o kişi tekrar] eline düştüğünde ona ne yapardın? dedi.

Örneklerdeki *yüz çevir-* fiili aynı zamanda bir deyimdir. Fiilin Eski Türkiye Türkçesindeki istemi uzaklaşma hâl ekli bir tamlayıcıdır. Ancak deyim bugün yönelme hâl ekli bir tamlayıcı istemektedir.

Ol yirden otaqların ve ağırlıkların dökti, şalt süvār olup revāne oldı, yürüdi /.../ (F: 480)

> /.../ oradan otaqlarını ve ağırlıklarını döktü, Sadece atına binip yola düştü, yürüdü /.../ (F: 479)

: Oraya çadırlarını ve yüklerini indirdi, tek başına, atına binip yola koyuldu /.../

Eski Türkiye Türkçesindeki *dök-* fiilinin istemi uzaklaşma hâl ekli bir

tamlayıcıdır. Fiil Türkiye Türkçesinde ise yönelme hâl ekli bir tamlayıcı istemektedir. Ancak bu farklılık göz önüne alınmayarak istemde aslını koruma yapılmıştır.

4.2.3.2. Kaynak Metindeki İstemden Kaynaklanmayan Hatalar

Aktarmalarda kaynak metin / lehçenin üslubu ile hedef anlaşma biriminin istemi çoğunlukla benzerlik göstermektedir. Ancak aktarıcılar bu benzerliklere dikkat etmeden yanlış kelime seçiminin de getirdiği nedenlerle istem hataları yapmaktadırlar. Bu noktada hedef anlaşma biriminin istemi iyi bilinmesi gerekmektedir. Aşağıdaki örneklerde kaynak metin ile hedef anlaşma birimi arasındaki istem farklarından kaynaklanmayan aktarıcı merkezli hatalar görülmektedir:

“İsmin Yönelme Hâli + Fiil” Yapısı

Bu yaña islâm leşkeri irdi. (D: 117)

> Bu tarafta, İslâm ordusu ulaştı. (DD: 110)

: İslâm askeri bu tarafa ulaştı.

Örnekteki *ulaş-* fiilinin istemi yönelme hâl ekli bir tamlayıcıdır. Eski Türkiye Türkçesi ile Türkiye Türkçesinde aynı şekilde görülen bu durum aktarımda dikkate alınmamış ve fiile uzaklaşma hâl ekli bir tamlayıcı getirilmiştir.

“Sizden dilegümüz budur kim bizüm yükcügezlerümüzü yaylaya gitdügümüzde size emānet koyalum.” (T: 276)

> “Sizden dileğimiz, biz yaylaya gittiğimiz vakit eşyalarımızı sizde emanet koyalım.” (T: 48)

: “Yaylaya gittiğimiz zamanlarda eşyalarımızı size emanet etmek istiyoruz.”

Kaynak metindeki *emânet et-* birleşik fiilinin istemi yönelme hâl ekli bir tamlayıcıdır. Ancak aktarıcının tasarrufuyla aktarımda bu, bulunma hâl ekli bir tamlayıcıya dönüştürülmüştür.

“Kayseriñ oğlu Şem‘ün ve Şemmās ve Ahmer beş yüz biñ kişi ile fulān yere kondılar.” didi. (B: 87)

> “Kayserin oğlu Şemun, Şemmas ve Ahmer beş yüz bin kişi ile filan yere konakladılar.” dedi. (BD: 85)

: “Kayserin oğlu Şem‘un, Şemmas ve Ahmer, beş yüz bin kişi ile filan yere yerleştiler.” dedi.

Eski Türkiye Türkçesindeki *yerleşmek* anlamındaki *kon-* fiilinin istemi yönelme hâl ekli bir tamlayıcıdır. Esasen Türkiye Türkçesinde *kuş, kelebek, uçak, toz* vb. *varlıkların bir yere inmesi* (Akalin vd. 2009: 1208) şeklinde tanımlanan *kon-* fiili de aynı istemdedir. Ancak aktarımda tercih edilen *konakla-* fiilinin istemi Türkiye Türkçesinde bulunma hâl ekli tamlayıcıdır. Dolayısıyla yanlış kelime seçimi, istem hatasına neden olmuştur.

“İsmin Bulunma Hâli + Fiil” Yapısı

Çün nöbet Seyyid’e geldi, bir kez na‘ra urdı, Sincâr’ı kaldırıp yere urdı ve sînesine şāhîn gibi oturup hançeri boğazında kodı. (B: 127)

> Sıra Seyyid’e geldi, bir kez nara attı, Sincar’ı kaldırıp yere vurdu. Göğsüne şahin gibi oturup hançeri boğazında dayadı. (BD: 133)

: Sıra Seyyid’e gelince, bir kez nara attı ve Sincâr’ı kaldırıp yere vurdu. Şahin gibi, göğsüne oturup hançeri boğazına dayadı.

Kaynak metindeki *ko-* fiili Türkiye Türkçesine *daya-* fiiliyle aktarılmıştır. Ancak *ko-* fiilinin istemi bulunma, *daya-’nın* ise yönelme hâl ekli bir tamlayıcıdır. Aktarımda seçilen fiil doğrudur ancak kaynak metindeki istem korunmuştur.

Dolayısıyla aktarımda kelimelerin karşılığının doğru tespit edilmesi tek başına yeterli değildir. Değiştirilen kelimelerin istemlerine de dikkat etmek gerekmektedir.

Ertoñrul dahı kabül itdi. Yörüdi Engürü'ye geldiler, yurtlarında sâkin oldılar. (T: 275)

> Ertuğrul kabul edip yürüdü ve Ankara'ya geldiler. Yurtlarında yerleştiler. (T: 47)

: Ertuğrul da kabul etti. Yürüyüp Ankara'ya geldiler. Yerlerine yerleştiler.

Bu örnekte de bir öncekinde yapılan hata vardır. Kaynak metindeki *sâkin ol-* birleşik fiili bulunma hâl ekli bir tamlayıcı istemektedir. Ancak fiil Türkiye Türkçesine *yerleş-* fiiliyle aktarılmış ancak kaynak metnin istemi korunmuştur. Aktarımda, değiştirilen kelimelerin istemlerinin de değişebileceği göz önünde bulundurulmalıdır.

Bir atlas çul üstünde kıymetli taşlar berkitmişler. (B: 73)

> Bir atlas çul üstünde kıymetli taşlar bağlamışlar. (BD: 70)

: Atlas bir çul üstüne kıymetli taşlar yerleştirmişler.

Örnekte değerli taşlarla yapılan çul işlemeciliğinden söz edilmektedir. Kaynak metindeki *yerleştirmek*, *tutturmak* anlamındaki *berkit-* ile aktarımda tercih edilen *bağla-* fiilinin istemleri birbirinden farklıdır. “*berkit-*” fiili, bulunma, *bağla-* ise yönelme hâl ekli bir tamlayıcı istemektedir. Ayrıca *bağla-* fiili, bağlama uygun değildir. Bunun yerine *yerleştir-* fiili tercih edilmelidir.

“İsmin Uzaklaşma Hâli + Fiil” Yapısı

Ḳal' a ḳapusmdan bir âdem ḳodı, kendüsi girip bir na' ra urup kâfirlere ḳamle ḳıldı. (D: 134)

> Kale kapısında bir adam koydu, kendisi girdi, bir nara atıp kâfirlere saldırdı. (DD: 131)

: Kale kapısına bir adam koydu, kendisi girdi, bir nara atıp kâfirlere saldırdı.

Yukarıdaki örnekte, nöbetçi olarak kale kapısına bir adam yerleştirmek, anlatılmaktadır. Önceki örneklerde de ifade edildiği gibi *ko-* fiilinin Eski Türkiye Türkçesi ve Türkiye Türkçesindeki istem farkları hataya neden olmuştur. Kaynak metindeki istem hatalı olarak uzaklaşmadan bulunma hâl ekli bir tamlayıcıya dönüştürülmüştür. Ancak aktarımda tercih edilen Türkiye Türkçesindeki *koy-* fiilinin istemi yönelme hâl ekli bir tamlayıcıdır.

Aşhâb bu sözden ‘azîm şâd olup sevindiler. (B: 71)

> Ashap bu habere çok mutlu olup sevindi. (BD: 67)

: Dostlar bu sözden [dolayı] çok mutlu olup sevindi.

Örnekte kaynak metindeki istem gereksiz yere değiştirilmiştir. Oysa istem korunarak eksilteli durumdaki *dolayı* edatı aktarıma dâhil edilmelidir. Ayrıca *habere mutlu olmak* ifadesi Türkiye Türkçesine uygun değildir.

4.2.4. Tekrar (İkileme) Grubundaki Hatalar⁸¹

Türkçe Sözlük'te ikileme; “Anlamı güçlendirmek için aynı kelimenin tekrarlanması, anlamları birbirine yakın, karşıt olan ya da sesleri birbirini andıran kelimelerin yan yana kullanılması” olarak tanımlanmıştır (Akalın vd. 2009: 948). Tekrar grubu bir nesneyi, bir hareketi karşılamak üzere aynı türden iki kelimenin ard arda getirilmesiyle oluşur. Türkçe ve Batı dillerinde terim olarak karşılığı vardır. Osmanlı Türkçesinde *atf-ı tefsiri*, *terkîb-i ihtimâlî*, *mühmelât*, İngilizcede *hendiadyoin*, Almancada *Hendiadyoin*, Fransızcada *hendiodyoin* terimleri doğrudan ikileme kavramını ifade eder (Korkmaz 2003: 123).

İkilemeler, Türk dilinin zenginliğidir, yaratma gücüdür. Türk düşüncesindeki anlam zenginliğini ortaya koyar. Diğer dillerde çok az görülen bu özellik Türkçede

⁸¹ Bu başlık altında yapılan incelemede *tekrar grubu* yerine zaman zaman *ikileme* terimi kullanılacaktır.

çok yaygındır. Ancak zaman içinde yabancı dillerin etkisiyle ikilemelerin Türkçedeki kullanım alanları daralmış ve halk diliyle sınırlı kalmıştır (Hatiboğlu 1981: 9, 10).

İkilemelerin kuruluşunda birtakım esaslar vardır. Örneğin, grubu oluşturan iki kelime işlev, şekil ve vurgu bakımından birbirine eşittir. Bu kelimeler eksiz olarak bir araya gelirler ve her unsur kendi vurgusunu taşır. Türkçede bütün kelimelerle tekrar grubu yapılabilir, ancak isimler, sıfatlar, zarflar ve zarf-fiiller grup kurmaya daha elverişlidir. Zamirler tekrara elverişli olmayıp ünlemlerin de sadece edatlarının tekrarı yapılabilir.

Mehmet Ali Ağakay ikilemeleri oluşturan kelimelere *koşuk*, ikilemenin tamamına da *koşma* adını vermiştir. Araştırmacının 400 örnek üzerinden geliştirdiği çalışmada ikilemeler diziliş esasına göre *mantiki sıraya göre ve bir mantık sırası gözetilmeden dizilenler* olmak üzere iki grupta toplanmıştır. Ayrıca ikinci grup da kendi içinde *az heceli, eş heceli, eş hecelilerden biri ünlü diğeri ünsüzle başlayan, eş heceli olup her ikisi de ünlü ya da ünsüzle başlayan* ikilemeler olarak alt bölümlere ayrılmıştır (1954: 97 – 104). Osman Nedim Tuna da ikilemelerdeki hece sayıları ve ünlü – ünsüz dizilişlerini konu alan bir çalışmada konuyu 2022 örnek üzerinden ele almıştır. Buna göre ikilemeler *ünlü – ünsüz, ünsüz – ünsüz ve ünlü – ünlü* kuralına göre oluşur. Yani tekrarlanan kelimeleri oluşturan fonetik sıra gelişigüzel değil sistemlidir. Ayrıca Türkçede yalnız ikili değil, üçlü dörtlü tekrarlar da bulunmaktadır (1986: 166).

Tekrar grubunun kuvvetlendirme, çokluk, devamlılık ve beraberlik gibi birtakım işlevleri vardır. Başka bir deyişle tekrar grubu, tekrarı meydana getiren kelimenin anlamını kuvvetlendirmek, çokluğunu ifade etmek ya da devamlılığını ortaya koymak için oluşturulur. Grup içindeki kelimeler eş görevlidir ve aralarında bir ses ilişkisi bulunur. Bundan dolayı birçok tekrar grubunda kelimelerin yerleri değiştirilemez.

Tekrar grupları, çeşitli çalışmalarda birçok ölçüte göre sınıflandırılmıştır.⁸² Ancak bu sınıflandırmaların çoğunluğu anlam üzerine odaklanmıştır. Türkçede tekrar

⁸² Örneğin, *yapısı bakımından ikileme türleri, aralıklı ikilemeler, sözcük türü bakımından ikilemeler, ad kök veya gövdelerinden kurulan ikilemeler, eylem kök veya gövdelerinden kurulan ikilemeler, görev bakımından ikilemeler, anlam bakımından ikilemeler, anlam bakımından ikilemeyi kuran sözcükler* şeklinde ayrıntılı bir sınıflandırma yapılmıştır. bk.; Hatiboğlu 1981: 5, 6.

gruplarının aynen⁸³, yakın anlamlı⁸⁴, zıt anlamlı, sayılı, edatlı, bir kelimesi anlamlı ve Farsça be / â / ender⁸⁵ / ile kurulmuş çeşitleri vardır (Ergin 1993: 355, 356; Karahan 1997: 26, 27; Korkmaz 2003: 211, 212; Delice 2007: 33 – 35; Aksan 2008: 66).⁸⁶

Tekrar grupları cümlede isim, sıfat ve zarf görevi yaparlar.

4.2.4.1. Aslını Koruma

Kaynak metindeki bir tekrar grubunun ses bakımından hedef anlaşma birimine aynı şekilde alınması sonucu oluşur. Bütün aslını koruma hatalarında olduğu gibi bunun temelinde de kaynak metni koruma endişesi yatmaktadır. İncelenen metinlerde bu hata tipinde aynen ve yakın anlamlı tekrar gruplarının aktarımında hatalar yapılmıştır.

Aynen Tekrarlar

Aynen tekrarlar bir kelimenin ard arda iki kez tekrarlanmasıyla oluşur. Asıl tekrar grubu şeklinde de nitelenen bu tarz tekrarlar Türkçede bolca kullanılmaktadır. Tekrar grubu, isim sıfat ve zarflarla, yansıma kelimelerle, asıl ve üleştirme sayı sıfatlarıyla, zarf-fiillerle, ünlem edatlarıyla oluşturulabilir (Ergin 1993: 366).

⁸³ Bazı kaynaklarda *ikizleme* (Hatiboğlu 1964: 226, 227) bazılarında da *yineleme* (Aksan 2008: 65, 66) terimleri kullanılmaktadır. Ancak bu çalışmada, M. Ergin'in adlandırması esas alınmıştır; bk.; Ergin 1993.

⁸⁴ Ergin 1993'te *eş ya da yakın anlamlı* şeklinde kullanılır, ancak bu çalışmada dilde eş anlamlı kelime bulunmamasından dolayı sadece *yakın anlamlı* ifadesine yer verilecektir.

⁸⁵ İncelenen metinlerde *â* ve *ender* Farsça edatlarıyla kurulmuş tekrar gruplarında herhangi bir aktarım hatası tespit edilememiştir. Bunların burada başlık hâlinde bulunmasının nedeni, önceki çalışmalardaki gruplamaları ortaya koymaktır.

⁸⁶ Ergin ve Delice tekrar grupları içinde *ilâveli tekrarlar*'a da yer vermiştir. Ergin'e göre bunlar, kelime başına bir ses ilâvesiyle ve kelime başına bir veya iki hece ilâvesiyle yapılanlar olmak üzere ikiye ayrılır. Birincisinde, tekrarı oluşturan ikinci kelimenin başındaki ünsüz kaldırılarak yerine *m* sesi getirilir. İkincisinde ise genellikle, bir kısım sıfatların ilk heceleri alınır ve bu hecelerin sonuna ünlüyle bitiyorlarsa doğrudan doğruya, ünsüzle bitiyorlarsa o ünsüz atılarak *m, p, r, s* seslerinden biri getirilir. Böylelikle ilk heceden doğma bu unsur, sıfatın başına alınarak bir tekrar grubu oluşturulur (1993: 357). Delice de *ilâveli tekrarlar* başlığı altında Ergin gibi *m ilâveli tekrar* ve *hece ilâveli tekrar* ayırımına gitmiştir (2007: 34, 35). Ancak bu çalışmada, özellikle kelime başına bir veya iki hece ilâvesiyle oluşmuş tekrarlar şekil olarak ayrı iki kelimeden oluşmadıkları için tekrar grubu olarak kabul edilmeyecektir.

Girecek vakit nāgāh bu taraftan Bağdād yolından tozlar direk direk oldu, gördiler kim ‘Alī bin Mızrāb Ġāzī on iki biñ ‘askerle çıka geldi /.../ (B: 137)

> Girecekleri vakit ansızın bu taraftan, Bağdat yolundan tozlar direk direk oldu. Gördüler ki Ali bin Mızrap Gazi on iki bin askerle çıkageldi.(BD: 146)

: Girecekleri zaman ansızın bu tarafta, Bağdat yolu, toz dumana karıştı. Ali oğlu Mızrāb Ġāzī’[nin] on iki bin askerle gelmekte olduğunu gördüler.

Hemān yağma buyurdu. Şöyle urdılar vilāyet-i Karaman’ı kim elek elek itdiler. (T: 402)

> Derhal yağma buyurdu. Karaman ülkesini öyle karıştırdılar, öyle karıştırdılar ki elek elek ettiler. (T: 174)

: Hemen yağma [yapılmasını] emretti. Karaman memleketinin altını üstüne getirdiler.

Arkalarındaki zırhları halka halka oldu, süngüleri meydān yirinde döküldü. (D: 181)

> Arkalarındaki zırhları halka halka oldu, süngüleri meydan yerinde döküldü. (DD: 191)

: Arkalarındaki zırhları delik deşik oldu, mızrakları meydanda parçalandı.

Vakit vakit anda bir şu‘ le görürler. (T: 278)

> Vakit vakit onda bir ışık görürler. (T: 50)

: Zaman zaman orada bir ışık görürler.

Yukarıdaki kaynak metin cümlelerinde kullanılan *direk direk*, *elek elek*, *halka halka*, *vakit vakit* ikilemeleri Türkiye Türkçesinde bu şekilde bulunmaz. Aynı unsurun iki kez tekrarlanmasıyla oluşan bu tekrar gruplarının aktarımında Türkiye Türkçesinde eşdeğerinin bulunması gerekmektedir. Bu durumda bunlar Türkiye Türkçesine sırasıyla *toz dumana karışmak*, *altını üstüne getirmek* deyimleriyle *delik deşik* ve *zaman zaman* ikilemeleri kullanılarak aktarılmalıdır. Aslını uyarlama sonucunda anlamdan çok hedef anlaşma biriminin üslubu zarar görmüştür.

Yakın Anlamlı Tekrarlar

Aynı ya da yakın anlamlı kelimelerin tekrarlanmasıyla oluşur (Ergin 1993: 357). Tekrarı oluşturan kelimeler, çoğunlukla kalıplaşmıştır ve bu nedenle yerleri

değiştirilemez. Ayrıca grubun kelimelerinden biri ya da her ikisi zaman içinde çekirdek anlamlarını kaybedebilir. Bazı tekrar grupları da süreç içinde tamamen kullanımdan düşebilir. Bu durumda aynı ya da benzer anlamda başka bir tekrar grubu öne çıkar. Aktarma sırasında bunların tespit edilmesi büyük önemlidir. Burada da hareket noktası eşdeğerlilik ilkesi olmalıdır.

Tekrarı oluşturan kelimeler isim, sıfat, zarf ve edatlardan meydana gelebilir.

/.../ **gülistānda güller, güler yüzlü dilberler bigi ter ü taze açılmışlardı** /.../ (F: 374)

> /.../ gül bahçesinde güller, güler yüzlü dilberler gibi ter ü taze açılmışlardı /.../ (F: 375)

: /.../ gül bahçesinde[ki] güller, güler yüzlü güzeller gibi taptaze [bir şekilde] açılmışlardı.

Kaynak metindeki *ter ü taze* ikilemesi aktarımda korunmuştur. Grubun Türkiye Türkçesindeki karşılığı *taptaze* kelimesidir. M. Ergin, bir kısım sıfatların ilk hecelerine *m, p, r, s* seslerinin getirilmesiyle oluşan kelimeleri *ilâveli tekrarlar* şeklinde nitelendirmiş ve bunları tekrar grubu olarak kabul etmiştir (Ergin 1993: 357). Ancak sonraki bazı çalışmalarda⁸⁷ bu tür tekrarlara tekrar grubu içinde yer verilmemiştir. Dolayısıyla *ter ü taze* grubunun Türkiye Türkçesindeki tam karşılığı olan *taptaze* kelimesini tek bir kelime olarak kabul etmek gerekmektedir. Aktarımda tekrar grubunun korunması Türkiye Türkçesinde olmayan bir yapıyı ortaya çıkarmıştır. Gruptaki *ter* kelimesinin Farsça olması ve dolayısıyla konuşurlarca bilinmemesi de pekiştirme anlamının tam olarak yansıtılamamasına neden olmuştur.

4.2.4.2. Aslını Uyarlama

Kaynak metindeki bir tekrar grubunun, hedef anlaşma biriminde bulunmamasına rağmen ses bakımından uyarlanmasıyla oluşur. Bu uyarlama sonucunda grubun anlaşılmasında çok fazla bir sıkıntı oluşmasa da hedef anlaşma

⁸⁷ bk.: Karahan 1997: 26 – 28.

biriminin üslubunda bozukluk meydana gelir. Aktarımdan önce, tekrar grubunun hedef anlaşma biriminde ne şekilde ve anlamda kullanıldığı gözden geçirilmelidir.

İncelenen metinlerde aynen, yakın anlamlı ve zıt anlamlı tekrar gruplarında aslını uyarlamalar yapılmıştır.

Aynen Tekrarlar⁸⁸

Bu kez ol al'a teşvışine düşdiler idi kim müsülmānlar azın azın irişdiler kim kāfirlerüñ ardına varmışlardı. (D: 131)

> Bu kez o kale kaygısına düştüler. Kāfirlerin arkasından giden Müslümanlar azar azar ulaştılar. (DD: 128)

: Bu sefer o kale[nin] endişesine düştükleri sırada kāfirlerin arkasından giden Müslümanlar, küçük gruplar hâlinde döndüler.

Çünkim Artuhı ve Efrumiyye için başga başga bārigāh urıldı, girip Hā ta'ālā zikrine meşgöl oldılar. (D: 149)

> Artuhî ve Efrumiyye için başka başka otağlar kuruldu, girip Tanrı'nın zikriyle meşgul oldular. (DD: 149)

: Artuhı ve Efrumiyye için ayrı ayrı çadırlar kurulduktan [sonra çadırlarına] girip Yüce Tanrı'[yı] zikretmeye başladılar.

Yukarıdaki örneklerde kaynak metindeki *azın azın* ve *başga başga* ikilemeleri aslı uyarlanarak sırasıyla *azar azar* ve *başka başka* şeklinde aktarılmıştır. Aktarımda tercih edilen bu ikilemeler Türkiye Türkçesinde de kullanılmaktadır; ancak bağlama uygun değildir. Bunun nedeni birinci örnekte kullanılan *azar azar* ikilemesinin Türkiye Türkçesinde insanlar için kullanılamamasıdır. Bu ikileme cansız varlıklar için kullanılmaktadır. Diğer örnekte ise Artuhı ve Efrumiyye'ye, evlenmeleri nedeniyle ayrı çadırlar kurulması anlatılmaktadır. Aktarımda tercih edilen *başka başka* ikilemesiyle ortaya, sanki diğerlerinden farklı tip çadırlar kurulduğu anlamı çıkmaktadır. Bu da kaynak metnin derin yapısına tamamen terstir.

⁸⁸ Bir önceki *Aslını Koruma* bölümünün alt başlığı olan *Aynen Tekrarlar*'da açıklanmıştır.

Yakın Anlamlı Tekrarlar⁸⁹

Dervîşe eydür: “Dervîş! Bu Eynegöl nevâhisi senüñ olsun.” didi. Dervîş eydür: “**Bu mülk ü māl Hakk’uñdur, ehline virür. Biz anuñ ehli degülüz.” dir.** (T: 318, 319)

> Dervîşe: “Dervîş, bu İnegöl yöresi senin olsun.” deyince, Dervîş: “Bu mülk, mal Hakk’ındır, ehline verir. Biz onun ehli değiliz.” diye cevap verir. (T: 90)

: Dervîşe [şöyle] dedi: “Dervîş! Bu İnegöl ve çevresi senin olsun.” Dervîş [de] “Bu mal mülk Tanrı’nındır. [O bunları] layık olana verir, biz ona layık değiliz.” der.

Çünkim Karamanoğlu hücum idüp yöridi Sivri hisāra geldi. Anuñ-ıçun kim kendü elinde-y-idi dört yanın yıka boza haramlıklar ide Bursa’ya geldi. (T: 357)

> Karamanoğlu hücum edip yürüdü ve Sivrihisar’a geldi. Oradan dört bir tarafı yıkarak bozarak yol keserek Bursa’ya geldi. (T: 129)

: Karamanoğlu hücum ettikten sonra Sivrihisar’a ulaştı. [Her taraf] kendi kontrolünde olduğu için dört [bir] yanı yaka yıka, eşkiyalık yapa yapa Bursa’ya geldi.

Yukarıdaki örneklerde kullanılan ikilemeler aslı uyarlanarak aktarılmıştır. Birinci örnekteki *mülk ü māl* ikilemesi Türkiye Türkçesinde *mal mülk* şeklinde kullanılmaktadır (Akyalçın 2007: 450). Dolayısıyla ikilemeyi oluşturan kelimelerin sıralaması değişmiştir. Ancak aktarımda bu değişikliğe dikkat edilmemiştir. Diğer örnekteki *yıka boza* ikilemesi ise Türkiye Türkçesinde kullanımdan düşmüş, bunun yerini *yaka yıka* almıştır.

Zıt Anlamlı Tekrarlar

Bu tür tekrar grupları, zıt anlamlı iki kelimenin tekrar edilmesiyle meydana gelir. Bunda aynı zamanda ses yakınlığı olan unsurlardan da faydalanılmaktadır. Aliterasyon ve asonans bu tür tekrarlarda fazlaca görülür. Bu durum Türkçenin ses bakımından uyum ve müzikaliteye verdiği önemi gösterir (Aksan 2008: 67).

⁸⁹ Bir önceki *Aslını Koruma* bölümünün alt başlığı olan *Yakın Anlamlı Tekrarlar*’da açıklanmıştır. Dolayısıyla burada tekrar ele alınmayacaktır.

İncelenen metinlerde az da olsa bu türden hatalara rastlanmıştır.

Biraz gitti, bir pūšte üzerine çıktı, aşağa yukarı nazar kıldı, gördi ki bir al'a başı āsımāna irmiş. (B: 109)

> Biraz gitti, bir tepe üzerine çıktı. Aşağı yukarı baktı. Bir kale gördü ki başı gökyüzüne değer. (BD: 112)

: Biraz gitti, bir tepe üzerine çıktı. Sağa sola baktı. Ucu gökyüzüne [kadar] ulaşan bir kale gördü.

Kaynak metindeki *aşağa yukarı* ikilemesi etrafa yani *sağa sola bakmak* anlamındadır. Esasen *aşağı yukarı* ikilemesi Türkiye Türkçesinde de kullanılmaktadır, ancak *ortalama, yaklaşık olarak* anlamındadır (Akyalçın 2007: 91, 92).

4.2.4.3. Tekrar Grubunu Dikkate Almama

Bu tip hatalar, kaynak metindeki tekrar grubunun aktarımında dikkate alınmaması sonucu oluşur. Bunun sonucunda kaynak metinde tekrar grubuyla pekiştirilen anlam hedef anlaşma birimine yansıtılmamış olur. Bu hata tipi daha çok aynen, yakın anlamlı, Farsça *be / ber* ile yapılan tekrar gruplarında görülmektedir.

Aynen Tekrarlar

araman'ıñ ol yüce ağlarına ve ol muhāleke (...) bigi yalım yalım kayalar başına ve uçurumlar dorısına arga dirnegi bigi ardađan oldılar pervāz urdılar. (F: 90)

> Karamanlının o yüce dağlarına ve o kocaman parıldayan kayaların başına ve uçurumların tepelerine karga topluluğu gibi dağıldılar, uçtular. (F: 91)

: Karaman memleketinin o yüksek dağlarına, alev alev parıldayan kayabaşlarına ve uçurumlar[ın] tepelerine karga sürüsü gibi dağılıp uçtular.

Kaynak metindeki *yalım yalım* ikilemesi aktarımda dikkate alınmamıştır. Böylelikle kayaların parıldaması pekiştirilememiştir.

Yakın Anlamlı Tekrarlar

Berü, gendü memleketinden ‘askerüñ ardı kesildi, dōst yolında cān u başı ortaya koyup şol Kara Boğdan didükleri kâfirüñ elini iklimini tārāca virdi. (F: 445, 446)

> Beri tarafta, kendi memleketinden askerin arkası kesildi, dost yolunda can ve başı ortaya koyup şu Kara Boğdan dedikleri kâfirin yurdunu ülkesini yağmaladı. (F: 447)

: Beri [tarafta] askerin tamamı memleket[ler]inden ayrıldı ve dost yoluna can[ını] ve baş[ını] koyup şu Kara Boğdan dedikleri kâfirin yerini yurdunu yağmaladı.

Kaynak metindeki *elini iklimini* ikilemesi sadece kelime aktarımıyla *yurdunu ülkesini* şeklinde uyarlanmıştır. Oysa bunun Türkiye Türkçesindeki tam karşılığı *yerini yurdunu* ikilemesidir (Akyalçın 2007: 661).

Ve ol bātıl dīni terk idüp hālīs ve muhlīs Müsülmān oldu. (T: 295)

> Bātıl dini bırakıp saf, katıksız Müslüman oldu. (T: 67)

: O batıl dini bırakıp halis muhlis Müslüman oldu.

Kaynak metindeki *hālīs muhlīs* ikilemesi Türkiye Türkçesinde de aynı bağlamda kullanılabilir. Dolayısıyla anlamı pekiştirebilmek için ikilemede aslını koruma yapmak gerekmektedir.

Kâfirler yigirmi esir dahı getirüp aşa kodılar ve çok herze ü hedeyān yidiler. (D: 143, 144)

> Kâfirler yirmi esir daha getirip astılar ve yersiz çok söz söylediler. (DD: 143)

: Kâfirler yirmi esir daha getirip astılar ve saçma sapan birçok söz söylediler.

Yukarıdaki örnekte *herze ü hedeyân* ikilemesi dikkate alınmamış, bunun sonucunda kâfirlerin esirleri asarken söylediği sözler pekiştirilememiştir. Aktarımda tercih edilen *yersiz* sıfatı, anlamın kuvvetlendirilebilmesi için yetersiz kalmaktadır.

Çün meclis ārāste oldu, bezm-i şāhāne kūrıldı, üç gün ‘ıyş u ‘ışret oldu. (D: 71)

> Meclis donatılınca içki sofrası kuruldu, üç gün zevk ve eğlence yapıldı. (DD: 54)

: Meclis donatılıp içki sofrası kuruldu, üç gün yenilip içildi.

Kaynak metindeki *ıyş u işret* ikilemesinin Türkiye Türkçesindeki karşılığı *yyiyp içme*’dir (Akyalçın 2007: 669). İkilemeyi oluşturan kelimelere bağlama göre edilgenlik ve çekim ekleri getirilebilir. Ancak aktarımda *yyiyp içmek* ikilemesi yerine kelime aktarımına gidilmiştir. Bu da diğer örneklerde olduğu gibi, anlamın pekiştirilememesine neden olmuştur.

“Yā Ca‘fer! Eyü etmedin. Niçün bildirmedin kim seni öğütleyem. ‘Abdü’s-selām’ın kavm ü kabilesi çokdur.” didi. (B: 76)

> Ya Cafer! İyi yapmadın. Niçin bildirmedi. Ben sana öğüt vereyim. Abdüsselam’ın akrabası ve kabilesi çoktur. (BD: 73)

: Ey Cafer! İyi yapmadın. Niçin haber vermedin? Ben sana öğüt verecektim. Abdüsselâm’ın hısım akrabası çoktur.

Bu örnekte de Türkiye Türkçesinde tam karşılığı olan bir ikileme bulunmasına rağmen kelime aktarımı yapılmıştır. İkilemeler, aynı deyimler gibi kalıplaşmış dil birimleri oldukları için kelime aktarımı yapmak uygun değildir. Kaynak metindeki *kavm ü kabile* ikilemesinin tam karşılığı Türkiye Türkçesinde *hısım akraba*’dır (Akyalçın 2007: 338).

Şeyh Edebalı kim ‘Osmān Gāzi’nüñ düşini ta‘bır itdi ve pādışāhlığı kendüye ve nesib ü nesline muştıladı /.../ (T: 277)

> Osman Gazi'nin düşünüyü yoran Şeyh Edebalı, padişahlığı ona ve soyuna müjdeledi.
(T: 50)

: Osman Gâzi'nin rüyasını tabir eden Şeyh Edebalı, padişahlığı kendisine ve soyuna
sopuna müjdeledi.

Bu örnekte de kelime aktarımı görülmektedir. Kaynak metindeki *neseb ü nesl* ikilemesinin Türkiye Türkçesindeki karşılığı *soy sop*'tur (Akyalçın 2007: 544). Bu ikileme tercih edilmeyerek anlam kuvvetlendirilememiştir.

Bakdılar, yazı yâbân âdem gevdesi-y-ile tölmiş. (D: 140)

> Baktılar, her yer insan gövdesiyle dolmuş. (DD: 139)

: Baktılar, dağ taş insan cesetleriyle dolmuş.

Kaynak metindeki *yazı yâbân* ikilemesi aktarımda dikkate alınmamıştır. İkileme, Türkiye Türkçesinde *dağ taş*' şeklinde bulunmaktadır ve çokluk vurgular (Akyalçın 2007: 192).

Farsça “be, ber” ile Yapılan Tekrarlar

Bu tür tekrar grupları, esasen aynen tekrarlara benzer; ancak tekrarlanan kelimelerin arasında *be / ber* Farsça edat bulunur.

Hâne-be-hâne aradılar, bulmadılar. (B: 108)

> Her tarafı aradılar, bulmadılar. (BD: 110)

: Ev ev aradılar, bulamadılar.

Yukarıdaki örnekte, ikileme dikakte alınmayarak yorumlu bir aktarıma gidilmiş, bunun sonucunda *arama* eyleminin anlamı pekiştirilememiştir.

Nasır atından dırâz-be-dırâz yıkıldı. (D: 135)

> Nastor atından uzunlamasına yıkıldı. (DD: 132)

: Nastor atından boylu boyunca yıkıldı.

Bu örnekte, Nastor'un atından yere düşmesi anlatılmaktadır. Kaynak metinde bu düşüş, *dırâz-be-dırâz* ikilemesiyle pekiştirilmiş; ancak bu aktarıma yansıtılmamıştır (Akyalçın 2007: 133). Aktarımda *boylu boyunca* ikilemesi tercih edildiğinde anlam pekiştirilmiş olur.

/.../ **hikmet-i Hudâ Seyyid hazretlerini tutup Keşân-ber-keşân Kaytūr'ın karşısına getirdiler.** (B: 121)

> Tanrı'nın hikmeti ile Seyyid hazretlerini tutup Kaytur'un karşısına getirdiler. (BD: 128)

: Tanrı'nın takdiriyle Seyyid Hazretlerini tutup ceke sürüye Kaytur'un karşısına getirdiler.

Yukarıdaki örnekte götürme eylemi pekiştirilememiştir. Örnekte Seyyid'in Hristiyan hükümdar Kaytur'un karşısına *ceke sürüye* götürülmesi anlatılmaktadır. Burada götürme şekli metnin derin yapısında önemli yer tuttuğu için ikilemenin aktarımda dikkate alınması gerekmektedir. Bu karşılık ise *ceke sürüye* ikilemesidir (Akyalçın 2007: 175).

4.2.4.4. Gereksiz Tekrar Grubu Kullanma

Kaynak metinde bulunmamasına rağmen aktarımda tekrar grubu kullanılmasıyla meydana gelir. Esasen anlam pekiştirmelerinde metne bağlı kalınmalıdır, çünkü aktarmayı yönlendiren kaynak metindir. Anlamın gereksiz yere vurgulanması bazen kaynak metinden önemli sapmalara neden olabilmektedir.

Aynen Tekrarlar

Benim ‘aşkıma kadeh içersin. (B: 92)

> Benim aşkıma kadeh kadeh içki içiyorsun. (BD: 91)

: Benim aşkımdan içki içiyorsun.

Kaynak metinde *içki içmek* anlatılmaktadır, ancak aktarımda bu anlam, ikilemeyle vurgulanmıştır. Bunun sonucunda ortaya *çok fazla içki içmek* anlamı çıkmıştır. Oysa kaynak metinde sadece *içki içmek* kastedilmektedir.

Yakın Anamlı Tekrarlar

Şaraman oğlu İbrâhîm Beg, bu haberi işidicek endâmma lerze düşdi /.../ (F: 88)

> Karamanoğlu İbrahim Bey bu haberi işitince boyu posu titremeye başladı /.../ (F: 89)

: Karamanoğlu İbrahim Bey, bu haberi alınca vücudunun her tarafı titremeye başladı.

Yukarıdaki örnekte alınan bir haber üzerine *vücudun titremeye başlaması* anlatılmaktadır. Aktarımda kullanılan *boy pos* ikilemesi Türkiye Türkçesinde *fiziksel gösteriş, boy ve kilo bakımından uygun vücut yapısı, endam* anlamındadır (Akyalçın 2007: 133). Dolayısıyla ikileme bağlama uygun değildir. Kaldı ki kaynak metinde de ikileme kullanılmamıştır.

Anası bî-çâre ağladı. “İşbu vakıt nereye gidersin?” deyü gördi, çâre olmadı. (B: 76)

> Annesi ağladı: “Gecenin bu vaktinde nereye gidiyorsun?” diye bağırıp çağırđı, çare olmadı. (BD: 73)

: Annesi çaresizce ağladı: “Böyle zamansız nereye gidiyorsun? diye söyledi [fakat] çare etmedi.

Kaynak metinde *bağırıp çağırmaq* anlamında herhangi bir ikileme kullanılmamıştır. Dolayısıyla aktarımda ikileme kullanımı ortaya, kaynak metinde olmayan bir anlam çıkarmıştır.

Vaktleri kâfir zamânından daha eyü oldı belki. (T: 287)

> Halleri vakitleri kâfirlerin hükmü altında oldukları zamandan daha iyi oldu. (T: 59)
: Durumları belki [de] kâfir[lerin idaresindeki] zamanlardan daha iyi oldu.

Yukarıdaki örnekte, kaynak metindeki *vakt* kelimesi gereksiz yere *halleri vakitleri* ikilemesiyle aktarılmıştır. Bağlamda, durumun iyiliğini anlatmak için bir anlam pekiştirmesine gerek yoktur.

4.2.4.5. Yanlış Tekrar Grubu Seçimi

Bu tip hatalara kaynak metin ve hedef anlaşma biriminde aynı işlevlerde olmayan ikilemeler neden olur. Aktarma sırasında ikilemelerin işlevleri doğru olarak belirlenmeli ve buna uygun seçimler yapılmalıdır. İncelenen metinlerde aynen tekrarların aktarımında hatalar yapıldığı görülmüştür.

Aynen Tekrarlar

“Ey begler! Muḥammediler nice yürekli kavm olurlar ki bu kadar ‘asker birle benim gibi pâdişaha karşı tururlar ve şimdi vakit degildir, yoḥsa buyurdım ‘askerime şol turdukları tağ birle didem didem iderlerdi.” (B: 174)

> “Ey beyler! Muhammediler nasıl bu kadar yüreklidir. Bu kadarcık asker ile benim gibi padişaha karşı duruyorlar. Şimdi vakit uygun değildir. Yoksa askerime buyurdum, o durdukları dağ ile lokma lokma ederlerdi.” (BD: 188)

: “Ey beyler! Müslümanlar nasıl [bu kadar] yürekli [bir] kavim olabilir? Bu kadar[cık] askerle benim gibi [bir] padişaha karşı çıkıyorlar. Şimdi zaman[ı] değildir. Yoksa askerime buyurur, o buldukları dağ[ı] didik didik ettirirdim.

Kaynak metinde kullanılan *didem didem* ikilemesi yanlış algılanmış ve *lokma lokma* şeklinde aktarılmıştır. Oysa *lokma lokma* ikilemesi Türkiye Türkçesinde *parça hâline getirilmiş, bölünmüş* anlamındadır (Akyalçın 2007: 446). Kaynak metinde, dağın her tarafını aramak, bir bakıma altını üstüne getirmek anlatılmaktadır. Bu nedenle aktarımda *didik didik* ikilemesi kullanılmalıdır.

Bu kez Melik Dânişmend bir kılıç Sunbat'a urmak şadedinde iken Sunbat at başın çevürüp ters yüzine kaçdı. (D: 173)

> Bu kez Melik Dânişmend, Sunbat'a bir kılıç darbesi vurmaya niyetinde iken Sunbat atının başını çevirip geri geri kaçtı. (DD: 180)

: Bu kez Melik Dânişmend Sunbat'a kılıç vurmaya niyetlenmişken Sunbat, at[ının] başın[1] çevirip gerisin geri kaçtı.

Tiğ at başın yire düşürünce kâfirler Nastor'a at iriştürdiler, ters yüzün alup kaçdılar. (D: 87)

> Kılıç atın başını yere düşürünce kâfirler Nastor'a at yetiştirdiler, arka arka alıp kaçtılar. (DD: 74)

: Kılıç at[ın] başın[1] yere düşürünce, kâfirler Nastor'a at yetiştirdiler ve gerisin geri kaçtılar.

Yukarıdaki örneklerde *ters yüzine kaçmak* ve *ters yüzün alup kaçmak* deyimleri *geri geri* ve *arka arka* ikilemeleriyle aktarılmıştır. Bu aktarım kaynak metnin anlamına çok da ters olmasa da anlamı tam olarak yansıtmamaktadır. Kaynak metindeki deyimler *gerisin geri* (Akyalçın 2007: 292) ikilemesiyle aktarılmalıdır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

DEYİMLERİN AKTARIMINDA YAPILAN HATALAR

5.1. Deyim Kavramı

Türk dilinde deyim (İng. *locution, idiom, formula, expression*; Alm; *ausdruck, redensart*; Rus. *frazeologizm, obraznoye, vırajeniye*; Fr. *locution*) terimi için önceleri *darbimesel, istılah* ve *ta'bir* kelimeleri kullanılmıştır. Özellikle Tanzimat sonrasında, hikmetli sözler için, Cumhuriyet dönemine kadar *ta'bir* kelimesi ön plandadır (Eyüboğlu 1973: V). Ancak Cumhuriyet dönemiyle birlikte özellikle 1935 yılında yayımlanan *Osmanlıcadan Türkçeye Cep Kılavuzu* adlı eserde *ta'bir* yerine *deyim* terimi önerilmiş ve bu tutmuştur.

Deyimlerin çeşitli sözlük çalışmalarına yansıyan benzer ve farklı yönleri bulunmaktadır. Benzer yönler şunlardır:

1. Deyimi oluşturan kelimelerin *çoğunun* gerçek anlamından ayrı olması (Akalin vd. 2009: 517; Vardar vd. 2002: 71; Korkmaz 2003: 66; Topaloğlu 1989: 55; Aksoy 1984a: 49; Püsküllüoğlu 2006: 7).
2. Kalıplaşmış olmaları (Vardar vd. 2002: 71; Akalin vd. 2009: 517; Topaloğlu 1989: 55).
3. Çekici bir anlatıma sahip olmaları (Topaloğlu 1989: 55; Aksoy 1984a: 49; Korkmaz 2003: 66; Püsküllüoğlu 2006: 7).

Deyimlerin bu üç özelliği tanımların ortak noktasını oluşturmaktadır. Farklı yönler ise şunlardır:

1. Bir kelimedenden de oluşabilmeleri (Aksan 2000: 35; Korkmaz 2003: 66).
2. Yan anlama sahip olmaları (Aksan 2000: 35).

Deyimlerin tanımlarında geçen bu hususlar, onların özelliklerini açıkça ortaya koymaktadır. Buna göre deyim, gerçek anlamının dışında kullanılan kelimelerden oluşacak; ancak bunlar kalıplaşmış olacaktır. Deyimlere ilişkin diğer bir tespit de onların çekici bir anlatıma sahip olmalarıdır. Buradaki *çekici anlatım* ifadesiyle ilgi çekicilik kastedilmektedir. Ayrıca tanımlara yansıyan diğer önemli özellik de onların

en az iki kelimededen oluşmaları gerektiğidir. Ancak az da olsa bazı tanımlarda tek bir kelimenin de deyim olabileceği belirtilmiştir. Örneğin, Doğan Aksan'a göre *akşamcı*, *sudan*, *gözde*, *gedikli*, *kaşarlanmış* gibi bazı tek kelimelik kullanımlar da deyimdir (2000: 37). Ömer Asım Aksoy ise bu gibi kelimeleri önce deyim olarak kabul etmiş ancak sonra "Tek Sözcüklü Deyim Var mı?" adlı çalışmasında görüşünü değiştirerek bunların mecazi anlatımlar olduğunu belirtmiştir (1984b: 4 – 6). Konuyla ilgili Vecihe Hatipoğlu'nun aşağıdaki saptamaları genel kabul görmüştür:

"Deyimler en az iki, en çok yedi sekiz kelime ile kurulur. Çok uzun deyimler çok defa deyimlikten çıkmış, bozulmuştur. Bir tek kelime ise deyim olamaz. Eğer bir kelimenin anlamı gerçek anlamından kaymışsa, o kelime mecaz anlamında kullanılıyor veya kelimenin anlamı çoğaltılıyor demektir. Çünkü bir kelimenin pek çok gerçek veya mecaz anlamı olabilir. Deyimde ise bir tek kelimenin anlamı dışında kullanılması aranmaz, en az iki kelimenin birlikte kullanılmalarından doğan ortak anlam, gerçek anlam dışında hatta mantık dışındadır. Yoksa bir tek kelimenin mantık dışında kullanılması, çekici bir özellik yaratmaz, belki de anlamın kaybolmasına sebep olur ve tek kelime olduğu için de mantık dışına kayma söz konusu olmaz." (1964a: 222).

Deyimlerin özelliklerinin tespitinde *biçim* ve *anlam* esas alınmaktadır. Biçim yönünden deyimler genel olarak *cümle hükmünde olanlar* ve *olmayanlar* şeklinde ikiye ayrılabilir. Cümle şeklinde bulunmayan, kelime grubu şeklindeki deyimler tam anlamıyla donmuştur: *yalın ayak*, *başı kabak* vd. Cümle şeklindeki deyimlerde ise kelimeler genellikle gerçek anlamlarıyla kullanılır: *buyurun cenaze namazına*, *aklına turp sıkayım* vb. Bunlardan başka cümle hükmünde olmayan deyimler içinde de değerlendirilen *sonu mastarla biten deyimler* de bulunmaktadır. Bunlar her türlü çekime girebilmekte; yani her türlü zaman ve kip ekini alabilmektedirler: *göze batmak*, *havanda su dövmek* vb. (Hatiboğlu 1964a: 223; Yüceol Özezen 2001: 872).

Deyimlerde anlatıma güç katmak için tekrarlara da başvurulabilmektedir. Bunlar ya iki ayrı kökten gelen ve birbirine benzeyen, bu bakımdan tekrarı gereksiz gibi görülen ancak çok gerekli olan kelimelerle ya da aynı kelimenin yinelenmesiyle oluşturulur. Bunlar isim çekimine ve isim hâllerine girer. Örneğin, *Ev bark*, *konu*

komşu, çoluk çocuk vb. ikilemeler *evini barkını, çoluğunu çocuğunu* şeklinde de kullanılabilir (Hatiboğlu 1964a: 226).

Deyimlerde atasözlerinde olduğu gibi hatırd tutma ve anlatımı güçlendirme amacına bağlı olarak kâfiye, seci, soru – cevap üslubu, karşılıklı konuşma gibi biçimlere başvurulur. Bunların bazıları eksik cümle, bazılarıysa veciz bir hikâyedir (Özön 1945: XXVIII; Aksoy 1952: 156, 157; Hatiboğlu 1964a: 228). Bu tür hikâyemsi deyimler, eğitim imkânlarının olmadığı ya da eğitim kurumlarının oluşmadığı çağlarda şifahi kültürü oluştururlar ve nesilden nesile aktarılırlar. Bu yönüyle deyimler, halk kültürünün zengin unsurlarıdır.

Deyimlerin her birinde insanoğlunun deneyimleri, felsefesi, hayat görüşü, mecazi bir şekle bürünerek dile getirilir. Bunlar bir milletin maddi ve manevi kültürünü yansıtır. Deyimler edebiyat ve halkbilimi açısından olduğu kadar dilbilimi bakımından da önemli sözlerdir. Ayrıca bu öğeler dilin içyapısını, anlam özelliklerini de ortaya koyar; dillerin kendine özgü yanlarını oluşturur. Bu da bir milletin gerçekleri dile getirmedeki anlayış ve anlatış biçimini gösterir (Aksan 2008: 91).

5.2. Deyimlerin Aktarımındaki Hata Tipleri

Deyimler kalıplaşmış dil birlikleridir. Bu kalıplaşma olayı, yazı dilinde kullanımlarını kaybetmiş bazı kelimelerin deyim çatısı altında yaşamalarını sağlar. Aynı durum deyim durumundaki ikilemeler için de geçerlidir. Çünkü birtakım kelimeler deyimlere tutunarak hayatta kalabilmektedir. Örneğin, *bet beniz, ev bark, çoluk çocuk* ikilemelerinde sırasıyla *bet, bark* ve *çoluk* kelimelerinin müstakil kullanımları Türkiye Türkçesi yazı dilinde bulunmaz (Şen 2008: 255). Dolayısıyla yazı dilinde ölmüş kelimeler, deyimler içinde yaşamaktadır. Bu durum ortaya anlama ve anlaşılma sorunu çıkarmaktadır. Esasen bunda deyimlerin mecazi yapılar olmaları da etkilidir. Bazen de bir deyim hedef dil, lehçe ya da anlaşma biriminde hiçbir karşılığı bulunmaz. Bu da çeviri ve aktarma faaliyetlerinde eşdeğerlilik bulma konusunda sıkıntı oluşturmaktadır. Özellikle deyimlerin ağızlarda ve lehçelerde birçok varyantının olması birtakım hatalara neden olmaktadır. Bilindiği gibi birçok deyim dilin tarihî dönemlerinden bu yana çeşitli değişimler geçirmiştir. Bu değişimler deyim anlamında olmasa da onun dille ifadesini oluşturan kelimelerde,

eklerde ve ses örgüsünde meydana gelir. Aktarıcılar çoğunlukla kaynak metindeki bir deyim, hedef lehçe ya da anlaşma biriminde de aynı ya da benzer ses yapısıyla kullanıldığı yanlışına düşmekte ve aslını koruma ya da uyarlamalar yapmaktadırlar. Bunun sonucunda ise ortaya, o hâliyle ne kaynak metinde ne de hedef anlaşma biriminde kullanılan, bir bakıma aktarma sırasında oluşturulmuş kelimeler çıkmaktadır.

Lehçe içi aktarmalarda, deyimlerin aynı kaynaktan gelmelerine rağmen zaman içinde şekil değiştirmeleri ve ağızlara göre farklı kelimelerle ve eklerle kalıplaşmaları da sıkıntı doğurmaktadır. Çünkü bu durumda deyimlerin yazı dilindeki ve ağızlardaki şeklini sözlüklere başvurmaksızın ayırt etmek çoğu zaman mümkün olmamaktadır. Bu durumda yazı dili temelinde oluşturulan deyim sözlüklerine başvurmak gerekmektedir.

İncelenen metinlerde aslını koruma, aslını uyarlama, yanlış deyim seçimi, hedef anlaşma biriminde olmayan deyim kullanımı türünden hatalara rastlanmıştır. Bütün bu hataların temelinde de birçok hata tipinde olduğu gibi kaynak metni koruma endişesi ve kaynak metindeki bir deyim, hedef anlaşma birimindeki karşılığının doğru tespit edilememesi vardır.

5.2.1. Aslını Koruma

Bu tip hatalar, kaynak metindeki bir deyim, hedef anlaşma birimine ses bakımından korunarak aktarılması sonucu meydana gelir. Daha önce de ifade edildiği gibi yazı dilindeki deyimlerin ağız ve lehçelerde pek çok değişik biçimi bulunmaktadır. Aktarmayı yapan kişinin hangi ağız çevresinde yetiştiği, yazı dilinden ne derece etkilendiği, eğitim durumu vb. hususlar dil kullanımını doğrudan etkilemektedir. Örneğin tarihî metinde geçen bir deyim, ağızdaki benzer varyantını hatırlayan bir aktarıcı, kolaylıkla bunun yazı dilinde de aynı şekilde kullanıldığını düşünecek ve aslını koruma yapacaktır. Oysa aktarmalarda deyim, yazı dilindeki şekli esas alınmalıdır.

Ḳaraman ođlu İbrāhīm Beg, bu haberi işidicek endāmına lerze düşdi, tudağı depserdi, beñzi bozardı, serāsime olup bī-hūş oldı, gendüden vardı. (F: 88)

> Karaman oğlu İbrahim Bey bu haberi işitince boyu bosu titremeye başladı, dudağı kurudu, benzi bozardı, sersem olup akli başından gitti. (F: 89)

: Karaman oğlu İbrahim Bey bu haberi işitince vücudu titremeye başladı, ağzı dili kurudu, benzi attı, sersemleşip akli başından gitti.

/.../ ba‘ zısını dahı iplere dizdiler, Haleb’e göndürdiler ve Mısır’a göndürdiler. (T: 495)

> Bazısını iplere dizdiler, Halep’e ve Mısır’a gönderdiler. (T: 265)

: Bazılarını da bağlayıp Halep ve Mısır’a gönderdiler.

‘ Abdü’s-selām’ ın kanı kuruyup dem nefesi tutuldu. (B: 80)

> Abdüsselam’ın kanı kuruyup nefesi tutuldu. (BD: 78)

: Abdüsselam’ın kanı dondu, sesi soluğu kesildi.

‘ Atuş’un kellesi kızdı /.../ (D: 175)

> Atuş’un kellesi kızdı /.../ (DD: 182)

: Atuş’un kafası bozuldu.

Mihaloğlı’nın kulları dahı Taceddinoglı’na kılıç üşürdiler, pare pare itdiler. (T: 375)

> Mihaloğlu’nun askerleri de Taceddinoğlu’na kılıç üşürüp parçaladılar. (T: 147)

: Mihaloğlu’nun askerleri de Taceddinoğlu’nu kılıçtan geçirip parçaladılar.

Bir bölük kâfir yol isterlerdi kim Melik’e buluşalardı. (D: 130)

> Bir bölük kâfir, Melik ile buluşmak için yol isterdi. (DD: 127)

: Kâfirlerin bir kısmı Melik’e ulaşabilmek [için] yol arıyordu.

Yukarıdaki örneklerde *benzi bozarmak*, *iplere dizmek*, *kanı kurumak*, *nefesi tutulmak*, *kellesi kızmak*, *kılıç üşürmek* ve *yol istemek* deyimleri hedef anlaşma birimine aslı korunarak aktarılmıştır. Oysa bunların *iplere dizmek* deyimini dışında Türkiye Türkçesinde tam karşılığı bulunmaktadır. Bunlar sırasıyla, *benzi atmak*, (Aksoy 1988: 635), *kanı donmak*, *sesi soluğu kesilmek* (Püsküllüoğlu 2006: 517, 693), *kafası bozulmak*, *kılıçtan geçirmek*, *yol aramak* deyimleridir (Aksoy 1988: 897, 927, 1121). Ayrıca bunlardan *kanı kurumak* deyimini Türkiye Türkçesinde “bıkmak” (Püsküllüoğlu 2006: 517) ve “acıma duygusu yok” (Aksoy 1988: 905) anlamlarında

kullanılmaktadır. Kaynak metindeki *iplere dizmek* deyimini *el ve ayakların bağlanması* anlamında kullanılmıştır ve bu anlamıyla deyimın Türkiye Türkçesinde tam karşılığı yoktur. Yukarıdaki aktarımlarda, yapılan aslımı korumalar sonucunda okuyucu açısından bir anlama ve anlaşılma sorunundan çok üslup bozukluğu meydana gelmiştir.

5.2.2. Aslımı Uyarılama

Bu tip hatalar, kaynak metindeki bir deyimın hedef lehçe ya da anlaşma birimindeki karşılığı düşünülmeden ses bakımından uyarlanması sonucu oluşur. Deyimler bir dilin / lehçenin içinde ek, kelime ve dizim farklılıkları gösterebilir. Başka bir deyişle, aynı anlam değişik biçimlere girebilir ya da tamamen farklı kelimelerle ifade edilebilir. Burada yapılması gereken iş, deyimın yazı dilindeki kullanım şeklini tespit etmektir.

İncelenen metinlerde, Türkiye Türkçesinde bulunmamasına rağmen deyimlerin ses bakımından uyarlanması sonucu oluşmuş aktarma hatalarına rastlanmıştır. Oysa hedef anlaşma biriminin imkânlarını bilen bir aktarıcı deyimlerin tam karşılığını kolayca tespit edebilir.

“Ey Melik! Sen yerinde tır, ben ķuluñ varayım, begleri bulayım ve hem Malātya’nıñ altını üstüne döndereyim.” (B: 170)

> “Ya Melik! Sen yerinde otur. Ben kulun gideyim, beyleri bulayım. Ayrıca Malatya’nın altını üstüne döndüreyim.” dedi. (BD: 183)

: “Ey Melik! Sen yerinde dur. Ben senin hizmetkârın [olarak] gideyim beyleri bulayım. Ayrıca Malatya’nın altını üstüne getireyim.” dedi.

Kaynak metindeki *altını üstüne döndermek* deyimının Türkiye Türkçesindeki karşılığı *altını üstüne getirmek*’tir (Aksoy 1988: 569). Örnekteki *dönder-* fiili uyarlanarak aktarılmıştır.

Cem dahı Sultān Bāyezīd Han’uñ salābetine dōyemedi, başını alıp kaçdı. (T: 466)

> Cem de Sultan Bayezid’in gücüne dayanamadı, başını alıp kaçtı. (T: 236)

: Cem de Sultan Bayezid Han’ın gücüne dayanamadı, başını alıp gitti.

Yukarıdaki örnekte Eski Türkiye Türkçesindeki *başını alıp kaçmak* deyimini Türkiye Türkçesine aslını uyarlama yapılarak aktarılmıştır. Deyim bugün *başını alıp gitmek* şeklinde kullanılmaktadır (Aksoy 1988: 623). Dolayısıyla zaman içinde deyimmin fiilinde değişim olmuştur.

Mihâyil ol arada biñ kadar kâfiri pusuya koyup kendü ‘askeriyle ribâṭ altına konar. (D: 117)

> Mihayil orada bin kadar kâfiri pusuya koyup kendisi askerleriyle ribatın altına yerleşir. (DD: 110)

: Mihâyil orada bin kadar askeri pusuya yatırır [ve] kendisi [de] asker[ler]iyle birlikte mabetin altına yerleşir.

Eski Türkiye Türkçesindeki *pusuya koymak* deyimini bugün *pusuya yatmak* şeklindedir (Püsküllüoğlu 2006: 669). Dolayısıyla deyimmin aktarımında bugünkü şekil kullanılmalıdır. Ancak aktarımda aslını uyarlama yapılmıştır.

Artuhı onlara el virmedi. (D: 112)

> Artuhî onlara el vermedi. (DD: 103)

: Artuhı onlara fırsat vermedi.

Şāmseb kaçdı. Gözi kana döndü. (B: 77)

> Şemaseb kötü söyledi, gözü kana döndü. (BD: 75)

: Şāmseb sinirlendi, gözünü kan bürüdü.

Yukarıdaki örneklerde *el vermemek* ve *gözi kana dönmek* deyimleri, Türkiye Türkçesinin ses yapısına uyarlanarak aktarılmıştır. Ancak aktarımda uyarılama yeterli olmayıp deyim tam karşılığını kullanmak gerekmektedir.

Andan Kaytūr dahı halifenin gönderdiği tonları Emīr -i ‘Ömer’e ve Seyyid-i Battal-ı Gâzi’ye teslim eyledi ve bâkî gâzilere dahı hâllu hâlince hil’atler taqsım eyledi. (B: 123)

> Sonra Kaytur halifenin gönderdiği elbiseleri emir Ömer’e ve Seyyid Battal Gazi’ye teslim etti. Diğer gazilere de hâlli hâlince hilatler dağıttılar. (BD: 130)

: Sonra Kaytūr da halifenin gönderdiği elbiseleri Emir Ömer ve Seyyid Battal Gâzi’ye teslim etti. Kaftanları da kalan gâzilere makam ve mevkiine göre dağıttılar.

Kaynak metindeki *hâlli hâlince* deyimini, *herkesin kendi durumuna, makam ve mevkiine göre* anlamındadır. Deyim Türkiye Türkçesinde kullanımdan düşmüştür. Bu nedenle deyim uyarlanması hataya neden olmuştur.

Kâfirler gülöv kıldılar, at irişdürüp Naştor’ı ters yüzün girü alup kaçdılar. (D: 77)

> Kâfirler saldırdılar, at yetiştirip Nastor’u ters yüzüne geri alıp kaçtılar. (DD: 61)

: Kâfirler saldırdılar, at yetiştirip Nastor’u alıp gerisin geri kaçtılar.

Kaynak metindeki *ters yüzün girü* deyimini bugün kullanımdan düşmüş bunun yerini *gerisin geri* almıştır (Aksoy 1988: 794). Ancak deyim her iki şekli de anlaşılır. Anlaşılır olduğu için de ses uyarlamasıyla yetinilmiştir. Ancak ek ve kelimelerde olduğu gibi deyimlerde de bir eşdeğerlilik bulunur. Buna göre aktarımda deyimlerin hedef anlaşma birimindeki tam karşılıkları seçilmelidir.

Niçe yirleri yıkup yakup tārāca virdiler. (F: 248)

> /.../ pek çok yeri yıkıp yakıp yağmaladılar. (F: 249)

: Pek çok yeri yakıp yıktılar, yağmaladılar.

Dilin ses, ek, kelime ve söz dizimi gibi düzeylerinde zaman içinde birtakım değişiklikler meydana gelebilir. Yukarıdaki deyimde *yık-* ve *yak-* fiillerinin dizimi değişmiştir. Yani Eski Türkiye Türkçesinde *yıkup yakmak* şeklinde kullanılan deyim bugün artık *yakıp yıkmak* biçimindedir (Püsküllüoğlu 2006: 791).

Cān u gönül birle dürişdiler, bir sâ‘at içinde yidi biñ Gürci çerisin yire dökdiler. (D: 167)

> Can u gönülden mücadele ettiler, bir saat içinde yedi bin Gürcü askerini yere döktüler. (DD: 172)

: Canıgönülden mücadele ettiler (~ savaştılar), bir saat içinde yedi bin Gürcü askerini[i] yere serdiler.

Ol gece Ayasofya’nuñ kubbesi yıkılır, yire geçer; henüz yiri bellüdür, temâşâ idenler görürler. (F: 116)

> O gece Ayasofya’nın kubbesi yıkılır, yere geçer; şimdi bile yeri bellidir, bakanlar görürler. (F: 117)

: O gece Ayasofya’nın kubbesi yıkılır, yerle bir olur; şimdi bile yeri bellidir, [dikkatle] bakanlar görürler.

Yukarıdaki örneklerde kullanılan deyimler *yer* kelimesiyle yapılmıştır. Birinci örnekte *yere dökmek* ifadesi metin bağlamına göre deyimdir, ancak Türkiye Türkçesinde bu şekilde kullanılmaz. Kaynak metnin bağlamına Türkiye Türkçesindeki *yere sermek* deyimini uygun düşmektedir. İkinci örnekteki *yere geçmek* deyimini ise aynı şekilde Türkiye Türkçesinde kullanılır, ancak *çok utanmak* anlamındadır. Dolayısıyla anlam olarak bu bağlama uymaz. Çünkü metinde *Ayasofya’nın kubbесinin yıkılması* deyimle pekiştirilmiştir. Aktarımda deyim tam karşılığı olan *yerle bir olmak* deyimini tercih edilmelidir.

Nā-gāh bir zamānda Yanķū bin Mādiyān’uñ yolu temâşālīga uğrar. (F: 110)

> Bir zaman sonra Yanku bin Mâdiyân’ın yolu Temâşâlîk’a uğrar /.../ (F: 111)

: Bir müddet sonra Mâdiyân oğlu Yankû’nun yolu Temaşalık’a düşer.

Kaynak metindeki *yolu uğramak* deyimini uyarlanarak aktarılmıştır. Deyim bugün, Türkiye Türkçesinde *yolu düşmek* şeklini almıştır. Yani fiilde değişiklik olmuştur. Deyimi oluşturan *yol* kelimesi fiile bütün iyelik eklerini alarak bağlanabilir. Aynı şekilde fiil de bütün zaman ve kip eklerini alabilmektedir (Karabörk 2006: 363). Ayrıca deyimde dikkati çeken diğer bir özellik de iki kelime arasına başka bir kelimenin girmesidir. Bu kalıplaşmanın çok ileri derecelere ulaşmadığını gösterir.

Sinbāt'a eyitdi: "Ey hürmetsiz! Niçün herifden yüz döndirdiñ?" deyüp yüzine tükürdi. (B: 99)

> Sinbat'a: "Ey saygısız! Niçin bu adamdan yüz döndürdün?" deyip yüzüne tükürdü. (BD: 100)

: Sinbat'a, "Ey saygısız! [Bu] adama neden yüz çevirdin?" deyip [onun] yüzüne tükürdü.

Abdü'l-vehhâb dest-i haṭṭı aldı, yüzünü yere urdı, sakladı. (B: 71)

> Abdülvehhâb, mektubu aldı, yüzünü yere vurdu, sakladı. (BD: 67)

: Abdülvehhâb mektubu aldı, önünde eğildi, sakladı.

Yukarıdaki örneklerde *yüz* kelimesiyle oluşan deyimler görülmektedir. İlk örnekteki *yüz döndürmek* deyiminin karşılığı *yüz çevirmek*'tir (Aksoy 1988: 1132). İkinci örnekte ise üç kelimedenden oluşan bir deyim vardır, ancak Türkiye Türkçesinde bunun uyarlama biçimi *yüzünü yere vurmak* bulunmaz. Kaynak metnin bağlamından da anlaşıldığı gibi aktarımın saygı bildiren bir deyimle kurulması gerekmektedir. Bunun için de *önünde eğilmek* deyimini kullanılabilir.

5.2.3. Yanlış Deyim Seçimi

Bu tip hatalar, kaynak metindeki bir deyimden eşdeğeri olmayan bir deyimle aktarılması sonucu oluşur. Hedef anlaşma biriminde aynı anlamda deyim bulunmasına rağmen farklı anlamlara gelen ya da anlamı tam olarak yansıtmayan deyimlerle yapılan aktarmalar bu tür hatalara neden olmaktadır.

“Bu taraftan biz hareket idelim. ‘Osmānoğlın ara yirden götürelim. (T: 432)

> Bu taraftan biz hareket edelim. Osmanoğlu’nu araya alıp sıkıştırarak işini bitirelim. (T: 203)

: Bu taraftan, biz hareket edelim. Osmanlı [ordusunu] ortadan kaldıralım.

Yukarıdaki örnekte, bugün *orta* kelimesiyle karşılanan *ara yir* ifadesinin tam karşılığının doğru tespit edilememesinden kaynaklanan aktarma hatası görülmektedir. Eski Türkiye Türkçesinde *götür-* fiili tam yalancı eşdeğer kelimedir ve Türkiye Türkçesinde *kaldır-* fiiliyle karşılanır. Dolayısıyla *ara yir* ile *götür-* fiilinin karşılıkları düşünüldüğünde en uygun deyim *ortadan kaldırmak* olduğu görülmektedir (Aksoy 1988: 988).

Andan Melik buyurdu, şehire od urdılar. (D: 143)

> Sonra Melik buyurdu, şehre ateş attılar. (DD: 142)

: Sonra Melik’[in] emriyle şehri ateşe verdiler.

Yukarıdaki örnekte kaynak metindeki *od urmak* deyimini *ateş at-* ifadesiyle aktarılmıştır. Türkiye Türkçesinde *ateş at-* şeklinde bir deyim yoktur. Eski Türkiye Türkçesinde sıkça kullanılan *od urmak* deyiminin bugünkü karşılığı *ateşe vermek*’tir (Aksoy 1988: 590).

Seyyid önünde yüz yire urdılar, ağladılar. (B: 120)

> Seyyid önünde secdeye kapandılar, ağladılar. (BD: 126)

: Seyyid’[in] önünde yere kapandılar, ağladılar.

Bu örnekte kaynak metindeki *yüz yire urmak* deyimini *secdeye kapanmak* ile aktarılmıştır. Burada birine secde edilmesi değil saygı gösterilmesi söz konusudur. Bu yüzdten aktarımda bunu ifade eden *yere kapanmak* deyimini tercih edilmelidir.

5.2.4. Hedef Anlaşma Biriminde Olmayan Deyim Kullanma

Bu tip hatalar, kaynak metindeki bir deyimın hedef lehçe ya da anlaşma biriminde olmayan bir deyimle aktarılması sonucu oluşur. Aktarıcılar bazen kaynak metinde geçen bir deyimi, sözlüklere başvurmadan ve ifadenin anlaşılabilir olmasının da verdiği rahatlıkla hedef lehçe ya da anlaşma biriminde kullanıldığını düşünerek serbest bir aktarıma gidebilmektedirler. Ancak dilin bütün düzeylerinde olduğu gibi deyimlerde de eşdeğerlilik ilişkisini gözetmek gerekmektedir. Aktarılan deyim her ne kadar okuyucu tarafından anlaşılır olsa da karşılıklar tespit edilirken hedef lehçe ya da anlaşma biriminin dil imkânları içinde kalınmalıdır. Ayrıca dikkatsiz deyim kullanımları kaynak metnin doğru bir şekilde aktarımına da zarar verir.

Buyurđı, ormanda buşuya tırdılar. (D: 116)

> Buyurdu, ormanda pusuya girdiler. (DD: 109)

: Buyurdu, ormanda pusuya yattılar.

Ol dem Gülendām yerinden tırup Seyyid’iñ katına geldi ve ‘aşk odı cānna kār eyledi. (B: 160)

> O zaman Gülendām yerinden kalkıp Seyyid’in yanına geldi ve aşk ateşi canına kar etti. (BD: 170)

: O zaman Gülendām yerinden kalkıp Seyyid’in yanına geldi. Aşk ateşi içine işledi.

Görmez misiñiz, benim Muhammedīler elinden ciğerim hūn oldu. (B: 165)

> Görmüyor musunuz? Benim Muhammedīlerin elinden ciğerim kan oldu. (BD: 176)

: Görmüyor musunuz? Müslümanların elinden ciğerim yandı.

Çün bu haber hālīfeye dahı irişdi, be-ğāyet şād oldu ve Hāzret-i Resūlden Seyyid’e şifā irmiş ve ķayşeriñ yüz biñ ‘askerin kırmış deyü hālīfe ‘azīm şādılıklar eyledi ve ‘uķbe mel’ūnuñ dem nefesi bağlandı. (B: 190)

> Bu haber halifeye de ulaştı, çok sevindi. Hazret-i Resul’den Seyyid’e şifa gelmiş ve kayserin yüz bin askerini kırmış diye duyunca halife çok mutlu oldu. Ukbe melunun o anda nefesi bağlandı. (BD: 206)

: Bu haber ulaşınca halife çok sevindi. Hazret-i Resul'den Seyyid'e şifa gelmiş ve kayserin yüz bin askerini öldürmüş diye çok mutlu oldu. Ukbe melununun sesi soluğu kesildi.

Şöyle kim götürmede yeyni, pahāda ağır nesnelere aldılar. (B: 103)

> Şöyle ki götürmede hafif, pahada ağır nesnelere aldılar. (BD: 105)

: Şöyle: Yükte hafif, pahada ağır şeyleri aldılar.

Melik ardından irüp tığ-ile kâfiri şöyle çaldı kim başı havā yüzine perrān oldu. (D: 133)

> Melik arkasından yetişip kılıç ile kâfire öyle vurdu ki başını gökyüzüne uçtu. (D: 130)

: Melik, kâfirin arkasından yetişip öyle bir kılıç vurdu ki [kâfirin] başını havaya uçtu.

Küffār ve müşrikîn, havfdan kanlar kaşandılar /.../ (F: 76)

> Kâfirler ve müşrikler (Allah'a ortak koşanlar) korkularından kan işediler. (F: 77)

: Kâfirler ve müşrikler[in], korkudan ödlere koştular.

At kızıl kana garık olup Malātya yolunu tutup revāne oldu. (B: 74)

> At, kızıl kana boğulmuş bir biçimde Malatya yolunu tutup yürüdü. (BD: 71)

: At, al kanlara boyanmış [bir şekilde] Malatya yolunu tutup gitti.

İstanbul teküründen el-hāsıl-i kelām ne dirse didi, hünkārı rāzı eyledi kim İstanbul içinde hünkārūñ kādısı otura ve bir mahalle mescidi ola ve yılda on iki bin filori hünkāra vire. (T: 340)

> Sözü'nün kısası İstanbul tekfurundan ne ettiyse etti padişahı anlaşılmaya razı etti. Buna göre padişahın İstanbul içinde kadısı oturacak, bir mahalle mescidi olacak, yılda da sultana on iki bin filori haraç verecekti. (T: 111)

: Sözü'nün kısası İstanbul tekfuru ne yapıp yapıp padişahı razı etti. [Buna göre] İstanbul içinde padişahın [bir] kadısı oturacak, bir mahalle mescidi olacak ve padişaha yılda on iki bin altın para verilecek.

Hakk'ūñ 'avn u ināyeti-y-ile kâfirleri sıyup kırdılar. Kapusın yapdurdılar hisārūñ. (T: 320)

> Allah'ın yardımıyla kâfirleri bozup kırdılar ve hisarın kapısını kapattırdılar. (T: 92)

: Tanrı'nın yardımıyla kâfirleri kırıp geçirdiler. Kalenin kapısını[ı] kapattırdılar.

Hâliyâ çün kim bu şoñ yürüyüşde dahı, sulţân-ı ‘âlem yolında çok gâziler, şüret, yire kodılar, şehîd oldılar. (F: 496)

> Bu son hücumda da âlem sultanı yolunda pek çok gazi, yüzlerini yere koyup şehit oldular. (F: 497)

: Bu son hücumda da [pek] çok gâzi, dünya padişahının yolunda toprağa düştü, şehit oldu.

Yukarıdaki kaynak metin cümlelerinde geçen *busuya turmak, cânına kâr eylemek, cânlarına od düşürmek, cevlân göstermek, ciğeri hûn olmak, dem nefesi bağlanmak, el bir idmek, getürmede yeyni pahada ağır, havâ yüzine perrân olmak, kanlar kaşanmak, kızıl kana ğark olmak, ne derse demek, yüz göstermek, ortalarında korku düşmek, sıyup kırmak, sûret yire komak* deyimleri bugün Türkiye Türkçesinde bulunmamaktadır; ancak bunların tam karşılıkları vardır. Aktarımda birtakım keyfi koruma, uyarılma ya da değiştirmeler yapmak çoğu zaman metnin anlaşılabilirliğine zarar vermese de üslubunu bozmaktadır. Bu tür hatalar, bozuk söz dizimli ve yapılı cümleler meydana getirmektedir.

5.2.5. Deyimi Deyim ile Aktarmama

Kaynak metindeki bir deyimın gerekli olmasına rağmen aktarımda dikkate alınmaması sonucu meydana gelir. Deyimler, anlatılmak istenenleri en kısa en yoğun bir şekilde ifade etmeye yarar. Bu nedenle özellikle sözlü kültür değerlerinin ağır bastığı eski toplumlarda kültürün taşıyıcılığını üstlenir. Dolayısıyla bir milletin ürettiği kültür değerleri ve değer yargıları, deyimlerinden rahatlıkla anlaşılabilir. Ayrıca cümlede deyimlerin, olumlu - olumsuz türden birçok ince ayrıntıları da içinde barındırdığı bilinmektedir. Cümledeki ruh hâlinin yani heyecan düzeyinin niteliği de yine deyimlerle ifadesini bulmaktadır. Bu nedenle aktarımda her deyimın dikkate alınması gerekir. Hedef lehçe ya da anlaşma biriminde karşılığı bulunmayan deyimlerde de en kısa şekilde anlam aktarımına gidilmelidir.

Dem nefesi bağlandı, ağzından burnundan kan revân oldu, atından yıkıldı. (B: 90)

> Bir an nefes alamaz duruma geldi, ağzından burnundan kan akmaya başladı, atından yıkıldı. (BD: 88)

: Sesi soluğu kesildi, ağzından burnundan kan aktı, atından düştü.

Yukarıdaki örnekte *dem nefesi bağlanmak* deyimini aktarımda dikkate alınmamıştır. Deyimler çoğu zaman mecazlı anlatımlar oldukları için anlatıma çekicilik, özlülük katarlar. Deyimin dikkate alınmaması, kaynak metindeki bu özelliklerin yansıtılmamasına yol açar. Kısacası deyimler, ifadelerin anlamca güçlendirilmesini sağlar ve anlatıma canlılık katar. Aktarım örneğinde kaynak metnin anlamı hedef anlaşma birimine yansıtılmış, ancak pekiştirme ve betimleme gibi yan anlam değerleri kaybolmuştur.

Ve bu İshāk Beg Uzun Hasan eteğin tutdı, ilçi göndürdi, hayli māl bile göndürdi. (T: 443)

> İshak Bey ise Uzun Hasan'a sığındı, hayli malla elçi gönderdi. (T: 213)

: Bu İshak Bey, Uzun Hasan'[ın] eteğin[e] yapıştı, [ona] birçok mal ile [birlikte] elçi gönderdi.

Eski Türkiye Türkçesinde *eteğin tutmak* biçimindeki deyim bugün Türkiye Türkçesinde *eteğine yapışmak* şeklinde kullanılmaktadır (Püsküllüoğlu 2006: 341). Ancak örnekte deyimın karşılığı yerine anlamı aktarılmıştır. Bu da kaynak metindeki mecazlı söyleyişi ortadan kaldırmıştır.

Seyyid Battal-ı Gâzî hazretleriniñ kademinde baş kodı. (B: 93)

> Seyyid Battal Gazi'nin yanında başını koydu. (BD: 92)

: Seyyid Battal Gâzi Hazretlerinin ayaklarına kapandı.

Eski Türkiye Türkçesinde *kademine baş komak* deyimini bugün Türkiye Türkçesinde bu şekliyle kullanılmamaktadır. Deyim bugün *ayağ-ı(ları)na kapanmak* biçimindedir (Aksoy 1988: 596). Dolayısıyla aktarımda bu deyim tercih edilmelidir.

Oysa yukarıdaki örnekte deyimın kelime aktarımına gidilmiş, bu da kaynak metindeki anlamdan önemli ölçüde uzaklaşılmasına neden olmuştur. Örnekte bir kişinin gelip Battal Gâzi'nin ayaklarına kapanması anlatılmaktadır. Ancak aktarımdan, kişinin Battal Gâzi'nin yanına gelerek başını bir yere koyduğu anlaşılmaktadır.

Andan Seyyid hâzret ol ganimet mâlı ve dört yüz kişiyi dahı alup “Kandasın Malâtıya!” deyüp yürüdiler ve gemiler deniz kenârında hâzır idi, binüp revâne oldılar. (B: 135)

> Bütün işler bittikten sonra Seyyid Battal ganimet mallarını ve dört yüz kişiyi alıp “Neredesin Malatya?” dedi. Yürüdüler, gemiler deniz kenarında hazır idi. Binip yola çıktılar. (BD: 142)

: Sonra Seyyid Hazret[leri] o ganimet mal[lar]ını ve dört yüz kişiyi de alıp “Ver elini Malatya!” dedi. Yürüdüler. Gemiler deniz kenarında hazır [bekliyordu]. Binip hareket ettiler.

Türkiye Türkçesinde *ver elini...* biçimindeki deyim (Aksoy 1988: 1096), Eski Türkiye Türkçesinde *kandasın...* şekline dönüşmüştür. Bunda *kanda* “nerede, nereye” kelimesinin kullanımdan düşmesi de etkili olmuştur. Deyimin sonuna söyleyen kişiye göre bir yer ismi getirilir. Dolayısıyla o yer ismi kalıplaşmamıştır ve kullanıma göre değişir. Ancak aktarımda ifadenin bir deyim olduğu göz önünde bulundurulmamış ve *kanda* kelimesinin anlam aktarımıyla yetinilmiştir. Ortaya çıkan *neredesin Malatya* ifadesi ise kaynak metindeki bağlamla hiçbir şekilde uyuşmamaktadır.

İslâm ‘askeri şâh-ı ‘âlemüñ bu lutfını göricek cân u gönülden yolına baş oynamağı minnet dutdılar. (F: 180)

> İslâm askeri, âlem padişahının bu lütfunu görünce, can u gönülden yoluna baş feda etmeyi minnet borcu gördüler. (F: 181)

: İslâm askeri dünya padişahının bu lütfunu görünce, canıgönülden uğruna can vermeyi minnet [borcu olarak] gördüler.

Bugün Türkiye Türkçesinde *yoluna baş feda etmek* diye bir deyim bulunmamaktadır. Deyim Eski Türkiye Türkçesinde *yolına baş oynamak*, Türkiye Türkçesinde *uğruna can vermek* (Aksoy 1988: 818) şeklindedir. Aktarımda öncelikle deyimın anlam aktarımı değil, tam karşılığı esas alınmalıdır.

SONUÇ

Çeviri ve çeviribilim faaliyetlerinin bir kolu olarak kabul edilen *dil içi çeviri* Türkolojide *aktarma* terimiyle karşılanmaktadır. *Çeviri* yerine *aktarma* teriminin yaygınlaşması ele alınan dil birliğiyle ilgilidir. Buna göre Türkiye Türkolojisinde birbirinden bağımsız diller arasındaki dönüştürmeler için *çeviri*; aynı dilin lehçeleri ya da bir lehçenin kendi içindeki dönüştürme faaliyetleri için de *aktarma* terimi benimsenmiştir. Ancak bu terim tercihlerinde mutlak bir kullanım birliğinden söz etmek mümkün değildir.

Bir faaliyet olarak aktarma çalışmaları, XIII. yüzyıla kadar iner; ancak konu üzerine kuramsal çalışmalar ise başlangıç düzeyindedir. Özellikle 1990'lı yıllarda Orta Asya coğrafyasındaki Türk topluluklarının bağımsızlıklarını ilan etmesiyle Türkiye Türkolojisi uzunca bir süre uzak kaldığı Türk lehçeleriyle yakınlaşma imkânına sahip olmuştur. Böylelikle Türk lehçelerinden Türkiye Türkçesine; Türkiye Türkçesinden Türk lehçelerine aktarma faaliyetleri artış göstermiştir. Önceleri bizzat eserlerin karşılıklı aktarımları yapılmış, ancak lehçeler arasındaki dil farklılaşmaları, aktarma faaliyetlerinin önünde önemli bir engel teşkil etmiştir.

Lehçeler arasındaki aktarma faaliyetlerinin millî bir duyarlılıkla ele alındığı ilk dönemde, konunun daha çok kültürel yönüne odaklanan çalışmalar ön plandadır. Bu dönemde, aktarmanın gerekliliği, aktarılacak eserlerin seçimi, aktarma sırasında bazı kelimelerin Türk dünyasında yaygınlaşabilmesi için olduğu gibi bırakılması düşüncesi, Türk dünyası ortak matbaası kurulması, aktarmalarda alfabe sorunları, ortak Türk alfabesi belirleme çalışmaları gibi eğilimler, aktarmanın dilden çok kültür yönünü oluşturur.

İlk dönem kültür odaklı çalışmaların ardından aktarmayı bilimsel bir etkinlik olarak gören ve onun bir dil dönüştürmesi olduğunu savunan ikinci dönem faaliyetleri başlamıştır. Bu dönemde lehçeler arası dil farklılıkları ve benzerlikleri, Türk Cumhuriyetlerinden Türkiye'ye gelen öğrencilerin Türkiye Türkçesini öğrenme problemleri, lehçeler arasındaki yalancı eşdeğerlilik sorunu gibi çalışmalar yapılmıştır.

Günümüzde lehçeler arası aktarma faaliyetlerinde teknolojinin imkânlarından

da yararlanılmaktadır. Bu tür çalışmalar temelde iki tür eğilim üzerinden gerçekleşir: 1. Alfabe (yazı) aktarımı 2. Dil aktarımı. Bunlardan alfabe aktarımı daha çok kiril harfli metinlerin latin alfabesine aktarımı üzerinde yoğunlaşır. Bire bir harf karşılıklarının aktarımına dayanan faaliyetler bugün belli bir sisteme girmiş durumdadır ve kullanımı da hızla yaygınlaşmaktadır. İkinci tür aktarım yani dilin dönüştürülmesi çalışmaları ise henüz başlangıç düzeyindedir. Çünkü lehçelerdeki kelimelerin elektronik ortamda tanımlanması, canlı eklerin, köklerin tespiti ve bütün bunların bire bir eşleştirmelerinin yapılması, dizim farklılıklarının eşdeğerlilik ilkesine göre yeniden düzenlenmesi, bilgisayarlı aktarma çalışmalarının başarısını belirleyecek önemli unsurlar olarak görülmektedir. Bunlara ek olarak dilin mecazlı kullanımını içeren sanatlı metinlerin aktarımında bilgisayar teknolojisi şu an için yetersiz kalmaktadır.

Aktarmayla ilgili olarak pek fazla dile getirilmeyen diğer bir mesele de *lehçe içi aktarma*'dır. Bugüne dek daha çok fiilî bir iş, olarak görülen bu tür aktarmaların kendi içinde karmaşık yanlarının bulunabileceği, hatta bunların çeviri ve lehçeler arası aktarmalardan da ayrılan yönlerinin olduğu, birtakım çalışmalarda ifade edilmiştir. Buna göre aktarma ikiye ayrılır: 1. Lehçeler arası aktarma 2. Lehçe içi aktarma. Ayrıca lehçeler arası ya da lehçe içi her aktarma, eş zamanlı ve art zamanlı olarak gerçekleştirilir. Örneğin, bir lehçe içindeki tarihî bir metni, günümüz diline dönüştürmek *art zamanlı*, aynı dönemde yazılan ve teknik özellikler taşıyan broşür, prospektüs, mesleki bildiri türünden metinleri genel okuyucu kitlesinin diline yani konuşma diline aktarmak da *eş zamanlı* aktarma olarak kabul edilmektedir. Her iki durumda da dikkate alınması ve takip edilmesi gereken bilimsel süreçler bulunmaktadır. Bugüne kadar yapılageldiği gibi sezgiye dayalı olarak genellikle de kaynak metnin dil yapılarına sadık kalarak yapılan aktarmaların çok da başarılı olmadıkları, bu tez çalışmasıyla da ortaya konmuştur. Bu durumda yapılması gereken iş, konuyu bilimsel yöntemle ele almak ve aktarma yöntemleri geliştirmektir.

Bu çalışmada ise Denizler'in kelime düzeyiyle sınırlı çalışması, dilin ek, kelime, söz dizimi ve deyim gibi bütün düzeylerine uygulanmıştır. Aynı şekilde burada da Uğurlu, Karadoğan ve Denizler'in "örnekten hareket" metodu söz konusudur. Ancak bu noktada şu hususu da dile getirmek gerekir: Daha çok lehçe içi aktarmalarda görülen yalancı eşdeğerlilik meselesi, aktarmayı önemli ölçüde

zorlaştırmaktadır. Çünkü lehçenin gelişim sürecinde aynı ya da farklı kökenlerden gelen kelimelerin ses ve anlam yapılarında değişimler olmaktadır. Bu değişimlerin niteliği ve derecesi belirlenmeden yapılacak aktarımlarda kaynak metnin derin yapısı zarar görebilmektedir. Esasen yalancı eşdeğer kelime kullanımı da özünde aslını koruma ve uyarılma eğilimini barındırmaktadır. Bu da kaynak metni koruma endişesi, orijinali bozmama güdüsünden kaynaklanmaktadır.

Aktarma konusunda çeviri ve çeviribilim çalışmalarından da yararlanılabilir. Örneğin, çeviribilimde uzunca bir süre tartışılan ve uygulanan “kelimesi kelimesine çeviri” anlayışı bugün artık terkedilmiştir. Özellikle 1970’lerden sonra gelişen betimleyici çeviribilim ve skopos kuramı, kaynak kültürü / metni / lehçeyi değil, hedef-kültürü / lehçeyi ya da aynı lehçe içindeyse anlaşma birimini öncelemektedir. Dolayısıyla çeviri ya da aktarmanın merkezinde kaynak metin değil, hedef metin ya da hedef-kültür vardır. Bu açıdan bakıldığında kaynak metin biraz da seslenilen kitleye göre farklı farklı şekillerde çevrilecek ya da aktarılacaktır. Örneğin, Dede Korkut Hikâyeleri ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim öğrencileri için farklı dil dizgeleriyle aktarılacaktır. Aynı şekilde bir metnin kadınlar, kırsal kesimdekiler ya da çeşitli meslek mensupları için farklı aktarımları olacaktır. Burada çeviri ya da aktarma faaliyetini yönlendiren, kaynak metnin dil ve kültür yapısı değil, ondan yararlanacak kitlenin özellikleri ve dil yetileridir.

Çeviribilimin bulgularından da yararlanarak lehçe içi aktarmalarda iki eğilimden söz edilebilir: 1. Dilbilimsel çözümleme 2. Hedef-kültür ve dile uygun aktarma. Bu iki eğilim kimi zaman birbiriyle uyumsuzluk gösterebilir. Örneğin, dilbilimsel çözümleme sırasında kaynak metnin korunması, hedef lehçe ya da anlaşma biriminde olmamasına rağmen birtakım aslını koruma ve uyarlamalar yapmak, aktarma metninin kaynak metnin gölgesinde kalmasına ve dolayısıyla derin yapının tam olarak ifade edilememesine neden olur. Aynı şekilde hedef-kültür ve dile uygun bir aktarma yapmak isterken kaynak metin ihmal edilebilir. Yorumlu aktarma olarak da bilinen bu durum, kaynak metinden önemli ölçüde sapmalara neden olur. Bunun sonucunda da kaynak metin tam olarak hedef-kültürde ifadesini bulamaz. Aktarmalarda bu iki farklı eğilimin kontrol altında tutulması gerekmektedir. Başka bir deyişle kaynak metin dilsel olarak çözümlenecek, ancak kodlama yani aktarma sırasında eşdeğerlilik ilişkisi gözetilecektir. Eşdeğerlilik bulmanın mümkün olmadığı

ek, kelime ve söz dizimi unsurları, kaynak metnin derin yapısı gözetilerek hedef lehçe ya da anlaşma birimi kurallarına göre düzenlenecektir.

Bu çalışmada incelenen metinlerde karşılaşılan hatalar, dilin düzeylerine göre ayrı ayrı tasnif edilmiştir. Buna göre, ek düzeyindeki hata tiplerinde aslını koruma, aslını uyarlama, yalancı eşdeğer ekler, ek eksikliği, ek fazlalığı, yanlış ek seçimi gibi hatalar görülmüştür. (Tablo 4).

EKLERİN AKTARIMINDAKİ HATA TİPLERİ	GÖRÜLDÜĞÜ EKLER					
Aslını Koruma	Bildirme Kipleri Geniş Zaman – Şimdiki Zaman	Tasarlama Kipleri -İstek / Emir Kipi	Çekimsiz Fiiller -İsim Fiil ve Zarf-Fiiller	-	-	
Aslını Korumama	Yapma Eki -t- Fiilden Fiil Yapma Eki	İsmin Hâl Ekleri Bulunma ve Uzaklaşma Hâli	Bildirme Kipleri -Geçmiş Zaman – İstek / Emir Kipi	Birleşik Kipler ÖGZH - GGZH	Çekimsiz Fiiller Zarf-Fiil Ekleri	
Aslını Uyarlama	Tasarlama Kipleri İstek / Emir Kipi	Birleşik Kipler - Görülen Geçmiş Zamanın Hikâyesi -İstek Kipinin Hikâyesi	Çekimsiz Fiiller -Zarf-Fiil Ekleri	-	-	
Yalancı Eşdeğer Ekler	Kısmi Yalancı Eşdeğer Ekler					
	Birleşik Kipler Geniş Zamanın Şartı	Çekimsiz Fiiller Zarf-Fiil Ekleri	-	-	-	
	Tam Yalancı Eşdeğer Ekler					

	İsmin Hâl Ekleri Belirtme Hâl Eki	Bildirme Kipleri $-(y)Up$ <i>dur-</i> = Öğrenilen Geçmiş Zaman <i>-sa gerek</i> = Gelecek Zaman	-	-	-
Ek Eksikliği	Yapım Ekleri $+cUk$ = İsimden İsim $+(y)Incl$ = İsimden İsim	İsmin Hâl Ekleri ve İyelik Ekleri -İlgi Hâl Eki -İyelik Ekleri	-	-	-
Ek Fazlalığı	Aşlını Koruma -Çokluk Eki -Uzaklaşma Hâl eki	Gereksiz Ek Kullanımı -Yapma Ekleri / <i>-n-</i> = Fiilden Fiil -İsmin Hâl Ekleri =Yönelme Hâl Eki -İyelik Ekleri -Çekimsiz Fiiller = $-(y)Ip$ / $-(y)Up$ Zarf-Fiil	-	-	-
Eklerin Yanlış Seçimi	Bildirme Kipleri -Geniş ve Şimdiki Zaman -İstek / Emir Kipi	Çekimsiz Fiiller -“çün” Edatı $-(y)IcAk$ Zarf-Fiil Eki <i>-DIktA</i> / <i>-DUktA</i> Zarf-Fiil Ekleri	-	-	-

Tablo 4: Ek Düzeyindeki Hata Tipleri

Ek düzeyindeki hata tiplerinden “aslını koruma” hataları, bildirme kiplerinden geniş zaman ekinde, tasarlama kiplerinden istek / emir kipinde, çekimsiz fiillerden de isim-fiil ve zarf-fiil eklerinde görülmektedir. Aslını korumama hataları, *-t-* fiilden fiil yapma ekinde, ismin hâl eklerinden bulunma ve uzaklaşma hâllerinde, bildirme kiplerinden geçmiş zaman ve istek / emir kipi arasındaki tercihte, birleşik kiplerden öğrenilen geçmiş zamanın hikâyesi ile görülen geçmiş zamanın hikâyesinde, çekimsiz fiillerden de zarf-fiil eklerinde görülmektedir. Aslını uyarlama hataları, tasarlama kiplerinden istek / emir kipinde, birleşik kiplerden görülen geçmiş zamanın hikâyesi ve istek / emir kipinin hikâyesinde, çekimsiz fiillerden de zarf-fiil eklerinde görülmektedir. Eklerdeki yalancı eşdeğerlilik kısmi ve tam yalancı eşdeğerlilik olmak üzere ikiye ayrılır. Kısmi yalancı eşdeğerlilik birleşik kiplerden geniş zamanın şartında, çekimsiz fiillerden zarf-fiil eklerinde görülmektedir. Tam yalancı eşdeğerlilik ise ismin hâllerinden belirtme hâlinde, bildirme kiplerinden *-(y)Up Dur-* öğrenilen geçmiş zaman ve *-sA gerek* gelecek zaman eklerinde görülmektedir. Hata tiplerinden “ek eksikliği”, *+cUk* ve *-(y)IncI* isimden isim yapma eklerinde, ismin hâl eklerinden ilgi hâlinde ve iyelik eklerinde görülmektedir. Ek fazlalığı, “aslını koruma” ve “gereksiz ek kullanımı” olarak ikiye ayrılmaktadır. “aslını koruma”, çokluk eki ve uzaklaşma hâl ekinde yapılmıştır. “gereksiz ek kullanımı” ise *-n-* fiilden fiil yapma ekinde, ismin hâl eklerinden yönelme hâlinde, iyelik eklerinde ve çekimsiz fiillerden *-(y)Ip / -(y)Up* zarf-fiil ekinde görülmektedir. Eklerin yanlış seçimi, bildirme kiplerinden geniş zaman ve şimdiki zaman kipi tercihinde ve istek / emir kipinde görülür. Ayrıca “çün” edatının aktarımıyla ilgili olarak çekimsiz fiil / zarf-fiillerden *-(y)IcAk* ve *-DIkA / -DUkTA* eklerinde de hatalar yapıldığı gözlenmiştir.

Bu hatalar daha çok Eski Türkiye Türkçesi ile Türkiye Türkçesi arasında farklılaşan yapılarda görülmektedir. Örneğin, kullanımı bugün farklılaşan bildirme ve tasarlama kipleri, çekimsiz fiiller bunların başlıcalarıdır. Bunlar, Eski Türkiye Türkçesi döneminde rahatlıkla birden çok işlevde kullanılabilmekteyken bugün işlevleri bölümlenmiş ve standartlaşmıştır. Yalancı eşdeğer ek kullanımından kaynaklanan hatalar daha çok kısmi yalancı eşdeğerlilik üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bunda, eklerin zaman içinde tam tersi işleve geçmesinden ziyade yan işlevler kazanması etkilidir. Yapım eklerindeki hatalar yok denecek kadar azdır, çünkü bu

eklerin ses yapısı ve işlevleri Eski Türkiye Türkçesi ile Türkiye Türkçesi arasında benzer nitelikler gösterir. Ayrıca ismin hâl ekleriyle iyelik eklerinde de hatalı aktarımlara rastlanmıştır. Çünkü bu eklerde de işlev bakımından her iki dönem dili arasında önemli bir farklılık yoktur.

Ek düzeyindeki hatalardan kaçınmak için kaynak metindeki her ek dikkate alınmalı ve o ekin Türkiye Türkçesindeki tam karşılığı tespit edilmelidir. Bu aşamada kaynak metne zarar vermeme endişesi, aslını koruma, aslını uyarılama ve yalancı eşdeğer ek kullanımından kaynaklanan hata tiplerine neden olabilir. Bu nedenle o ekin benzer ses yapısıyla ve aynı görevle hedef lehçe ya da anlaşma biriminde kullanılıp kullanılmadığına dikkat etmek önemlidir. Aynı şekilde gereği yokken fazladan ek kullanmak da anlamı etkiler. Bu aynı zamanda kolay söyleme kanununa da aykırıdır.

Kelimelerde ise ek düzeyindeki hatalara benzer olarak aslını koruma, aslını korumama, aslını uyarılama, yalancı eşdeğer kelime kullanma, uygun olmayan kelime seçimi, ağızlara has kelimeler, kelimeler arası uyumsuzluk, kelime eksikliği, kelime fazlalığı, yakın anlamlı kelimeler, özel isimler, ses yansımali kelimeler, edatlar, dipnotlar ve birleşik fiiller gibi birtakım hata tiplerine rastlanmıştır. Bu hatalardan kaçınmak için ek düzeyinde uygulanan ilkelerin kelime düzeyine de uyarlanması gerekmektedir. Yani kaynak metnin hedef lehçe ya da anlaşma birimine mümkün olan en az sapmayla aktarılması, dil düzeyinin gerekirse yeniden düzenlenmesi ve kelimelerin tam karşılıklarının doğru tespit edilmesi gerekmektedir. Bütün hata tiplerinde görüldüğü üzere kaynak metni koruma endişesinden kurtulmak, ansiklopedi, sözlük ve konuyla ilgili çeşitli gramer çalışmalarına başvurmak hataları engelleyici tutumlar olarak görülmektedir: (Tablo 5).

KELİMELERİN AKTARIMINDAKİ HATA TİPLERİ	ÇEŞİDİ
Aslını Koruma	-
Aslını Korumama	-

Aslımı Uyarlama	-						
Yalancı Eşdeğer Kelimeler	Kısmi Yalancı Eşdeğer Kelimeler						
	Tam Yalancı Eşdeğer Kelimeler						
Uygun Olmayan Kelime Seçimi	Türkiye Türkçesinde Olup da Yanlış Seçilen Kelimeler						
	Türkiye Türkçesinde Olmayan Kelimeler						
Ağızlara Has Kelimeleri Kullanma	-						
Kelimeler Arası Uyumsuzluk	-						
Kelime Eksikliği	-						
Kelime Fazlalığı	-						
Yakın Anlamlı Kelime Kullanma	-						
Özel İsimler	Aslımı Koruma						
	Aslımı Uyarlama						
Ses Yansımali Kelimeler	Aslımı Koruma						
	Aslımı Uyarlama						
Edatların Kullanımı	Aslımı Koruma	Aslımı Uyarlama	Yalancı Eşdeğer Edatlar	Yanlış Edat Seçimi	Edatı Dikkate Almama	Gereksiz Edat Kullanımı	
Dipnot Kullanımı	Dipnot Gerektiren Kelimeler						
	Dipnot Gerektirmeyen Kelimeler						
Birleşik Fiiller	Aslımı Koruma	Aslımı Korumama	Aslımı Uyarlama	Gereksiz Birleşik Fiil Kullanma	Anlamını Korumama	-	

Tablo 5: Kelime Düzeyindeki Hata Tipleri

Söz dizimi düzeyindeki hatalar, kelime dizimi, cümle yapısı, istem ve tekrar grubundaki hatalar olmak üzere dörde ayrılmıştır. Bunların temelinde kaynak metnin söz dizimi yapısıyla hedef lehçe ya da anlaşma birimi arasındaki farklar bulunmaktadır. Dilin iskeleti olarak kabul edilen ve kolayca değişmeyen söz dizimi, daha çok komşu dillerin etkisi, yazı dili olamama, eğitimde kullanılmama gibi nedenlere bağlı olarak farklılık gösterebilir. Ancak incelenen metinlerdeki dizim hatalarında daha çok Farsçadan giren *ki* bağlama edatının etkisi görülür. Bu edat, Türkçenin cümle yapısını etkilemekte temel ve yardımcı cümlenin yerlerini değiştirmektedir. Bunun yanı sıra bazen cümle unsurlarının sıralaması bugünkünden farklı olabilmektedir. Bunda kimi zaman fillerin istemlerindeki farklılıklar da etkilidir. Örneğin, her iki dönem dilinde de kullanılan ve tam yalancı eşdeğer olan *çağır-* fiilinin istemi Eski Türkiye Türkçesinde yönelme, Türkiye Türkçesinde belirtme hâl ekli tamlayıcıdır. Bu, esasen cümlede yapı bozukluğu, istem, yanlış ek seçimi ve yalancı eşdeğer kelime kullanımı gibi birçok hata tipini de ilgilendirmektedir. Ancak hatanın temelinde fiilin istemi bulunduğu için bununla ilgili örnekler de söz dizimi hatalarının istem alt başlığında ele alınmıştır. (Tablo 6).

SÖZ DİZİMİ DÜZEYİNDEKİ HATA TİPİ	ÇEŞİDİ				
Kelime Dizimiyle İlgili	Kaynak Metnin Diziminden Kaynaklanan Hatalar				
	Kaynak Metnin Diziminden Kaynaklanmayan Hatalar				
Cümlede Yapı Hataları	Kaynak Metnin Cümle Yapısından Kaynaklanan Hatalar				
	Kaynak Metnin Cümle Yapısından Kaynaklanmayan Hatalar				
İstem Hataları	Kaynak Metindeki İstemden Kaynaklanan Hatalar				
	Kaynak Metindeki İstemden Kaynaklanan Hatalar				
Tekrar (İkileme) Grubundaki Hatalar	Aslını Koruma	Aslını Uyarlama	Tekrar Grubunu Dikkate Almama	Gereksiz Tekrar Grubu Kullanma	Yanlış Tekrar Grubu Seçimi

Tablo 6: Söz Dizimi Düzeyindeki Hata Tipleri

Söz dizimi hatalarından kaçınmak için öncelikle kaynak metnin cümle unsurları ve kelime grupları belirlenmeli, edatların cümleye kattığı anlamlar incelenmeli, istem bakımından hedef lehçe ya da anlaşma birimiyle uyuşmayan fiiller göz önünde bulundurulmalıdır. Ayrıca ki'li bağlı cümlelerde aktarım *ki*'den kurtarılmalıdır.

İncelenen metinlerde deyimlerin aktarımında da birtakım hatalara rastlanmıştır. Deyimler mecazlı ya da mecazsız olarak birçok dilde bulunabilir. Özellikle mecazlı olanlarının aktarımı diller arası çeviride önemli bir zorluk oluşturmaktadır. Bazı deyimlerin ise çevirisi ve aktarımı mümkün değildir. Aktarma yönünden düşünüldüğünde, gerek lehçeler arası gerekse lehçe içi aktarmalarda deyimlerin aktarılmasına önem verilmelidir. Bu kuraldan sapmalar, ancak deyimlerin hedef lehçe ya da anlaşma biriminde bire bir karşılığının olmadığı durumlarda mümkün olabilir. Bu durumda deyimlerin anlamı en az kelimeyle aktarılmalı, başka bir deyişle anlam aktarımına gidilmelidir. (Tablo 7).

DEYİMLERİN AKTARIMINDAKİ HATA TİPLERİ				
Aslını Koruma	Aslını Uyarlama	Yanlış Deyim Seçimi	Hedef Anlaşma Biriminde Olmayan Deyim Kullanımı	Deyimi Deyim ile Aktarmama

Tablo 7: Deyim Düzeyindeki Hata Tipleri

İncelenen aktarma metinlerinde dilin deyim düzeyinde, aslını koruma, aslını uyarlama, yanlış deyim seçimi, hedef anlaşma biriminde olmayan deyim kullanımı, deyimi deyimle aktarmama türünden hatalara rastlanmıştır. Bunlardan aslını koruma ve aslını uyarlama türünden hatalarda kaynak metni bozmama duygusu ya da kaynak metindeki deyimlerin sadece ses örgüsündeki küçük değişikliklerle hedef anlaşma biriminde de bulunduğu yanılgısı etkili olmuştur. Yanlış deyim seçiminde ise kaynak metindeki deyimlerin tam eşdeğerinin tespit edilememesi ya da deyimlerin ifade ettiği anlamın tam olarak kavranamaması söz konusudur. Hedef anlaşma biriminde olmayan deyim kullanımında, hedef anlaşma birimi imkânlarına tam olarak vakıf olmamak ya da ikincil kaynaklara başvurmadan aktarıma geçmek yani aktarma

işleminde önceki hazırlık safhasını uygulamamak etkilidir. Oysa sözlük türünden eserlere başvurulduğunda deyimlerin hedef anlaşma birimindeki karşılıkları rahatlıkla bulunabilir. Ayrıca bu alanda tarihî metinlerdeki deyimlerin bugünkü dildeki karşılıklarını ortaya koyan eserlere ihtiyaç vardır. Çünkü dil ek, kelime ve söz diziminde olduğu gibi deyimler bakımından da önemli değişimler geçirir. Deyimi deyimle aktarmama türünden hataların nedeni çoğunlukla deyim tam karşılığını aramak yerine doğrudan anlam aktarımına gitmektir. Bunlar kaynak metindeki mecazlı ve çekici anlatım inceliklerini yok etmekte, metni tekdüze bir hâle getirmektedir.

Aktarma tesadüflere bırakılmayacak kadar büyük önem arz etmektedir. Zira tarihî metinlerdeki millî değerlerin gelecek kuşaklara taşınması her şeyden önce bu tür eserlerin doğru bir şekilde aktarılmasıyla mümkün olur. Türk dili, aktarılmayı bekleyen pek çok tarihî esere sahiptir ve bunlar çeviribilim alanındaki çalışmaların geldiği en güncel bulgular ışığında aktarılmalıdır. Bu, bilimsel olduğu kadar gelecek kuşaklar için de ciddi sorumluluktur.

KAYNAKÇA

Kitaplar

AKALIN, Şükrü Haluk vd., (2005), *Yazım Kılavuzu*, 24. Baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

_____ vd., (2009), *Türkçe Sözlük*, 10. Baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

AKAR, Ali, (2005), *Türk Dili Tarihi*, Ötüken Yayınları, İstanbul.

_____, (2006), *Muğla Ağızları*, Muğla Üniversitesi Yayınları, Muğla.

AKBULUT, Ayşe Nihal, (2004), *Söylenceden Gerçekliğe*, Multilingual Yayınları, İstanbul.

AKSAN, Doğan, (1999), *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, Engin Yayınları, Ankara.

_____, (2000), *Her Yönüyle Dil – Ana Çizgileriyle Dilbilim*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

_____, (2006), *Anlambilim – Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi*, Engin Yayınevi, Ankara.

_____, (2008), *Türkçenin Gücü*, Bilgi Yayınevi, Ankara.

AKSOY, Ömer Asım, (1984a), *Atasözleri Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

_____, (1988), *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 2*, İnkılâp Kitabevi, Ankara.

AKYALÇIN, Necmi, (2007), *Türkçe İkilemeler Sözlüğü*, Anı Yayıncılık, Ankara.

ANDERMAN, Gunilla vd., (2003), *Translation Today – Trends and Perspectives*, Multilingual Matters, Clevedon.

ARAT, Reşit Rahmeti, (1987), *Makaleler*, Cilt: 1, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara.

ARMSTRONG, Nigel, (2005), *Translation, Linguistics, Culture – A French – English Handbook*, Multilingual Matters, Clevedon.

ATABAY, Neşe vd., (2003), *Sözcük Türleri*, Papatya Yayıncılık, İstanbul.

- ATSIZ, Hüseyin Nihal, (Hazırlayan), (1985), *Âşıkpaşaoğlu Tarihi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- BABİNGER, Franz, (Hazırlayan), (1955), *Fetihnâme-i Sultan Mehmed*, Maarif Basımevi, İstanbul.
- _____, (1992), *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, (Çeviren: Coşkun Üçok), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- BAKER, Mona, (2006), *In Other Words – A Coursebook on Translation*, Routledge, Taylor and Francis Group, London and New York.
- _____, vd., (2009), *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*, Routledge, Taylor and Francis Group, New York.
- BANGUOĞLU, Tahsin, (2000), *Türkçenin Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- BASSN Eski Türkiye Türkçesi, Susan, (2002), *Translation Studies*, Routledge, Taylor and Francis Group, London and New York.
- BENGİ – ÖNER, Işın, (1999), *Çeviri Bir Süreçtir... Ya Çeviribilim?*, Sel Yayıncılık, İstanbul.
- BERK, Özlem, (2005b), *Çeviribilim Terimcesi*, Multilingual Yabancı Dil Yayınları, İstanbul.
- BERMANN, Sandra vd., (2005), *Nation, Language and the Ethics of Translation*, Princeton University Press, Princeton and Oxford.
- BİLGİN, Muhittin, (2002), *Anlamdan Anlatıma Türkçemiz*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- BİRAY, Himmet, (1999), *Batı Grubu Türk Yazı Dillerinde İsim*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- BROCKELMANN, Carl, (1917), *Ali's Kısası-i Yusuf, Der Aelteste Vorlaeuffer Der Osmanischen Literatur*, ABAW – 1916, Berlin.
- BURAN, Ahmed, (1996), *Anadolu Ağzlarında isim Çekim (Hâl) Ekleri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

- _____, (2008), *Makaleler*, Turkish Studies Series, Ankara.
- BÜHLER, Karl, (1965), *Sprachtheorie, Die Darstellungsfunktion der Sprache*, Stuttgart.
- CAFEROĞLU, Ahmed, (1984), *Türk Dili Tarihi 1 – 2*, Enderun Yayınları, İstanbul.
- CARRY, Edmond, (1996), *Çeviri Nasıl Yapılmalı?*, (Çeviren: Mete Çamdereli), İnsan Yayınları, İstanbul.
- _____, (2004), “Nasıl Çevirmeli?”, (Çeviren: Mehmet Rifat, Sema Rifat), *Çeviri Seçkisi – 2.Çeviri (bilim) Nedir? Başkasının Bakışı*, (Hazırlayan: Mehmet Rifat), Dünya Kitapları, İstanbul, s. 232 – 254.
- CLAUSON, Gerard, (1972), *An Etymological Dictionary of Pre – Thirteenth – Century Turkish*, London: Oxford Pres.
- DELİCE, Halil İbrahim, (2007), *Türkçe Sözdizimi*, Kitabevi, İstanbul.
- DEMİR, Nurettin, (2005), *Türk Dili El Kitabı*, Grafiker Yayınları, Ankara.
- DEMİR, Necati, (2004), *Dânişmend-nâme*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- _____, (2005), *Dânişmend Gazi Destanı*, Niksar Belediyesi Yayını, Niksar.
- _____, (Hazırlayan), (2006a), *Dânişmend Gazi Destanı*, Hece Yayınları, Ankara.
- _____ vd., (Hazırlayanlar), (2006b), *Battal-nâme (Eski Türkiye Türkçesi)*, Hece Yayınları, Ankara.
- _____, (2006d), *Battal Gazi Destanı*, Hece Yayınları, Ankara.
- DEMİRCAN, Ömer, (2003), *Türk Dilinde Çatı*, Papatya Yayıncılık, İstanbul.
- DENY, Jean, (1941), *Türk Dili Grameri (Osmanlı Türkçesi)*, (Çeviren: Ali Ulvi Elöve), Maarif Vekaleti Yayınları, İstanbul.
- DEVELLİOĞLU, Ferit, (1997), *Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara
- DİETRİCH, Ayşe Pamir, (2001), *Dictionary of Linguistic Terms*, Multilingual Yayınları, İstanbul.

- DİLÇİN, Cem, (1983), *Yeni Tarama Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- _____, (1991), *Süheyl ü Nev-Bahar İnceleme – Metin – Sözlük*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara
- EDİSKUN, Haydar, (2004), *Türk Dilbilgisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- EKER, Süer, (2006), *Çağdaş Türk Dili*, Grafiker Yayınları, Ankara.
- EMRE, Ahmet Cevat, (1945), *Türk Dilbilgisi, Türkçenin Bugünkü ve Geçmişteki Gelişimleri Üzerine Gramer Denemesi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, İstanbul.
- ERCİLASUN, Ahmed Bican, (1991), *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü I – II*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- _____, (2007ç), *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- ERGİN, Muharrem, (1969), *Dede Korkut Kitabı*, Bin Temel Eser I, İstanbul.
- _____, (1993), *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak Basım / Yayım / Tanıtım, İstanbul.
- ERUZ, F. Sakine, (2000), *Çeviride ve Çeviri Eğitiminde Koşut Metinler*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Çeviri Bölümü Almanca Mütercim – Tercümanlık Anabilim Dalı, Rektörlük Yayın No: 4248.
- EYÜBOĞLU, Kemal, (1973), *Şiirde ve Halk Dilinde Atasözleri ve Deyimler 1 – 2*, İstanbul.
- GABAIN, Annemarie Von, (1945), *Özbekische Grammatik*, Otto Harrassowitz, Leipzig Wien.
- GÖKTÜRK, Akşit, (2006), *Çeviri: Dillerin Dili*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- GÖKYAY, Orhan Şaik, (1976), *Dede Korkut Hikâyeleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul.
- GRUDEM, Wayne vd., (2005), *Translating Truth – The Case for Essentially Literal Bible Translation*, Crossway Books, A Publishing Ministry of Good News Publishers Wheaton, Illinois.
- GÜLSEVİN, Gürer vd., (2004), *Eski Anadolu Türkçesi*, Gazi Kitabevi, Ankara.
- _____, (2007), *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*, Türk Dil Kurumu Yayınları,

Ankara.

GÜNAY, V. Doğan, (2007), *Sözcükbilime Giriş*, Multilingual Yayınları, İstanbul.

GÜRÇAĞLAR, Şehnaz Tahir, (2005), *Kapılar – Çeviri Tarihine Yaklaşımlar*, Scala Yayıncılık, İstanbul.

HACIEMİNOĞLU, Necmettin, (1992), *Türk Dilinde Edatlar*, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara.

HALMAN, Talat Sait vd., (2006), *Türk Edebiyatı Tarihi 1*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul.

HATİBOĞLU, Vecihe, (1974a), *Türkçenin Ekleri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

_____, (1981), *Türk Dilinde İkileme*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

HATİM, Basil vd., (2004), *Translation – An Advanced Resource Book*, Routledge, Taylor and Francis Group, London and New York.

HENGİRMEN, Mehmet, (2002), *Türkçe Temel Dilbilgisi*, Engin Yayınevi, Ankara.

HERMANS, Theo, (1999), *Translation in Systems*, Manchester: St. Jerome.

HERVEY, Sándor vd., (2002), *Thinking German Translation – A Course in Translation Method: German to English*, Routledge, Taylor and Francis Group, London and New York.

İLKER, Ayşe, (1997), *Batı Grubu Türk Yazı Dillerinde Fiil*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

İŞCEN, İsmail, (2002), *Çevrim Kuramı – Çeviribilim'in Temelleri Üzerine*, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

JACOBSON, Roman, (1987), *Language in Literature*, Printed in the United States of Amerika.

JOHANSON, Lars, (1971), *Aspekt im türkischen – Vorstudien zu einer Beschreibung des Türkeitürkischen Aspektsystems*, Acta Universitatis Upsaliensis, Studia Turcica Upsaliensia 1, Upsala.

KAÇALİN, Mustafa, (2006a), *Dedem Korkut'un Kazan Bey Oğuznamesi*, Kitabevi

Yayınları, İstanbul.

_____, (2006b), *Dedem Korkut'un Kazan Bey Oğuz-nâmesi, Hikâyet-i Oğuz-nâme-i Kazan Beg ve Gayrı – Metin ve Açıklamalar*, Kitabevi Yayınları, İstanbul.

KAHRAMAN, Tahir, (1996), *Çağdaş Türkiye Türkçesinde Fiillerin Durum Ekli Tamlayıcıları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

KALYUTA, Aleksandr, (2004), *Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü*, Multilingual Yayınları, İstanbul.

KANAR, Mehmet, (2000), *Farsça – Türkçe Sözlük*, Deniz Kitabevi, İstanbul.

KARA, Mehmet, (2001), *Türkmençe, Giriş – Gramer – Metinler – Sözlük*, Akçağ Yayınları, Ankara.

KARAHAN, Leyla, (1998), *Türkçede Söz Dizimi – Cümle Tahlilleri*, Akçağ Yayınları, Ankara.

KORKMAZ, Zeynep, (1995c), *Türk Dili Üzerine Araştırmalar I*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

_____, (2000), *Türkçede Eklerin Kullanılış Şekilleri ve Ek Kalıplaşması Olayları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

_____, (2003), *Gramer Terimleri Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

_____, (2009), *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

KÖKSAL, Dinçay, (2008), *Çeviri Eğitimi – Kuram ve Uygulama*, Nobel Yayın ve Dağıtım, Ankara.

KÖKSAL, Hasan, (1984), *Battalnâmelerde Tip ve Motif Yapısı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.

KÖKTEKİN, Kazım, (2008), *Eski Anadolu Türkçesi*, Fenomen Yayınları, Erzurum.

KÖPRÜLÜ, Mehmed Fuad, (2003), *Türk Edebiyatı Tarihi*, Akçağ Yayınları, Ankara.

KÖYMEN, Mehmet Altay, (1993), *Selçuklu Devri Türk Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

- KUHIWCZAK, Piotr vd., (2007), *A Companion to Translation Studies*, Multilingual Matters Ltd. Clevedon.
- LEVEND, Agah Sırrı, (1960), *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- LIANERİ, Alexandra vd., (2008), *Translation and the Classic – Identity as Change in the History of Culture*, Oxford University Press, Oxford.
- LYONS, John, (1983), *Kuramsal Dilbilime Giriş*, (Çeviren: Ahmet Kocaman), Ankara.
- MUNDAY, Jeremy, (2001), *Introducing Translation Studies – Theories and Application*, Routledge, Taylor and Francis Group, London and New York.
- NASKALI, Emine Gürsoy, (1997), *Türk Dünyası Gramer Terimleri Kılavuzu*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- NEWMARK, Peter, (1982), *Approaches To Translation*, Oxford Pergomon Pres.
- NİDA, Eugene vd., (1969), *The Theory And Practice of Translation*, United Bible Societies, Brill: Netherlands.
- ÖZKAN, Mustafa, (1995), *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*, Filiz Yayınları, İstanbul.
- ÖZÖN, Mustafa Nihat, (1945), *Türkçe Tabirler Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- PARLATIR, İsmail vd., (1998), *Türkçe Sözlük I, II*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- PURKE, Peter vd., (2007), *Cultural Translation – in Early Modern Europe*, Cambridge University Pres, New York.
- PÜSKÜLLÜOĞLU, Ali, (2006), *Türkçe Deyimler Sözlüğü*, Arkadaş Yayınevi, Ankara.
- PYM, Anthony vd., (2008), *Beyond Descriptive Translation Studies – Investigation in Homage to Gideon Toury*, John Benjamins Publishing Company, Amsterdam / Philadelphia.

- REISS, Katharina, (1971), *Möglichkeiten und Grenzen der Übersetzungskritik*, München, Hueber Verlag.
- RICOEUR, Paul, (2006), *On Translation*, Routledge, Taylor and Francis Group, London and New York.
- _____, (2008), *Çeviri Üzerine*, (Çeviren: Sündüz Öztürk Kasar), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- ROBINSON, Douglas, (1997), *Becoming a Translator – An Introduction to the Theory and Practice of Translation*, Routledge, Taylor and Francis Group, London and New York.
- SAUSSURE, Ferdinand de, (2001), *Genel Dilbilim Dersleri*, (Çeviren: Berke Vardar), Multilingual Yayınları, İstanbul.
- SÖYEGOV, Muratgeldi vd., (2000), *Türkmen Diliniñ Grammatikası, Morfolojiya, Türkmenistanıñ Prezidentiniñ Yanındaki İlim ve Tehnika Baradaki Yokarı Geñeş Magtımğulı Adındaki Dil ve Edebiyat İnstitutı*, Aşgabat.
- SÜMER, Faruk, (1999), *Oğuzlar (Türkmenler), Tarihleri – Boy Teşkilatı, Destanları, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı*, İstanbul.
- ŞAHİN, Hatice, (2003), *Eski Anadolu Türkçesi*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- ŞEKER, Mehmet, (2006), *Anadolu'nun Türkleşmesi ve Kültürel Hayatı*, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- TANPINAR, Ahmet Hamdi, (1997), *19 uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, Çağlayan Kitabevi, İstanbul.
- TEMİZKAN, Mehmet, (2009), *Metin Türlerine Göre Okuma Eğitimi*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- TEKİN, Talat, (1997), *Türkoloji Eleştirileri*, Simurg Yayınları, Ankara.
- _____, (1994), *Türkoloji Eleştirileri*, Doruk Yayınları, Ankara.
- _____, (2005), *Makaleler 3 – Çağdaş Türk Dilleri*, Grafiker Yayınları, Ankara.
- TEZCAN, Semih vd., (2000), *Dede Korkut Oğuznameleri*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

- TİMURTAŞ, Faruk Kadri, (1994), *Eski Türkiye Türkçesi*, Enderun Yayınları, İstanbul.
- TOPALOĞLU, Ahmet, (1989), *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- TOURY, Gideon, (1995), *Descriptive Translation Studies and Beyond*, Amsterdam ve Philedelpia: John Benjamins.
- TULUM, Mertol, (2000), *Tarihî Metin Çalışmalarında Usul, Menâkıbu'l – Kudsiyye Üzerine Bir Deneme*, Deniz Kitabevi, İstanbul.
- TUNCER, Hüseyin, (1996), *Tanzimat Edebiyatı*, Akademi Kitabevi, İzmir.
- UĞURLU, Mustafa, (1999), *Memlûk Türkçesi'nde Zarf-Fiilli Parçaların Dizimi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- UYGUR, Ceyhun Vedat, (Hazırlayan), (2007), *Kivâmî, Fetih-nâme*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- VARDAR, Berke vd., (2002), *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, Multilingual Yayınları, İstanbul.
- VENUTI, Lawrence, (1999), *The Scandals of Translation – Towards an Ethics of Difference*, Routledge, Taylor and Francis Group, London and New York.
- _____, (2000), *The Translation Studies Reader*, Routledge, Taylor and Francis Group, London and New York.
- VERMEER, Hans J., (2008), *Çeviride Skopos Kuramı*, (Çeviren: Ayşe Handan Konar), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- WEISSBORT, Daniel vd., (2006), *Translation – Theory and Practice – A Historical Reader*, Oxford University Pres.
- YAMAN, Ertuğrul, (1999), *Türkiye Türkçesinde Zaman Kaymaları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- YAVUZ, Kemal vd., (Hazırlayanlar), (2007), *Osmanoğullarının Tarihi, Tevârih-i Al-i Osman*, Gökkuşbe Yayınları, İstanbul.
- YAZICI, Mine, (2004), *Çeviri Etkinliği – Disiplinler Arasından Çeviriye Bakış*,

Multilingual Yayınları, İstanbul.

_____, (2005), *Çeviribilimin Temel Kavram ve Kuramları*, Multilingual Yayınları, İstanbul.

_____, (2007), *Yazılı Çeviri Edinci*, Multilingual Yayınları, İstanbul.

YILDIZ, Osman, (2008), *Yusuf u Zeliha Destan-ı Yusuf Giriş – İnceleme – Metin – Dizinler*, Akçağ Yayınları, Ankara.

YILMAZ, Emine, (2004), *Narspi - Yazı Çevrimi, Türkçe Çeviri, Sözlük – Dizin*, Öncü Kitap, Ankara.

YÜCEL, Faruk, (2007), *Tarihsel ve Kuramsal Açıdan Çeviri Edimi*, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara.

ZÜLFİKAR, Hamza, (1995), *Türkçede Ses Yansımaları Kelimeler*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Makaleler

ACARLAR, Kevser, (1969), “Fiil Kiplerinde Anlam Kaymalarının Nedenleri”, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, Cilt: 20, Sayı: 213, s. 250 – 254.

AÇIKGÖZ, Halil, (1994), “Türk Edebiyatları Arasında Aktarma ve Karşılıklı Yayın Meseleleri”, *II. Türk Dünyası Yazarlar Kurultayı 8 – 9 – 10 Aralık 1994*, Türkiye İlim ve Edebiyat Eseri Sahipleri Meslek Birliği, Ankara, s. 49 – 51.

ADIGÜZEL, Muhammed Sani, (1997), “Türkmen Öğrencilerin Türkiye Türkçesi Öğrenim Problemleri ‘Polis Akademisi Örneği’”, *Kastamonu Eğitim Dergisi*, Yıl: 3, Sayı: 4, s. 15 – 29.

AĞAKAY, Mehmet Ali, (1954), “Türkçede Kelime Koşmaları”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, s. 97 – 104.

AKALIN, Şükrü Haluk, (1995a), “Eski Anadolu Türkçesinde Cümle Baş Edeatlarıyla Kurulmuş Cümleler”, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, Cilt: 1995 / 1, Sayı: 518, s. 156 – 163.

_____, (1995b), “+1A- Ekinin Çatı Ekleriyle Kullanılışı Konusundaki Görüşler

ve Ekin Yabancı Kaynaklı Kelimelere Getirilişi Üzerine”, *Türk Gramerinin Sorunları Toplantısı (22 – 23 Ekim 1993)*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, s. 225 – 232.

AKAR, Ali, (1995), “Melik Dânişmend Ahmed Gazi Cenklerini Anlatan Eserlerden Mirkatü’l – Cihâd”, *Melik Ahmed Danişmend Gazi ve Danişmendname Sempozyumu Tebliğleri*, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Basımevi, Tokat, s. 34 – 36.

_____, (1999), “Bir Dânişmendnâme Nüshası: Mirkâtü’l-Cihâd”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 122, s. 209 – 218.

_____, (2010), “Lehçe Oluşma Şartları ve Evreleri Bakımından Eski Türkiye Türkçesi”, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, Sayı: 28, s. 15 – 29.

AKKAYA, Şükrü, (1950), “Kitab-i Melik Danişmend Gazi – Danişmendname”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 1 – 2, s. 131 – 144.

AKSAN, Doğan, (1971), “Kavram Alanı – Kelime Ailesi İlişkileri ve Türk Yazı Dilinin Eskiliği Üzerine”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, s. 253 – 262.

AKSOY, Ömer Asım, (1952), “Atasözleri ve Deyimler Hakkında II”, Cilt: 2, Sayı: 15, s. 154 – 161.

_____, (1984b), “Tek Sözcüklü Deyim Var mı?”, *Çağdaş Eleştiri*, s. 4 – 6.

AKTAŞ, Tahsin, (1995), “Çeviri İşlemi ve Eş Değerlilik”, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi, Çeviri Sorunları Özel Sayısı*, Cilt: 1995 / 1, Sayı: 522, s. 693 – 703.

ARAT, Reşit Rahmeti, (1953), “Türk Şivelerinin Tasnifi”, *Türkiyat Mecmuası*, 10. Ciltten Ayrı Basım, İstanbul.

ARSLAN, Erol, Hülya, (2004), “Eski Anadolu Türkçesinde Eksiltme Yoluyla Anlam Genişlemeleri”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, Cilt: 2, s. 9 – 18.

ASKER, Ramiz, (2009), “Azerbaycan’da Azeri Lehçesi ile Diğer Lehçeler Arasında Gerçekleştirilen Aktarma ve Yayın Çalışmaları ve Karşılaşılan Sorunlar”, *Türk Lehçeleri Arasındaki Aktarma Çalışmalarının Bugünkü Durumu ve*

Karşılaşılan Sorunları Sempozyumu, Türk Kültür ve Sanatları Ortak Yönetimi (TÜRKSOY), Kültür ve Turizm Bakanlığı TEDA projesi yürütme kurulu, Maltepe Üniversitesi, TİKA, Gazi Üniversitesi, Avrasya Yazarlar Birliği, 31 Mart – 05 Nisan 2009), İstanbul. [basılmamış]

ATA, Aysu, (2000), “Derleme Sözlüğü’nde Geçen En Eski Türkçe Kelimeler I”, *Türkoloji Dergisi*, Cilt: 13, s. 67 – 97.

AYAN, Ekrem, (2007), “Kazak Türkçesi ve Türkiye Türkçesinin Cümle Öğeleri Yönünden Karşılaştırılması”, *Turkish Studies - Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 2 / 3, Yaz, s. 73 – 99.

AYDIN, Özgür, (1994a), “Azeri, Kazak ve Türkmen Öğrencilerde Türkçe Öğrenim Sorunları I. - Söz Varlığına İlişkin Yanlışlar”, *Dil Dergisi* 18, s. 16 – 23.

_____, (1994b), “Azeri, Kazak ve Türkmen Öğrencilerde Türkçe Öğrenim Sorunları II. - Söz Dizimine İlişkin Yanlışlar”, *Dil Dergisi* 20, s. 32 – 43.

BAHADIR, Şebnem, (2004), “Çeviriyorum, Öyleyse Tek Kültürün Ötesinde, İki Kültürün Arasında, Üçüncü Kültürün Ortasındayım”, *Varlık* 1155, s. 24 – 29.

_____, (2006), “Çevirmen Bütün Vücutuyla Çevirir”, *Varlık* 1185, s. 13 – 15.

BAŞKAN, Özcan, (1976), “Dilbilim’de Yoz – Yorum İşlemi”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, s. 65 – 80.

BENVENISTE, Emile, (1995a), “Dilbilimin Gelişimine Bir Bakış”, *Genel Dilbilim Sorunları*, (Çeviren: Erdim Öztokat), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, s. 24 – 35.

_____, (1995b), “Dil Göstergesinin Öz Niteliği”, *Genel Dilbilim Sorunları*, (Çeviren: Erdim Öztokat), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, s. 74 – 80.

BERK, Özlem, (2005a), “Dil İçi Çeviriler ve Mai ve Siyah”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Batı Dilleri ve Edebiyatları Bölümü Fransız Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Dergisi* 14, s. 139 – 150.

BİCİK, Mehmet, (1995), “Dânişmendnâme Destanı’nın Tahlili”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 95, s. 189 – 203.

BOESCHOTEN, Hendrik, (2002), “Why is Yapmak Replacing Etmek – A Historical

- Perspective”, *Scholarly Depth and Accuracy* (Ed.: Nurettin DEMİR, Fikret TURAN), Grafikler Yayınları, Ankara, s. 73 – 82.
- BOZ, Erdoğan, (2003), “Eski Anadolu Türkçesinde +IU Eki Üzerine”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 2001*, Cilt: 1 – 2, Sayı: 44, s. 35 – 43.
- BÜLBÜL, Melik, (1999), “Çeviride “Çevrilmezlik” Sorunu” *Dil Dergisi 81*, s. 65 – 69.
- CANPOLAT, Mustafa, (1988), “Behçetü’l-Hadâik’in Dili Üzerine”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1967*, s. 165 – 175.
- CEMİLOĞLU, İsmet, (1994), “Eski Anadolu Türkçesi Söz Diziminde “Çün”lü Cümleler”, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, Cilt: 1994 / 1, Sayı: 510, s. 409 – 413.
- COŞKUN, Muhlise, (1996), “Çeviri Metinlerinde Yüzeysel Yapı – Derin Yapı Hataları”, *TÖMER Çeviri Dergisi*, Yıl: 3, Sayı: 10, s. 43 – 50.
- ÇAĞATAY, Saadet Şakir, (1943), “Uygurca ve Eski Osmanlıcada Instrumental –n”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Cilt: 1 / 3, s. 93 – 107.
- _____, (1944), “Eski Osmanlıca Üzerinde Bazı Notlar”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 2, s. 297 – 312.
- _____, (1947), “Eski Osmanlıcada Fiil Müştakları”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 2, s. 353 – 368.
- DEMİR, Necati, (2006c), “Türk kültüründe Destan ve Battal Gazi Destanı”, *Turkish Studies - Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 1 / 1, Sayı: 1, s. 106 – 159.
- DEMİR, Nurettin, (1997), “Bir Tuva Masalının Türkiye Türkçesine Aktarılması”, *Sibiryaya Araştırmaları* (Hazırlayanlar: Emine Gürsoy Naskali), s. 379 – 389.
- _____, Emine Ceylan, (2002a), “Osmanlı Türkçesi”, *Türkler*, Cilt: 11, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, s. 475 – 488.
- _____, (2002b), “Ağız Terimi Üzerine”, *Türkbilig*, Sayı: 2002 / 4, s. 105 – 116.
- _____, (2008), “Türkiye’de Dil – Lehçe – Şive – Ağız Tartışmaları”, *Türkiye’de Dil Tartışmaları*, (Derleyenler: Astrid Menz – Christoph

- Schroeder), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, s. 119 – 146.
- DEMİRCİOĞLU, Cemal, (1998), “Çeviribilim Açısından Usta Beni Öldürsen E! ve Bazı Sorunlar”, *Varlık* 1088, s. 43 – 45.
- DİLAÇAR, Agop, (1954), “Lehçelerin Yayılma Tarzı ve Türk Dil ve Lehçelerinin Tasnifi Meselesi”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, s. 39 – 58.
- _____, (1974), “Türk Fiilinde ‘Kılınış’la ‘Görünüş’ ve Dilbilgisi Kitaplarımız”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1973 -1974*, s. 159 – 171.
- _____, (1988), “Türk Lehçelerinin Meydana Gelişinde Genel Temayüllerin Koyulaşması ve Körlenmesi”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1957*, s. 83 – 93.
- DIXON, Robert Malcolm Ward vd., (2003), “Word: a typological framework”. *Word: A Cross – Linguistic Typology*, (edited by R. M. W. Dixon), West Nycak, NY, USA: Cambridge University Press, s. 1 – 42.
- DİZDAR, Dilek, (2004), “Çeviribilim: Konular, Sorunlar, Arayışlar”, *Varlık* 71: 1155, s. 3 – 8.
- DOERFER, Gerhard, (1990), “Die Stellung des Osmanischen im Kreise des Oghusischen und seine Vorgeschichte”, *Handbuch der Turkischen Sprachwissenschaft*, Teil I, György Hazai (Hrsg.), Akadémiai Kiadó, Budapest, s. 13 – 34.
- _____, (1997), “Türk Şiveleri mi, Türk Dilleri mi? Türk Dilleri!”, *Türkoloji Eleştirileri*, Simurg Yayınları, Ankara, s. 291 – 293.
- DUMAN, Musa, (2004), “Eski Anadolu Türkçesi Dönemine Ait Bazı Metinlerdeki Dil Uyumuna Aykırı Örnekler Üzerine”, *V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, Cilt: 1, s. 793 – 804.
- ERCİLASUN, Ahmed Bican, (1992), “Türk Lehçelerinin Anlaşılmasında Dikkat Edilecek Noktalar”, *Dil Dergisi* 5, s. 28 – 42.
- _____, (1994), “Lehçelerden Türkiye Türkçesine Aktarma”, *II. Türk Dünyası Yazarlar Kurultayı 8 – 9 – 10 Aralık 1994*, Türkiye İlim ve Edebiyat Eseri

Sahipleri Meslek Birliği, Ankara, s. 41 – 45.

_____, (1997a), “Lehçeler Arası Aktarma”, *Türk Dünyası Üzerine İncelemeler*, Akçağ Yayınları, Ankara, s. 91 – 100.

_____, (1997b), “Türk Dilinin Bugünkü Durumu ve Yayılma Alanları”, *Türk Dünyası Üzerine İncelemeler*, Akçağ Yayınları, Ankara, s. 48 – 61.

_____, (1997c), “Türk Dünyasında Alfabe ve Dil”, *Türk Dünyası Üzerine İncelemeler*, Akçağ Yayınları, Ankara, s. 101 – 110.

_____, (1997ç), “Türk Dünyasının Dil Birliği Meselesi”, *Türk Dünyası Üzerine İncelemeler*, Akçağ Yayınları, Ankara, s. 158 – 171.

_____, (1997d), “Türk Dünyası Kültür İlişkilerinde Dil”, *Türk Dünyası Üzerine İncelemeler*, Akçağ Yayınları, Ankara, s. 172 – 178.

_____, (1997e), “Türk Lehçeleri Üzerine”, *Türk Dünyası Üzerine İncelemeler*, Akçağ Yayınları, Ankara, s. 62 – 90.

_____, (1997f), “Türk Dilinin Dünü Bugünü Geleceği”, *Türk Dünyası Üzerine İncelemeler*, Akçağ Yayınları, Ankara, s. 30 – 47.

_____, (2007a), “Dede Korkut Mirası”, *Makaleler; Dil – Destan – Tarih – Edebiyat*, Akçağ Yayınları, Ankara, s. 505 – 509.

_____, (2007b), “Oğuznâmenin Yapısı ve Kronolojisi”, *Makaleler; Dil – Destan – Tarih – Edebiyat*, Akçağ Yayınları, Ankara, s. 550 – 563.

_____, (2007c), “Türkçede Emir ve İstek Kipi Üzerine”, *Makaleler; Dil – Destan – Tarih – Edebiyat*, Akçağ Yayınları, Ankara, s. 364 – 370.

_____, (2007d), “Batı Türkçesinin Doğuşu”, *Makaleler; Dil – Destan – Tarih – Edebiyat*, Akçağ Yayınları, Ankara, s. 222 - 228.

ERDEM, Mehmet Dursun, (2004), “Eski Anadolu Türkçesinde Fiiller ve Unsurları”, *V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

ERDEM, Melek, (2004), “Oğuz Grubu Türk Lehçelerinde Eş Anlamlılık”, *Zeynep Korkmaz Armağanı*, Türk Dil Kurumu Yayınları, s. 147 – 162, Ankara.

EREN, Hasan, (1993), “Yazı Reformları Karşısında”, *Türk Dili Dil ve Edebiyat*

Dergisi, Cilt: 1993 / 1, Sayı: 494, s. 81 – 92.

_____, (1998), “M. A. Czaplicka ve Türk Dialektleri”, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, Cilt: 1995 / 1, Sayı: 519, s. 211 – 216.

ERNAZAROV, Seyitnazar, (2002), “Türkmen ve Türkiye Türkçesinde Bazı Ortak Adların Anlam Farklılıkları Üzerine”, *Çağdaş Türklük Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara, s. 56 – 62.

ERSOY, Feyzi, (2007), “Çuvaş Türkçesi ve Türkiye Türkçesinde Yalancı Eş Değerler”, *Türkbilig Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 14, s. 60 – 69.

ESENOVA, Gülalek, (1996), “Türkmence ve Türkiye Türkçesinde Biçim ve Anlam Yönünden Benzer Deyimler Üzerine”, *Türk lehçeleri ve Edebiyatı Dergisi* 7, s. 62 – 66.

GABAİN, Annemarie Von, (1953), “Türkçede Fiil Birleşmeleri”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, s. 16 – 28.

GEDİKLİ, Yusuf, (1994), “Türk Lehçelerinden Metin Aktarma Yolları ve Metin Aktarmanın İlke ve Meseleleri”, *II. Türk Dünyası Yazarlar Kurultayı 8 – 9 – 10 Aralık 1994*, Türkiye İlim ve Edebiyat Eseri Sahipleri Meslek Birliği, Ankara, s. 58 – 69.

GÖKNEL, Yüksel, (1976), “Üretici Dönüşümlü Dilbilgisi ve Türkçe Sözdizimi”, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, Cilt: 33, Sayı: 295, s. 263 – 270.

GÖKTÜRK, Akşit, (1978), “Yazınsal Çeviride Metin Ötesi Anlam İlişkileri”, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, *Çeviri Sorunları Özel Sayısı*, Cilt: 38, Sayı: 322, s. 59 – 65.

GÜLENSOY, Tuncer, (1994), “Türk Edebiyatları Arasında Aktarma ve Karşılıklı Yayın Sorunu”, *II. Türk Dünyası Yazarlar Kurultayı 8 – 9 – 10 Aralık 1994*, Türkiye İlim ve Edebiyat Eseri Sahipleri Meslek Birliği, Ankara, s. 52 – 55.

GÜLSEVİN, Gürer, (1990a), “Eski Anadolu Türkçesinde 3. Kişi İyelik Ekinin Özel Kullanılışı”, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, Cilt: 1990 / 2, Sayı: 466, s. 187 – 190.

- _____, (1990b), “Türkçede –sA Şart Gerindiumu Üzerine”, *Türk Dili, Dil ve Edebiyat Dergisi*, Cilt: 1990 / II, Sayı: 467, s. 276 – 279.
- _____, (1992), “Eski Anadolu Türkçesinde Birleştirilmiş Özel Şekiller”, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, Cilt: 1992 / 2, Sayı: 489, s. 256 – 261.
- _____, (2002), “Eski Anadolu Türkçesinde İstek Kipi Üzerine”, *İlmî Araştırmalar*, Cilt: 13, s. 35 – 50)
- HATİBOĞLU, Vecihe, (1964a), “Kelime Grupları ve Kuralları”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten* [1963], s. 203 – 244.
- _____, (1964b), “Atasözleri ve Deyimler”, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, Cilt: 13, Sayı: 152, s. 468 – 471.
- _____, (1974b), “Türkçedeki Eklerin Kökeni”, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, Cilt: 29, Sayı: 268, s. 331 – 340.
- HERMANS, Theo, (1996), “Translation’s Other”, *An Inaugural Lecture Delivered at University College London*, s. 1 – 16.
- HUMBLEY, John, vd., (1999), “English Terminology”. *Translation Terminology*, (edited by Jean Delilse, Hannelore Lee – Jahnke, Monique C. Cormier), Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, s. 188 – 189.
- İLKER, Ayşe, (1999), “Lehçeden lehçeye Aktarma Üzerine Bazı Düşünceler”, 3. *Uluslararası Türk Dil Kurultayı 1996*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, s. 503 – 509.
- İNAYET, Alimcan vd., (2009), “Türkiye’de Uygur Türkçesinden Türkiye Türkçesine yapılan Aktarma Çalışmaları, Yayınlar ve Karşılaşılan Dilbilimsel Sorunlar”, *Türk Lehçeleri Arasındaki Aktarma Çalışmalarının Bugünkü Durumu ve Karşılaşılan Sorunları Sempozyumu*, Türk Kültür ve Sanatları Ortak Yönetimi (TÜRKSOY), Kültür ve Turizm Bakanlığı TEDA projesi yürütme kurulu, Maltepe Üniversitesi, TİKA, Gazi Üniversitesi, Avrasya Yazarlar Birliği, 31 Mart – 05 Nisan 2009), İstanbul. [basılmamış]
- İSMAİL, Sebahattin, (1994), “Türk Edebiyatları Arasında Aktarma ve KKTC’de

Yayın Sorunları”, *II. Türk Dünyası Yazarlar Kurultayı 8 – 9 – 10 Aralık 1994*, Türkiye İlim ve Edebiyat Eseri Sahipleri Meslek Birliği, Ankara, s. 72 – 77.

JACOBSON, Roman, ([1959] 1987), “On Linguistic Aspects of Translation”, *Language in Literature*, s. 428 – 435.

_____, ([1959] 2004), “Çevirinin Dilbilimsel Özellikleri Üstüne”, (Çeviren: Ömer B. Albayrak), *Çeviri Seçkisi- 2, Çeviri(bilim) Nedir? Başkasının Bakışı*, (Hazırlayan: Mehmet Rifat), Dünya Kitapları, İstanbul, s. 89 – 97.

JOHANSON, Lars, (1998), “The History of Turkic”, *The Turkic Languages*, (Hazırlayanlar: Lars Johanson and Eva A. Csato), London and New York: Routledge, s. 81 – 125.

_____, (2002), “Türk Yazı Dillerinin ve Yazı Sistemlerinin Geçerliliğine Dair”, (Çeviren: Mustafa Uğurlu), *Türkbilig – Türkoloji Araştırmaları 2002 / 4*, s. 71 – 79.

KAÇALIN, Mustafa, (2004), “Dede Korkut Kitabı’nda Okuma Önerileri”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1998 / 1*, Türk Dil Kurumu Yayınları, s. 93 – 100.

KALDARBEK, Naymanbayev, (1994), “Türk Edebiyatları Arasında Aktarma Sorunları”, *II. Türk Dünyası Yazarlar Kurultayı 8 – 9 – 10 Aralık 1994*, Türkiye İlim ve Edebiyat Eseri Sahipleri Meslek Birliği, Ankara, s. 70 – 71.

KARA, Abdulvahap, (2009), “Türk Lehçeleri Arasında Aktarma Sorunları”, *Türksoy*, Sayı: 29, Temmuz, s. 20 – 23.

KARA, Mehmet, (2004), “Gaspıralı: Kiril Latin Alfabeleri Arasında Çeviri Amaçlı Program”, *Türklük Araştırmaları Dergisi 16* (ayrışım), Marmara Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, s. 225 – 232.

_____, (2009), “Lehçeler Arası Aktarmalarda Temel Sorunlar”, *Turkish Studies – Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 4 / 4, Yaz, s. 1056 – 1082.

KARABÖRK, Kazım, (2006), “‘Yol’ Kelimesiyle Yapılan Anlamca Kaynaşmış ve Deyimleşmiş Birleşik Fiiller”, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, Cilt: 91, Sayı: 562, s. 357 – 363.

- KARADOĞAN, Ahmet, (2003), “Eski Anadolu Türkçesinde Yuvarlaklaşan Ekler”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 2001*, Cilt: 1 – 2, Sayı: 44, s. 171 – 179.
- _____, (2004b), “-Ip ile Kurulan Zarf-Fiilli Parçaların Türkmen Türkçesinden Türkiye Türkçesine Aktarımı Üzerine”, *Bilig*, Sayı: 31, s. 207 – 218.
- _____, (2004c), “Türk Lehçeleri Arasında Yapı Eşdeğerliği ve Yalancı Eşdeğer Yapılar”, *V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri I*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, s. 1591 - 1604.
- KARADÜZ, Adnan, (2004), “Sözcük Sıklığı Çalışmalarının Önemi”, *V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri I*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- KARAHAN, Leyla, (1994), “-sa / -se Eki Hakkında” *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, Cilt: 1994 / II, Sayı: 516, s. 471 – 476.
- _____, (2006), “Eski Anadolu Türkçesinin Kuruluşunda Yazı Dili – Ağız İlişkisi”, *Turkish Studies - Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 1 / 1, Sayı: 1, s. 3 – 12.
- KAYMAZ, Zeki, (1994), “Eski Anadolu Türkçesinde Sayı Adları ve Kullanılışları”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1991*, s. 9 – 17.
- KİRİŞÇİOĞLU, Fatih, (2006), “Türkmen Türkçesinden Türkiye Türkçesine Yapılan Aktarmalarda Karşılaşılan Bazı Problemler”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 20, Güz, s. 21 – 35.
- KOÇAOĞLU, Timur, (1996), “Dünyada Türk Dili Sosyo – Politik Bir Yaklaşım”, Türk Dil Kurumu, Ankara, 3 Ekim 1996, http://turkoloji.cu.edu.tr/YENI%20TURK%20DILI/yeni_turk_dili_ana.php (e.t.: 24.03.2005)
- KORKMAZ, Zeynep, (1977), “Eski Anadolu Türkçesi Üzerindeki Çalışmaların Bugünkü Durumu ve Karşılaştığı Sorunlar”, *Türkoloji Dergisi*, Cilt: 7, s. 13 – 23.
- _____, (1989), “Eski Anadolu Türkçesindeki -van /-ven, -vuz /-vüz Kişi ve Bildirme Eklerinin Anadolu Ağızlarındaki Kalıntıları”, *Türk Dili*

Araştırmaları Yıllığı Belleten 1964, s. 43 – 65.

_____, (1995a), “Anadolu’da Türkçenin Yazı Dili Oluşu ve İlk Öncüleri”, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar I*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

_____, (1995b), “Kaşgarlı Mahmud ve Oğuz Türkçesi”, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar I*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

_____, (1995ç), “Batı Anadolu Ağızlarında Yazı Dilinden Ayrılan İsim Çekimi Ekleri ve Fonologie - Morphologie Bağlantısı”, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar II*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, s. 222 – 231.

_____, (1995d), “Türk Dilinde -ça Eki ve Bu Ekle Yapılan İsim Teşkilleri Üzerine Bir Deneme”, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar I*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, s. 12 – 84.

_____, (1995e), “Eski Anadolu Türkçesinde Aslî Ünlü (Vokal) Uzunlukları”, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar I*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, s. 443 – 458.

_____, (1995f), “Anadolu Yazı Dilinin Tarihî Gelişmesinde Beylikler Devri Türkçesinin Yeri”, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar I*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, s. 419 – 423.

_____, (1995g), “Anadolu’da Türkçenin Yazı Dili Oluşu ve İlk Öncüleri”, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar I*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, s. 429 – 434.

_____, (1995ğ), “Eski Türkçedeki Oğuzca Belirtiler”, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar I*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, s. 205 – 216.

_____, (1995h), “Yunus Emre ve Anadolu Türkçesinin Kuruluşundaki Yeri”, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar I*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, s. 360 – 364.

_____, (1995ı), “XI. – XIII. Yüzyıllar Arasında Oğuzca”, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar I*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, s. 268 – 273.

_____, (1995i), “Selçuklular Çağı Türkçesinin Genel Yapısı”, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar I*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, s. 274 – 286.

- _____, (1995j), “Anadolu Beylikleri Devrinde Türk Dili ve Karamanoğlu Mehmet Bey”, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar I*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, s. 424 – 428.
- _____, (2004), “Eski Anadolu Türkçesinin Türk Dili Tarihindeki Yeri”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, Cilt: 2, s. 99 – 106.
- KÖKTÜRK, Şahin, (2003), “Eski Anadolu Türkçesi Dönemine Ait Bir Türkçe Kur’an Meal Tefsiri”, (Çeviren: Muvaffak Duranlı) *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 2001*, Cilt: 1 – 2, Sayı: 44, s. 199 – 204.
- MAHMUDOV, Nizameddin, (1994), “Ortak Kelimeler Ortak Anlamlar mı Demektir? (Akraba Dilleri Öğrenmede Kelime Hazinesi Problemi)”, *Dil Dergisi 17*, s. 15 – 19.
- MANSUROĞLU, Mecdut, (1988), “Şeyyad Hamza’nın Doğu Türkçesine Yaklaşan Manzumesi”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1956*, s. 125 – 144.
- MUSAOĞLU, Mehman, (2003), “Türkçede Çeviri ve Aktarma”, *Bilig 24*, s. 1 – 22.
- _____, (2009), “Türk Lehçelerinin Bilgisayar Ortamında Aktarımı Mümkün mü?” *Türksoy*, Sayı: 29, Temmuz, s. 14 – 19.
- NAPOLNOVA, Elena Markovna, (1994), “Edebi Eski Anadolu Türkçesi Tarihinde Bazı Genel Özellikler”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1989*, s. 331 – 334.
- NEUBERT, Albrecht, (1968), “Pragmatische Aspekte der Übersetzung”, *Grundfragen der Übersetzungswissenschaft*, Leipzig, VEB Verlag Enzyklopaedie, s. 21 - 33
- OCAK, Ahmed Yaşar, (1993), “Dânişmendnâme”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Cilt: 8, s. 478 – 480.
- OSMAN, Attilâ, (1954), “Sanatçılarımızla Konuşmalar: ‘Battal Gazi Destanı’ Üstüne Behçet Kemal Çağlar’la Bir Konuşma”, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 34, s. 575 – 581.
- ÖÇALAN, Muharrem, (2005), “Kırgız Türkçesi – Türkiye Türkçesi Arasında Halk ve Çocuk Edebiyatı Alanında Karşılıklı Eser Aktarımlarının Önemi ve Moldo

- Kılıç'ın 'Buudayıktın Toyu' Eserinin Çevirisi", *III. Uluslararası Türk Dünyası Sosyal Bilimler Kongresi, 07 – 09 Haziran 2005, Bildiriler*, Cilt: 1, s. 232 – 243, Celalabad – Kırgızistan.
- ÖZAYDIN, Abdülkerim, (1993), "Dânişmend Gazi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Cilt: 8, s. 467 – 469.
- ÖZÇELİK, Saadettin, (2004), "Dede Korkut Metinleri Üzerinde Bazı Düzeltmeler", *V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı (20 – 26 Eylül 2004)*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- ÖZKAN, Fatma, (1999), "Bugünkü Türk Lehçelerindeki İletişimi Zorlaştıran Kelimeler", *3. Uluslararası Türk Dil Kurultayı 1996*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, s. 883 – 889.
- ÖZKAN, Mustafa, (2007), "Tarihî Türkiye Türkçesi Metinlerinde İstek Eki –A / - E'nin Kullanımı", *Uluslararası Eski Türkiye Türkçesi Toplantısı Bildiriler*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, s. 83 – 111)
- POPOVIÇ, Anton, (2004), "Çeviri Çözümlemesinde 'Değiş Kaydırma' Kavramı", (Çeviren: Yurdanur Salman), *Çeviri Seçkisi – 2. Çeviri (bilim) Nedir? Başkasının Bakışı* (Hazırlayan: Mehmet Rifat), Dünya Kitapları, İstanbul, s. 133 – 140.
- RESULOV, Asker, (1995), "Akraba Diller ve Yalancı Eşdeğerler Sorunu", *Türk Dili* 524, s. 916 – 924.
- SAKAOĞLU, Saim, (1995a), "Dânişmendnâme'nin Türk Destanları İçindeki Yeri", *Melik Ahmed Danişmend Gazi ve Danişmendname Sempozyumu Tebliğleri*, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Basımevi, Tokat, s. 5 – 6.
- _____, (1995b), "Battal-nâme", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1992*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, s. 67 – 74.
- SARAÇ, İkrım, (1991), "Aktarmalar: Seyyid Battal Gazi'nin Kahramanlıkları", *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, Cilt: 1991 / I, s. 382 – 383.
- SEZER, Ayhan, (1979), "Üretimsel –Dönüşümlü Dilbilgisinin Türkçe'ye Uygulanması Üzerine Bir Gözlem", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*,

s. 165 – 172.

SLOBODNIK, Dušan, (2004), “Lehçelerin Çevirisi Üzerine Gözlemler”, (Çevirenler: Sema Rifat – Mehmet Rifat), *Çeviri Seçkisi – 2. Çeviri (bilim) Nedir? Başkasının Bakışı* (Hazırlayan: Mehmet Rifat), Dünya Kitapları, İstanbul, s. 141 – 146.

ŞEN, Esra, (1994), “Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ve Topuluklarından Gelen Öğrencilerin Türkçede Karşılaştıkları Problemlerin Sınıflandırılması”, *Dil Dergisi* 23, s. 69 – 72.

ŞEN, Serkan, (2008), “Standart Türkiye Türkçesinde Deyimlerle Yaşayan Tarihî Sözcükler”, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, Cilt: 96, Sayı: 681, s. 255 – 263.

TAMİR, Ferhat, (2003), “Türkiye Türkçesi Açısından Kazak Türkçesine Bir Bakış”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 13, s. 321 – 331.

TEKİN, Şinasi, (1974), “1343 Tarihli Bir Eski Anadolu Türkçesi Metni ve Türk Dili Tarihinde ‘olga – bolga’ Sorunu”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten* 1973 / 1974, s. 59 – 157.

TEKİN, Talat, (1978), “Türk Dilleri Ailesi I”, *Türk Dili*, Cilt: 37, Sayı: 318, s. 173 – 183.

_____, (2005), “A New Classification Of the Turkic Language” *Makaleler 3 – Çağdaş Türk Dilleri*, Grafiker Yayınları, Ankara, s. 405 – 420.

TİKEN, Kâmil, (2000), “Eski Anadolu Türkçesinde Edatlarla Kurulan Zarf-Fiillerin İfade ve İşlevleri”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten* 1997, s. 397 – 428.

_____, (2004), *Eski Türkiye Türkçesinde Edatlar, Bağlaçlar, Ünlemler ve Zarf Fiiller*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

TOKATLI, Suzan, (2004), “Türkiye Türkçesi ile Azerbaycan Türkçesindeki Eş Sesli Kelimeler Üzerine”, *Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 16, s. 141 – 156.

_____, (2005), “Eski Anadolu Türkçesi Metinlerinde “Ki”, “Kim” Bağlama Edatı ve İlgi Zamirlerinin Zaman ve Kip Eklerine Yüklendiği Görevler”, *Gazi*

Üniversitesi, Kırşehir, Eğitim Fakültesi, Cilt: 6, Sayı: 1, s. 133 – 148)

_____, (2006), “Anadolu Ağzlarında Ki Bağlama Edatı ile Kurulan Yardımcı Cümleler”, *Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 21, Yıl: 2006 / 2, s. 453 – 465.*

TOURY, Gideon, (1986), “Translation: A Cultural – Semiotic Perspective”, *Encyclopedic Dictionary of Semiotics*, (Hazırlayan: Thomas A. Sebeok), Berlin: Mouton de Gruyter, s. 1111 – 1124.

_____, (2004), “Çeviri Normlarının Doğası ve Çevirideki Rolü”, (Çeviren: Arzu Eker), *Çevir Seçkisi – 2. Çeviri (bilim) Nedir? Başkasının Bakışı*, (Hazırlayan: Mehmet Rifat), Dünya Kitapları, İstanbul, s. 232 – 254.

TUNA, Osman Nedim, (1986), “Türkçenin Sayıca Eş Heceli İkilemelerinde Sıralama Kuralları ve Tabî Bir Ünsüz Dizisi”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1982 – 1983*, s. 163 – 228.

TURAN, Zikri, (1999), “Eski Anadolu Türkçesi’nde Ol- Cevherî Fiili”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1996*, s. 265 – 289.

_____, (2004), “Türkçede er- / i- Fiili”, *V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı (20 – 26 Eylül 2004)*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

TÜRK, Vahit, (1999), “Türkçede Şimdiki Zaman Kavramı, Çekimleri ve Ekleri”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten [1996]*, s. 291 – 340.

TÜRKAY, Osman, (1994), “Türk Edebiyatları Arasında Aktarma ve Karşılıklı Yayın Sorunları”, *II. Türk Dünyası Yazarlar Kurultayı 8 – 9 – 10 Aralık 1994*, Türkiye İlim ve Edebiyat Eseri Sahipleri Meslek Birliği, Ankara, s. 56 – 57.

UĞURLU, Mustafa, (1999), “-ArAk ve -p ile Kurulan Zarf Fiilli Parçalarda Sınır Vurgulayışın Rolü”, *3. Uluslararası Türk Dil Kurultayı 1996*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, s. 1181 – 1187.

_____, (2000), “Türk Lehçeleri Arasında Aktarma Meseleleri ve ‘Abay Yolu’ Romanı”, *Bilig 15*, s. 59 – 80.

_____, (2001), “Türk Lehçelerinin Aktarımında Valenz Sözlüklerinin Önemi” *Doğu Akdeniz Üniversitesi, Uluslararası Sözlükbilim Sempozyumu*

Bildirileri (Yayımlayanlar: Nurettin Demir – Emine Yılmaz), Gazimağusa, s. 197 – 206.

_____, (2002), “Kırgız ve Türkiye Türkçesi Arasında Bire Bir Kelime Eşdeğerliği, ‘Camiyla’ Romanındaki Meseleler Üzerine”, *Scholarly Depth and Accuracy. A Festschrift to Lars Johanson* (Yayımlayanlar: Nurettin Demir – Fikret Turan), Grafiker Yayınları, Ankara, s. 389 – 401.

_____, (2003), “Türkiye Türkçesinde ‘Bakış’ (Aspektotempora)”, *Türk Bilig* 2003 / 5, s. 124 – 133.

_____, (2004), “Türk Lehçeleri Arasında Kelime Eşdeğerliği”, *Bilig* 29, s. 29 – 40.

_____, (2007a), “Die ‘falschen Freunde’: Ein Problem bei der Übersetzung zwischen den Türk Sprachen”, *Einheit und Vielfalt in der türkischen Welt. Materialien der 5. Deutschen Turkologenkonferenz Universität Mainz, 4. – 7. Oktober 2002*, (Herausgegeben: Hendrick Boeschoten – Heidi Stein), Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, s. 206 – 214.

_____, (2008), “Dede Korkut’u Okumak İstiyorum Ama...”, *Turkish Studies – Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 3 / 1, Sayı: 7, s. 129 – 137.

_____, (2010), “Intralingual Übersetzung: Eine neue Aufgabe für die Turkologie. –Probleme der Wiedergabe älterer türkischer Texte im modernen Türkisch-”. *Die Turkologie in Mainz: Traditionen und Perspektiven. Symposium an der Johannes Gutenberg – Universität Mainz, Turcologica, Herausgegeben von Lars Johanson, Band 82*, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden, Almanya, s. 267 – 276.

_____, (2011a), “Oğuzca ve Anadolu Merkezli Oğuz Türkçesi”, *Turkish Studies – Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 6 / 1, Kış, s. 123 – 154.

_____, (2011b), “Lehçe İçi Aktarmada Yalancı Eşdeğerlik”, 38. *Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi (ICANAS)*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Ankara, s. 1877 -1890.

USTA, Çiğdem, (2008), “Lehçeden Lehçeye Aktarma Sorunlarına Ek: İmlâ ve Noktalama Hataları”, *Turkish Studies / Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, Cilt:

3 / 6, Sayı: 12, s. 668 – 691.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, (1993), “Defterdâr”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 8, s. 506 – 508.

ÜSTÜNOVA, Kerime, (2001a), “En Büyük Dil Birimi Cümle midir?”, *Türk Dili* 590, s. 181 – 185.

_____, (2001b), “Cümleden Büyük Birimler”, *Türk Dili* 600, s. 786 – 797.

VARDAR, Berke, (1978), “Dilbilim Açısından Çeviri”, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi, Çeviri Sorunları Özel Sayısı*, Cilt: 38, Sayı: 322, s. 65 – 71.

WALL, Richard, (2000), “İntra-lingual Translation”, *Barcelona English Language and Literature Studies*, No: 11, s. 249 – 256.

YILDIRIM, Faruk, (2004), “-(y) İşln Zarf-Fiili Üzerine” *V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı* (20 – 26 Eylül 2004), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

YILDIZ, Şerife, (2004), “Çeviride Eşdeğerlik ve Çeviri Kuramları Bağlamında Karşılaştırmalı Bir Çalışma”, *Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 12, s. 375 – 386.

YÜCEOL ÖZEZEN, Muna, (2001), “Türkçe Deyimler Üzerine Birkaç Söz”, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, Cilt: 2001 / 2, Sayı: 600, s. 869 – 879.

_____, (2007), “Türkiye Türkçesinde Bağlama İşlevli – De Fiili”, *İlmi Araştırmalar*, Sayı: 23, s. 113 – 121.

Tezler

ADIGÜZEL, Muhammed Sani, (1994), “Türkmen Öğrencilerin Türkiye Türkçesi Öğrenim Problemleri”, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

AYAN, Ekrem, (2001), “Kazak Türkçesinin Cümle Bilgisi Bakımından Türkiye Türkçesi ile Karşılaştırılması”, Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla.

- DEMİRCİOĞLU, Cemal, (2005), “From Discourse to Practice: Rethinking ‘Translation’ (Terceme) and Related Practices of Text Production in the Late Otoman Literary Tradition”, Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- DENİZER, Faik Utkan, (2007), “Tarihî Metinleri Aktarma Problemleri – Dede Korkut Oğuznâmeleri ve Türkiye Türkçesine Yapılmış Aktarmaları Üzerine Kelime Düzeyinde Bir İnceleme-”, Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla.
- EKER, Süer, (1989), “Kazakça Bir Hikâye – Songı Tâsil, Metin – Çeviri – Dizin”, HacEski Türkiye Türkçesiepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- KARADOĞAN, Ahmet, (2004a), “Türk Lehçeleri Arasında Aktarma Sorunları, Türkmen Türkçesi – Türkiye Türkçesi Üzerine Bir İnceleme”, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kırıkkale.
- PAÇACIOĞLU, Burhan, (1993), “Battal-nâme” Kayseri Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kayseri.
- TANTUĞ, Ahmet Cüneyd, (2007), “Akraba ve Bitişken Diller Arasında Bilgisayarlı Çeviri İçin Karma Bir Model”, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- TÜRKEN (DUMAN), Ruşen, (2006), “Kıvâmî – Fetihnâme-i Sultan Mehmed (İnceleme – Metin)”, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ.

HATALI AKTARILAN KELİMELER DİZİNİ

- āh eylemek* : ah çekmek 192
- almak* : yenmek 157
- ‘amber* : amber 189
- Anıtağıyye* : Antakya şehri 163
- āreste kılmak* : donatmak 158
- ‘āşıq olmak* : hayran olmak 193
- ata* : baba 127
- azmak* : yoldan çıkmak, doğru yolu terketmek 132
- bağış itmek* : bağışlamak 195
- bāriḡāh ~ bāriḡāh* : çadır 141
- başmak* : aniden saldırmak, hazırlıksız yakalayarak saldırmak, galip gelmek 123
- beden* : kale duvarı 127, 138
- belürsüz olmak* : gözden kaybolmak 159
- Bihisni* : Besni, Adıyaman'ın ilçesi 164
- bir niçe* : birkaç 111
- birlik idmek* : birlik olmak 197
- budak* : ağaç dalı 120
- buña yarar yoldaş* : sıkıntı zamanında faydalı yoldaş, arkadaş 151
- can-bāz* : din fedaisi 128
- cāzū* : büyücü 141, 188
- ceḡ eylemek / itmek* : savaşmak 199
- çaç* : yığın 145
- çağırmak ~ çağırılmak* : seslenmek 132
- çağıldu ~ çağıldı* : şakırtı 169
- çalışmak* : vuruşmak, savaşmak 133
- çalmak* : vurmak 145
- çıka gelmek* : aniden gelmek 203
- çün* : -(y)Inca /-(y)Unca, -DIḡInda / -DUḡUnda 182
- çün kim ~ çünki* : -DIkDAn / -DUkDAn sonra, -(y)Inca / -(y)Unca, -DIḡInda / -DUḡUnda 177, 183
- daḡı* : da / de 177
- ḡalālet* : kötü, yanlış 150
- depüḡi* : eyerin ve palanın altına konulan içi doldurulmuş keçe 186
- Derevende* : Darende, Malatya'nın ilçesi 164
- doḡunmak ~ toḡınmak* : isabet etmek 125, 124
- du‘ā kılmak* : dua etmek 193
- düḡün idmek* : düḡün yapmak 196
- düküli* : bütün 151
- Ebāzer* : özel isim, Abuzer 162
- egerçi* : her ne kadar 183
- eglenmek* : duraksamak, durmak, takılmak, engellenmek 119
- endi* : o anda, şimdi 115
- evet* : ancak 178
- feth olmak* : fethetmek 198
- fişıldı* : fişırtı 169

- fıkr idmek* : düşünmek 139
- ğavğā* : kargaşa 129
- ğāyet hōş görmek* : çok hoşuna gitmek 112
- ğazālar idmek* : savaşmak, savaşa katılmak 196
- gez* : misli 120
- gine* : tekrar 120
- gön* : deri 145
- görmek* : bakmak 112
- götürmek* : kaldırmak 134, 152
- güm güm gümlmek* : inlemek 167
- hâ* : işte 174
- hamā'il ~ hamāyil* : muska 145
- hamle kılmak* : saldırmak 200
- havāle eylemek / kılmak* : fırlatmak 135, 202
- hāzır ve müheyā kılmak* : hazırlamak 200
- heb* : hepsini 121
- helāk eylemek* : helak etmek 192
- hele* : sonunda 178
- hem* : de 179
- her ne deñlü* : ne kadar, her ne kadar 175
- hidāyet kılmak* : hidayet etmek 193
- hukm-i risālet* : nübüvvet, peygamberlik 156
- hurmet idmek* : hürmet etmek 159
- ıla ~ ile* : ile 176, 172
- iletmek* : götürmek 124
- irişdürmek* : yetiştirmek 158
- imān 'arz itmek* : iman etmesini istemek 196
- 'imāret olmak* : yapmak, yapılmak 202
- incinmek* : üzülmek, rahatsız olmak 125
- İznikmid* : İznik ilçesi 164
- ķābiliyyet* : imkân, mümkünat 129
- kādı- 'asker* : kazasker 141
- ķaf ķulesi ~ ķulle-i ķāf* : Kaf Dağı 112, 115
- ķalya* : havuç yemeği 187
- ķat* : huzur, makam 139
- ķış* : kış 113
- konak* : menzil 129
- ķonmak* : yerleşmek 125
- koparmak* : sökmek 126
- kavl itmek* : konuşmak 202
- ķayurmak ~ kayırmak* : kaygılanmak, endişelenmek 135
- kendü* : yan 115
- ķıfķaķ* : Kıpçak 163
- ķırmak* : öldürmek 135
- ķipe* : geviş getiren hayvanlarda sindirim sisteminin bir parçası, bir yemek ismi 187
- ķoymak* : bırakmak 126
- ķul* : hizmetkâr 130
- mālı var mı yok mı* : malının olup olmadığı 139

- Marzuvan* : Merzifon ilçesi 188
- medrese itmek* : medrese yapmak 197
- meşgûl olmak* : vaktini vermek,
uğraşmak, oyalanmak, bir işe başlamak
136
- muḳābil* : denk 139
- mübālağa itmek* : abartmak 189
- münācāt eyle* : yalvarmak 189
- Müslmān itmek* : Müslüman yapmak 197
- müşg* : mis 189
- Nigeobrı* : Niğbolu 188
- nikāh idmek* : nikâhlamak 199
- nite kim* : nasıl ki, sanki, zira, bununla
beraber, madem ki 183
- pāzvend* : pazubent 190
- pehlevān* : yiğit 130
- peydā olmak* : ortaya çıkmak 193
- pūs eylemek* : öpmek 201
- şalt* : tek başına 157
- secde-i şükür* : şükür namazı 115
- sehil tutmak* : hafife almak 157
- Semendere* : Semendere sancağı 166
- şımak* : öldürmek 160
- Sillisire* : Silistre 188
- siyāset meydānı* : idam meydanı 137
- söylemek* : anlatmak 160
- söz* : söz 113
- sadaka itmek* : bağışlamak 197
- şunmak* : uzatmak 136
- süngü* : mızrak 131
- Şāmseb* : özel isim, Şâmseb 166
- şāyed* : belki, ihtimal ki 180, 184
- şimdi girü* : bundan sonra 121
- tamām olmak* : tamamlanmak 160, 200
- tamāmet* : bütün 115
- Tarablus* : Trablus 163
- tırmak* : beklemek, kalkmak, harekete
geçmek 113, 137
- Türkmen* : Türkmenler, Türkmen Türkleri
163
- Ṭarabuzan* : Trabzon ili 164
- ṭartmak* : çekmek 146
- ton* : elbise 122
- men^c eylemek* : engellemek 139
- Rûm Muhammed* : özel isim, Rûm
Muhammed 165
- tanḳıldu* : tangırtı 169
- ve* : ve 173
- ve illā* : ayrıca 181, 182, 184
- ve dahı* : ayrıca 180
- ve hem* : ayrıca 180, 181, 184
- vilāyet* : memleket 112
- yā* : ey 174
- yaḳın gelmek* : yaklaşmak 112
- yañ* : taraf 152, 172
- yapmak* : kapatmak, örtmek 138
- yaramaz* : üzücü, ağır, etkili 122
- yāren* : dost 145

yavuz : kötü 131

yilek : yelek, okun tüyleri 190

yayan olmak : yaya olmak 195

HATALI AKTARILAN EKLER DİZİNİ

- (y)A : istek, emir eki 52, 66
- +(y)A : ismin yönelme hâli eki 61
- (y)All beri : zarf-fiili 56
- (y)An : sıfat-fiil eki 53
- (y)Ar : geniş / şimdiki zaman eki 51
- (y)Aarak : zarf-fiil eki 55
- (y)A-y-dI : istek kipinin hikâyesi 71
- (y)AyIn : istek / emir eki 52
- +cUk : isimden isim yapma eki 85
- +çA : ismin eşitlik hâli eki 61
- +dA : ismin bulunma hâli eki 61
- +dAn : ismin uzaklaşma hâli eki 61
- DI / -DU : görülen geçmiş zaman eki 64
- DIk / -DUk : sıfat-fiil eki 55
- DIktA / -DUktA : zarf-fiil eki 100
- +dIn : ismin uzaklaşma hâli 61
- +DIr / + DUr : bildirme eki 95
- DUkcA : zarf-fiil 72
- +(s)I(n) + : üçüncü teklik şahıs iyelik eki 94
- +(y)I : ismin belirtme hâli 61, 81
- (y)I / -(y)U : zarf-fiil 66
- (y)IcAk : zarf-fiil eki 75
- +Iñ / +Uñ / +nI ñ / +nUñ : ismin ilgi hâli eki, tamlayan eki 61, 86
- (y)IncA / -(y)UncA : zarf-fiil eki 53, 73
- (y)IncAyA kadar : zarf-fiil eki 68
- (y)Ip / -(y)Up : zarf-fiil eki 53, 66
- (y)Up Dur : öğrenilen geçmiş zaman eki 82
- iken ~ -ken : zarf-fiil eki 57
- +lAr : çokluk eki 89
- mAdAn / -mAksIzIn : zarf-fiil eki 58
- mAk : isim-fiil eki 53
- mIş / -mUş : öğrenilen geçmiş zaman eki 65
- n- : fiilden fiil yapma eki 92
- +(I)ncI : isimden isim yapma eki 85
- +nI : ismin belirtme hâli eki 81
- (I)r / -(U)r : geniş / şimdiki zaman eki 63
- sA : istek / şart eki 65
- sA gerek : gelecek zaman eki 83
- sA-y-dI : istek kipinin hikâyesi eki 71
- t-, fiilden fiil (ettirgenlik) yapma eki 59
- (I)yor : TT'de şimdiki zaman eki 49

HATALI AKTARILAN DEYİMLER DİZİNİ

altını üstüne döndermek : altını üstüne getirmek, söz ya da davranışla çevreyi birbirine katmak, bir şey ararken karıştırılmadık yer bırakmamak 256

ara yirden götürmek : ortadan kaldırmak, yok etmek, öldürmek 261

başını alıp kaçmak : başını alıp gitmek, kimseye danışmadan ve haber vermeden bulunduğu yerden uzaklaşmak 257

beñzi bozarmak : benzi atmak, korku heyecan gibi ruh hâlleri dolayısıyla sararmak, benzi sararmak 255

buşuya kıoymak : pusuya yatmak, pusu kurup beklemek 257

buşuya fırmak : pusuya yatmak, pusu kurup beklemek 262

cānına kār eylemek : içine işlemek, etkisine girmek, çok etkilenmek, çok dokunmak 262

ciğeri hūn olmak : ciğeri yanmak, büyük bir acıya uğramak, acı dolayısıyla içi yanıyor gibi olmak 262

dem nefesi bağlanmak : sesi soluğu kesilmek, nefes alamaz hâle gelmek 262, 264

el virmek : fırsat vermek, bir işin yapılması için bir kişiye uygun koşullar oluşturmak 257

eteğın tutmak : eteğine yapışmak, güçlü bir kimseye bağlanarak onun yardımını ve koruyuculuğunu istemek 265

getürmede yeyni pahāda ağır : yükte hafif pahada ağır, taşınması kolay ancak değerli mal, eşya vb. malzemeler 263

gözi kıana dönmek : gözünü kan bürümek, öfkelenerek adam öldürmeye kalkmak 257

havā yüzine perrān olmak : havaya uçmak, havaya fırlamak, bir nedenle bir şeyin havaya yönelmesi 263

iplere dizmek : bağlamak, el ve ayakların bağlanması 255

kademinde baş kıomak : ayağına kapanmak, bir kimseye alçalırcasına yalvarmak 265

kandasın (falan yer) : ver elini (falan yer), haydi falan yere 266

kānı kıurumak : kanı donmak, çok şaşırarak, şaşkınlıktan hareket edemez hâle gelmek 255

kānlar kıaşanmak : ödü kopmak, aniden meydana gelen bir şeyden çok korkmak 263

kellesi kızmak : kafası bozulmak, kızmak, canı sıkılmak 255

kılıç üşürmek : kılıçtan geçirmek, herkesi kılıçla öldürmek 255

kızıl kıana ğarķ olmak : al kanlara boyanmak, yaralanıp her yerine kan bulaşmak 263

ne dirse dimek : ne yapıp yapmak, bir yolunu bularak, her çareye başvurarak, kesinlikle 263

od urmak : ateşe vermek, yakmak, yok etmek 261

sıyup kırmak : kırıp geçirmek, öldürerek ya da yakıp yıkararak büyük zarar vermek 263

şūret yire kıomak : topraęa dūşmek, şehit olmak 264

ters yüzün giri : gerisin geri, geldiği yöne doğru, geriye dönerek gitmek 258

yıkup yakmak : yakıp yıkmak, büyük zarar vermek 258

yire dökmek : yere sermek, alt etmek, yerle bir etmek, vurup öldürmek 259

yire geçmek : yerle bir olmak, taş taş üstünde bırakmamak 259

yol istemek : yol aramak, sonuca gitmek için uygun imkânları aramak, çare aramak 255

yolu uğramak : yolu düşmek, yolunun üzerindeki bir yere uğramak 259

yolına baş oynamak : uğruna can vermek, canını bir kimse için feda etmek ya da canını o kimse için vermeyi göze almak 266

yüz döndirmek : yüz çevirmek, ilgiyi kesmek 260

yüz yire urmak : yere kapanmak, önünde saygıyla eğilmek 263, 261

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Ümit EKER

Doğum Yeri : Çanakkale

Doğum Yılı : 1976

Medeni Hali : Evli

EĞİTİM VE AKADEMİK BİLGİLER

Lise 1990-1994 : Çanakkale İmam Hatip Lisesi

Lisans 1997-2001 : Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı
Öğretmenliği Bölümü

Yabancı Dil : İngilizce

MESLEKİ BİLGİLER

2000-2002 : Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Rektörlük Öğrenci İşleri Daire
Başkanlığının Sekreter Kadrosu

2002- : Milli Eğitim Bakanlığı Türkçe / Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği.
Hâlen Çanakkale Vahit Tuna Anadolu Lisesinde görev yapmaktadır.